

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİYASİ PARTİLERİN DEMOKRASİ VE KATILIM ANLAYIŞI
BAĞLAMINDA ENGELLİLİĞE BAKIŞ AÇISI ÜZERİNE BİR
İNCELEME

EYLÜL GÜNEŞ MERAL

Danışman : Doç. Dr. Eray AKTEPE

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Sefa ÇETİN

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Alper Tunga ŞEN

KASTAMONU-2025

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Eylül Güneş MERAL

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİYASİ PARTİLERİN DEMOKRASİ VE KATILIM ANLAYIŞI BAĞLAMINDA ENGELLİLİĞE BAKIŞ AÇISI ÜZERİNE BİR İNCELEME

EYLÜL GÜNEŞ MERAL

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: DOÇ. DR. ERAY AKTEPE

Bu çalışma, 2000 sonrası Türkiye'deki genel ve yerel seçimler öncesinde, TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin seçim beyannamelerinde engelli bireylere yönelik vaatlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Demokratik değerler bağlamında engellilik kavramına yaklaşımları değerlendiren araştırma, bu vaatlerin erişilebilirlik, toluza entegrasyon, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, psikolojik, yardımcı ve ekonomik destekler, eşitlik ve ulaşılabilirlik gibi unsurları ne ölçüde içerdiğini incelemektedir. Çalışmanın varsayımı, engelli bireylere yönelik vaatlerin niteliksel ve niceliksel açıdan yetersiz olduğu ve bu durumun temel nedeninin demokratik katılım mekanizmalarındaki sınırlılıklar ile toplumsal ve kurumsal eksiklikler olduğudur. Nitel içerik analizi yöntemiyle yürütülen araştırmada, 2000-2019 yılları arasında seçimlere katılmış siyasi partilerin seçim beyannameleri, “Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik”, “Topluma Entegrasyon”, “Eğitim”, “Rehabilitasyon”, “İstihdam”, “Sosyal Destek”, “Kadın Engelli İstihdamı”, “Yardımcı Hizmetler”, “Psikolojik Destek”, “Ekonomik Destek”, “Önlenebilir Engellilik” kategorileri çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışma, literatürdeki bu alandaki sınırlı çalışmalara katkı sunarak, engelli bireylerin toplumsal yaşamdaki yerinin güçlendirilmesine yönelik politika önerileri geliştirmeyi hedeflemektedir.

ANAHTAR KELİMELELER: Engelli Bireylerin Temsiliyeti, Dezavantajlı Gruplar, Seçim Beyannameleri, Siyasi Partiler

Ocak 2025, 237 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

AN ANALYSIS OF POLITICAL PARTIES' PERSPECTIVE ON DISABILITY IN THE CONTEXT OF THEIR UNDERSTANDING OF DEMOCRACY AND PARTICIPATION

EYLÜL GÜNEŞ MERAL

**KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC
ADMINISTRATION**

SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. ERAY AKTEPE

This study aims to analyze the promises made to individuals with disabilities in the election manifestos of political parties represented in the Turkish Grand National Assembly (TBMM) prior to general and local elections after 2000. The research evaluates approaches to the concept of disability in the context of democratic values, examining the extent to which these promises address accessibility, social integration, education, rehabilitation, employment, psychological, auxiliary, and economic support, equality, and availability. The study assumes that promises for individuals with disabilities are qualitatively and quantitatively insufficient, primarily due to limitations in democratic participation mechanisms and societal and institutional deficiencies. Conducted using a qualitative content analysis method, the research examines the election manifestos of political parties participating in elections between 2000 and 2019 within categories such as "Accessibility/Availability," "Social Integration," "Education," "Rehabilitation," "Employment," "Social Support," "Employment of Women with Disabilities," "Auxiliary Services," "Psychological Support," "Economic Support," and "Preventable Disabilities." By addressing a relatively underexplored area in the literature, this study aims to contribute to strengthening the role of individuals with disabilities in social life and developing policy recommendations.

KEYWORDS: Representation of Individuals with Disabilities, Disadvantaged Groups, Election Manifestos, Political Parties

January 2025, 237 Page

TEŞEKKÜR

Bilgelğin Piri, tevazunun simge zirvesi değerli Prof. Dr. Erol Turan Hoca'ma, destekleyici ve güven verici tutumu için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu çalışmayı gerçekleştirme sürecinde bana sağladığı destek ve rehberlik için danışmanım Doç. Dr. Eray Aktepe'ye en içten teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Çalışmaya başladığımda, bilgi birikimi ve deneyimi benim için büyük bir kaynak oldu. Bu süreçte eleştirel düşünme becerilerimi geliştirme fırsatı buldum ve konuyla ilgili farklı bakış açılarını değerlendirme şansı yakaladım. Sabrı, azmi, iyiliği ruhuma ilmek ilmek işleyen ve okuma aşkımın ilham kaynağı, ilk öğretmenlerim canım babam Mehmet Tosun ve annem Zeynep Tosun'a sonsuz teşekkürler.

Son olarak, engelli bireylerin toplumda daha görünür ve etkili olabilmesi için siyasi partilerin rolünün önemini vurgulama fırsatı bulduğum için mutluyum. Bu konuda gerçekleştirdiğim çalışma, gelecekteki projelerimde de yol gösterici olacaktır.

Bu çalışmayı, hayatımın en değerli varlıkları olan kızlarım; Yağmur Eva Nielsen ve Mavi Masal Meral'e onlara olan sevgim, gücüm ve ilham kaynağım olarak ithaf ediyorum.

Eylül Güneş MERAL

Kastamonu, 2025

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	xi
SİMGELEr VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı	2
1.2 Tezin Önemi	2
1.3 Tezin Araştırma Soruları / Hipotezleri	3
1.4 Tezin Yöntemi	4
1.5 Tezin Yapısı	6
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1 Siyasal Katılım ve Temsil Kavramları	8
2.2 Siyasi Partiler, Seçimler ve Siyasal Katılım.....	9
2.3 Siyasal Katılımın Dezavantajlı Grupları	11
2.3.1 Yoksullar.....	12
2.3.2 Çocuklar.....	13
2.3.3 Kadınlar	13
2.3.4 Gençler.....	14
2.3.5 Yaşlılar.....	15
2.3.6 Mülteciler.....	16
2.3.7 Etnik Azınlıklar.....	17
2.3.8 HIV / AIDS veya Diğer Kronik Hastalıkları Olan Bireyler	18
2.4 Dezavantajlılığın Bir Diğer Hali Engelliliğe Genel Bir Bakış	20
2.4.1 Engelliliği Açıklayan Modeller	24
2.4.1.1 Ahlakî model.....	24
2.4.1.2 Tıbbî model	26
2.4.1.3 Sosyal model	28
2.4.1.4 İnsan hakları modeli	31
2.4.2 Türkiye’de Engelli ve İşgücü Durumu	33
2.4.3 Engellilere Yönelik Sosyal Politikaların Gelişim Dinamikleri.....	34
2.4.4 Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yeni Yaklaşımlar.....	36
2.5 Engelli Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler	40
2.5.1 Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik	40
2.5.2 Topluma Entegrasyon	46
2.5.3 Eğitim.....	50
2.5.4 Rehabilitasyon	53
2.5.5 İstihdam	57
2.5.6 Sosyal Destek.....	63
2.5.7 Kadın Engelli İstihdamı	65
2.5.8 Yardımcı Hizmetler	70

2.5.9	Psikolojik Destek	71
2.5.10	Ekonomik Destek.....	72
3.	GENEL VE YEREL SEÇİMLERDE ENGELLİ BİREYLERİN	
	BEYANNAMELERDEKİ YERİ	74
3.1	Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler	75
3.1.1	2002 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler	75
3.1.1.1	Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik	76
3.1.1.2	Topluma entegrasyon	77
3.1.1.3	Eğitim.....	78
3.1.1.4	Rehabilitasyon.....	79
3.1.1.5	İstihdam.....	80
3.1.1.6	Sosyal destek.....	82
3.1.1.7	Yardımcı hizmetler.....	84
3.1.1.8	Psikolojik destek	85
3.1.1.9	Ekonomik destek.....	85
3.1.2	2007 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler	87
3.1.2.1	Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik	88
3.1.2.2	Topluma entegrasyon	89
3.1.2.3	Eğitim.....	90
3.1.2.4	Rehabilitasyon.....	92
3.1.2.5	İstihdam.....	93
3.1.2.6	Sosyal destek.....	95
3.1.2.7	Yardımcı hizmetler.....	95
3.1.2.8	Psikolojik destek	96
3.1.2.9	Ekonomik destek.....	96
3.1.3	2011 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler	97
3.1.3.1	Erişilebilirlik/ulaşım.....	98
3.1.3.2	Topluma entegrasyon	99
3.1.3.3	Eğitim.....	101
3.1.3.4	Rehabilitasyon.....	102
3.1.3.5	İstihdam.....	103
3.1.3.6	Sosyal destek.....	105
3.1.3.7	Kadın engelli istihdamı	106
3.1.3.8	Yardımcı hizmetler.....	106
3.1.3.9	Psikolojik destek	108
3.1.3.10	Ekonomik destek.....	109
3.1.3.11	Önlenebilir engellilik	111
3.1.4	2015 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler	111
3.1.4.1	Erişilebilirlik/ulaşım.....	114
3.1.4.2	Topluma entegrasyon	115
3.1.4.3	Eğitim.....	115
3.1.4.4	Rehabilitasyon.....	116
3.1.4.5	İstihdam.....	117
3.1.4.6	Sosyal destek.....	118
3.1.4.7	Kadın engelli istihdamı	120
3.1.4.8	Yardımcı hizmetler.....	120
3.1.4.9	Psikolojik destek	122
3.1.4.10	Ekonomik destek.....	123
3.1.4.11	Önlenebilir engellilik	125

3.1.5	2018 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler	125
3.1.5.1	Erişilebilirlik/ulaşım.....	127
3.1.5.2	Topluma entegrasyon	128
3.1.5.3	Eğitim.....	130
3.1.5.4	Rehabilitasyon.....	131
3.1.5.5	İstihdam.....	133
3.1.5.6	Sosyal destek.....	134
3.1.5.7	Kadın engelli istihdamı	136
3.1.5.8	Yardımcı hizmetler.....	136
3.1.5.9	Psikolojik destek	137
3.1.5.10	Ekonomik destek.....	138
3.1.5.11	Önlenebilir engellilik	140
3.1.6	2023 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler	140
3.1.6.1	Erişilebilirlik/ulaşım.....	141
3.1.6.2	Topluma entegrasyon	143
3.1.6.3	Eğitim.....	144
3.1.6.4	Rehabilitasyon.....	146
3.1.6.5	İstihdam.....	147
3.1.6.6	Sosyal destek.....	149
3.1.6.7	Kadın engelli istihdamı	151
3.1.6.8	Yardımcı hizmetler.....	151
3.1.6.9	Kadın engelli istihdamı	153
3.1.6.10	Yardımcı hizmetler.....	153
3.1.6.11	Psikolojik destek	154
3.1.6.12	Ekonomik destek.....	156
3.1.6.13	Önlenebilir engellilik	158
3.2	Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler.....	158
3.2.1	2004 Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler.....	158
3.2.1.1	Erişilebilirlik/ulaşım.....	159
3.2.1.2	Topluma entegrasyon	160
3.2.1.3	Eğitim.....	162
3.2.1.4	Rehabilitasyon.....	162
3.2.1.5	İstihdam.....	163
3.2.1.6	Sosyal destek.....	164
3.2.1.7	Kadın engelli istihdamı	166
3.2.1.8	Yardımcı hizmetler.....	166
3.2.1.9	Psikolojik destek	167
3.2.1.10	Ekonomik destek.....	169
3.2.1.11	Önlenebilir engellilik	169
3.2.2	2009 Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler.....	169
3.2.2.1	Erişilebilirlik/ulaşım.....	170
3.2.2.2	Topluma entegrasyon	172
3.2.2.3	Eğitim.....	173
3.2.2.4	Rehabilitasyon.....	174
3.2.2.5	İstihdam.....	175
3.2.2.6	Sosyal destek.....	176
3.2.2.7	Yardımcı hizmetler.....	178
3.2.3	2014 Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler.....	178
3.2.3.1	Erişilebilirlik/ulaşım.....	179

3.2.3.2	Topluma entegrasyon	180
3.2.3.3	Eğitim.....	181
3.2.3.4	Rehabilitasyon.....	183
3.2.3.5	İstihdam.....	184
3.2.3.6	Sosyal destek.....	185
3.2.3.7	Yardımcı hizmetler.....	185
3.2.3.8	Psikolojik destek	186
3.2.4	2019 Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler.....	186
3.2.4.1	Erişilebilirlik/ulaşım.....	187
3.2.4.2	Topluma entegrasyon	188
3.2.4.3	Eğitim.....	189
3.2.4.4	Rehabilitasyon.....	190
3.2.4.5	İstihdam.....	191
3.2.4.6	Sosyal destek.....	192
3.2.4.7	Kadın engelli istihdamı	193
3.2.4.8	Yardımcı hizmetler.....	194
3.2.4.9	Psikolojik destek	194
3.2.4.10	Ekonomik destek.....	194
3.2.4.11	Önlenebilir engellilik	194
3.2.5	2024 Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler.....	194
3.2.5.1	Erişilebilirlik/ulaşım.....	195
3.2.5.2	Topluma entegrasyon	197
3.2.5.3	Eğitim.....	198
3.2.5.4	Rehabilitasyon.....	200
3.2.5.5	İstihdam.....	202
3.2.5.6	Sosyal destek.....	203
3.2.5.7	Kadın engelli istihdamı	205
3.2.5.8	Yardımcı hizmetler.....	205
3.2.5.9	Psikolojik destek	206
3.2.5.10	Ekonomik destek.....	207
3.2.5.11	Önlenebilir engellilik	208
4.	TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	210
KAYNAKLAR		223

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1 2002 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler	75
Tablo 3.2 2007 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler	87
Tablo 3.3 2011 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler	97
Tablo 3.4 2015 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler	112
Tablo 3.5 2018 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler	126
Tablo 3.6 2023 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler	141
Tablo 3.7 2004 Yerel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler	159
Tablo 3.8 2009 Yerel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler	170
Tablo 3.9 2014 Yerel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler	178
Tablo 3.10 2019 Yerel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler	187
Tablo 3.11 2024 Yerel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler	195

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokratik Türkiye Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
ÖDP	: Özgürlük ve Demokrasi Partisi
SP	: Saadet Partisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
Vb.	: Ve Benzeri
Vd.	: Ve Diğerleri
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

1. GİRİŞ

Engelli bireyler, bir toplumun eşit ve adil temeller üzerine inşa edilip edilmediğinin belirlenmesinde kritik bir ölçüt olarak değerlendirilebilir. Bu bireylerin temel hak ve özgürlüklerden tam anlamıyla yararlanması, yalnızca bireysel refah açısından değil, aynı zamanda demokratik değerlerin derinlemesine yerleşmesi bağlamında da önem taşır. Ancak demokrasinin biçimsel yönlerine ağırlık veren Türkiye gibi ülkelerde, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam anlamıyla katılımı hala önemli bir sorundur. Bu bağlamda siyasi partilerin seçim beyannameleri, engellilere yönelik yaklaşımı analiz etmek için hem normatif bir perspektif sunmakta hem de toplumun demokrasi anlayışı hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, 2000 sonrası gerçekleştirilen genel ve yerel seçimler öncesinde, TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin seçim beyannamelerinde yer alan engellilere yönelik vaatleri tematik ve yapısal açıdan analiz etmektir. Çalışma, siyasi partilerin engellilere yönelik politikalarını, demokrasi ve katılım anlayışı bağlamında ele almayı ve bu anlayışların engelliliğe yönelik tutumlarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Seçim beyannamelerindeki vaatlerin erişilebilirlik, eşitlik, ulaşılabilirlik gibi değerler açısından gerçekçi ve uygulanabilir olup olmadığı sorgulanarak, engelli bireylerin toplumdaki yerini güçlendirmeye yönelik bir politika analizi yapılmıştır.

Çalışmanın varsayımı, engelli bireylere yönelik vaatlerin genellikle niteliksel ve niceliksel açıdan yetersiz olduğu ve bunun temel nedeninin, demokratik katılım mekanizmalarındaki eksiklik ile toplumun engellilik kavramına ilişkin zihniyeti, hukuksal zemin ve kurumsal yapıdaki eksiklikler olduğu yönündedir. Çalışma ayrıca siyasi partilerin ideolojik yapıları ile engelli bireyler için sundukları vaatler arasındaki ilişkiyi de incelemektedir.

Araştırma, nitel bir içerik analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Türkiye'deki siyasi partiler oluştururken, örnekleme 2000-2019 yılları arasında genel ve yerel seçimlere katılmış, TBMM'de grubu bulunan ve 2000 yılından önce kurulmuş altı siyasi partiden oluşmaktadır. Veriler, siyasi partilerin

resmî web sitelerinde yayımlanmış seçim beyannamelerinden elde edilmiştir. Bu kapsamda siyasi partilerin dezavantajlı gruplara ve engelli bireylere yönelik vaatleri; erişilebilirlik, eşitlik, ulaşılabilirlik, adil yaşam, kaliteli yaşam ve hizmet bütünlüğü gibi kategorilerde sınıflandırılmıştır.

Bu çalışma, engellilere yönelik seçim vaatlerini analiz ederek literatüre önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Literatürde, engelli bireylere yönelik vaatlerin incelendiği çalışmaların sınırlı olması, bu çalışmayı özgün ve değerli kılmaktadır. Ayrıca, çalışmanın sonuçları, siyasi partilerin engellilere yönelik politikalarının güçlendirilmesi ve bu politikaların demokratik değerlerle uyumlu hale getirilmesi için bir yol haritası sunma potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, çalışma yalnızca mevcut durumu değerlendirmekle kalmayıp, engellilere yönelik politikaların geliştirilmesi için gelecekteki araştırmalara da önemli bir referans niteliği taşımaktadır.

1.1 Tezin Amacı

Bu tezin amacı, 2000 yılı sonrası yapılan genel ve yerel seçimler öncesinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) grubu bulunan siyasi partilerin seçim beyannamelerinde engellilere yönelik vaatlerini analiz etmektir. Çalışma, bu vaatlerin erişilebilirlik, eşitlik ve ulaşılabilirlik gibi değerler çerçevesinde değerlendirilmesi yoluyla, partilerin demokrasi ve katılım anlayışı bağlamında engelliliğe bakış açılarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca siyasi partilerin engellilere yönelik politika ve yaklaşımlarındaki tematik ve yapısal benzerlik ve farklılıklar incelenerek, engelliliğin toplumun demokrasi anlayışındaki yeri irdelenmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın nitel içerik analizi yöntemiyle siyasi partilerin vaatlerini incelemesi, literatürdeki bu konudaki sınırlı çalışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1.2 Tezin Önemi

Bu tez, Türkiye'deki siyasi partilerin engellilere yönelik politikalarını seçim beyannameleri üzerinden analiz ederek, literatürde eksik kalan bir alanı doldurmayı amaçlamaktadır. Engellilere dair vaatlerin demokratik değerler, erişilebilirlik ve eşitlik gibi kavramlarla ilişkilendirilmesi, siyasi partilerin toplumdaki dezavantajlı gruplara yönelik yaklaşımlarını daha kapsamlı bir şekilde anlamaya olanak tanımaktadır.

Çalışma, engellilere yönelik politika ve programların demokratik temellerde ele alınmasının gerekliliğini vurgulayarak, bu konunun yerel ve ulusal düzeydeki uygulamalara etkisini değerlendirmektedir. Literatürde daha önce bu kapsam ve yöntemle ele alınmamış olması, tezi hem akademik hem de uygulama açısından önemli ve özgün kılmaktadır.

1.3 Tezin Araştırma Soruları / Hipotezleri

Bu tez, siyasi partilerin seçim beyannamelerinde engelli bireylere yönelik konuların yer alış biçimini analiz ederek, engellilik kavramına dair toplumsal ve siyasal yaklaşımları anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma, Türkiye’deki siyasi partilerin engelli bireyler için geliştirdiği politikaların tematik ve yapısal olarak nasıl ele alındığını incelerken, bu durumun liberal demokrasi ilkeleriyle ne ölçüde örtüştüğünü ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmada, siyasi partilerin seçim beyannamelerinde engellilere yönelik konuların niteliksel ve niceliksel yetersizliğinin, temsili demokrasi ve katılım mekanizmalarının sınırlılıklarıyla ilişkili olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca, engelliliğe yönelik hukuksal, toplumsal ve kurumsal yapının bu yetersizlikte önemli bir rol oynadığı öne sürülmektedir.

Tezin araştırma soruları, siyasi partilerin seçim beyannamelerinin engellilere yönelik konular açısından kapsamını, içeriğini ve bu içeriklerin toplumsal zihniyet ve siyasal yapı ile olan ilişkisini sorgulamaktadır. Araştırma, şu sorulara yanıt aramaktadır:

- Dezavantajlı grupların siyasi partilerin seçim beyannamelerindeki yeri nedir?
- Dezavantajlı gruplara yönelik politikalar, erişebilirlik, eşitlik, adil yaşam ve kaliteli yaşam gibi değerler üzerinden nasıl temellendirilmiştir?
- Siyasi partilerin seçim beyannamelerinde engelli bireylerin temsili ve yer alma sıklığını etkileyen faktörler nelerdir?
- Engellilere ilişkin konuların diğer dezavantajlı gruplarla karşılaştırıldığında benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

- Partilerin ideolojik yapılarının (milliyetçi, sosyal demokrat, liberal veya muhafazakâr) engellilik konusundaki yaklaşımlarına etkisi nedir?
- Belediyecilik anlayışı çerçevesinde altyapı, erişim, sosyal belediyecilik gibi konularda siyasi partilerin vaatleri nasıl şekillenmiştir?

Bu araştırma soruları, siyasi partilerin engellilere yönelik politikalarının demokrasi ve eşitlik anlayışına katkılarını anlamaya yönelik teorik ve pratik bir çerçeve sunmaktadır.

Tezin ilk hipotezi, siyasi partilerin seçim beyannamelerinde engelli bireylere yönelik içeriklerin yetersizliğinin, temsili demokrasinin işlevselliği ve yerel katılım mekanizmalarının eksiklikleriyle ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Temsili demokrasi, bireylerin yalnızca seçimlere katılımıyla değil, aynı zamanda dezavantajlı gruplar için eşit temsil fırsatları yaratılmasıyla da ölçülür. Bu bağlamda, engellilere yönelik vaatlerin sınırlı olması, siyasi partilerin demokrasiye dair normatif yaklaşımlarını sorgulamak için önemli bir veri sağlamaktadır.

İkinci hipotez ise engellilik konusunun seçim beyannamelerinde sınırlı yer bulmasının, toplumsal zihniyet, hukuksal altyapı ve kurumsal eksikliklerle bağlantılı olduğunu vurgular. Engelli bireylerin temel haklarına erişimde yaşadığı zorluklar, yalnızca siyasi bir mesele değil, aynı zamanda kültürel ve kurumsal bir sorundur. Bu nedenle, siyasi partilerin beyannameleri, toplumsal yapının engelliliğe yaklaşımını ve demokratik değerlerin bu bağlamda nasıl yansıtıldığını anlamak için bir araç olarak değerlendirilebilir.

1.4 Tezin Yöntemi

Çalışmada kullanılan nitel içerik analizi yöntemi olarak doküman analizi, seçim beyannamelerindeki tematik yapıları analiz ederek engellilikle ilgili konuların erişebilirlik, eşitlik, adil yaşam gibi başlıklar altında nasıl ele alındığını ortaya koyacaktır. Bir nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılmaktadır. Bilhassa nitel çalışmalarda kullanılan doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller olmak

üzere tüm belgeleri gerçekçi bir biçimde incelemek ve değerlendirmek için kullanılan öznel-yorumlayıcı bir yöntemdir (Baltacı, 2019: 369). Araştırmacılar nitel araştırmalarda etkili bir biçimde kullanılan dokümanlar sayesinde; çalışmada kullanılacak verileri herhangi bir görüşme veya gözlem yapma ihtiyacı duymadan sağlayabilmekte, böylece de doküman incelemesi gerek zaman gerekse para tasarrufu anlamında araştırmacıya katkıya bulunmaktadır. Bu yöntem genellikle diğer araştırma yöntemlerini tamamlayıcı nitelikte olmasına rağmen, bağımsız bir yöntem olarak da kullanılmaktadır (Kıral, 2020). Nitekim bu analiz biçimi, siyasi partilerin engelli bireylere yönelik vaatlerini hem diğer dezavantajlı gruplarla kıyaslama hem de ideolojik eğilimleriyle ilişkilendirme fırsatı sunacaktır. Ayrıca, seçim beyannamelerinde yer alan konuların sıklığını etkileyen nüfus yoğunluğu, talep azlığı ve ekstra maliyet gibi faktörler, engellilik politikasının zayıf kalmasının arka planını anlamaya yardımcı olacaktır.

Doküman analizi, araştırmacıya zaman ve maliyet açısından verimli bir yöntem sunmakta; örneklem büyüklüğünün esnekliği, kamuya açık bilgilere erişim, tekrar kullanılabilirlik, geniş ve nitelikli verilere ulaşma imkânı gibi avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca, kesin bilgilere dayanarak özgün çalışma yapma ve fiziksel tepkiselliği ortadan kaldırma gibi özellikleriyle de tercih edilen bir yöntemdir (Kıral, 2020). Sonuç olarak, bu araştırma, siyasi partilerin engellilik konusuna yaklaşımının liberal demokrasi ilkeleriyle uyumunu sorgulayarak, demokratik değerlerin dezavantajlı gruplar özelinde ne ölçüde hayata geçirildiğine dair önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Siyasi partilerin beyannameleri, engellilere yönelik toplumsal zihniyeti ve demokratik yapının işleyişini analiz etmek için birer barometre işlevi görebilir.

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemleri arasında sıkça tercih edilen doküman analizi yöntemi kullanılarak, mecliste grubu bulunan siyasi partilerin 2000-2019 yıllarını kapsayan genel ve yerel seçim beyannameleri engelli ve dezavantajlı gruplar bağlamında incelenmiştir. Araştırma verilerine YÖK Tez Merkezi, internet kaynakları, Resmî Gazete, siyasi partilerin web sitelerinde yer alan seçim beyannameleri ile ilgili resmi ve özel dergi ve kitaplardan ulaşılmıştır. Çalışmanın evrenini Türkiye'deki siyasi partiler, örneklemini ise 2000 yılından önce kurulmuş, 2000-2019 yılları

arasında genel ve yerel seçimlere katılmış, TBMM’nde grubu bulunan siyasi partiler oluşturmaktadır. Kamu yönetiminde şeffaflık, saydamlık ve hesap verebilirlik ilkeleri gereği, siyasi partilerin resmî web sitelerinde yayımlanan seçim beyannameleri doküman analizi yöntemiyle değerlendirilmiş ve bu süreçte ikincil veriler toplanmıştır.

1.5 Tezin Yapısı

Bu çalışma, 2000 sonrası Türkiye’de siyasi partilerin genel ve yerel seçim beyannamelerinde engelli bireylere yönelik vaatlerinin analizini kapsamlı bir şekilde ele almak üzere yapılandırılmıştır. Çalışma hem teorik temelleri hem de ampirik verileri bir araya getirerek bütüncül bir yaklaşımla tasarlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde çalışmanın amacı, önemi ve kapsamı ele alınmış, çalışmanın temel sorunsalı tanımlanmıştır. Ayrıca, çalışmanın sınırlılıkları ve kullanılan yöntemler hakkında bilgi verilmiştir.

Tezin teorik altyapısını oluşturan kavramsal ve kuramsal çerçeve bölümünde, siyaset, siyasi parti, siyasal iletişim, propaganda ve seçim vaatleri gibi temel kavramlara yer verilmiştir. Bunun yanı sıra, dezavantajlı gruplar (engelliler, yoksullar, çocuklar, kadınlar, gençler, yaşlılar, mülteciler, etnik azınlıklar, kronik hastalar, mevsimlik işçiler vb.) tanımlanarak engellilerin bu gruplar içindeki yeri açıklanmıştır. Ayrıca, engellilik kavramının nedenleri, türleri ve engelliliği açıklayan modeller tartışılmıştır. Bu bölümde ayrıca, Türkiye’de engellilerin sosyo-ekonomik statüsünün anlaşılabilmesi için sosyal ve işgücü durumları incelenmiş ve engellilere yönelik sosyal politikaların gelişim dinamikleri ortaya konmuştur.

Tezin nitel içerik analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiş olan veri toplama ve analiz süreci ilerleyen bölümde detaylandırılmıştır. Siyasi partilerin seçim beyannameleri, çalışmanın temel veri kaynağı olarak ele alınmış ve analizde kullanılan kategoriler “Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik”, “Topluma Entegrasyon”, “Eğitim”, “Rehabilitasyon”, “İstihdam”, “Sosyal Destek”, “Kadın Engelli İstihdamı”, “Yardımcı Hizmetler”, “Psikolojik Destek”, “Ekonomik Destek”, “Önlenebilir Engellilik” olarak açıklanmıştır.

Bulguların ortaya konulduğu bölümde, 2000-2019 yılları arasında seçimlere katılmış siyasi partilerin beyannameleri incelenmiş ve belirlenen kategoriler altında partiler arası karşılaştırmalar yapılmıştır. Bulgular hem niceliksel hem de niteliksel açıdan değerlendirilmiştir.

Tezin sonuç bölümünde araştırmanın bulgularından yola çıkarak, engelli bireylerin haklarının güçlendirilmesi ve toplumsal entegrasyonlarının sağlanmasına yönelik politika önerileri sunulmuştur. Ayrıca, gelecekte bu alanda yapılacak araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Siyasal Katılım ve Temsil Kavramları

Siyasal katılım, genel olarak bireylerin yönetime katılarak yöneticilerini belirlemesi, karar süreçlerine etki edebilmesi ve halkın beklentileri doğrultusunda şekillenen talepler ve sistemin işleyişine yönelik tepkilerden oluşan bilinçli bir eylemler bütünü olarak ifade edilmektedir (Büyüktosunoğlu, 2013: 19-20). Halkın yönetimde söz sahibi olmasını ifade eden siyasal katılımdan bahsedebilmek için, yöneten ile yönetilen arasındaki ayrımın belirginleşmesi gereklidir (Eroğlu, 1999: 18-19). Siyasal katılım, temelde bir tür siyasal davranış biçimidir. Bu bağlamda, siyaset bilimciler, hükümetin karar alma süreçlerini, yönetim yapısını ve hükümetin işleyişini etkilemeye yönelik eylemleri siyasal davranış kapsamında değerlendirmektedir (Milbrath, 1965: 3). Nitekim siyasal katılım bir yönüyle merkezi ve yerel yönetimlerin kararlarını etkilemeye yönelik eylemler iken, diğer yönüyle vatandaşların yönetimde yetkili zümrenin seçimi ve denetlenmesi için giriştiği eylemler (Verba ve Nie, 1972:2) olarak ifade edilmektedir (Silsüpür, 2021: 164).

Günümüzde siyasal katılımı artırmaya yönelik olarak kent planlaması, çevreyi koruma, referandumlar, seçilmişlerin görevden alınması, halkın şikayetlerinin dile getirilmesi, halkın görüşlerinin alınması, kentsel ve toplumsal hareketler gibi çeşitli yöntemler geliştirilse de siyasal katılımın yalnızca seçimlere indirgenmiş bir biçimi olan temsili demokrasi hâlâ ağırlığını korumaktadır (Akıncı ve Eriş, 2019:45).

Siyasal kurumlara erişim sağlayan, çeşitli platformlardan bilgi edinen ve siyasallaşma olanağı bulan bireyler, eylemlerini bireysel ya da toplu olarak gerçekleştirebilmektedir. Bu eylemler, oy kullanmak, aday olmak veya dava açmak benzeri doğrudan katılım şeklinde olabileceği gibi dilekçe vermek, afiş asmak, anket düzenlemek, bildiri dağıtmak ve basını kullanmak gibi dolaylı katılım biçiminde de ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, bir dilekçeyi topluca imzalamak, grup halinde dava açmak, tartışma yapmak, propaganda yürütmek veya gösteri düzenlemek gibi yöntemler de toplu siyasal katılım yolları olarak günümüzde etkisini göstermektedir (Eroğlu, 2006:194).

Nasıl ki bireyler yapılacak seçimlerde oy kullanarak, karar alma mekanizmalarına katılarak, politika ve stratejileri izleyip denetleyerek siyasal katılımı sağlama becerisi gösteriyorsa (Nacak, 2007:66), kendinin ve toplumunun hak ve menfaatlerini gözeterek halk adına hareket etmesi için yine kendisi tarafından seçilen temsilciler ile siyasal temsili sağlamaktadır. Çağdaş yönetim sistemlerinde, özellikle parlamenter rejimlerde, asli ve temsilci ilişkisi çerçevesinde şekillenen bir yetki aktarımı mekanizması bulunmaktadır. Vatandaşlardan parlamentodaki temsilcilere, oradan hükümete, ardından bakanlara ve nihayetinde bürokrasiye kadar uzanan bir yetki aktarım süreci mevcuttur. Bu aşamada vatandaşın siyasal katılımı ve temsili açısından seçim süreçleri ve temsil eden siyasal partiler, değerlendirilmesi gereken önemli bir faktördür.

2.2 Siyasi Partiler, Seçimler ve Siyasal Katılım

Siyasal katılım genellikle oy kullanma ve siyasal sistemdeki kişilerle ilişki kurma biçiminde gerçekleşmektedir. İlk durumda, demokratik toplumlarda bireylerin siyasal tercihlerini oy verme yoluyla ifade etmeleri söz konusu olurken, ikinci durumda ise görevlilerle temas kurularak yönetilenlerin denetim ve denge mekanizmalarının aktif tutulması, en etkili katılım yöntemlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Anık, 2000: 161). Seçim süreçleri, siyasal katılımın en yoğun yaşandığı ve aynı zamanda siyasal iletişimin aktif olarak kullanıldığı dönemlerdir. Bu süreçler, siyasi partilerin halkın ihtiyaçlarına yanıt verebilecek ve hesap verebilir bir yönetimi sağlayacak kadroları belirleme yetkisini vatandaşlara tanıyan demokratik bir hak olarak görülmektedir. Dolayısıyla seçimler, bir toplumda demokrasinin varlığını gösteren önemli bir göstergedir.

Klasik demokrasi anlayışında siyasal katılımın temel amacı temsildir. Bu anlayış, vatandaşların siyasal eğilimlerinin temsil edilmesini öngörerek bireylerin tutumlarının, tercihlerinin veya davranışlarının temsil edilmesini sağlamaktadır. Böylece, bu değerlerin taşındığı toplulukların temsil edilmesine olanak tanır. Başka bir ifadeyle, klasik demokrasi, temsil mekanizması aracılığıyla belirli değerlerin vatandaşların adına temsil edilmesine, korunmasına ve devam ettirilmesine olanak tanıyan bir yapı oluşturur.

Siyasi partiler, siyasetin vazgeçilmez unsurlarındandır. Tüm ülkelerde siyasetin yürütülmesinde ve oluşturulmasında siyasi partiler etkin bir rol oynamaktadır. Bilhassa, demokratik bir siyasi yapıya sahip olan ülkelerde siyasi partiler, ülkenin mevcut siyasetini yapılandıran unsurlar olduğu için oldukça değerli bir figürdür (Yıldız, 2017: 429-430). İktidar ile ilişkilendirilmiş süreçlerin tümü siyaset olarak adlandırılırsa, gündelik yaşamdaki her eylemin siyasal olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim siyasal aktörlerin belli ideolojik amaçlarını belirli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerin kullanılarak yapılması siyasal iletişimin ana öğelerini oluşturmaktadır (Aziz, 2007).

Siyasi partilerin kitlelere hitap edebilmesi için ihtiyaç duyduğu yegâne durum kitlelere çözümleri sunacak iyi bir kadroya sahip olmak, kamuoyunu etkilemek için iyi bir şekilde medya unsurları kullanmaktır. Bu açıdan incelendiğinde seçimlerin en önemli araçlarından biri hiç kuşkusuz propagandadır. Genel ve eşit oy ilkesinin hayata geçmesi, siyasal rekabetin ortaya çıkması ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte, yönetimlere talip olan siyasal oluşumların ideolojilerini seçmenlere bir şekilde dayatmak, onları etkilemek ve bu sayede onlardan oy almak amacıyla başvurdukları en önemli bir ikna aracı siyasal propaganda olmuştur.

Pitkin (2014)'in çerçevesine göre, vatandaşlar ve seçilmiş temsilciler arasındaki ilişki tek yönlüdür; temsilciler vatandaşlara duyarlı olmalı, ancak tersi beklenmemelidir. Bu anlayış, liberal demokrasinin prosedürel yaklaşımıyla uyumlu bir şekilde dönemin hâkim görüşü olmuştur. Ancak milenyumun başında, temsilin araçsal bakış açısı, vekalet teorisi çerçevesinde yeniden önem kazanmıştır (Strøm, 2000). Vekalet teorisi, bir aktörün (vekil), bir başkası (asıl) adına hareket ettiği durumlara odaklanmaktadır. Temsili demokrasi, seçmenlerden temsilcilere ve bürokrasiye kadar bir yetki devri ve buna karşılık gelen bir hesap verebilirlik zinciri olarak görülmektedir. Bu teori, temsil ilişkilerindeki "vekalet kaybını" analiz ederek, temsilin kalitesini değerlendirmek için araçlar sunmaktadır (Kiewiet ve McCubbins, 1991). Ancak vekalet teorisinin tek yönlü doğası, vatandaşların tercihlerinin içsel olarak oluştuğu varsayımını temel alması nedeniyle sınırlıdır. Bu varsayım, siyasi partiler için uygulanabilir olsa da vatandaşların nihai prensip olarak ele alındığı durumlarda sorunlu hale gelmektedir.

(Russo ve Cotta, 2020: 9). Temsili demokrasinin en önemli araçları olan siyasi partiler toplumun tüm kesimlerinden oy alabilme ve böylece iktidar olabilme veya iktidarda kalabilme amacı güden birer organizasyondurlar. Bunu sağlamak içinde toplumu oluşturan kesimler için (emekliler, çalışanlar, öğrenciler, kadınlar, yaşlılar, engelliler, meslek grupları, iş dünyası vb.) ayrı ayrı vaatlerde bulunurlar. Nitekim bu çalışmada 2000 yılından günümüze siyasi partilerin genel ve yerel seçim beyannamelerinde yer alan engelli bireyler için sundukları vaatler incelenmeye çalışacaktır. Seçimlerde engelli bireylerden oy alınabilmesi siyasi partiler için oldukça önemlidir. Zira engelli bireylerin ülkemizdeki sayıları seçimlere etki edebilecek derecede büyüktür.

2.3 Siyasal Katılımın Dezavantajlı Grupları

Siyasal katılımın ilk örneklerine antik Yunan şehir devletlerinde (polislerde) rastlanmış, ancak bu dönemde kadınlar, köleler ve yabancılar siyasal katılım hakkından mahrum bırakılmıştır. Eski Roma’da ise aristokrat vatandaşlar (patriciler) devleti yönetme yetkisini ellerinde tutarken, yoksul vatandaşlar (plebler) bu hakkı elde edebilmek için yüzyıllar boyunca mücadele etmiştir (Şenel, 1996: 187-188; Eroğul, 1999: 22). Kadınların siyasal hayata katılma hakkını kazanması ise birçok Avrupa ülkesinde ancak 20. yüzyılın ortalarına doğru çeşitli mücadelelerle mümkün olmuştur.

Siyasal katılım bağlamında dezavantajlı grupların durumu gerek doğrudan gerekse temsili demokrasi adına göz ardı edilmemesi gereken bir faktördür. Bu gruplar arasında gençler, kadınlar ve yaşlılar gibi çeşitli temel kategoriler bulunmaktadır. Gençlerin siyasal katılımını kısıtlayan faktörlerden biri, ülkeden ülkeye değişen seçme ve seçilme yaşı sınırlarıdır. Ayrıca, eğitim hayatlarıyla meşgul olan gençler, siyasetle aktif şekilde ilgilenmekte zorlanabilmektedir. Kadınlar ise uzun yıllar boyunca siyasete katılımda ciddi engellerle karşılaşmış ve çoğu zaman siyasetin dışında bırakılmıştır. Geleneksel toplumsal yapı, düşük eğitim seviyeleri, toplumsal değer yargıları ve yasalardaki ayrımcı uygulamalar nedeniyle kadınlar, siyasal sistemle yeterince güçlü bağlar kuramamıştır (Gökçimen, 2008: 7). Ataerkil toplumlarda kadınlar genellikle anne veya eş rolleriyle aile içerisine çekilmiş ve bu süreçte statü kaybına uğramıştır; buna karşılık erkekler toplumsal statülerini artırma fırsatı bulmuştur (Erbay ve Tuncay, 2006: 26; Oruç ve Bayrakçı, 2018: 471). Bu kategorilerin

dışında yoksullar, çocuklar, mülteciler, etnik azınlıklar, kronik hastalar da dezavantajlı gruplar içerisinde yer almaktadır. Bu grup içinde değerlendirilen ve bu çalışmanın da temel aktörleri olarak ele alınan engelliler de toplumun geri kalanı ile eşit fırsatlardan yararlanamaması, ayrımcı ve dışlayıcı tutumlara maruz kalması, sahip oldukları engellerinin günlük yaşamlarını olumsuz etkilemesi nedeniyle dezavantajlı grupların içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda diğer dezavantajlı kesimler ile engelleri arasındaki bağı (benzerlikler ve farklılıklar) anlayabilmek adına bahsi geçen dezavantajlı grupları incelemek elzemdir.

2.3.1 Yoksullar

Sosyal sorunların ilk sıralarında gelen yoksulluk, neoliberal politikalar ve küreselleşmenin sonucu daha da derinleşmiştir. Yoğun göç sebebiyle artan kent nüfusu sonucunda yüksek miktarda işsizlik meydana gelmiş ve dolayısıyla yoksulluk artmıştır (Altındağ, 2019: 87). Yoksulluk zamana ve mekâna göre değişiklik gösterdiği için net bir tanım yapmak zordur. En genel anlamıyla yoksulluk, insanların temel gereksinimlerini karşılayamama, yeterli kaynağa ve asgari düzeyde yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli olan hizmete ve mala erişememe şeklinde ifade edilmektedir (Şenses, 2002: 14).

Yoksulluk, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesinin bulunmaması ve asgari yaşam standartlarını sağlama konusundaki yetersizlikleri ifade eden bir dezavantaj durumudur. Ekonomik kaynaklara erişimde yaşanan zorluklar, bu bireyleri dezavantajlı bir konuma itmekte, sonuç olarak toplumsal etkinliklere katılımlarını zorlaştırmaktadır. Yoksulluk, insanların ekonomik sürdürülebilirliğini tehlikeye atarken, sosyal aidiyet ve toplumsal katılım fırsatlarını da kısıtlamaktadır (Şenkal, 2005:13). Yoksulluk, gelir ve sürdürülebilir geçim sağlamak için gerekli üretim kaynaklarına erişim imkânı olmayan bireyleri derinden etkilemektedir. Açlık ve yetersiz beslenme, eğitim ve temel hizmetlere erişim eksiklikleri, güvensiz çevresel koşullarda yaşama zorunluluğu, bu durumun yanı sıra sosyal ayrımcılık ve dışlanma da, yoksulluğun derinlemesine etkilediği sorular arasındadır. Özellikle, çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelliler ve göçmenler gibi toplumsal yaşamda marjinalleşmiş gruplar, bu olumsuz durumdan daha fazla etkilenmektedir. Bu bağlamda, yoksulluğun

kaynakları, bu toplulukların eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel olanaklardan yeterince yararlanabilmelerini ciddi şekilde kısıtlamaktadır (Duyan, 2010: 20).

2.3.2 Çocuklar

Dezavantajlı grupların sosyal açıdan korunmasına ilişkin programlarda çocuk yoksulluğu öncelikli konulardan biridir. Nitekim çocuk yoksulluğu, yalnızca maddi değil, sosyal, psikolojik ve eğitimsel sorunlarla da çocukların gelişimini olumsuz etkileyerek kalıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Türkiye ve dünya genelinde yaygın olan bu sorun, ekonomik krizler, savaşlar ve doğal afetler gibi faktörlerle daha da derinleşmektedir. Özellikle sığınmacı çocuklar, hassasiyetle ele alınması gereken dezavantajlı gruplar arasında bulunmaktadır. (Ünlüler, 2021: 47). 2011'den bu yana Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye'ye sığınan mülteci çocuklar, eğitim, sağlık ve sosyal entegrasyon alanlarında ciddi sorunlar yaşamaktadır. Dil ve kültür farklılıkları, bu hizmetlere erişimi zorlaştırarak çocukları daha savunmasız hale getirmektedir. Sosyal koruma programları, bu çocukların ihtiyaçlarını bütüncül bir yaklaşımla ele almalı; eğitim, psikolojik destek ve kültürel entegrasyon çalışmalarıyla desteklemelidir. Eğitim imkanlarının artırılması, psikolojik destek sunulması ve kültürel entegrasyon çalışmaları gibi önlemler, bu çocukların sosyal hayattaki dezavantajlarını ortadan kaldıracak adıma oldukça önemlidir (Ünlüler, 2021: 49).

2.3.3 Kadınlar

Kadınlar, toplum tarafından yüklenen cinsiyet rolleri sebebiyle dezavantajlı gruplar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Kadınların iş hayatında ve sosyal hayatlarında sırf kadın oldukları için negatif ayrımcılığa maruz kalmaları, devletin bu konuda sosyal koruma politikaları oluşturması gerektiğini ifade etmektedir (Orkunoğlu Şahin, 2020: 38). Kadınlar, eğitim, sağlık ve istihdam gibi yaşamın kritik alanlarında, kadınlar ciddi eşitsizliklerle karşılaşmaktadır. Bu dezavantajlar, genellikle toplumsal algı, ayrımcılık, devlet politikalarının yetersizliği veya bu politikaların etkili bir şekilde uygulanamamasından kaynaklanan sorunlarla ilişkilidir.

Bir sivil toplum kuruluşuna göre, kadınlar günümüzde sürdürülebilir programlar ve politikaların yetersizliği, karar alma süreçlerine katılımın desteklenmemesi, genç

kadınların işgücü piyasasına düşük katılım oranı ve şiddet ile ayrımcılığa maruz kalma gibi sorunlarla karşılaşmaktadır (Çakıroğlu, 2011). Kadınların günümüzde karşılaştığı bu temel sorunlar, onları dezavantajlı duruma sokan birçok faktörü yansıtmaktadır. Örneğin, kadınların karar alma süreçlerine katılımının sınırlı olmasının temel nedenlerinden biri toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Bu durum, kadınların toplumsal ve ekonomik hayata etkin bir şekilde katılmalarını engellemektedir. Çolak ve Kılıç (2001), kadınların karşılaştığı olumsuz koşulların etkilerini azaltabilmek için yasal hakların tanınmasının yetersiz kalabileceğini vurgulamaktadır. Kadınların iktisadi, siyasi ve sosyal hayata katılımlarını engelleyen olumsuz toplumsal algıların varlığı, yasal olarak tanınan hakların pratikte etkin bir şekilde uygulanamamasına yol açabileceğini ifade etmektedir. Bu durum, yasaların öngördüğü hakların fiili olarak gerçekleşebilmesi için toplumsal bilinç ve yapıdaki değişimlerin gerekliliğini göstermektedir (Çolak ve Kılıç, 2001: 5). Sonuç olarak, kadınlar toplumsal bakış açıları, fırsat eşitsizlikleri, ayrımcı tutumlar ve devlet politikalarının yetersizliği gibi faktörler nedeniyle eğitim, sağlık ve istihdam alanlarında birçok engelle karşılaşmaktadır. Bu engeller, kadınların toplumsal yaşamda dezavantajlı konumlarının devam etmesine yol açmaktadır.

2.3.4 Gençler

Toplumda önemli bir yer tutan gençler, fiziksel gelişimleri devam ettikçe, evlilik, istihdam, çocuk doğurma gibi konulara karşı savunmasızlardır ve bu konularda devlet tarafından sağlanacak olan güvenceye ihtiyaç duymaktadırlar. Devlet, gençlerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalı, sosyal koruma programları geliştirmeli ve hak temelli sosyal hizmet uygulaması yardımıyla fırsat eşitliğini sağlayarak gençlerin ekonomik ve toplumsal hayata katılımlarını sağlamalıdır (Yaman, 2021: 49).

Gençler, işgücü piyasasında genellikle dezavantajlı bir konumda yer almakta ve bu durum, bireysel yetersizliklerden ziyade toplumsal yapılarla ilişkilendirilmektedir. Dezavantajlı gençlik, etnik ve kültürel kimlik, aile yoksulluğu, zorunlu göç, engellilik, düşük kaliteli eğitim imkanlarına sahip bölgelerde yaşama ve erken okul terki gibi unsurlarla bağlantılıdır.

Gençlerin karşılaştığı dezavantajlar, çevresel ve bireysel koşullardan kaynaklanabilmektedir. Özellikle farklı kültürel kimliklere sahip bireylerin, bulundukları toplumun yaşam standartlarına uyum sağlamakta güçlük çekmeleri sıklıkla gözlemlenmektedir. Bu durum, eğitim imkanlarının kısıtlı olduğu az gelişmiş kırsal bölgelerden kente göç eden gençler arasında belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dezavantajlı konumda bulunan bu bireyler, genel nüfusa göre daha sınırlı imkanlarla karşılaşmaktadır.

Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Gençlik Programı Kılavuzuna göre, "imkanları kısıtlı olan gençler" ifadesi, sosyal, ekonomik ve biyolojik engellerle karşılaşan bireyleri, eğitim zorlukları yaşayanları, kültürel farklılıklar nedeniyle ayrımcılığa maruz kalanları, sağlık sorunları bulunanları ve coğrafi engellerle karşılaşanları kapsamaktadır (Marcus, 2011). Genç bireylerin, kültürel kimlik farklılıkları, ailevi yoksulluk, engellilik durumu, işsizlik, düşük eğitim seviyeleri, göçmenlik statüsü ve bölgesel farklılıklar gibi bir dizi olumsuz koşul altında toplum içinde dezavantajlı bir konumda bulunmaları mümkündür. Özellikle işsizlik, gençler arasında daha belirgin bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Gençlerin istihdam sürecinde karşılaştıkları güçlükler, bu dezavantajlı durumun temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu faktörlerin her biri, gençlerin ekonomik ve sosyal entegrasyonlarını olumsuz yönde etkileyerek, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Gençler açısından dezavantajlılık fenomeni, istihdam öncesi ve sonrasında geniş bir kapsamda gözlemlenmektedir. Bu dezavantajlı durumlar, gençlerin maruz kaldığı olumsuz tutum ve davranışlar, ayrımcılık ve yetersiz çalışma koşullarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bu faktörlerin gençlerin istihdam süreçleri üzerindeki etkileri dikkatle incelenmelidir.

2.3.5 Yaşlılar

Seyyar, yaşlı bireylerde sıkça görülen psiko-sosyal, ekonomik ve tıbbi sorunlar arasında fiziksel kapasitenin azalmasıyla mesleki ve sosyal rollerden uzaklaşmayı, sosyo-ekonomik statü kaybı ve gelir yetersizliğinin yaşam kalitesini düşürmesini, sosyal etkileşim eksikliği nedeniyle toplumdan izole olmayı veya dışlanmayı, aile bağlarının zayıflamasıyla yalnızlık ve içe kapanma yaşanmasını, ayrıca sakatlık veya

ileri yaşlarda başkalarına bağımlı hale gelinerek bakım ihtiyaçlarının artmasını vurgulamaktadır. Bu tür sorunlar, yaşlı bireyleri kaçınılmaz şekilde dezavantajlı bir duruma sokmaktadır (Seyyar, 2011). Devlet, yaşlı bireylerin savunmasızlığını dikkate alarak uygun önlemleri almak sorumluluğundadır. Bu önlemler; hak temelli bir çerçeve içinde ayrımcılık olmaksızın, erkekler ve kadınlar için eşit haklar sağlayan sosyal güvenlik planı oluşturmaktır. Sosyal koruma planları tasarlanırken devlet, gelişmiş düzeyde primsiz emeklilik sistemi oluşturarak yaşlıların yoksulluğunu, savunmasızlığını yüksek düzeyde azaltabilir (Scharf ve Keating, 2012: 12). Bireysel düzeyde, yaşlanma ile birlikte çeşitli kaynaklara erişimde yaşanan zorlukların şiddeti, karşılaşılan dezavantajlı durumların ağırlığını belirlemektedir. Toplumsal bağlamda ise yaşlı bireylere yönelik olumlu politikalar ve uygulamalar, bu bireylerin karşılaşılabileceği dezavantajları azaltmakta önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, yaşlılığın ele alınış biçimi, bireysel ve toplumsal düzeydeki değişkenler etkileşimi çerçevesinde değerlendirilmelidir (DPT, 2003).

2.3.6 Mülteciler

Mülteciler, ırkı, dini, uyruğu veya siyasi görüşü nedeniyle zulme uğrayıp kendi ülkelerini terk eden ve geri dönme imkânı olmayan kişilerdir. Uluslararası hukuk tarafından korunan mülteciler, hayatlarını kurtarmak için başka ülkelere sığınmaktadır. Mülteci ile sığınmacı arasındaki fark, mültecilerin zorla yerinden edilirken, sığınmacıların çoğunlukla kendi istekleriyle yer değiştirmesidir (Doğan ve Pekasıl, 2021: 281). Mülteciler, ırk, din, uyruğuyla ilgili zulme uğramış ve zorla yerinden edilerek başka bir ülkeye sığınmış bireylerdir. Bu durum, onları ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan pek çok zorlukla karşı karşıya bırakır. Mülteciler, yerinden edilme süreci nedeniyle barınma, sağlık, eğitim ve istihdam gibi temel hizmetlere erişimde ciddi engellerle karşılaşabilirler. Ayrıca, dil bariyerleri, kültürel farklılıklar, toplumsal dışlanma, ayrımcılık gibi sorunlar da mültecilerin yaşadığı zorlukları artırır. Bu nedenlerle, mülteciler toplumda genellikle dezavantajlı ve savunmasız bir konumda bulunurlar.

İnsan hakları, devletlerin sosyal politikalarını şekillendirirken insan hakları perspektifini göz önünde bulundurmaları ve bu hakların yerine getirilmesini sağlamak

için sistematik adımlar atmaları kritik öneme sahiptir. Ayrıca, insan hakları sözleşmeleri, devletlerin sadece yasal olarak değil, etik olarak da sorumluluklarını artırır; böylece tüm bireyler, kimliklerinden bağımsız olarak, onurlu bir yaşam sürme hakkına sahip olurlar. Bunun sonucunda, toplumlarda daha adil ve eşit bir yaşamın sağlanması, insan haklarının korunması için göz önünde bulundurulması gereken önemli bir unsurdur. Sonuç olarak, insan hakları, bireylerin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamlarının her alanında kendilerini gerçekleştirmeleri için temel bir zemin oluşturmakta ve bu da devletlerin insan haklarına olan bağlılıklarını ve uygulamalarını geliştirmeye yönelik çabalarını zorunlu kılmaktadır (Kılınç, 2011: 2).

2.3.7 Etnik Azınlıklar

Azınlık kavramı, belirli bir topluluk içinde niteliksel anlamda farklılık gösteren ve sayıca az olan birey veya grupları ifade etmektedir. Bu kavram, çoğunluk grubu ile karşıtlık oluşturacak şekilde, bir ülkede farklı etnik köken ya da inanç sistemine sahip olan ve sayıca azınlıkta bulunan topluluklar için de kullanılmaktadır (TDK, 2011). Azınlık gruplar, etnik, dini, dilsel ve benzeri faktörler nedeniyle devlet ve toplum tarafından dışlanma deneyimi yaşamaktadır. Bu grupların kültürel ve geleneksel mirasları sıklıkla göz ardı edilmiş veya daha da üzücü bir şekilde, silinme tehdidi altına girmiştir. Baskın demografik gruplar, tarihsel süreçte uygulanan çeşitli asimilasyon politikaları aracılığıyla bu gruplara karşı ayrıştırma, ayrımcılık ve baskı mekanizmalarını devreye sokmuşlardır. Azınlıkların hakları, genellikle yeterince korunmamakta; bu durum, hak talepleri sırasında ciddi engellerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Azınlıklar, çoğunluğun toplumuna oranla genellikle toplumsal kenarda yer almakta ve sonuç olarak orantısız şekilde kalıcı yoksullukla yüzleşmektedirler (UNDP, 2005). Azınlık gruplara yönelik ayrımcılık ve toplumsal dışlanma, yoksulluk, kültürel baskılar ile bu gruplara ilişkin yasal düzenlemelerin eksikliği gibi faktörler, söz konusu grupların dezavantajlarını çok disiplinli bir eşitsizlik ve adaletsizlik perspektifiyle derinleştirir. Bu durumlar, azınlıkların maruz kaldığı sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri katmerleştirerek, toplumsal uyum ve adalet arayışını olumsuz etkilemektedir.

Ülkemizdeki azınlık grupları, kültürel değerlerini yaşama, dinlerini öğretme ve kendi dillerini kullanma haklarında belirli kısıtlamalarla karşılaşmaktadırlar. Ayrıca, seçim sistemi, bu grupların Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil edilmelerini zorlaştırmaktadır. Azınlıklar, bazen devletin ayrımcı uygulamalarına maruz kalmakta, örneğin tarih ders kitapları, bu gruplara karşı olumsuz duygular uyandırabilmektedir. Farklı dini azınlıklara ait ebeveynler, çocuklarını azınlık okullarına kaydettirirken cinsiyet ve aile yapısına dayalı ayrımcılık gibi zorluklarla karşılaşmaktadır. Bunun yanında, bazı çingene toplulukları, toplumsal dışlanmaya yol açan köklü önyargıların varlığını bildirmektedir. Yerinden edilmiş bireyler ise mülkiyet hakları konusunda zorluklar yaşamaktadır (DPT, 2003). Azınlık grupları, etnik köken, dini inanç, kültürel değerler, dil, ırk ve soy gibi bir dizi faktörden kaynaklanan ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Bu kişilerin toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılımının teşvik edilmesi amacıyla, devletin yasal düzenlemeler ve çeşitli uygulamalar aracılığıyla bu gruplara yönelik olumsuz bakış açılarını değiştirecek ve önyargıları ortadan kaldıracak eylemler gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, ayrımcılıkla mücadele ve toplumsal uyumun sağlanması için dezavantajlı bir kesimi temsil eden azınlıklar için kapsamlı stratejilerin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

2.3.8 HIV / AIDS veya Diğer Kronik Hastalıkları Olan Bireyler

Bireyler sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan eşit olarak yararlanabiliyorsa, HIV ve AIDS ile diğer kronik hastalıkların bireyler ve toplum üzerindeki etkisi azalacaktır (Zeren ve Ergene, 2008: 32). HIV, AIDS ve diğer kronik hastalıklarla yaşayan insanlar, tıbbi bakıma erişim de dahil olmak üzere sosyal koruma yardımlarına ulaşabilirlik konusunda zorluk çekmektedir, toplumdan dışlanma ve ayrımcılıkla da karşı karşıyadırlar. Öncelikle HIV / AIDS pozitif hastalara tedavi ve psikolojik destek sağlayarak ve başkalarına bulaşmasını önlemek için önlemler alarak, toplumdaki diğer bireylere bulaşabilirliği en aza indirilebilir (Kesgin, 2016a: 452).

Bireyler veya topluluklar, kendilerini rahatsız eden veya korkutucu buldukları durumlarla karşılaştıklarında genellikle bu durumları dışlama ve uzaklaştırma yöneliminde olmaktadır. Bu süreç, bazı hastalıklara yönelik damgalamaya (stigma) katkıda bulunmakta ve bu, hastalığa sahip kişiler toplum nezdinde dezavantajlı hale

getirmektedir. Damgalama teorisinin öncüsü olan Amerikalı sosyolog Erving Goffman, stigmatı “damgalanan bireyin değerinin düşürülmesi” olarak tanımlamış ve bu bireylerin toplumda daha az istenilir biçimde algılanmasına vurgu yapmıştır. Diğer bir sosyolog olan Howard Becker ise, toplumsal grupların oluşturduğu kurallara uymayan bireyleri “dışarıda kalanlar” olarak etiketlediklerini, böylece sapma kavramının ortaya çıktığını belirtmektedir. Grupların belirlediği kurallar, grup içindeki davranış normlarını tanımlamakta; bu kurallara uyulmadığı takdirde, bireyin grup dışına itilmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır (Bakacak, 2002). Stigmatizasyon, belli hasta gruplarına karşı toplumda gelişen önyargılara dayanan, etiketleme veya damgalama süreçlerini içeren bir fenomendir. Bu durum, söz konusu bireylerin toplumdan dışlanmasına kadar uzanan bir davranış biçimini kapsamaktadır (Kocabaşoğlu ve Aliustaoğlu, 2003). Damgalama ve önyargıların doğurduğu ayrımcılık, toplum içindeki bireylerin veya grupların belirli hak ve menfaatlardan mahrum kalmalarına neden olmaktadır. Özellikle kanser, tüberküloz, lepra, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, epilepsi, psikiyatrik bozukluklar, alkol ve madde bağımlılıkları ile AIDS, stigma ile ilişkilendirilen hastalıklar arasında yer almaktadır (Van Brakel, 2006).

Farklı inanç sistemleri, kültürler ve tarihsel olaylar, hastalıklara karşı tutum ve davranışları önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle damgalama ve ayrımcılığa varan olumsuz tutumlar, hastalıklar aracılığıyla toplumsal olarak bireylere yüklenen yargılardan kaynaklanmaktadır. Bu olumsuz durumlar, hasta bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanma, iyileşme süreci ve sağlığa yeniden kavuşma gibi haklarını ciddi anlamda tehdit etmekte; dolayısıyla, hasta bireyler ve aileleri sağlık açısından eşitlik ilkesinin gerektirdiği hizmetlerden yararlanma fırsatından mahrum kalmaktadır. Örneğin, Çin'de gerçekleştirilen bir araştırma, HIV pozitif ve cinsel yolla bulaşan hastalıkları bulunan bireylerin büyük bir kısmının, toplum tarafından damgalanma korkusu nedeniyle tedavilerini ertelediklerini ortaya koymuştur. Bu bulgu, hastalık temelli dezavantajlılık haline karşı mücadelenin, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği açısından kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir (Lieber vd., 2006).

2.4 Dezavantajlılığın Bir Diğer Hali Engelliliğe Genel Bir Bakış

Engellilik kavramı, genel olarak kabul görmüş bir tanıma sahip olmamakla birlikte, günlük dilde sıkça birbirinin yerine kullanılan çeşitli terimlerle ifade edilmektedir. Bu terimler arasında en yaygın olarak rastlananlar "dezavantajlı", "engelli" ve "özürlü" kavramlarıdır. Bu bağlamda, engellilik, farklı anlamlar ve çağrışımlarla dolu bir kavram olup, toplumsal ve kültürel bağlamlara göre değişkenlik göstermektedir (Yıldırım, 2011).

Engellilik, sosyopolitik analizlere sahip disiplinler arası bir alandır (Linton, 1998). Bu nedenle tarih boyunca engellilik olgusu üzerinde tek bir düşünce hâkim olmamıştır. Engelliğe ilişkin tarihsel süreci incelemek için Antik Çağ'a kadar gitmek gerekmektedir. Çünkü engellilik tarihi insanlık tarihinden bağımsız ele alınmamaktadır. Milattan önce 400'lü yıllarda Antik Yunan filozofu Platon'un ideal devlet anlayışında zayıflara, güçsüzlere ve engellilere yer verilmediği görülmektedir. Platon, engelli doğan çocukların yaşama hakkı olmadığını savunarak, onların kent bölgelerinin dışına bırakılarak ölüme terk edilmesi gerektiğini söylemektedir (Platon, 2016). Bir diğer filozof Aristo da Platon'a benzer şekilde engelli olarak doğan bebeklerin öldürülmesi gerektiğini vurgulamıştır (Aristoteles, 2017, s. 251). Antik Yunan'da bir şehir devleti olan Sparta Uygarlığı ise, engelli olarak dünyaya gelen çocukların "ortadan kaldırılmasını" yasallaştırmıştır (Çetin, 2016). Görüldüğü üzere Antik Yunan devletlerinde engellileri yok etmeye yönelik zalim bir düşünce hüküm sürmüştür. Antik Yunan'dan etkilenen Romalılar da benzer biçimde engelli çocuklara yaşam hakkı tanımamıştır (Albayrak, 2014). Antik Çağ'da engellilere yönelik bu uygulamaların altında beden ve ruh birliği düşüncesi yatmaktadır. Bu felsefede yer alan "birindeki yaranın ötekiindeki yarayı gösterdiği inancı", engellilere yönelik olumsuz tutumların sergilenmesine yol açmıştır (Zastrow, 2014, s. 724).

Orta Çağ'a gelindiğinde engelliliğin kötü ruhlarla ilişkilendirildiği görülmektedir. O dönemde engellilik, bir günahın sonucunda verilen ceza olarak kabul edilmiştir (Metzler, 2006, s. 13). Dolayısıyla engelliler günahkâr ve suçlu olarak görülmüşlerdir. Orta Çağ'da engellilere yönelik hâkim olan yanlış inanışların bir diğeri de engellilerin "cadı" olduğuna dair inanıştır. O dönemde kurulan Engizisyon Mahkemeleri'nde

kilisenin dini öğretilerine karşı çıkan sapkınlar ve cadı olarak kabul edilen engelliler yargılanarak ölüme terk edilmiştir (Kahraman Güloğlu, 2021).

Antik ve Orta Çağ'da engelliğe bakış açısı ne yazık ki insani değer ve yargılardan uzaktadır. Orta Çağ'dan Endüstri Devrimi'ne dek olan süreçte Rönesans ile bazı değişimler yaşanmıştır. Ancak bu değişimler engellilere yönelik algıyı değiştirmede çok başarılı olamamıştır. Rönesans boyunca anatomistler tarafından yapılan fizyolojik çalışmalar, insan bedenine dair bir farkındalık oluştursa da o dönemde özellikle zihinsel engelliler hapishanelere mahkum edilmişlerdir (Atayurt Fenge ve Subaşıoğlu, 2020). Michel Foucault ise, Rönesans döneminde zihinsel yetersizliğe sahip kişilerin deliler gemisine (narrenschiff) bindirilerek kent sınırlarının dışına çıkarıldıklarını belirtmektedir (Foucault, 2006, s. 32).

Rönesans döneminin ardından Aydınlanma Çağı'nda din ve kilise öğretilerinin sorgulanmaya başlanmasıyla akıl ve bilim önem kazanmıştır. Bu dönemde engelliliğin tedavi edilmesine ilişkin düşünce gelişmekle birlikte bu düşünce “bozuk bedenlerin tamir edilmesi” gerektiğine yönelik olmuştur (Doğan, 2008). Burada engelliliğe yönelik etkisini gösteren geleneksel modelin etkisini yavaş yavaş kaybederek yerini tıbbi modele bıraktığı görülmektedir. Bu düşünceye paralel olarak ise, 1752 yılında Benjamin Franklin ve Thomas Bond tarafından engellilere hizmet veren ilk hastane kurulmuştur (Çetin, 2016).

Endüstri Devrimi'nin başladığı 18. yüzyılda, yaşanan makineleşme ve dönemde etkisini gösteren kapitalist sistem sonucunda engelliler, dezavantajlı gruplar olarak görülmeye ve sosyal politikaların kapsamına girmeye başlamıştır (Genç ve Çat, 2013). Ancak çalışma yaşamında fabrika koşullarına geçilmesiyle birlikte engelliler, bu yeni düzene ayak uydurmakta zorlanmış ve çalışma yaşamından dışlanmışlardır (Özgökçeler ve Alper, 2010). Engellileri dışlamayan ve eğitime önem veren bir düşüncenin gelişmesi 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşebilmiştir. O dönemde Diderot, duyu kaybı yaşayan bireyler için ayrı eğitimler düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur ki bu da günümüzdeki özel eğitim kurumlarının temelini oluşturmaktadır (Hayhoe, 2019). Ancak ne yazık ki bu düşünce etkisini çok sürdürememiştir. 19. Yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Sosyal Darwinizm ile “en uygun olanın hayatta kalması”

anlayışı etkilerini göstermeye başlamıştır. Bu düşünce engelli, hasta, zayıf vb. bireylerin dışlanmasını savunmaktadır. Hatta onlara yapılacak yardımlar da doğanın işleyişine ve ruhuna ters kabul edilmiştir (Dursunoğlu, 2016). Dolayısıyla kırılmaya başlayan Orta Çağ düşüncesinin etkilerinin 19. yüzyılda farklı bir biçimde yeniden ortaya çıktığı görülmektedir. 20. yüzyıla dek etkilerini sürdüren Sosyal Darwinizm düşüncesi, aldığı çeşitli eleştiriler sonucunda zayıflamaya başlamıştır. 20. yüzyılın ilk yıllarında, gelişmiş sanayi toplumlarındaki sosyal devlet düşüncesinin Sosyal Darwinizm ile uyuşmadığının farkına varılmıştır. Çünkü Sosyal Darwinizm düşüncesi engellilere, hastalara vb. tedavi ve rehabilitasyon şansı sunmamaktadır.

20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, yaşanan dünya savaşlarının bir sonucu olarak toplumdaki engelli sayısında önemli bir artış olmuş ve buna bağlı olarak engellilerin deneyim ve haklarına dikkat çeken bir hareket olarak “engelli hakları hareketi” ortaya çıkmıştır (Burcu, 2020). 1960’lı yıllarda başlayan ve asıl etkisini 1980’e gelindiğinde gösteren, bir hak arama mücadelesi olarak engelli hakları hareketi, engelli bireylerin yaşadıkları ayrımcılıklara, damgalanmaya ve kamusal alanda karşılaşılan problemlere dikkat çekerek, engelli bireylerin de “sağlam” bedenlere sahip insanlarla eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmuştur (Kaldık, 2022). Görüldüğü üzere engellilik alanında hak temelli bir örgütlenme ancak 20. yüzyılın ortalarından sonra ortaya çıkabilmiştir.

Engelli hakları hareketinin önemli kazanımları olmuştur. Birleşmiş Milletler, 1981 yılını “Engelli Yılı” olarak kabul etmiş ve bu gelişmeyi takiben 1990 yılında doğrudan engelliler ile ilgili ilk yasa olan, Amerikalı Engelliler Yasası (Americans with Disabilities Act) çıkmıştır (Yardımcı, 2015). Türkiye’de de engelli yılında, “Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu” kurulmuştur. Bu sayede engellilerin hak arama mücadelesi dünya çapında sesini duyurmaya başlamıştır.

ABD ve Avrupa ülkeleri için engelli bireylerin hak kazanımları noktasında, hak savunuculuğu yapan aktivistlerin etkili olduğu görülürken ülkemizde ise kazanımların yolculuğunun daha farklı bir güzergaha sahip olduğu görülmektedir. Engellilik her dönemde, dönemin hakim anlayışı ile ele alınmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’de uzun süre boyunca engellilere karşı hayırseverlik temelli bir yardım anlayışı ile medikal

model etkilerini göstermiştir. Engelliliğin toplumsal sorundan ziyade bireyin sorunu olarak görüldüğü bu dönemde, engellilere yönelik politikalar ve yasal düzenlemeler de sınırlı kalmıştır. Cumhuriyetin ilanının ardından 1924 yılında İzmir’de, Türkiye’nin ilk “Sağır-Dilsiz ve Körler Okulu” kurulmuştur (Tanyeri, 2016). Bu gelişmeyi, 1930 tarihli “Umumi Hıfzısıhha Kanunu” ve 1937 tarihli “İş Kanunu” takip etmiştir (Özbek, 2002). Yürürlüğe giren kanunların hem sosyal hizmet hem de iş kazaları sonucunda engelli olma ihtimali düşünüldüğünde iş sağlığı ve güvenliği açısından önemli olduğu görülmektedir.

Sınırlı da olsa yaşanan gelişmelerin ardından ortaya çıkan II. Dünya Savaşı, engellilik alanında farklı bakış açılarının doğmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü savaşın ardından gerek ulusal gerek de uluslararası arenada engellilik, siyasi alanda görünürlüğünü arttırmıştır. Savaş sonucunda uzuv kaybı yaşayarak engelli olan insanların artması toplumun engellilere yönelik bakış açısında değişiklikler yaratmış ve engelliler artık birer “hasta”dan ziyade, birçok haktan yoksun kalan dezavantajlı bir kesim olarak kabul görmeye başlanmıştır (Aktel ve Erten, 2017). Bu durumun başlıca sebebi ise sosyal modelin etkilerini göstermeye başlamasıdır. Çünkü bu model, engelliliği bireyin sorunu değil, toplumun inşa ettiği bir sorun olarak ele almıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlayan dönem, engellilerin hak kazanımları açısından önemli bir yere sahiptir. “İnsan hakları çağı” olarak da anılan (Yanık, 2008) bu dönem, yalnızca engelliler açısından değil tüm insanlık için haklar bağlamında gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönem içerisinde yaşanan önemli gelişmeler arasında 1975 yılında kabul edilen “Engelli Hakları Bildirgesi” ile 1993 yılında yayınlanan “Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar” yer almaktadır. Bu kurallar engellilerin fırsatlardan eşit bir şekilde yararlanması amacını taşımaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletler 1992’de engelliliğe dikkat çekmek için 3 Aralık gününü Uluslararası Engelliler Günü olarak ilan etmiştir (Tutal, 2021).

Yaşanan gelişmelere paralel olarak Türkiye’de, 1982 Anayasası’nda engellilerin koruması ve haklarının güvence altına alınmasına yer verilmiştir. Anayasanın 60. Maddesinde engelliler, “sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler” kapsamında değerlendirilmiştir (T.C. Anayasası, 1982). 1997 yılında ise,

Başbakanlığa bağlı olarak engelli bireylerin problemlerini tespit etme, çözüm yolları arama ve sosyal politika geliştirme amacıyla “Özürlüler İdaresi Başkanlığı” kurulmuştur (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2007). Öte yandan, yaşanan bir başka gelişme de Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katılma sürecinde yeni yasal düzenlemelerin ortaya çıkması ile yaşanmıştır. Bu yasal düzenlemelerin en önemlisi 07/07/2005 tarihinde 5378 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Engelliler Hakkında Kanun”dur (Resmi Gazete, 2005). 2014 yılında yapılan değişiklikle birlikte kanundaki engelli tanımında hak, toplum ve çevre koşullarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca engellilerin istihdamı kapsamında 2006 yılında yayınlanan “Korumalı İşyerleri Hakkında Yönetmelik”te, bir engellinin korumalı işyerinde istihdam edilebilmesi için en az %60 ve üzeri engelli olma şartı aranmakta iken yönetmelikte yapılan değişiklik ile birlikte engelliler arasında ayrımcılığa sebebiyet veren bu şartın kalktığı görülmektedir (Resmi Gazete, 2022). Bu gelişmeler gerek söylemde gerek de yasalar nezdinde sosyal model çerçevesinde şekillenen, hak temelli bir anlayışın izlerini göstermektedir.

Görüldüğü üzere Antik Çağ’dan günümüze dek engelliler farklı isimlerle ve olumsuz yargılarla birlikte ele alınmıştır. Engellilere yönelik bu olumsuz tutumu yıkmak hiç kolay olmamıştır. Tarih boyunca çeşitli modellerle açıklanmaya çalışılan engellilik olgusu, günümüzde ağırlıklı olarak hak temelli yaklaşımla ele alınmakla beraber kimi zaman engelliler halen olumsuz tutumlarla karşılaşabilmektedir.

2.4.1 Engelliliği Açıklayan Modeller

2.4.1.1 Ahlaki model

Engelliliği açıklayan en eski yaklaşım olarak kabul edilen ahlaki modelin genel çerçevesini belirleyen temel unsurların dini söylemler tarafından şekillendirildiği belirtilmektedir (Humpage, 2007:216). Moral model olarak da adlandırılan bu model, bedensel veya ruhsal yapıda ortaya çıkan herhangi bir engeli, bireyin ya da ailesinin işlediği bir hataya karşılık Tanrı tarafından verilen bir ceza olarak değerlendirmektedir (Nazlı, 2012:20). Başka bir deyişle engellilik, ahlaki zayıflığın veya bireyin içinde bulunan kötü duyguların dışı vurumu olarak görülmektedir (Demirbilek, 2005:38).

Engelliliğin, hangi dini veya ahlaki yasağın çiğnenmesi nedeniyle verilen bir ceza olduğu ya da aile üyelerinden hangisinin suçu işlediği konusunda kesin bir hükme varmanın bir yolu bulunmamaktadır. Ancak, özellikle körlük ve tam hareket kısıtlılığı gibi çok ağır engellilik durumlarının cinsel tabuların ihlal edilmesi ile ilişkilendirilmesi yaygın bir inanıştır (Wells-Jensen ve Zuber, 2020: 678).

Bu yaklaşımın etkileri, günahlarının cezasını çektiklerine inanılan engelli bireyler ve ailelerinin toplum içerisinde damgalanmaları, ayrımcılığa uğramaları ve dışlanmaları şeklinde tezahür etmektedir (Ünal, 2021: 238). Tanrı'nın gazabına uğradıkları ya da kötü ruhların tesiri altında kaldıkları düşünülen engelliler, bu tür yanlış inanışlar nedeniyle birçok insanlık dışı muameleye maruz bırakılmışlardır. Mesela, Orta Çağ Avrupası'nda cadı oldukları gerekçesiyle engizisyon mahkemelerinde yargılanmışlar ve haklarında ağır yaptırım kararları uygulanmıştır (Aköğretmen, 2023: 133). Orta Çağ'ın sonlarına kadar baskın olan bu anlayış, bazı toplumlarda engelli kişilerin öldürülmelerini dahi meşru bir uygulama haline getirmiştir. Örneğin, Eski Roma ve Yunan toplumlarında bedensel kusurlarla dünyaya gelen bebekler aileye yük olacakları düşünülerek ölüme terk edilmişlerdir. Engelliliğin Tanrı'nın bir cezası olduğu fikrinin Eski Hristiyan geleneğinde de yaygın olduğu ve yaşamlarına son verilme bile bu bireylerin toplumla her türlü bağlarının yok edilmeye çalışıldığı da ifade edilmektedir. Örneğin, İncil'de bedensel deformasyonları olan kişilerin rahip olmalarına izin verilmemiştir (Erkan, 2004: 32). Neolitik Dönem'den orta çağın sonlarına kadar engellilik anlayışı üzerinde belirgin bir etkisi bulunan moral model, hâkim bakış açısı olma konumundan uzaklaşmış olmakla birlikte günümüzde de hala etkisini hissettirmekte ve engelli bireylerin damgalanarak toplumsal alandan dışlanmalarına yol açmaya devam eden bir bakış açısı olarak varlığını korumaktadır (Karataş ve Oran, 2007: 7). Engellilik ve günahkârlık arasında doğrudan ilişki kuran bu anlayışın egemen olduğu toplumlarda, engelli insanların yaşamlarını etkin ve üreten bireyler olarak sürdürebilmeleri neredeyse imkânsız hale gelmektedir (Kahraman Güloğlu ve Karasu, 2023: 6).

Ahlaki model kapsamında değerlendirilen, ancak literatürde çok sık değinilmeyen başka bir yaklaşım ise engelliliğin seçilmiş kişilere Tanrı tarafından gönderilen bir imtihan olduğu, Tanrı ile kişi arasında özel bir bağın kurulmasını sağladığı, kişinin

yaşamını pek çok açıdan zorlaştırsa da önceden belirlenmiş ilahi planın parçası olarak kusursuz bir biçimde işlediği ve mutlak bir amaca hizmet ettiği (Olkin, 2002: 134).

2.4.1.2 Tıbbi model

Tıbbi model engelliliği, bir hastalık veya yaralanma sonucunda ortaya çıkan, bedensel ve zihinsel bütünlüğe zarar veren, işlev kayıplarına yol açan ve normal yaşama katılımı önemli ölçüde sınırlayan bireysel bir sorun olarak değerlendirmektedir. Bu anlayışa göre engelliliğe neden olan durumlar, bireylerin bedenlerinde oluşan uzuv kayıpları ya da vücut fonksiyonlarındaki bozulmalar olarak görüldüğü için engelliliğin ortadan kaldırılabilmesi ancak tıbbi müdahalelerle veya rehabilitasyon uygulamalarıyla mümkündür (Mitra, 2006: 237). Bu yaklaşımda, sosyal ve kültürel bağlamların engelliliğe neden olduğuna ya da engelli insanların yaşamlarını zorlaştırdığına dair her türlü eleştiri göz ardı edilmektedir (Fine ve Asch, 1988: 8). Örneğin, renk körlüğü yaşayan insanların da rahatlıkla kullanabilmeleri için web sitelerindeki renk kontrastlarını arttırmak yerine, bu insanlara renkleri daha kolay ayırt edebilmelerini sağlayan gözlükler vermek tek çözüm yolu olarak sunulmaktadır (Dixon, 2021: 70).

Tıbbi model ideolojisi Erişilemez olan yapıları çevre söz konusu olduğunda da sorunun kaynağında engelli kişilerin olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle, fiziksel çevreyi erişilebilirlik ihtiyaçları doğrultusunda yeniden tasarlamak yerine, yaşadıkları erişim güçlüklerinin ortadan kaldırılabilmesi için engelli bireylere yardımcı cihazların temin edilmesi veya ihtiyaç duydukları rehabilitasyon desteğinin sağlanması gerektiğini savunmaktadır (Jackson, 2018: 13). Çünkü bu modele göre engellilik bireyin kendisinden kaynaklanan kişisel bir bozukluktur ve engelli insanları dikkate almadan oluşturulan toplumsal yaşamın kusurlu olabileceği hiç düşünülmemektedir (Çilgin, 2021:132).

Bu modelde, aynı tıbbi tanıyı alsalar da her bireyin kendine özgü farklı gereksinimleri olabileceği dikkate alınmamaktadır. Verilecek yardımlar veya sunulacak hizmetler belirlenirken bireylerin kişiselleştirilmiş ihtiyaçları değil tıp profesyonelleri tarafından konulan tanılar temel alınmaktadır (Haeghele ve Hodge, 2016: 195). Oysa, aynı engellilik tanısını almış olsalar dahi her bireyin engellilik deneyimi benzersizdir ve bu

nedenle ihtiyaçlar belirlenirken öznel koşulların dikkate alınması gerekmektedir. Söz gelimi, görme engelli tanısı alan herkes tamamen kr değildir, felçli insanların bir kısmı kaslarını bir dereceye kadar kontrol edebilir veya işitme engelli olarak tanımlanan kişilerin bir bölümü kısmen duyma yeteneğine sahiptir (Marks, 1997: 85). Ayrıca, bu yaklaşım kişisel becerilerini, eğitim düzeylerini, mesleki yapabilirliklerini ve sosyal statülerini dikkate almadan engelli olarak nitelendirdiği tüm bireyleri tek bir kategori olarak değerlendirmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki bu faktörler kişilerin toplumsal katılım düzeyini belirlemede son derece etkili unsurlardır. Bu nedenle, engellilerin sosyal açıdan işlevsel hale gelebilmelerini sağlamak, söz konusu faktörlerin her birey için ayrı ayrı değerlendirilmesi ve kişisel planlamaların bu doğrultuda oluşturularak hayata geçirilmesi ile mümkündür (olak ve Hergüner, 2016: 2441). Sanayi devrimi Döneminde tıp alanında yaşanan gelişmeler ve hastalıkların tedavisindeki başarılar da engelliliğin düzeltilmesi gereken bir durum olduğu düşüncesinin daha fazla kabul görmesine yol açmıştır (Okur ve Erdugan, 2010: 250).

Bu yaklaşım, engelliliğin sadece bireysel kısıtlılıklarla açıklanabileceği ve engelli bireylerin sahip oldukları yeti kayıpları nedeniyle hiçbir düzeyde sosyal işlevsellik gösteremeyecekleri şeklindeki iddialarından ötürü sıkça eleştirilere uğramaktadır. Eleştirilerin odağında, engelliliği yalnızca fiziksel veya zihinsel yeteneklerin eksikliğiyle açıklamanın, engellilerin potansiyellerinin ve katkılarının göz ardı edilmesine yol aacağına ve toplumun engellilikle ilgili daha geniş bir anlayışa ulaşmasını geciktireceğine ilişkin endişeler yer almaktadır (Dewsbury vd., 2004: 147). Engellilikle ilgili tıbbi anlayışın diğer bir sonucu da engelli bireylerin genellikle kendilerini toplumun dışında, yok sayılmış, ötekileştirilmiş ve herkesçe kabul gören bir norma uyma baskısı altında hissetmeleridir (Genç ve at, 2013: 365). Engelli bireyler yaşam koşullarını, deneyimlerini ve becerilerini olumlu bir şekilde algılasalar bile bu anlayış nedeniyle genellikle acıma, şüphe veya anlayışsızlık gibi tepkilerle karşılaşabilmektedirler. Bu tür yaklaşımlar, engelli bireylerin toplumun bir parçası olarak kabul edilme ve katılım haklarını sınırlayabilmekte, bu da onların duygusal ve sosyal refahını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Goering, 2015: 134; zaydın ve lmezoğlu İri, 2020: 92). Bu modelin engelli bireyleri yetersiz olarak tanımlamasının, çeşitliliğin ve farklılıkların insanlığın doğal bir unsuru olduğu düşüncesiyle çeliştiği de ileri sürülmektedir (Özgökçeler ve Alper, 2010:37). Ayrıca, engelliliğin normalden

sapma ve ortadan kaldırılması gereken bir bozukluk olarak değerlendirilmesi, engelli ve engelli olmayan insanlar arasında hiyerarşik bir ilişkinin gelişmesine neden olmaktadır; Bu da başta tıp profesyonelleri olmak üzere engelli olmayan bireylerin engellilerin yaşamları üzerinde söz sahibi olabilecekleri şeklinde yanlış bir yargının oluşması ile sonuçlanmaktadır (Aytemur Sağıroğlu, 2017: 161).

2.4.1.3 Sosyal model

Engelliliği bedensel bozukluklar ya da işlev kayıplarıyla açıklayan ve uzun yıllar boyunca engelliliğin anlaşılmasında otorite konumunda bulunan tıbbi modele yönelik artan eleştiriler, 1970'li ve 1980'li yıllarda sosyal yapıların yeti yitimi olan insanları sistem dışına iterek marjinalleştirdiğini savunan yeni bir engellilik paradigmasının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sullivan, 1991: 259; Bunbury, 2019: 29; Hogan, 2019: 16). Fiziksel, ruhsal ve bilişsel farklılıklara sahip insanların toplumsal hayatın her noktasına güçlü bir şekilde nüfuz etmiş olan normatif varsayımlar nedeniyle ötekileştirildiklerini ileri süren sosyal model düşüncesi, kendisi de bir engelli olan ve engellilerin yaşadıkları sorunlara çözümler üretmeye çalışan Mike Oliver tarafından kavramsallaştırılmıştır (Berghs vd., 2019: 1034). Modelin teorik alt yapısı ise o dönemin engellilik bakış açısını ve hareketini belirlemede önemli bir rolü olan United Kingdom Union of Physically Impaired Against Segregation (UPIAS) adlı etkili bir engelli örgütü tarafından 1975 yılında oluşturulmuştur. UPIAS, engellilerin toplum içindeki yerini ve haklarını iyileştirmek amacıyla ayrımcılığa karşı mücadele etmiş ve engelli bireylerin kendi deneyimlerine dayalı olarak hareket etmelerini teşvik etmiştir (Çılgın, 2023: 1329).

Sosyal model düşüncesine göre engellilik, zihinsel ve fizyolojik özelliklere bağlı olarak ortaya çıkan kişisel bir durum değil, bireylerin toplumsal hayata katılabilecek potansiyellerini sınırlayan yasal, çevresel, ekonomik ve tutumsal faktörler tarafından neden olunan sosyal bir baskı biçimidir (Bingham vd., 2013: 615; Gharebaghi vd., 2018: 132; Lawson ve Beckett, 2020: 353). Yani, Sosyal model bozukluk ve engellilik arasında net bir ayrım yapmaktadır. Buna göre bireyin bedensel veya zihinsel özellikleri ile ilgili olan durum bozukluk olarak tanımlanırken engellilik ise toplumsal ve çevresel yapıların bireysel farklılıklara yönelik kapsayıcı olmayan tepkileri sonucu

ortaya çıkan sosyal bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Morris, 2001: 2; Degener, 2017: 42). Örneğin, tek bacağı olmayan bir insan biyolojik açıdan sakat olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu kişi, kendisini toplumsal hayata katılım fırsatlarından mahrum bırakan fiziksel bir çevrede yaşamak zorunda kaldığında engelli hale gelmektedir (Gibson, 2020: 149). Sonuç olarak, vücut işlevlerindeki kayıplar ya da uzuv eksiklikleri engelliliğin tek ve mutlak nedeni olarak görülmemelidir (Reindal, 2009: 157). Bu doğrultuda, engelli insanların toplumsal hayata tam katılımlarının sağlanabilmesi, tıbbi tedaviler veya rehabilitasyon stratejilerinden ziyade öncelikle toplumsal değişimin başarılması ve söz konusu engelleyici bariyerlerin ortadan kaldırılması ile mümkündür (Shakespeare ve Watson, 2001: 10). Bu anlayış, tıp alanının egemen olduğu ve engelliliğin yalnızca bedensel kusurlarla tanımlandığı epistemolojik bir dünya görüşüne meydan okuma çabası olarak değerlendirilmektedir (Hughes ve Paterson, 1997: 327).

Engelliliğin sosyal faktörlerle gerçekten de güçlü bir ilişkisi olduğunu gösteren çalışmalardan biri, bireylerin engellilik algılarını şekillendiren faktörleri araştırmıştır. Çalışmanın bulguları, çalışan, arkadaşlarıyla sosyal etkinliklere katılan ve evli kişilerin kendilerini engelli olarak algılama olasılıklarının daha düşük olduğunu göstermiştir (LoBianco ve Sheppard-Jones, 2007). Görme engelli insanlarla yürütülen çalışmalarda da bu bireylerin toplumsal yaşam içinde karşılaştıkları sorunların temel nedeninin görme duyularından yararlanamamaları olmadığına; kişisel yeteneklerini kullanma, potansiyellerini gerçekleştirme ve bağımsız olarak yaşama konularındaki zorlukların daha çok çevresel ve toplumsal engeller nedeniyle ortaya çıktığına dikkat çekilmektedir (Demirci, 2005: 49).

Sosyal model düşüncesinin gelişimine kaynaklık eden temel ilke, sosyal işlevsizliğe neden olan durumun bedensel farklılıkları dışlayan toplumsal yapılar olduğu fikrine dayansa da Amerika ve İngiltere'de gelişen ve köken bakımından aralarında bazı ayrımlar bulunan iki ayrı sosyal engellilik yaklaşımından söz edilmektedir. İngiltere'de gelişen yaklaşım engelliliği baskı, dışlanma, damgalanma ve dezavantaj kavramları ile açıklamakta; Amerika'da ortaya çıkan anlayışta ise engelliliğin bir farklılık olarak algılanması gerektiğine ilişkin daha güçlü bir vurgu yapılmaktadır. Yani, İngiltere'de engellilik beden ve toplumsal faktörler arasındaki ilişkinin sonucu meydana gelen

olumsuz bir durum olarak algılanırken Amerika'da ise kadınların ve siyahilerin sivil hareketlerinden de ilham alınarak kucaklanması gereken olumlu bir farklılık olarak görülmektedir (Açıkgöz ve Özil, 2023: 72).

Sosyal model düşüncesini savunanlar, engelliliğin ferdi bir durum olarak mı yoksa toplumsal bir sorun olarak mı ele alındığının engellilere ilişkin sosyal politikaların oluşturulması sürecinde de belirleyici olduğuna dikkat çekmektedirler. Örneğin, engellilik yalnızca bireysel bir sınırlılık hali olarak ele alınacak olursa oluşturulacak politikaların kapsamı bireysel olanla sınırlı kalacak, fakat toplumsal boyutlarıyla birlikte değerlendirilirse konuya daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşılacaktır (Burcu, 2007: 54).

Sosyal modelin sunduğu bu anlayış, toplumsal yaşama katılabilmeleri ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri için engellilere yeni haklar getiren bir dizi yasa ve uygulamanın hayata geçmesinde bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Örneğin, engelli insanlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmayı, fiziksel mekânları erişilebilir hale getirmeyi ve kamusal hizmetlerden toplumun diğer fertleriyle eşit şekilde yararlanabilmeleri için engellilerin haklarını güvence altına almayı hedefleyen Amerikan Engelliler Yasası (ADA), sosyal model hareketinin en önemli kazanımları arasında değerlendirilmektedir. ADA, ayrımcı uygulamaların ve erişilebilir olmayan toplumsal örgütlenmelerin engelli insanları dezavantajlı duruma düşürdüğünü, erişilebilirlik ve eşit muamele hakkı güvence altına alındığında engelliliğin dezavantaj olmaktan çıkarak yalnızca bir farklılık olarak var olacağını savunmaktadır (Amundson, 2019: 102). Amerika Birleşik Devletleri'nde 1990 yılında kabul edilen bu yasa, engelli hakları ve erişilebilirlik konularında dünya genelindeki birçok ülkenin uygulama ve politikalarına da örnek teşkil etmeye devam etmektedir (Yelçe, 2020: 6). Engellilik olgusunun sosyal bağlamda ele alındığı ve tartışıldığı bu tarihi sürecin bir diğer sonucu ise 1992 yılında Birleşmiş Milletler'in 3 Aralık gününü Uluslararası Dünya Engelliler Günü olarak tanıması olmuştur (Pakkan, 2021: 8). Ayrıca, yine Birleşmiş Milletler tarafından 2006 yılında çıkarılan Engelli Bireylerin Haklarına İlişkin Sözleşme de sosyal model bakış açısının ve bu bakış açısını referans alan sosyal hareketlerin elde ettikleri uluslararası başarılar arasında yer almaktadır (Kaldık, 2022: 680).

Sosyal model düşüncesi, engellilerin kendilerini algılama biçimleri üzerinde de önemli bir etki meydana getirmiş ve değişmesi gerekenin toplum olduğuna ilişkin bir anlayış geliştirmelerini teşvik etmiştir. Bu farkındalık, engellilik mücadelesi için önemli bir dönüm noktası olmuş ve engelliler hakları için örgütlenmeye başlamışlardır (Shakespeare ve Watson, 2001: 11). 1970'li yıllardan itibaren temel felsefelerini sosyal model düşüncesi üzerine inşa eden ve mücadelelerine bu doğrultuda yön veren engelli örgütlerinin sayısı hızlı bir şekilde artmıştır (Tregaskis, 2002: 457).

Sosyal modele yöneltilen birtakım eleştiriler de bulunmaktadır. Bu eleştirilerden biri, sosyal modelin engelliliği tamamen bir sosyal inşa olarak yorumlamasına ve sosyal baskının ortadan kaldırılması ile engellilerin bütünüyle özgürleşecekleri iddiasına yöneliktir. Oysa sosyal koşullar başarılı bir biçimde değiştirilse dahi tıbbi gerçeklikler engelli insanların bedenlerinde var olmaya ve onları çeşitli derecelerde kısıtlamaya devam edecektir (Sivers, 2009: 20). Örneğin, bir insan doğuştan veya sonradan meydana gelen ağır fizyolojik bir bozukluktan ötürü devamlı olarak acı çekiyorsa çevresel düzenlemeler muntazam bir biçimde yapılırsa da ağrı deneyiminin farklılaşması sağlanamayacaktır (Shakespeare ve Watson, 2001: 18). Bireysel ve sosyal olan arasında bu derece kesin bir ayırım yapmak, mevcut gerçekliği parçalamak anlamına gelmektedir. Sonuçta da bu model bize sadece sosyolojik zeminde tartışılan soyut bir sakatlık kavramı ve bedenleri olmayan yarım insanlar üzerine kurulu indirgemeci bir teori bırakmaktadır (Anastasiou ve Kauffman, 2013: 446).

Öte yandan, engellilik basitçe dışlanma ve ayrımcılık gibi sosyal koşulların yol açtığı bir durum olarak tanımlandığında etnik kimlikleri ya da cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalan diğer insanların da engelli olarak kabul edilmeleri gerekeceği, bu durumda da engellilik ile dezavantaj arasındaki farkın silikleşeceği de ileri sürülmektedir (Harris, 2000: 95).

2.4.1.4 İnsan hakları modeli

2. Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde, engelli insanların hakları da diğer genel insan hakları sözleşmeleri ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak, engellilerin temel hak ve özgürlüklerden yararlanmalarının çeşitli nedenlerle engellendiğine dair

bolca örnek bulunmaktadır (Harpur, 2012: 1). Örneğin, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si akıl sahibi her insanın bireysel sorumlulukları olduğuna, haklarını tek başına kullanabileceğine ve kendi kaderini tayin edebileceğine vurgu yapmaktadır. Ancak, akıl sahibi olan insanlar tanımlaması homojen bir popölasyonu kapsamakta ve zihinsel düzeyleri farklı olan kişilerin hukuki ehliyetleri konusunda bir boşluk oluşturmaktadır. Yani, bu tanımla hangi zekâ düzeyine sahip insanların kastedildiğine, zihinsel engelli kişilerin hangi imkân ve koşullarda hak özneleri olarak görülebileceklerine ve kendi kaderlerini tayin noktasında hangi durumlarda söz sahibi olabileceklerine ilişkin belirsizlikler bulunmaktadır (Fyson ve Cromby, 2013: 1164).

2008 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Engelli Hakları Sözleşmesi ise engelli bireylerin insan haklarını korumayı taaddüt eden ilk hukuki metin olma özelliği taşımaktadır. Bu sözleşmenin genel çerçevesi engelliliğin sosyal modeline referansla belirlenmiş olsa bile sosyal engellilik modelinin eksik kalan yanlarını tamamlayan ve bugün engellilik anlayışını güçlü bir biçimde şekillendirmeye başlayan insan hakları paradigmasının gelişmesinde de önemli bir rolü bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin en temel amacı, engelli insanların da tüm insanların doğuştan getirdikleri temel hak ve özgürlüklere sahip olduklarını vurgulamak, temel hak ve özgürlüklerden tam ve eşit şekilde yararlanmalarını garanti altına almak ve engelliliğin hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması için bir gerekçe olarak kullanılmasını önlemektir (Degener, 2016: 2; Waddington ve Priestley, 2020: 2). Sözleşmede de ısrarla altı çizildiği üzere insan hakları paradigması, engelli insanları hak sahipleri olarak değerlendiren ve hakların kullanımında da özne olmaları gerektiğini savunan, engelliliği hayırseverlik ve yalnızca tıbbi tedavi yaklaşımları ile ele almanın bu insanların yaşam koşullarını iyileştirme konusunda son derece etkisiz kalacağını vurgulayan yeni bir engellilik anlayışını ifade etmektedir (Evans vd., 2012: 1099).

Hak temelli engellilik perspektifi, engelli aktivistlere de engelli insanların tüm haklardan eşit biçimde yararlanabilmelerini savunmak ve onurlarına yönelik saygıyı arttırmak adına sürdürdükleri mücadeleleri daha güçlü bir zeminde yürütebilmelerini mümkün hale getiren önemli fırsatlar sağlamıştır (Ward ve Stewart, 2008: 298).

2.4.2 Türkiye’de Engelli ve İşgücü Durumu

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından en son 2011 yılında yürütülen Nüfus ve Konut Araştırması, Avrupa Birliği üye ülkeleri ile eş zamanlı olarak idari kayıtlara dayalı kapsamlı bir örneklem araştırması olarak planlanmıştır (TÜİK, 2011). Bu istatistiksel sonuçların izlenmesi bazen çok zor olabilmektedir. Oluşan kazalar sebebiyle gerçekleşen engelliliğin veya doğuştan kazanılan engelliliğin tespit edilmesi zaman almaktadır.

Engelli olmak yalnızca ilgili bireyi değil aynı zamanda ailesini ve yakınlarını da ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan etkileyen bir olgudur. Engelli bireylerin bakım ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla işlerinden ayrılmak zorunda kalan aile üyeleri, aslında engelli olmamalarına rağmen dolaylı yoldan sosyal ve ekonomik engelli bireyler olarak kabul edilmektedirler. Bu durum, engelli bireylerin bakımı için sorumluluk alan aile üyelerinin çalışma hayatlarının kısıtlanması bir sonucunu doğurur. Böylelikle toplum içindeki engelli sayısına ek olarak, engelli bireylere yardımda bulunan kişilerin de sayca yüksek olduğu görülmektedir.

Grafikte de görüldüğü üzere engelli vatandaşlara dair veri ihtiyaçlarını gidermek amacıyla T.C Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı dahilinde kamu kurum ve kuruluşlarındaki Engelli Sağlık Kurulu Raporlarını baz alan “Ulusal Engelli Veri Sistemi”nde kayıtlı olan engelli sayısı Temmuz 2023 verilerine göre; 1.414.643’ü erkek, 1.097.307’i kadın olmak üzere 2.511.950’dir. Tam bağımlı engelli birey sayısı 775.012’dir. Engelli vatandaşların %56 erkek, %44’ü ise kadınlardan oluşmaktadır.

Sosyal dışlanma riskiyle karşılaşan engelli bireyler, uygun istihdam politikaları, toplumun bir parçası olarak görülme, kendi imkânlarıyla yaşamlarını sürdürme, sosyal olma, kendilerini diğer bireylerle aynı alanda görme, ikinci bir şahsa muhtaç olmadan yaşamlarını sürdürerek mutlu olma, işgücü piyasasında kendilerine yer bulma ve haklarından yararlanma gibi isteklere sahiptir (Genç ve Çat, 2013: 389).

2.4.3 Engellilere Yönelik Sosyal Politikaların Gelişim Dinamikleri

Refah devleti ile ilgili araştırmalara baktığımız zaman genellikle kavramsal kargaşanın olduğu görülmektedir. Literatüre baktığımız zaman araştırmacılar tarafından da refah devletleri, refah rejimleri ve sosyal politikalar kavramlarını aynı şekilde bir olgu olarak açıklamaktadırlar. Ancak bu konular birbirlerine benzeseler bile anlam bakımından farklıdırlar. Refah devletleri olmadan sosyal politikalar var olabilir, ama eksik doğru değildir (Buğra ve Keyder, 2013: 35).

Klasik kurumsal yapılarla yeni hizmet dinamiklerini yönetme aşamasında birçok merkezi ve yerel yönetim biriminin yer alması, yetki ve görev açısından kurumlar arası kargaşaya neden olduğu gibi, hizmette etkinliği ve ekonomikliği zorlaştıran bir yönetim sorununun da ortaya çıkarmıştır. Sosyal hizmet yönetiminde birden fazla aktörün yer almasının süreci zorlaştıran bir karmaşıklığa neden olduğu için yönetim ilkesi gereğince görev paylaşımı, iş birliği ve koordinasyona izin veren katılımcı bir yönetim mekanizması gerekmektedir. Koruma, bakım veya yardıma ihtiyacı olan çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilerin sosyal hizmet taleplerini karşılamaktan sorumlu olan merkezi ve yerel yönetim birimlerinin aynı anda hizmet verdiği durumda çoklu aktör yapısı kargaşaya neden olmaktadır (Yapıcıoğlu ve Aktepe, 2022: 187). Bu karmaşıklık, dezavantajlı gruplara ölçülü yardım ve dolayısıyla daha iyi bir hayat yaşama ihtimallerini düşürmektedir.

Öte yandan, engelliliğin tarihine bakıldığında, birçok kültürde birçok farklı uygulama ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bir diğer ifadeyle, gelişimsel yetersizlikleri olan bireylerin yaşadıkları, ilgili dönemin inanç ve geleneklerine, kültürüne bağlı olarak şekillenmekteydi. Bebek öldürmek Antik Yunan ve Roma'da yaygın bir uygulamaydı. Örneğin Sparta'da yeni doğan bebekler eyalet müfettişleri tarafından inceleniyordu. Bebek bir uçurumdan ölüme atılırsa, çocuğun mutlaka bir kusuru olduğundan şüphelenilirdi. MS 2. yüzyılda, Roma İmparatorluğu'nda yaşayan çocuklar da dahil olmak üzere engelli bireyler eğlence için sıklıkla satılmaktaydı (Biasini vd, 1999). Ancak sosyal politikaların zamanla yaygınlaşması ve günümüze dek birçok aşamadan geçmesiyle birlikte bu çağ dışı uygulamalar terk edilmiş ve engellilerin de tüm bireyler gibi oldukları kabul edilmiştir.

Türkiye’de ise, 1990’lı yıllardan itibaren, engelli bireylere yönelik sosyal haklar, politikalar, kurumsal ve yasal altyapılar açısından önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Engelli bireylere yönelik merkezi düzeydeki sosyal politika uygulamalarının yanı sıra, yerel yönetimlerin bu alanda daha fazla görev ve sorumluluk üstlendiği görülmektedir. Bununla birlikte, yönetsel, siyasi ve toplumsal boyuttaki ihtiyaçların yerel düzeyde karşılanması, kentleşme süreciyle birlikte artan toplumsal ihtiyaçlar temelinde giderek daha önemli hale gelmektedir (Metin, 2017: 323).

Türkiye’de engelli haklarının gelişimine bakıldığında, 1990’lı yılların sonlarına doğru görülen gelişmelerden bahsedebiliriz. Günümüzde engelli bireylerin yaşadığı toplumsal ve kültürel çevre, aile, arkadaş, komşu vb. sosyal gruplardaki konumları, eğitim düzeyleri, ekonomik durumları, erişilebilirlik düzeyleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve engelli bireylere yönelik tutum, düşünce ve davranışlar, engellilik tartışmalarının tam merkezinde bulunmaktadır (Su ve Burcu Sağlam, 2020: 74).

Türkiye’de engellilik konusundaki en son çalışmalar, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın 2030 Engelsiz Vizyon belgesinde engelli istihdamına dair belirlenen hedeflerle şekillendirilmektedir. Bu belgede, engelli istihdamı ile ilgili amaçlar, ekonomik güvence sağlamak için beş ana hedef belirlenmiştir. İlk olarak, mesleki yönlendirme ve eğitim hizmetlerinin erişilebilirliğinin artırılması ve yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Ayrıca, engelliler için açık, bütünleştirici ve erişilebilir istihdam imkanlarının geliştirilmesi planlanmaktadır. Engellilerin istihdamının teşvikinde ise, istihdam modellerinin çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, engellilerin girişimciliği desteklenerek, daha fazla iş imkânı sunulması hedeflenmektedir. Son olarak, engellilere yönelik gelir desteği, vergi düzenlemeleri gibi ekonomik desteklerin sağlanması da bu hedefler arasında yer almaktadır.

Engelsiz Vizyon programı incelendiğinde çalışma yaşamı ve sosyal yaşamda engellilerin topluma entegre olabilmesi için eşitlik ilkesinin ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle, 2023/4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile yayınlanan T.C Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın yürütücüsü olduğu Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı (2023-2025) çerçevesinde özellikle iş yaşamı dahil olmak üzere toplum yaşamının tüm aşamalarında engelli ve engelli olmayan bireyler arasında

eşitliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı'nın beşinci hedefi, kamu ve özel ulaşım hizmetlerinin erişilebilirliğini sağlamak amacıyla alınması gereken tedbirleri içermektedir. Bu tedbirler, toplu taşıma araçlarının erişilebilirliği için mevzuat değişiklikleri yapılmasını ve engelli bireyler için gerekli tedbirlerin alınmasını amaçlamaktadır. Ayrıca, tüm ulaşım modlarının engelli bireyler için erişilebilir olmasını sağlamak ve bunların entegrasyonunu teşvik etmek için ilgili kurumlar tarafından planlar hazırlanacaktır. Belediyelerin şehir içi ulaşımında engelli bireyler için dijital uygulamalar geliştirilmesi için mevzuat düzenlemeleri yapılacak, mevcut toplu taşıma araçlarının erişilebilirliği konusunda belediyelere eğitim verilecektir. Son olarak, engelli öğrencilerin ulaşım hakkını desteklemek amacıyla ücretsiz taşıma kapsamı genişletilecektir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023).

2.4.4 Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yeni Yaklaşımlar

Engelli bireylere dair sosyal politikalarda yaklaşımları üç temel görüşte değerlendirmek mümkündür. Bunlar; tıbbi-medikal model, sosyal model ve insan hakları yaklaşımıdır. Türkiye'de engelli bireylere yönelik politikalar kesin olarak birbirinden ayrılamasa da zaman içinde farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda, engelli bireylere yönelik politikaların geliştirildiği üç aşama incelenmektedir. Birinci olarak, 1920'lerden 1980'lere kadar olan dönemde engellilik yoğun olarak ilgili kişinin ve ailenin kendi sorunu olarak değerlendirilmiştir ve bu nedenle tıbbi-medikal model öne çıkmıştır. İkinci olarak, 1980'den 2005'e kadar olan dönem, medikal modelin ve sosyal modelin engelli bireylere yönelik toplumsal sorumlulukların olduğu dönemdir. Üçüncüsü ise, 2005'den bugüne kadar engellilerin sorunlarına insan hakları açısından yaklaşan politikalar bütünüdür (Ünal, 2021: 235).

Kapitalist dönemdeki yeti yitimi olanlara yönelik algının bir sonucu olarak gelişen tıbbi-medikal model, yeti yitimi olanların işlevsizlik ya da bozukluk olarak tanımlanan durumlarını iyileştirme ve rehabilite etme çabalarını artırmıştır (Kızılaslan vd., 2016: 189).

Tıbbi-medikal model, T. Parsons tarafından 1951'de geliştirilmiş olup engelliliğin bir kişinin bireysel özellikleriyle bağlantılı olduğu ve esas olarak kişinin kendi trajedisi

olduğu ifade edilmiştir. Kişinin yeteneklerini en üst düzeye çıkarmaya (çevreye uyum sağlama) çalışan çeşitli eylem (tıbbi tedavi, fiziksel rehabilitasyon gibi) süreçlerini içermektedir. Bu model, sadece engelliliğin nedenleri üzerinde durduğu için bazı akademisyenler ve siyasetçiler tarafından eleştirilmektedir (Zajadacz, 2015: 192).

Sosyal model ise sosyal haklar adına engelli bireyleri sistemin içine alarak sistemle bütünleştirme çabasına, yani devlet, sermaye ve emek üçgeninde birlikteliği sağlamaya dönük sosyal devlet düzenlemelerini içermektedir. İşçi hareketleri, bu tür siyasal hakların kazanımında ve devletin sosyal kimliğinin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Devletler, iş kazası yasaları, zorunlu veya gönüllü hastalık kanunları ve yaşlılık sigortası gibi düzenlemeler yoluyla engelli bireylerin sağlığını korumaya çalışmaktadır (Kızılaslan vd., 2016: 191). Sosyal modelin ortaya çıkmamasına yol açan küresel politika ve sosyal hareketlilikler bu şekilde özetlenebilir.

Avrupa ve Amerikan engelli aktivizminin bireyleri sosyal modeli bu şekilde açıklamaktadır. 1970'lerin başında tıbbi modelden sosyal modele geçişte Avrupa'da olduğu gibi ABD'de de bir miktar ilerleme kaydedildiği görülmüştür. 1970'lerden itibaren engelli aktivizmde meydana gelen değişim, sosyal model ve uluslararası kuruluşların gündemine yansımış, engellilik yasa ve hak ekseninde görünür kılınmıştır. Bu bağlamda, BM ve AB'nin engelliliğe yönelik yaklaşımları farklı düzeylerde ele alınmıştır (Çetin, 2017: 108).

Geçmiş yıllarda engellilerin bağımsız hayat ünitelerinin tedarik edilmesiyle yaşamlarına devam etmesi, fizikî çevrenin yeteneklerini engellenmesine bağlıdır. Bir diğer ifadeyle geleneksel olarak engellilerin toplum içindeki ekonomik ve sosyal hayatta, ulaşım sisteminde, içerisinde hayat sürdürmeye çalıştığı evde vb. birçok alanda sorunları bulunmaktadır. Bu kapsamda, engellilerin kendine ait insan hakları sınırlı kalmıştır (Kesgin, 2014: 4). Özellikle sosyal ve ekonomik hakların hukuki olarak verilmesi, dava açma gibi hak arama serüvenlerinin olması, fırsat eşitliğinin ve pozitif ayrımı onaylayarak negatif ayrımcılığın yasaklanması önemli gelişmeler arasındadır.

Batılı ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye'nin engelli bireylere yönelik sosyal haklar ve politikalar konusunda daha hızlı ilerlediği görülmektedir. Türkiye'nin refah sisteminin özellikleri ve bu bağlamda koruyucu, yardımsever bir aile yapısı, toplumsal dayanışma unsurları, söz konusu sosyal hakların, politikaların gecikmeli olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur (Metin, 2017: 322).

İnsan hakları yaklaşımında ise; sosyolojik ve tıbbi engellilik modellerine ek olarak, son zamanlarda engelliliğe insan haklarına özgü bir yaklaşım dikkat çekmiştir. Sosyal model yaklaşımı, vatandaşlık haklarının kazanılmasının temelinde geliştirilmiştir. 1980'lerde bu strateji kişilere daha çok umut vadetmeye başlamıştır. Bu dönem, post-endüstriyel çağda küreselleşme hareketlerinin başlamasından önceye dayanmaktadır. Dönemin birçok ekonomik ve sosyal politikasının beraberinde getirdiği entelektüel çeşitlilik ve bu ayrımların hem engellilik teorisini hem de onun sosyal hak anlayışını etkilediği gözlemlenmiştir. Bu süreçte engelliliğin bir insan hakları sorunu olarak ele alınmasının düşünsel önkoşullarının öneminin, sosyal hakların aranmasında yaşanan kayıplar ve toplumdaki dezavantajlı grupların tek tek tartışılması gerektiği düşüncesi olduğu ifade edilmiştir (Okur ve Erdugan, 2010: 247).

Sosyal ve tıbbi-medikal modellerin dışında, isminden de anlaşılacağı gibi, engelliliği temelde insan hakları bağlamında değerlendiren "insan hakları" yaklaşımında ise eğitim, ulaşım, istihdam, sağlık ve diğer alanlarda engellilerin dışlanabileceği belirtilmiş ve bununla ilgili ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelere vurgu yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası hukuk metinleri geliştirmenin temeli, kalkınmanın en önemli başarılarından biridir. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Bildirgesi bunlardan en önemlisidir (Ünal, 2018: 1464). Bu noktada Türkiye'de de insan hakları yaklaşımının benimsendiğini söylemek mümkündür.

9 Aralık 1975 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylanan 3447 sayılı Sakat Kişilerin Hakları Beyannamesi, engelliler için en önemli düzenlemelerden biridir. Engelliliğe hak temelli yaklaşımın küresel ölçekte benimsenmesini temsil etmektedir. Bu bildiriye oluşturan 13 madde, engellilerin korunması için yapılması gerekenleri açıkça belirtmektedir. 2008 yılında Birleşmiş Milletler tarafından sunulan Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'de, engelli kavramı ve engelli hakları, ele aldığı

genel konularla birlikte yer almaktadır. Söz konusu Sözleşme'nin 30. maddesinde uluslararası hukuka uygun olarak, taraf devletler, fikri mülkiyet haklarını koruyan yasaların engellilerin kültürel materyallere erişimine uygun olmayan veya ayrımcılık oluşturan engelleri ortadan kaldırmak için tüm gerekli önlemlerine yer verilmiştir, yine 29. maddesinde tüm engellilerin, oy kullanma ve kamu görevlerinde bulunma hakkı da dâhil olmak üzere herkesle aynı haklara sahip olduğunun altı çizilmiştir (UNGA, 1975).

Avrupa Birliği'nin engelli haklarına ilişkin oluşturduğu ilkeler bu alandaki bir başka gelişmeyi temsil etmektedir. 1999 yılında imzalanan ve Avrupa Birliği'nin bu konudaki eylemlerinin yasal dayanağı olan Avrupa Topluluğu Amsterdam Antlaşması, Avrupa Komisyonu'nun her türlü ayrımcılığa karşı önlem almasını içermektedir. Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi ve Engelliler için Engelsiz Bir Avrupa Bildirisi, bu konuyu kamuoyuna açıklayan iki belgedir (Avrupa Birliği, 1997: 26). Erişilebilir Ulaşım İlişkin Topluluk Eylem Planı, işlevsel sorunları olan engelliler için erişilebilirliği iyileştirmek amacıyla 1993 yılında Avrupa Birliği Komisyonu tarafından kabul edilmiştir bir belge niteliği taşımaktadır (COM, 2000: 8).

Fiziksel ve tıbbi açıdan engelliliği ortadan kaldırarak, engelli hakları hareketinin daha geniş bağlamda tek bir hareket haline geldiğini belirtmek gerekir. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin engellilik hususunda sosyal politikalarındaki değişim oldukça büyüktür. Engelli Hakları Hareketi gibi toplumsal olayların bir sonucu olarak, engelli bireylere fiziksel olarak tedavi edilmesi gereken bir kişi olarak bakılmasından ziyade biopsiko-sosyal bir yaklaşımla ve çok boyutlu olarak bakılmaya başlanılmıştır. Bu, dünya çapında ülkelerin bu konudaki politikalarına da yansımaktadır (Güngör ve Güneş, 2012: 41).

Sosyal model yaklaşımı, tıbbi-medikal modele tepki olarak ortaya çıkan ve engelliliğin tanımının merkezinde artık engelli bireylerin fiziksel veya zihinsel yetersizliği değil, onu çevreleyen toplumsal koşullar yer almaya başlamıştır. Bu yaklaşım, engelliliği yalnızca bir kişinin yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan bir durum olarak değil, aynı zamanda engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını engelleyen tüm sosyal,

kültürel, ekonomik ve çevresel sorunlar olarak tanımlanmaktadır (Okur ve Erdugan, 2010: 247).

2.5 Engelli Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler

Engelli bireyler toplumun önemli dezavantajlı gruplarından birini oluşturmaktadır. Onların ihtiyaçlarının karşılanması ailelerinin olduğu kadar hatta bundan daha fazla olarak devletin görevleri arasındadır. Engellilerin hayatlarını kolaylaştıracak ve zaten zor olan yaşamlarını bir nebze daha kaliteli hale getirmek için yapılabilecek her türlü girişim devletin ve devleti idare eden ve idare etmeye talip olan siyasi partilerin üzerinde hassasiyetle durmaları gereken bir konudur. Engellilerin siyasal katılımı ve temsil edilmesi noktasında karşılanması gereken temel ihtiyaçları arasında; erişilebilirlik/ulaşım, topluma uyum, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, sosyal destek, kadın engelli istihdamı, yardımcı hizmetler, psikolojik destek, ekonomik destek sayılabilir. Bu noktada engelliler için sayılan bu ihtiyaçlar ile ilgili değerlendirmede bulunmakta fayda görülmektedir.

2.5.1 Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik

Erişilebilirlik, engelli bireylerin binalar, yollar, parklar ve diğer yaşam alanları ile hizmetlere erişimini güvenli ve bağımsız bir şekilde sağlama çabasını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Engelliler Kanunu'nun 2. ve 3. maddeleri uyarınca, kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmi yapıların yanı sıra, yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar gibi sosyal ve kültürel altyapı unsurlarının yanı sıra, gerçek ve tüzel kişilere ait halka açık hizmet veren diğer yapıların, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 7 yıl içinde engelli bireylerin erişilebilirliğine uygun hale getirilmesi öngörülmektedir. Ayrıca, büyükşehir belediyeleri ve diğer belediyeler, şehir içindeki toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişilebilirliğine uygun olarak düzenlenmesi için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. Mevcut özel ve kamuya ait toplu taşıma araçları da, yine söz konusu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 7 yıl içerisinde engelli bireyler için erişilebilir duruma getirilmelidir (Aytaç vd., 2017: 252).

20 Temmuz 2013 tarihli ve 28713 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından

hazırlanmıştır. Yönetmeliğin 17. ve 18. maddeleri, erişilebilirlik konusunda önemli düzenlemeler içermektedir. 17. maddeye göre, izleme ve denetleme sürecinde Komisyon, ilgili belediyeler ve kamu kurumları ile umuma açık hizmet veren her türlü yapı ve açık alan sahiplerine, eksikliklerini gidermeleri için 7 Temmuz 2015 tarihine kadar talep üzerine veya resen ek süre tanıyabilir. 18. madde ise, umuma açık hizmet sunan yapıların ve açık alanların sahipleri ile toplu taşıma araçlarının sahiplerine, her bir tespit için 1.000 Türk Lirası ile 5.000 Türk Lirası arasında idari para cezası uygulanacağını belirtmektedir. Ancak, bu cezanın bir takvim yılı içinde toplamda 50.000 Türk Lirasını geçemeyeceği ifade edilmektedir. Büyükşehir belediyeleri, diğer belediyeler ve kamu kurumlarına uygulanacak idari para cezası, her bir tespit için 5.000 Türk Lirası ile 25.000 Türk Lirası arasında değişirken, bir yıl içinde toplam ceza miktarının 500.000 Türk Lirasını aşamayacağı belirtilmektedir.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu, 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ile Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, ilgili düzenlemeleri bünyelerinde barındırmaktadır. Bu yasaların her biri, engelli bireyler ve sosyal hizmetler konularında önemli hükümler içermektedir (Aytaç vd., 2017: 253-255).

Erişilebilirlik, ürünlerin, hizmetlerin ve mekanların bireyler, özellikle engelli bireyler için ne ölçüde ulaşılabilir olduğunu ifade eden bir kavramdır. Bu bağlamda, erişilebilirlik, engelli bireylerin toplumsal hayata etkin bir şekilde katılımını sağlamak ve engelli olmayan bireylerle eşit şartlar altında yaşamalarını temin etmek açısından kritik bir önem taşımaktadır (Boyacıoğlu ve Çağlar, 2014: 92).

Yenişehirlioğlu (2013) doğrultusunda, erişilebilirlik kavramı, engellilerin eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel ihtiyaçları da dahil olmak üzere çeşitli alanlarda karşılaştıkları sorunların ortadan kaldırılması ve bu alanların engelliler için uygun hale getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. 2005 yılında yürürlüğe giren Özürlüler Kanunu, erişilebilirlik düzenlemelerinin hız kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte sivil toplum kuruluşları ve engelli bireylerinin yakınları, önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu

gelişmeler neticesinde, engelliler, hastane, ulaşım ve eğitim gibi kamu hizmetlerinden daha etkin bir biçimde yararlanmaya başlamışlardır.

Engelli bireylerin topluma entegrasyonunu sağlamak amacıyla, öncelikle toplumun fiziksel koşullarının uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Ulaşılabilirlik Kılavuzu'na göre, her bireyin toplumsal yapıları kullanma, mutluluk gibi temel insani değerleri deneyimleme ve hayata etkin bir şekilde katılma hakkı bulunmaktadır. Bu hakların gerçekleştirilmesi sürecinde, bireylerin fiziksel ve yapısal çevre tarafından engellenmemesi büyük önem taşımaktadır. Çevre ve mekanlara erişim sağlanamaması durumu, erişilebilirlik ve girilebilirlik kavramlarıyla tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, engelli bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımı için gerekli alt yapı ve koşulların oluşturulması elzemdir.

Türkiye'de çevrenin erişilebilirliğini artırmaya yönelik ilk yasal düzenleme 1997 yılında kabul edilen 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile gerçekleştirilmiştir. Ardından, 8 Eylül 2013 tarihinde yürürlüğe giren 3194 Sayılı İmar Kanunu, fiziksel çevrenin erişilebilirliğinin sağlanması amacıyla Türk Standartları Enstitüsü tarafından belirlenen standartlara uyulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu düzenlemeler, toplumsal yaşamda erişim ihtiyacını karşılamayı ve fiziksel engelleri minimize etmeyi hedeflemektedir (Eldem, 2014: 15).

2017 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formları, erişilebilirliği tüm bireylerin istedikleri mekanlara bağımsız ve güvenli bir şekilde erişim sağlamaları ve bu mekanlardaki imkanları eşit şekilde kullanabilmeleri olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un geçici 2. ve 3. maddeleri gereğince, tüm kamu binalarının, açık alanların ve belediyelerin denetimindeki toplu taşıma araçlarının, sekiz yıl içinde erişilebilirlik standartlarına uygun hale getirilmesi zorunlu kılınmıştır. Bu düzenlemeler, toplumsal fayda ve eşit fırsatlar sağlama amacını taşımaktadır (Erkaya, 2021).

Erişilebilirlik, tüm engelli bireyler için binaların ve açık alanların işlevsel bir şekilde düzenlenmesini ifade etmektedir. Seyyar (2015: 57) tarafından tarif edildiği üzere,

erişilebilirlik, çevredeki mimari unsurlara nasıl ve hangi koşullar altında ulaşılabilirliğini açıklamaktadır. Bu bağlamda, kentlerin, çevrenin ve özellikle kamuya açık binaların, engelli bireylerin kullanımına uygun bir şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu amaca ulaşmak için, yöneticiler, mimarlar, proje sorumluları ve çevre düzenleyicileri gibi profesyonellerin bu konuyla ilgili çalışmalar gerçekleştirmesi elzemdir. Yapılan bu çalışmaların, engelli bireylerin karşılaştığı tüm sorunlara cevap verecek şekilde yapılandırılması önemlidir.

Engelli ya da engelsiz tüm bireylerin her türlü mekânı rahatlıkla erişebilmesi için toplumsal ve fiziksel çevrenin erişilebilirlik ve kullanım kolaylığı açısından uygun bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu, herkesin eşit fırsatlara sahip olabilmesi için temel bir gerekliliktir. Engelli bireyler için tasarlanan bazı düzenlemeler, engeli olmayan bireyler için önemsiz görünen detaylar içerebilir; ancak bu detaylar, engelli bireyler açısından kritik bir öneme sahip olabilir. Örneğin, tekerlekli sandalye kullanıcıları için inşa edilen rampalar, yalnızca bu bireylerin hareketliliğini artırmakla kalmaz, aynı zamanda bavul taşıyanlar ve bebek arabası kullanan ebeveynler için de büyük kolaylık sağlar. Ayrıca, görme engelli bireyler için geliştirilen rezervasyon sistemleri ve uygulamaları, sesli yönlendirme özellikleriyle donatıldığında, görme yetisine sahip bireyler tarafından da rahatlıkla kullanılabilir. Dolayısıyla, gerçekleştirilecek erişilebilirlik düzenlemeleri, sadece engelli bireylere değil, tüm topluma fayda sağlamakta ve genel yaşam kalitesini artırmaktadır.

Erişilebilirlik düzenlemeleri, farklı engel türlerini göz önünde bulundurarak gerçekleştirilmelidir. Otel bünyesindeki tüm bina ve alanlar, yalnızca tekerlekli sandalyeye ihtiyaç duyan engelli bireyler için değil, tüm engel türleri için erişilebilir olmalıdır. Bu çerçevede, söz konusu alanları kullanmak isteyen bireylerin önünde herhangi bir engel bulunmamalıdır. Ayrıca, düzenlemeler yalnızca fiziksel çevre ile sınırlı kalmamalıdır. Personelin, engelli bireylerin ihtiyaç ve taleplerine duyarlı bir şekilde yanıt verebilecek şekilde eğitilmesi ve bu bireylere ayrıştıracı bir tutum sergilememesi, müşteri memnuniyetini artırmakta ve engelli bireyler için olumlu bir ortam oluşturmaktadır (Pehlivanoğlu, 2012: 28)

Türkiye, 2010-2011 yılları için "Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Eylem Planı"nı yayımlamıştır. Bu planda, ulaşılabilirliğin bireylerin temel haklarından biri olduğu, yapılı çevrenin her bireyin sosyal, kültürel, ekonomik ve sportif etkinliklere katılabilmesi amacı doğrultusunda tasarlandığı belirtilmektedir. Ayrıca, engelli ve engelsiz tüm bireylerin bu olanaklardan eşit şekilde yararlanma hakkına sahip olduğu vurgulanmakta ve ulaşılabilirlikle ilgili bir stratejinin gerekliliği ifade edilmektedir. Mevzuat düzenlemelerindeki eksiklikler incelendiğinde, toplumsal bilgi düzeyi ve bilincin yetersizliği, ulaşılabilir uygulamaların sayıca ve nitelik açısından zayıflığı ile finansal yetersizlikler, ulaşılabilirliğin sağlanmasında karşılaşılan başlıca sorunlar olarak tespit edilmiştir. Bu sorunlar, stratejik çözümler önerilerek gruplandırılmıştır.

Sosyal modelde, bireylerin hizmetlerden ne ölçüde yararlanabildiği, en önemli olgu olarak kabul edilmektedir. Bu hizmetlerin engellilere etkin bir şekilde sunulabilmesi ise, erişilebilir mekanlar ve ulaşılabilir çevre koşullarının oluşturulmasına ve düzenlenmesine bağlıdır. Erişilebilirlik, insan hakları sözleşmelerinin çeşitli maddelerinde farklı açılardan ele alınmakla birlikte, genellikle dezavantajlı grupların insan haklarını kullanabilmelerinin bir aracı olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, erişilebilirlik kavramı, bireylerin toplumsal hayata eşit katılımını sağlamak amacıyla kritik bir öneme sahiptir.

Seyyar erişilebilirlik, açıl alanlar, binalar, ulaşım hizmetleri ile bilgilendirme hizmetleri ve bilgi-iletişim teknolojilerinin engelli bireyler tarafından güvenli ve bağımsız bir şekilde erişilebilirliğini ve kullanılabilirliğini ifade eden bir kavramdır. Seyyar ulaşılabilirlik ise, mimari yapılar ve çevresel unsurlar bakımından, farklı mekanlara ve binalara nasıl ve hangi koşullar altında erişim sağlanabileceğini tanımlayan bir terimdir (Seyyar, 2015: 57)

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre, birçok toplumda engelli bireylerin yaşamlarını sürdürmelerini zorlaştıran pek çok engel bulunmaktadır. Bu engeller, fiziksel olarak ulaşılması güç merdivenlerden, anlaşılamaz işaret levhalarına kadar çeşitlenmektedir. Erişilebilirlik kavramı, engelli bireyler de dahil olmak üzere tüm toplum kesimlerinin tesislere ve hizmetlere eşit erişimini sağlamayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda, toplumun tüm bireylerinin ihtiyaçlarına uygun bir erişilebilirlik altyapısının oluşturulması son derece önemlidir (DSÖ, 2011: 74).

Erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik, engelli bireylerin yaşamında kritik bir rol oynamaktadır. Bu kavramlar, çeşitli alanlarda sağlanacak iyileştirmelerle engelli bireylerin yaşam kalitelerini olumlu yönde artıracaktır. Erişilebilirlik sağlandığında, engelli bireyler sosyal, ekonomik ve kültürel hayata daha etkin bir şekilde katılma fırsatı bulabileceklerdir (DSÖ, 2011: 76).

Erişilebilir fiziksel mekanlar, yalnızca engelli bireyler için değil, toplumun tüm kesimleri için fayda sağlamaktadır. Bu bağlamda, konutlar, sağlık kuruluşları, eğitim kurumları ve çalışma alanları gibi çeşitli açık ve kapalı tesislerde mevcut engellerin ve zorlukların ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Erişilebilirlik, yalnızca binalarla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda yürüyüş yolları, yaya kaldırımları ve yaya trafiğini etkileyen her türlü engeli de kapsamaktadır. Bu nedenle, yeni inşa edilecek tüm yapılar, engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde tasarlanmalı ve planlanmalıdır (DSÖ, 2011: 76).

Engelli bireylerin, toplumun diğer üyeleriyle eşit şekilde yaşamın tüm alanlarındaki hak ve hizmetlere erişimi büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, toplu taşıma araçlarının ve doğal yapılı çevrenin, engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Metropol ve büyük şehirlerde bu alanda önemli ilerlemeler kaydedilmişken, taşra bölgelerinde ve gelişmemiş illerde erişilebilirlik konusundaki gelişim süreci daha yavaş ilerlemektedir. Bu durum, engelli bireylerin toplumsal hayata entegrasyonunu olumsuz etkilemektedir (DSÖ, 2011: 76).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 23. Maddesi, "Herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir." ifadesiyle, her bireyin ikamet etme ve seyahat etme özgürlüğünü güvence altına almaktadır. Bu madde, bireylerin istedikleri yerlerde yaşamalarını ve seyahat etmelerini destekleyerek, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta aktif olmalarına olanak tanır. Erişilebilirliğin sağlanması, bu özgürlüğün pratikte uygulanabilirliği için kritiktir. Örneğin, toplu taşıma sistemlerinin ve kamu binalarının

engelli bireyler için uygun hale getirilmesi, herkesin seyahat hürriyetini kullanabilmesini kolaylaştırır (Resmi Gazete, 1982).

Bu hak, aynı zamanda sosyal adaletin de bir ifadesi olarak ortaya çıkar. Bireylerin fiziksel ya da psikolojik sebeplerle ulaşamadıkları mekanlar gerek sosyal etkinlikler gerekse iş olanakları açısından onları dezavantajlı duruma sokar. Erişilebilirliğin sağlanmasıyla, bu dezavantajların önüne geçilmesi ve herkesin sosyal hayata eşit katkıda bulunabilmesi hedeflenir. Özellikle engelli bireylerin, yaşadıkları topluma entegre olabilmeleri, kendi haklarını savunabilmeleri ve kendilerini ifade edebilmeleri için erişebilirlik önemli bir temel taşı oluşturmaktadır. Erişilebilirlik ayrıca eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim açısından da kritik öneme sahiptir. Eğitim kurumlarının, sağlık merkezlerinin ve diğer kamu hizmetlerinin herkesin kullanımına uygun bir şekilde düzenlenmesi, bireylerin kişisel gelişimlerine katkıda bulunur ve sağlıklı bir yaşam sürmelerini destekler. Bu nedenle, anayasanın 23. maddesinde güvence altına alınan seyahat ve yerleşme hürriyeti, erişilebilirlik ile doğrudan bir ilişki içerisindedir. Erişebilirlik yalnızca fiziksel alanlarla kısıtlı kalmayıp, aynı zamanda dijital alanlarda da geçerlidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 23. Maddesi ile güvence altına alınan yerleşme ve seyahat hürriyeti, bireylerin temel insan haklarının bir parçasıdır. Erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik, bu özgürlüklerin hayata geçirilmesi için elzem bir koşuldur ve bu bağlamda, toplumsal duyarlılığın arttırılması ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılması büyük bir önem taşımaktadır. Erişilebilir bir toplum oluşturmak, herkesin eşit haklardan yararlanabilmesi için atılacak önemli adımlardan biridir (Resmi Gazete, 1982).

2.5.2 Topluma Entegrasyon

Engelliler politikası, engelli bireyler ve çocuklar için uygulanan sosyal politikaların bütünüdür. Bu politikalar, engellilerin yaşam koşullarını iyileştirmeyi ve toplumsal hayata katılımlarını teşvik etmeyi amaçlayan kamu politikalarıdır. Söz konusu politikaların kapsamı, engellilerin sosyal güvenlik hakları, erişilebilirlik, mesleki rehabilitasyon, eğitim olanakları, aktif istihdam politikaları ve sosyal hayata entegrasyonlarını içermektedir. Bu yönüyle, engelliler politikası, bireylerin sosyal

katılımı güçlendiren kapsamlı bir stratejik çerçeve sunmaktadır (Seyyar ve Genç, 2010: 559).

Engellilerin sosyal dışlanmaya maruz kalmalarını önlemek amacıyla gerekli politikaların üretilmemesi ve uygulanmaması durumunda, bu durumun bireyleri, ekonomik, sosyal ve politik yaşamdan uzaklaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda aile ilişkileri, sosyal çevre, grupsal etkinlikler ve toplumsal katılım açısından da izolasyona yol açacağı aşîkârdır. Oysaki engellilerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sosyal içirme ihtiyacı bulunmaktadır (Genç ve Çat, 2013).

Engellilerin dezavantajlı bir konumda değeriendirilmesi, toplumsal algıyı olumsuz yönde etkilemektedir. İnsan hakları, geniş çerçevede tüm bireyler için eşitlik ilkesine dayanmaktadır; sosyal haklar ise daha dar bir kapsamda ele alındığında, özel ve kamusal hakların tüm vatandaşlara eşit biçimde sunulması gerektiğı ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, dezavantajlı sosyal grupların, fırsat eşitliğı ilkesi doğrultusunda bu haklardan yararlanabilmesi esastır. Bu durumun gerçekleştirilmesi, genellikle çeşitli engelleri ortadan kaldırmayı amaçlayan pozitif ayrımcılık stratejileriyle mümkün olmaktadır. Örneğın, engellilere istihdam hakkının sağlanmasının ötesinde, istihdam piyasasında engelli kotalarının uygulanması veya korumalı iş yerleri gibi uygulamalar, bu hakkın veya hedefin somut biçimde hayata geçirilmesini amaçlamaktadır. Bu tür önlemler, engelli dostu aktif sosyal politikaların bir yansıması olarak değeriendirilmektedir (Seyyar, 2008: 80).

Özürlüler Kanunu'nun 14. maddesi, çalışan özürlü bireyler için ayrımcı bir muamele yapılamayacağını ve özürlü ile ilgili olarak diğeri bireylerden farklı bir muameleye tabi tutulamayacaklarını belirtmektedir. Ayrıca, çalışan veya iş başvurusunda bulunan özürlülerin karşılaştıkları engellerin ve zorlukların azaltılmasına ya da tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik istihdam süreçlerinde gerekli önlemlerin alınması ve işyerlerinde fiziksel düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, ilgili kurum ve kuruluşlar ile işyerleri tarafından zorunlu hale getirilmiştir. Özürlülük durumları dolayısıyla işgücü piyasasına dahil edilmesi güç olan bireylerin istihdamı ise öncelikli olarak korumalı işyerleri aracılığıyla sağlanmaktadır. İstihdama yönelik bu düzenlemelerin

uygulanması, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ile Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne tevdi edilmiştir (Genç ve Çat, 2013).

Engellilerin işgücü piyasasında daha etkin bir şekilde yer alabilmesi için, uygun şartlara sahip iş yerlerinin oluşturulması önerilmektedir. Engelliler, sağlıklı bireylerle aynı çalışma ortamında bulunmayı tercih etmekte ve toplumdan dışlanma kaygısı taşımaktadırlar. İşgücü piyasası, ticari alanlar, sosyal etkileşim ortamları, spor tesisleri ve eğitim kurumları gibi çeşitli alanlarda sağlıklı bireyler için sunulan fırsatlardan yararlanma arzusundadır. Bu bağlamda, engellilerin toplumsal entegrasyonunu destekleyecek stratejilerin geliştirilmesi önem arz etmektedir (Genç ve Çat, 2013).

Engellilere yönelik hizmet alanlarının en kritik unsurlarından biri, engellilerin çalışma yaşamına entegrasyonunun sağlanmasıdır. Engellilerin istihdamı, sosyal güvence ve ekonomik kazanç temin etmenin yanı sıra, toplumsal bütünleşme ve kaynaşmayı da teşvik edecektir. Çalışma yaşamı, engellilerin sosyal hayata aktif katılımlarını, topluma faydalı bireyler haline gelmelerini, yeni bireylerle etkileşim kurarak sosyal çevre oluşturmalarını ve ayrıca öz yeterlilik duygularını geliştirmelerini sağlamaktadır. Engellilerin çalışma yaşamına entegre olabilmeleri için etkin istihdam stratejilerinin geliştirilmesi ve engellilik durumlarına uygun iş yerlerinde istihdam edilmeleri, işsizlik oranlarını azaltmanın yanı sıra işgücü piyasasına da önemli katkılar sunacaktır (Genç ve Çat, 2013).

Korumalı istihdam, engelli bireylere güvenli bir çalışma ortamı sunan ve rekabetten izole bir dizi programı içeren bir yaklaşımdır. Bu programlar, engellilerin normal çalışma koşullarında karşılaşılabilecekleri yarışma ve başarısızlık riskini minimize ederek, daha avantajlı bir çalışma imkânı sağlamaktadır. Korumalı işyerleri, engelli bireylerin iş hayatındaki risk ve zorlukları azaltarak onlara daha konforlu bir çalışma ortamı yaratmayı hedeflemektedir. Ancak, bu korunaklı yapıların uygulanması sırasında, engellilerin sosyal dışlanma gibi bir başka önemli sorunla karşılaşma olasılığı artmaktadır. Bu durum, korumalı istihdamın gerçekleştirdiği amacı tehdit eden bir etken olarak ortaya çıkmaktadır (Aktaş vd., 2004).

Engellilerin istihdamına yönelik mesleki rehabilitasyon, Özürlüler Kanunu'nun 13. maddesi çerçevesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu madde, engellilerin bireysel yetenekleri doğrultusunda uygun işlerde eğitim alarak meslek edinmelerinin yanı sıra, bu süreçlerin verimli hale getirilerek ekonomik ve sosyal refahlarının sağlanmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, gerçek veya tüzel kişiler tarafından kurulacak özel mesleki rehabilitasyon merkezleri, yetenek geliştirme merkezleri ve korumalı işyerleri gibi çeşitli yapıların oluşturulmasıyla bireylerin kişisel gelişimlerine katkıda bulunulması ve yeteneklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, yine aynı maddede belirtilen "Sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri belediyeler tarafından da verilir" ifadesi doğrultusunda, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin iştiraki olan Belde A.Ş. tarafından kurulan "Gülen Yüzler Engelliler Mesleki Rehabilitasyon ve İş Merkezi" ile engellilerin istihdamına yönelik somut adımlar atılmaktadır. Bu merkez, engelli bireylerin yalnızca iş gücü piyasasına dahil edilmelerini değil, aynı zamanda sosyal hayata katılımlarını da teşvik etmektedir (Genç ve Çat, 2013).

Engelli bireyler, toplumda sıklıkla çeşitli engellerle karşılaşarak entegrasyon süreçlerinde ciddi zorluklarla mücadele etmektedirler. Bu engeller, fiziksel, sosyal ve psikolojik boyutlarda kendini göstermektedir. Fiziksel engeller, ulaşım araçlarının yetersizliği, yapıların engelli erişimine kapalı olması gibi durumları içerirken; sosyal boyut, toplumun engelli bireylere dair önyargıları ve ayrımcı tutumlarıyla şekillenmektedir. Bu da engelli bireylerin topluma katılımını önemli ölçüde kısıtlamaktadır (Eraslan ve Coşkun, 2021: 5767).

Özellikle, toplumsal stigma ve önyargılar, engelli bireylerin yaşam kalitesini ve toplumsal görünürlüğü olumsuz etkilemektedir. Bazı bireyler, engelli kişileri "eksik" veya "yetersiz" olarak etiketleme eğilimindedir. Bu tür yanlış anlamalar, engelli bireylerin sosyal hayattan kopmasına ve yalnızlık hissetmesine sebep olmaktadır. Ayrıca, engelli bireylerin toplumda kabahatli olarak görülmesi, onların kendine güvenlerini zedeleyerek sosyal etkileşimlerden kaçmalarına neden olmaktadır. Bu durum, hem birey için psikolojik bir yük oluşturmakta hem de toplumun farklı kesimleri arasında sağlıklı bir iletişim kurmanın önüne geçmektedir (Eraslan ve Coşkun, 2021: 5767).

Engelli bireylerin karşılaştığı bu engellerin giderilmesi amacıyla geliştirilmesi gereken politikalar, entegre bir toplum yaratmanın anahtarıdır. Bu politikaların oluşturulmasında, sadece mevzuat değişiklikleri yeterli değildir; aynı zamanda toplumsal farkındalığın artırılması ve eğitim programlarının yaygınlaştırılması da gereklidir. Toplumun her kesiminde engelli bireylerin haklarına dair bilinç oluşturulması ve bu bireylerin katılımlarının desteklenmesi, toplumsal ilişkilerin güçlenmesine katkıda bulunacaktır (Eraslan ve Coşkun, 2021: 5767).

Eğitim sisteminde yapılacak değişiklikler, engelli bireylerin yaşamlarında önemli bir yer tutar. Özel eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ve kapsayıcı eğitim modellerinin benimsenmesi, bu bireylerin akademik ve sosyal becerilerinin geliştirilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, iş hayatına katılımda karşılaşılan zorluklar, işverenlerin engellilik konusundaki farkındalığını artıran programlarla aşılabılır. Bu sayede, engelli bireyler de sağlıklı bir sosyal çevre içinde yer alarak topluma daha aktif bir şekilde katkıda bulunabilirler. Engelli bireylerin topluma entegrasyonu, sadece bireylerin değil, toplumun tamamının sorumluluğudur. Toplumsal değişim ve gelişim, bu bireylerin de birer birey olarak kabul edilmesiyle mümkün olacaktır. Engelli bireylerin haklarına saygı gösteren, onları ötekileştirmeyen bir toplum oluşturmak için gereken adımların atılması, yalnızca onların değil, hepimizin daha iyi bir geleceğe sahip olmamız için gereklidir (Eraslan ve Coşkun, 2021: 5767).

2.5.3 Eğitim

Eğitim, bireylerin gelişimi için hayati bir öneme sahip olan temel insan haklarından biridir. Eğitim, sadece bilgi ve beceri kazandırmakla kalmayıp, aynı zamanda bireylerin topluma katılımını, kendilerini ifade etmelerini ve potansiyellerini gerçekleştirmelerini sağlar. Her bireyin belirli bir yasal zorunluluk çerçevesinde ücretsiz eğitim alma hakkı bulunmaktadır. Ücretsiz eğitim, bireylerin sosyoekonomik durumlarına bakılmaksızın eğitim fırsatlarına erişimini sağlamayı hedefler. Bu kapsamda, modern sosyal devlet anlayışı, eğitim hakkını tüm vatandaşlarına ayırım gözetmeksizin anayasal bir hak olarak tanıyan bir yaklaşım sergiler (Yay, 2014).

Engellilerin istihdam edilebilirlik becerilerinin artırılması açısından, tutumların yönetimi ile birlikte engelli bireylerin eğitim düzeyinin yükseltilmesi de son derece önemlidir. Engelli bireylerin, engelli olmayan bireylerle birlikte mi yoksa ayrı olarak mı eğitim alması gerektiği konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Örneğin, Ulusal Engellilik Kurumu tarafından 2006 yılında gerçekleştirilen İrlanda Engelliliğe Karşı Genel Tutum Anketi'ne göre, katılımcıların %36'sı zihinsel engeli olan çocukların engelli olmayan çocuklarla birlikte eğitim alabileceğini belirtirken, %75'lik bir kesim fiziksel engeli olan çocukların da benzer şekilde entegre bir eğitim almalarının mümkün olduğunu ifade etmiştir. Bu veriler, engelli bireylerin eğitimi konusunda toplumda farklı tutumların varlığını göstermektedir. Japonya'da gerçekleştirilen bir araştırmada, 4000 ortaokul öğrencisinin mental engelli akranlarına yönelik inanç ve tutumları incelenmiştir. Araştırma sonuçları, öğrencilerin mental engelli bireylerin yeteneklerini genellikle hafife aldıklarını ve bu bireylerle iletişim kurma konusunda tereddüt yaşadıklarını göstermiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin mental engeli olan çocukları okul ve sınıf ortamlarına dahil etme istekliliği de dikkate değer bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır.

İki farklı toplumda gençlerin engellilere yönelik tutumlarını değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilen ve 6000 öğrenci üzerinde yürütülen kapsamlı bir çalışmada, Kuzey Amerikalı öğrencilerin Japon öğrencilere göre engelli akranlarıyla iletişim kurma istekliliğinin daha yüksek olduğu, ayrıca zihinsel engelli akranlarının yeterlikleri konusundaki algılarının daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Her iki ülkede de yaygın olan yanlış algılara rağmen, öğrencilerin zihinsel engelli bireylerin eğitim süreçlerine daha fazla katılım göstermeye istekli oldukları gözlemlenmiştir. Lodge vd. tarafından gerçekleştirilen bir diğer çalışmada, İrlandalı gençlerin, zihinsel engeli bulunan akranlarıyla etkileşimde bulunurken huzursuzluk duygusu yaşadıkları ortaya konulmuştur (Lodge ve Lynch, 2004).

Engellilerin eğitim düzeyinin artırılması amacıyla ülkemizde çeşitli kurumlar tarafından farklı seviyelerde eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Ancak, engelli bireylerin büyük bir kısmı mesleki becerilerini iş yaşamında yeterince kullanmadığını ifade etmektedir. Bu durumun, uygun bireylerin uygun işlere yerleştirilememesinden kaynaklandığı düşünülse de, eğitim faaliyetlerinin öncelikli amacının yalnızca

istihdam sağlamak olmadığını belirtmek önemlidir. Engellilere sunulan eğitimin her düzeyde desteklenmesi gerektiği açıktır. Bu bağlamda, eğitim süreçlerinin engelli bireylerin kişisel ve sosyal gelişimine katkıda bulunacak şekilde yapılandırılması büyük önem taşımaktadır.

Engelli bireyler de, eğitim hakkından tam olarak yararlanma konusunda aynı önceliğe sahiptir. Özellikle doğuştan engelli olan bireylerin eğitim imkanlarının sağlanması, sadece bireysel gelişimleri için değil, aynı zamanda sosyal hayata entegrasyonları açısından da kritik öneme sahiptir. Engelli çocukların kaynaştırmalı eğitim yöntemi ile diğer öğrencilerle birlikte eğitim almaları, onların sosyal becerilerini geliştirmeleri, empati kurabilmeleri ve değişen sosyal dinamiklere uyum sağlamaları için gereklidir (Orhan ve Genç, 2017: 115).

Kaynaştırmalı eğitim, farklı yeteneklere sahip öğrencilerin aynı ortamda eğitim görmesini sağlarken, toplumsal yaşamda çeşitliliğin ve kapsayıcılığın önemini de vurgular. Bu eğitim modeli, engelli bireylerin kendilerini ifade etmelerine, arkadaşlık ilişkileri kurmalarına ve sosyal ortamlarda daha aktif olmalarına olanak tanır. Ancak, bazı engelli bireyler, fiziksel ya da zihinsel engelleri nedeniyle formel eğitim imkanlarından yararlanamayabilirler. Bu durumda, eğitim sisteminin esnek olması ve özel eğitim hizmetlerinin devreye girmesi gerekmektedir (Yay, 2014).

Özel eğitim hizmetleri, engelli bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak tasarlanmış program ve yöntemleri içermektedir. Özel eğitim, bireysel öğrenme stillerini ve ihtiyaçlarını dikkate alarak, her öğrencinin potansiyelini en üst düzeye çıkarmayı hedefler. Bu bağlamda, rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri, bireylerin sosyal ve duygusal gelişimlerini desteklemek için kritik öneme sahiptir. Özel eğitim yöntemleri, genellikle bireyselleştirilmiş eğitim planları (BEP) çerçevesinde yürütülür ve bu planlar, öğrencinin güçlü yönlerini ve zayıf yanlarını belirleyerek, ona uygun eğitim stratejileri oluşturmayı amaçlamaktadır. Eğitim, tüm bireylerin eşit haklara sahip olduğu bir alan olmalıdır. Engelli bireylerin eğitim haklarının güvence altına alınması, toplumun genel refahını artıracak ve çeşitliliği kucaklayan bir sosyal yapı oluşturacaktır. Her bireyin kendisini gerçekleştirmesi için eğitim koşullarının sağlanması, bir sosyal sorumluluk ve insanlık görevidir. Sonuç

olarak, eğitim hakkının sadece kâğıt üzerinde kalmaması, aynı zamanda fiili olarak sağlanması önemlidir (Orhan ve Genç, 2017: 115).

2.5.4 Rehabilitasyon

1960'lı yıllarda, sivil haklar hareketi şekillenmeye başlarken, engellilik savunucuları, engelli bireyler için fırsat eşitliği, eşit muamele ve erişebilirlik taleplerini diğer azınlık gruplarıyla birlikte savunma fırsatını yakalamıştır. 1970'li yıllardan itibaren, başta ABD ve İngiltere olmak üzere gelişmiş Batılı ülkelerde, Özürlülük Hakları Hareketi'nin biçimlenmesi, engelli bireylerin ortak bir hedef etrafında örgütlenmesiyle belirginlik kazanmıştır. Bu ortak hedef, engelli bireylerin haklarının politik eylem platformunda ifade edilmesi, korunması ve güçlendirilmesi olarak öne çıkmaktadır (Arıkan, 2002: 3). Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de 1980'lerden itibaren öne çıkan engellilik hareketi, engelli bireylerin deneyimlerinin görünür ve duyulur hale gelmesini sağlamakta; ötekileştirilme ve dışlanma süreçlerinin kökenlerini incelemekte ve yurttaşlık haklarının savunulmasını hedeflemektedir. Bu hareket, zamanla tüm dünyaya yayılma eğilimi gösteren bir toplumsal değişim dalgası niteliğindedir (Yelçe, 2020: 4). Engelli hakları mücadelesi, olumsuz tutumlar ve klişelere karşı çıkan, siyasi ve kurumsal değişimi teşvik eden bir hareket olarak, azınlık topluluklarının kendi kaderlerini tayin etme haklarını savunan sivil haklar hareketleriyle benzer bir yol izlemektedir. Bu mücadele, toplumsal adaleti sağlama ve engellilerin haklarının tanınması konusundaki farkındalığı artırmayı hedeflemektedir. Türkiye'de, uluslararası düzeydeki hak savunucularının ve engelli aktivistlerin çabaları doğrultusunda, 12 Mart 2013 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu tarafından hazırlanan raporda, 400-500 kişilik bir engelli grubunun siyasi parti gruplarıyla gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda engellilere yönelik bir yasa taslağının ilgili mercilere sunulduğu belirtilmektedir. Bu gelişme, engellilerin toplumsal hayattaki konumunun daha fazla dikkate alınmasına katkı sağlamıştır (Yelçe, 2020: 11). Engelli hakları hareketinin temel hedefleri şu şekildedir: Engellilerin seslerini etkin bir şekilde topluma duyurabilmeleri için dayanışma içinde olmalarını sağlamak, bağımsız yaşam ve kendi kaderini tayin etme ilkesini hayata geçirmek, engellilerin toplumla tam anlamıyla bütünleşmelerinin önündeki engelleri ortadan kaldırarak savunuculuk

yapabilecekleri örgütler oluşturmak, ayrıca engellilerin özel ve kamusal alanlarını etkileyen yasaların, ayrımcı hükümlerden tamamen arındırılmasını sağlamak (Beaulaurier ve Taylor: 2001: 69). Engelli hakları hareketinin temel hedefleri, TTR (Toplumsal ve Teknolojik Rehabilitasyon) stratejileri ile uyumlu bir şekilde ilerlemektedir. Bu hareketin gelişimiyle birlikte, 1986 yılında TTR ile işbirliği içerisinde farkındalık sahibi hizmet sağlayıcılar tarafından Kırsal Engellilik Eylem Grubu (RURACT) oluşturulmuştur. Bu eylem grubu, TTR ile birlikte kırsal alanlardaki engellilerin durumuna ilişkin farkındalık oluşturma çabalarında önemli bir rol oynamıştır (Howell vd., 2006: 59). Kendi kendini savunma ve güçlendirme yaklaşımını benimseyen RURACT, o dönemde nispeten yeni bir kavram olan Toplumsal Terapi Rehabilitasyonu (TTR) bağlamında önemli bir rol oynamıştır. TTR, geleneksel rehabilitasyon yöntemlerine yönelik bir meydan okuma olarak değerlendirilen güçlendirme çabalarının merkezinde yer almıştır (Howell vd., 2006: 59).

Engelli örgütleri, tam katılım, fırsat eşitliği ve kalkınma aracılığıyla engellilerin insan haklarını geliştirmeyi hedeflemektedir. Teknik Destek ve Rehberlik (TTR) çalışmaları, özellikle topluluk düzeyinde engelli örgütlerinin güçlendirilmesi ve kapasite inşası bakımından kritik bir öneme sahiptir. Aynı zamanda, engelli örgütleri, etkili bir TTR uygulaması gerçekleştirebilmek için etkin bir şekilde yer almalıdır. Bununla birlikte, TTR programları ile engelli örgütlerinin rol ve faaliyetleri arasındaki ilişki henüz tam olarak netlik kazanmamıştır. TTR, başlangıçta batılı bireyci bir perspektifle ele alınmıştır. Çok sayıda TTR (Toplumsal ve Ticarî Rekabet) programı, engelli bireylerin ve engelli örgütlerinin uygulama süreçlerine yeterince dâhil edilmediği gözlemlenmektedir. 1992 yılında Uganda'da TTR (Toplumsal Dönüşüm ve Rehabilitasyon) faaliyetlerine yönelik hazırlanan kılavuz, belirli engel gruplarını temsil eden engelli örgütlerinin katılımıyla oluşturulmuştur. Miles'in 1996 yılına ait çalışmasında, Birleşik Krallık'ta engellilerle gerçekleştirilen anket sonuçları, hizmetlerin çoğunlukla engelliler adına başkaları tarafından sunulmasının, bireylerin seçim ve kontrol imkanlarını önemli ölçüde kısıtladığını göstermektedir. Öte yandan, Güney Afrika'da engelliler hareketinin nispeten güçlü bir konumda olduğu belirtilmekte ve Toplumsal Dönüşüm ve Eşitlik (TTR) felsefesinin, bölgedeki engelli hakları konusunda pozitif deneyimlere sahip olduğu ifade edilmektedir (Miles, 1996:

503). Rehabilitasyon süreçlerinde yaygın olarak görülen tutumlar, engelli bireylerin hareketine katılma güçlerinin ve değerlerinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu durum, toplumda bilgiye sahip profesyonellerin rollerini kolaylaştırıcı uygulamalara dönüştürmelerinin önemli bir değişim sürecini gerektirdiğini göstermektedir. TTR'nin engelli örgütü hareketi ile olan ilişkisinin zayıf kalması durumunda, kurum temelli rehabilitasyonun belirtilen hataları yeniden tekrarlama riski bulunmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), engelli hareketinin artan önemini tanımakta ve kırsal bölgelerde engelli derneklerinin kurulmasını teşvik etmektedir. Bu bağlamda, engelli bireylerin ihtiyaçlarının daha etkili bir şekilde karşılanabilmesi için güçlü bir işbirliğine ihtiyaç vardır (Miles, 1996: 502).

Engelli hareketine dayanan ve gelişmekte olan ülkelerde engelli bireylerin, ailelerinin ve toplumun ihtiyaçlarına yanıt vermek amacıyla birçok ülkede uygulanan TTR (Toplum Temelli Rehabilitasyon) programının, bir sonraki bölümde tarihsel süreçleri ve bu süreçlerin uygulamadaki standardizasyonunu açıklanacaktır.

Engelli bireylerin ruhsal, duygusal, fiziksel ve psiko-sosyal özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, sosyal çevreleriyle, toplumsal kurum ve kaynaklarla etkili bir etkileşim kurabilmeleri için uygun yaşam alanlarının oluşturulması gereklidir. Bu bağlamda, engelli bireylerin ruhsal, duygusal ve sosyo-ekonomik destek alması, işlevselliklerinin artırılması için toplumun tüm kesimlerine önemli görevler düşmektedir. Engelli bireylerin toplumsal yaşama, ailelerine ve kendilerine yeniden kazandırılması, onların tam ve aktif katılımının sağlanması yalnızca engelli bireyler açısından değil, aynı zamanda toplumsal bir bütün olarak da büyük öneme sahiptir. Engelli bireyler, günlük yaşam, kentsel yaşam ve toplumsal hayata sınırlı düzeyde katılabildikleri için eğitim, sağlık, istihdam, kültür, sanat, ulaşım, yaşam standartları, bakım, rehabilitasyon, psikolojik destek, ekonomik ve sosyal alanlarda ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların çözümü, engelli bireylerin toplumsal entegrasyonu ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi adına kritik bir önem taşımaktadır.

Engelli bireylerin, kendi başlarına bağımsız bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri, topluma katkıda bulunmaları, üretkenlik göstermeleri ve kendileriyle ilgili çevreleriyle

uyum içinde olmaları, sosyal rehabilitasyon programları aracılığıyla mümkün kılınmaktadır. Bu programlar, bireylerin toplumsal entegrasyonunu desteklemek ve bu durumu sürekli kılmak amacıyla tasarlanmaktadır.

Engellilerin tedavisine yönelik tıbbi yaklaşımların, bireylerin yaşam becerilerini geliştirmede tek başına yeterli olmayacağı ve duygusal, zihinsel, kültürel, eğitsel ve özsaygı açısından bütünsel bir gelişim sağlama potansiyelinin sınırlı olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, her tıbbi müdahalenin sosyal ve psikolojik boyutlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Dolayısıyla, tıbbi tedavi süreçleri, sosyal rehabilitasyonu içerecek şekilde bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde desteklenmelidir. Tıbbi hizmet sunan bütün kurum ve kuruluşların, sosyal rehabilitasyon hizmetlerinin entegrasyonunu sağlayacak yapısal ve hukuksal düzenlemelere sahip olması önem arz etmektedir.

Engelli bireylerin eğitimi, toplumsal gelişim ve bireylerin potansiyellerini en üst düzeyde kullanabilmeleri açısından hayati bir öneme sahiptir. Bu nedenle, onlara sunulan eğitim hizmetlerinin kalitesi, bu hizmetlerin sunulduğu kurumların altyapısı ve eğitimcilerin nitelikleri, dikkatle ele alınması gereken hususlardır. Eğitim, engelli bireylerin sosyal hayata katılımı, bağımsız bir yaşam sürdürebilme becerileri ve genel yaşam kaliteleri açısından kritik bir rol oynamaktadır (Es ve Menteşe, 2018: 525-551).

Rehabilitasyon merkezleri, engelli bireylerin eğitimi konusunda anahtar rol oynayan kurumlardır. Bu merkezlerin fiziki şartları, eğitim sürecinin etkinliği üzerinde doğrudan etkili olacaktır. İyi düzenlenmiş bir ortam, bireylerin kendilerini güvende hissetmelerini, öğrenme süreçlerine daha kolay adapte olmalarını ve sosyal etkileşimlerini artırmalarını sağlar. Mekânın erişilebilirliği, yeterli alanların bulunması, eğitim araç ve gereçlerinin uygunluğu gibi unsurlar, bireylerin eğitim süreçlerinde büyük önem taşır. Erişilebilir mimari yapı ile engelli bireylerin hareketliliği artırılmalı, ihtiyaç duydukları destek hizmetleri etkili bir biçimde sunulmalıdır (Kesgin, 2016b: 137).

Ayrıca, rehabilitasyon merkezlerinde çalışan eğitimcilerin uzmanlık alanlarına ve eğitim yöntemlerine yönelik yeterlilikleri de son derece önemlidir. Eğitimcilerin,

engelli bireylerin farklı ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak öğretim metotları geliştirebilmeleri, empati kurmaları ve bireysel farklılıkları anlamaları gerekmektedir. Alanında uzman, deneyimli ve sürekli eğitim alan eğitimcilerin varlığı, rehabilitasyon sürecinin başarıya ulaşmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, eğitimcilerin ailelerle işbirliği içinde çalışmaları, bireylerin gelişimlerini desteklemek ve ihtiyaç duydukları desteği sağlamak açısından önemlidir (Güneş, 2012: 149-184).

Rehabilitasyon merkezlerinde, engelli bireylerin bireysel ihtiyaçlarına uygun makul uyarlamalar yapılması gerekmektedir. Her bireyin ihtiyaçları ve yetenekleri farklı olduğundan, kişiselleştirilmiş eğitim planları oluşturulmalıdır. Bu programlar, engelli bireylerin güçlü yönlerini ortaya çıkarmaya yönelik olmalı; zayıf alanlarda ise destekleyici ve geliştirici stratejilerle donatılmalıdır. Örneğin, dil ve konuşma terapileri, işitme engelli bireyler için işaret dili eğitimi, motor beceri geliştirme programları ve sosyal beceri eğitimleri gibi çeşitli alanlarda bireysel uyarlamalar yapılabilmektedir (Güneş, 2012: 149-184).

Engelli bireylerin eğitimi konusundaki hassasiyet, toplum olarak bizlerin bütünlüğü açısından kritik bir noktadır. Rehabilitasyon merkezlerinde sağlanan eğitim hizmetlerinin kalitesi, fiziki şartların uygunluğu ve uzman eğitimcilerin varlığı, bu süreçte belirleyici unsurlardır. Unutulmamalıdır ki, her bireyin potansiyeli değerlidir ve onlara sunulan eğitim fırsatları, hayatlarındaki en önemli değişim ve gelişim adımlarını sağlayacaktır (Mengi, 2020: 30). Bu noktada devlete önemli sorumluluklar düşmektedir.

2.5.5 İstihdam

İnsanların gereksinimleri, engelli olsunlar ya da olmasınlar, temelde birbirine benzer ve bu gereksinimlerin karşılanması, bireylerin sağlıklı bir yaşam sürmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Temel ihtiyaçlar arasında beslenme, giyim ve barınma gibi fiziksel gereksinimler ön plandadır. Bu ihtiyaçlar, insanın varlığını sürdürebilmesi için zorunludur. Yeterli ve dengeli beslenme, bedenin sağlıklı bir şekilde işlev görmesi için gereklidir; çünkü besinler, vücudun enerji üretimi, büyüme, onarım ve genel işlevsellik için ihtiyaç duyduğu temel maddeleri sağlar. Giyim ise hem fiziksel koruma sağlar

hem de bireyin sosyal kimliğini yansıtırken, barınma da güvenli bir ortamda yaşama ihtiyacını karşılar (Karataş, 1998: 184).

Engellilerin sosyal dışlanmadan korunması ve ekonomik ile sosyal hayata etkin bir şekilde katılımının sağlanması, bireylerin engellerine uygun mesleki alanlarda istihdam edilmeleriyle mümkün olmaktadır. Bu yönüyle, engelli bireylerin iş gücüne katılmaları büyük bir öneme sahiptir.

Engelli bireylerin iş ortamlarıyla ilgili yaşadığı zorluklar çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Yapılan bir çalışmada, engelli bireylerin %82,8'inin çalışma ortamlarının kendi ihtiyaçlarına uygun olmadığını, %95,7'sinin iş arkadaşları tarafından kabul görmediğini ve %95,3'ünün işveren tarafından anlaşılmadığını ifade ettiği gözlemlenmiştir. Bu durum, engelli bireylerin %82,5'inin son bir haftada herhangi bir işte çalışmamış olmasını açıklayıcı bir unsur teşkil etmektedir. Dolayısıyla, işyerlerindeki fiziki engellerin varlığı ve engelli olmayan bireylerin tutumları, engelli bireylerin istihdamını olumsuz yönde etkileyen önemli faktörler olarak değerlendirilmektedir.

2004 yılında Kanada Engelli İşleri Ofisi tarafından gerçekleştirilen Kanada Kıyaslama Anketi, katılımcıların %82'sinin, engelli bireylerin eşit kalifikasyonlara sahip olmalarına rağmen, engelli olmayan bireylere göre belirli bir pozisyonda istihdam edilme olasılığının daha düşük olduğunu düşündüğünü ortaya koymaktadır. Anket sonuçlarına göre, katılımcıların %31'i iş yerlerinde engelli bir bireyin mevcut olduğunu belirtmiş; ayrıca %73'ü, bu engelli çalışanların organizasyona, diğer çalışanlar kadar değerli katkılarda bulunduğu görüşündedir. Ek olarak, katılımcıların %68'i engelli bireylerin iş yerinde diğer çalışanlar tarafından tamamen kabul edildiği konusunda hemfikirdir. Bu veriler, engelli istihdamı ve işyeri kapsayıcılığına dair toplumsal algıların anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

2003 yılı Kuzey İrlanda Yaşam ve Zaman Engelliliği Çalışması'na göre, katılımcıların %76'sı, engelli bireylerin iş yerlerinde en temel sorunlarının, diğer çalışanların önyargıları olduğuna dair hemfikirdir. Ayrıca, katılımcıların %29'u, engellilerin iş yerlerinde diğer çalışanlar kadar etkili olamayacakları kanaatindedir.

Hernandez vd. (2000) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, işverenlerin engelli bireylere ilişkin tutumlarının genel olarak olumsuz olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen bulgular, engelli bireylere yönelik olumlu küresel tutumların sosyal açıdan kabul edilebilir bulunduğunu ortaya koyarken, bu tutumların arkasındaki bireysel tutumların hâlâ olumsuz kalmaya devam ettiğini göstermektedir (Hernandez vd., 2000).

Türkiye’de engellilerin iş gücüne katılımını teşvik etmek amacıyla hem kamu hem de özel sektörde engelli istihdamını zorunlu kılan yasal düzenlemeler mevcuttur. Özel sektörün çalışma koşullarını düzenleyen 4857 sayılı İş Kanunu’nda, 26 Mayıs 2008 tarihinde gerçekleştirilen değişiklik ile 1 Temmuz 2018 tarihinden itibaren 50’den fazla işçi istihdam eden özel sektör iş yerleri için işverenlere, %3 oranında engelli istihdam etme zorunluluğu getirilmiştir. Devlet sektörü açısından ise, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nda 13 Şubat 2011 tarihinde yapılan değişiklikle, kamu kurum ve kuruluşlarına %3 oranında engelli personel istihdamı yükümlülüğü getirilmiştir. Bu düzenlemeler, engellilerin ekonomik ve sosyal hayata entegrasyonunu sağlamayı hedeflemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti İş Kanunu, engelli istihdamını yalnızca bir zorunluluk olarak belirlemenin ötesine geçerek, bu durumu aynı zamanda bir teşvik unsuru haline getirmiştir. Bu doğrultuda, işverenlerin sigorta primi hisselerinin Hazine tarafından karşılanacağına dair düzenlemeler getirilmiştir. Ayrıca, korunmasız gruplar içinde önemli bir konuma sahip engellilerin çalıştıkları yerler için özel olarak geliştirilmiş "korumalı işyeri" kavramı, 1 Temmuz 2005 tarihli 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un 14. maddesi çerçevesinde oluşturulmuş ve 30 Mayıs 2006 tarihinde 26183 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme ile, korunmaz grupların istihdam edildiği işyerleri için özgün nitelikler ve teşvikler belirlenmiştir. 5378 sayılı Kanun’da korumalı işyerleri; “normal işgücü piyasasına kazandırılması güç olan engelliler için mesleki rehabilitasyon ve istihdam oluşturmak amacıyla, devlet tarafından teknik donanım bakımından desteklenen ve mali teşvik sağlanan, çalışma koşullarının özel olarak düzenlendiği, gerçek ve tüzel kişilerce açılan işyerleri” şeklinde tanımlanmıştır. 26 Kasım 2013 tarihli 28833 sayılı Korumalı

İşyerleri Hakkında Yönetmelik ise, bir işyerinin korumalı işyeri statüsü kazanabilmesi ve bu statü çerçevesinde ilgili teşviklerden yararlanabilmesi için gerekli fiziki koşulları belirlemiştir. Bu koşullar, işyerinin engellilerin ulaşımına uygun trafik düzenlemelerinden, kapı genişlikleri, asansör düğmeleri ve merdiven yükseklikleri gibi çeşitli hususları kapsamaktadır. Bu çerçevede belirlenen kurallar, engelli bireylerin çalışma ortamındaki erişilebilirliği ve güvenliğini sağlama amacını taşımaktadır.

Özel sektörde engelli istihdamına yönelik yükümlülüğün 2008 yılında yürürlüğe girmesiyle, kamu işyerlerinde istihdam edilen engelli birey sayısı 11,286'dan 2017 yılı sonunda 10,323'e gerilemiştir. Bununla birlikte, özel sektör işyerlerinde engelli istihdamı ise 2008 yılında 55,077 iken, 2017 yılı itibarıyla 102,751'e yükselmiştir. Bu veriler, özel sektörün engelli istihdamındaki artışı, kamu sektöründeki düşüşle kıyasla ortaya koymaktadır (İŞKUR, 2018). Engelli istihdamının yasal bir zorunluluk olarak işverenlere getirilmesiyle birlikte, 2008 yılından 2017 yılı sonuna kadar engelli istihdamındaki artış dikkate değer bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde, engelli çalışan sayısı toplamda 66.363'ten 113.074'e yükselmiş olup, bu durum engelli istihdamında yaklaşık %70 oranında bir artışı ifade etmektedir.

Kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen engelli bireylerin sayısına ilişkin veriler, yasal zorunluluğun devreye girdiği 2011 yılında 20.829 seviyesinde iken, 2017 yılı Nisan ayı itibarıyla bu rakam 48.947'ye yükselmiştir. Bu durum, yasal düzenlemelerin engelli istihdamı üzerindeki olumlu etkisini göstermektedir (Devlet Personel Başkanlığı, 2018). Kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen engelli bireylerin sayısına dair veriler, yasal zorunluluğun yürürlüğe girdiği 2011 yılında 20.829 seviyesinde iken, 2017 yılının Nisan ayı itibarıyla bu rakam 48.947'ye yükselmiştir. Bu artış, yasal düzenlemelerin engelli istihdamı üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymaktadır.

Yukarıda belirtilen mevzuat değişiklikleri ile engelli istihdamının olumlu sonuçlarına dair önemli ilerlemelerin kaydedildiği anlaşılmaktadır. Özellikle engelli çalıştırma zorunluluğu, korumalı işyerleri ve bunlara yönelik teşvikler, engelli istihdamını önemli ölçüde geliştirmiştir. Ancak, bu tedbirlerin başarılı olabilmesi için fiziksel

koşulların yalnızca iş yerini değil, aynı zamanda bulunduğu yerleşim biriminin unsurlarını (örneğin trafik akışının uygunluğu) da dikkate alması gerekmektedir. Bu nedenle, mesele yalnızca işverenin engelli çalışan istihdam etme sorumluluğu ile sınırlı olmayıp, ülkenin genel fiziki koşullarının engelsiz bir hale getirilmesini de kapsamaktadır. İstihdam verilerindeki iyileşme yadsınamaz bir gerçek olmakla birlikte, engelli bireylerin yaşam koşullarının değerlendirilmesinde bu verilerin tek başına yeterli bir kriter olarak alınması mümkün değildir. Ayrıca, hukuki değişikliklerle (03.05.2013) çürük, sakat, özürlü gibi kavramlar yerine “engelli” teriminin kullanılmaya başlanması, mikro verilerdeki engelli bireylerin iş arkadaşları tarafından kabul edilmemesi ve işverenle uyum sorunları gibi olumsuz durumların önlenmesine yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak asıl önemli olan, toplumda bu bireylere yönelik tutum değişikliklerinin sağlanmasıdır.

Bir doktora çalışmasında, İngiltere’de yapılan araştırmada engelli ve engelli olmayan bireylerin engelliliğe yönelik benzer tutum sergilediği tespit edilmiştir. Araştırma bulguları, engellilere yönelik tutumları değerlendiren ölçeğin eşik değerinin düşük olduğunu ve bunun engelliliğe dair olumlu bir tutumu yansıttığını göstermektedir. Bununla birlikte, ince önyargı alt ölçeği kullanıldığında, her iki grubun daha olumsuz tutumlar gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu durum, engellilik konusundaki tutumların, daha derinlemesine ve nüanslı bir inceleme gerektirdiğini göstermektedir. Kanada’da gerçekleştirilen benzer bir araştırma, engelli bireylerin toplumsal içermeye katılımına yönelik önemli ilerlemeler kaydedildiğini göstermektedir. Hem engelli hem de engelsiz bireyler arasında belirgin bir anlayış birliği bulunmasına rağmen, engelli bireylerin, engelli olmayan bireylerle ve toplumun genelinde olumsuz tutum ve önyargılar başta olmak üzere hâlâ birçok engel ile karşılaştıkları görüşü yaygındır. Benzer şekilde, Antonak ve Livneh (2000) engelliliğe yönelik tutumların iyileştirilmesine yönelik çabaların mevcudiyetine değinmelerine rağmen, olumsuz tutumların devam ettiğinin vurgusunu yapmaktadırlar.

Türkiye’de engellilere yönelik istihdam politikaları, ülkenin sosyal adalet anlayışını ve insan hakları perspektifini yansıtan önemli bir alanı temsil etmektedir. Bu politikalar, başta Anayasa olmak üzere çeşitli yasal düzenlemelerle belirlenmiş ve engelli bireylerin iş gücüne katılımlarını artırmayı amaçlamaktadır. Anayasa’nın 10.

maddesi, herkesin eşit haklara sahip olduğunu ve hiçbir bireyin ayrımcılığa maruz kalmaması gerektiğini vurgular. Bu eşitlik ilkesi, engelli bireylerin de toplumsal yaşama aktif katılımlarını sağlamayı hedefler (Şen, 2018: 129-152).

Anayasa'nın yanı sıra, Türkiye'de engellilere yönelik istihdamı düzenleyen çeşitli yasalar ve yönetmelikler bulunmaktadır. 5378 sayılı Engelliler Kanunu, bu alandaki en önemli yasal düzenlemelerden biridir. Bu kanun, engelli bireylerin istihdamında pozitif ayrımcılığı öngörmekte ve işverenlere belirli yükümlülükler getirmektedir. Örneğin, 50 ve daha fazla çalışanı bulunan iş yerlerinde engelli istihdamı zorunlu hale getirilmiştir. Bu durum, engelli bireylerin iş gücüne katılımını teşvik etmekte ve işverenleri bu konuda sorumluluk almaya yönlendirmektedir (Şen, 2018: 129-152).

Pozitif ayrımcılık ilkesi, engelli bireylerin toplumda daha eşit bir konuma gelmelerini sağlamak amacıyla uygulanan özel önlemleri ifade eder. Bu bağlamda, engelli bireyler için özel istihdam destek programları oluşturulmuş ve çeşitli teşvik mekanizmaları geliştirilmiştir. Örneğin, engelli bireyleri istihdam eden işverenlere vergi indirimleri ve sosyal güvenlik prim desteği gibi teşvikler sunulmaktadır. Bu tür teşvikler, işverenlerin engelli bireyleri işe alma konusunda daha istekli olmalarını sağlamakta ve engellilerin iş hayatına entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır (Şen, 2018: 129-152).

Ayrıca, Türkiye'de engelli bireylerin mesleki eğitimi ve rehabilitasyonu konusunda da çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Meslek edindirme kursları, engelli bireylerin yeteneklerini geliştirmelerine ve iş gücü piyasasında rekabet edebilmelerine yardımcı olmaktadır. Bu eğitim programları, bireylerin hem teknik becerilerini artırmakta hem de sosyal beceriler kazandırarak onların toplumsal hayata daha aktif katılımlarını sağlamaktadır.

Engellilere yönelik istihdam politikalarının etkinliği, sadece yasal düzenlemelerle sınırlı değildir; aynı zamanda toplumda engellilik algısının değiştirilmesi ve farkındalık yaratılması da büyük önem taşımaktadır. Toplumun genelinde engelli bireylere yönelik olumlu bir bakış açısının oluşturulması, onların istihdam edilme olasılığını artırmakta ve sosyal entegrasyonlarını kolaylaştırmaktadır. Bu noktada, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör işbirliği ile yürütülen

kampanyalar ve eğitimler, engelli bireylerin toplumda daha görünür hale gelmesine katkıda bulunmaktadır (Şen, 2018: 129-152).

Türkiye’de engellilere yönelik istihdam politikaları, Anayasa’nın eşitlik ilkesine dayanan bir çerçevede şekillenmekte ve pozitif ayrımcılık esaslarıyla desteklenmektedir. Yasal düzenlemeler, teşvik mekanizmaları ve mesleki eğitim programları aracılığıyla engelli bireylerin iş gücüne katılımları teşvik edilmekte ve sosyal entegrasyonları sağlanmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte, toplumda engellilik algısının değiştirilmesi yönünde atılacak adımlar da bu politikaların başarısı için kritik öneme sahiptir. Engelli bireylerin istihdamında atılacak her adım, sadece onların yaşam kalitesini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve adalet anlayışının güçlenmesine de katkıda bulunacaktır (Karaaslan, 2020: 49).

2.5.6 Sosyal Destek

Sosyal destekler, toplumsal adaletin sağlanması ve bireylerin temel yaşam standartlarını koruyabilmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu destekler, özellikle kendi imkanlarıyla hayatlarını sürdürmekte güçlük çeken, yoksul ve az gelir elde eden bireyler için hayati bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal desteklerin varlığı, devletin sosyal sorumluluğunu üstlenmesi ve toplumsal dayanışma anlayışını benimsemesi ile doğrudan ilişkilidir. Devlet, vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gerekli olan güvenceyi sağlamakla yükümlüdür; bu yükümlülük, sosyal yardımların temelini oluşturmaktadır (Buluş, 2022: 842).

Bu bağlamda, sosyal destekler iki ana biçimde sunulmaktadır: nakdi ve ayni yardımlar. Nakdi yardımlar, doğrudan para transferi şeklinde gerçekleştirilen desteklerdir. Bu tür yardımlar, bireylerin günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olur. Örneğin, gıda, barınma veya sağlık hizmetleri gibi temel gereksinimlerini karşılamakta zorlanan bireylere yapılan nakdi yardımlar, onların yaşam standartlarını artırmakta ve maddi sıkıntılarını bir nebze olsun hafifletmektedir. Ayni yardımlar ise, nakit yerine mal veya hizmet şeklinde sunulan desteklerdir. Gıda paketleri, giysi yardımları veya sağlık hizmetleri gibi ayni

yardımlar, muhtaç durumdaki bireylerin yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir (Coşkun ve Akkaş, 2009: 218).

Sosyal desteklerin sağlanmasında dikkate alınması gereken en önemli unsurlardan biri, bireylerin gelir durumları ve muhtaçlık dereceleridir. Bu destekler, yalnızca belirli bir gelir seviyesinin altında kalan bireylere değil, aynı zamanda çeşitli sosyal ve ekonomik zorluklar yaşayan gruplara da yönlendirilmiştir. Örneğin, engelli bireyler, yaşlılar veya çocuklu aileler gibi özel ihtiyaçları olan gruplar, daha fazla desteğe ihtiyaç duyabilmektedir. Bu nedenle, sosyal destek programları, muhtaçlık durumuna göre farklılık gösterecek şekilde tasarlanmakta ve uygulanmaktadır (Coşkun ve Akkaş, 2009: 220).

Muhtaçlık hali, bireylerin yaşamlarını asgari düzeyde sürdürebilmeleri için gerekli olan kaynakların yetersizliğini ifade eder. Bu durum, çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir; ekonomik krizler, işsizlik, sağlık sorunları veya doğal afetler gibi durumlar, bireylerin gelirlerini olumsuz etkileyerek sosyal dışlanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmalarına neden olabilir. Dolayısıyla, sosyal destekler, bu tür olumsuz koşullar altında yaşam mücadelesi veren bireylere karşılıksız olarak sunulmakta ve onların toplumsal hayata katılımlarını artırmayı hedeflemektedir (Coşkun ve Akkaş, 2009: 221).

Sosyal desteklerin sağlanması sadece bireyler için değil, aynı zamanda toplumun genel refahı için de büyük önem taşımaktadır. Toplumda yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi olguların azaltılması, sosyal uyumun sağlanmasına katkıda bulunur. Bu bağlamda, sosyal destekler aracılığıyla bireylerin yalnızca maddi ihtiyaçları değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal ihtiyaçları da gözetilmektedir. Sosyal destek programları sayesinde bireyler, kendilerini daha güvende hissederken, toplumsal dayanışma duygusu da güçlenmektedir (Karadağ, 2009: 35).

Sosyal destekler; muhtaçlık durumu süren bireylere sağlanan karşılıksız yardımlar olarak, devletin sosyal sorumluluğunu yerine getirmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Nakdi ve ayni yardımlar aracılığıyla bu destekler, bireylerin yaşam standartlarını yükseltmekte ve toplumsal dışlanma tehlikesine maruz kalan grupların

yaşam kalitelerini artırmaktadır. Sosyal desteklerin etkin bir şekilde uygulanması, toplumda adaletin ve eşitliğin sağlanmasına katkıda bulunmakta ve sosyal dayanışmayı pekiştirmektedir. Bu nedenle, sosyal destek politikalarının sürekli olarak gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi, toplumsal refahın artırılması adına büyük bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Buluş, 2022: 842).

2.5.7 Kadın Engelli İstihdamı

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve engelli bireylerin çalışma hayatına katılımı açısından önemli bir konudur. Hem kamu hem de özel sektörde, işverenlerin çalıştırdıkları işçi sayısına oranla engelli bireyleri istihdam etme yükümlülükleri, çeşitli yasalar ve düzenlemelerle belirlenmiştir. Bu yükümlülükler, yalnızca hukuksal bir gereklilik olmanın ötesinde, toplumsal adaletin sağlanması ve ekonomik sürdürülebilirliğin artırılması için de kritik öneme sahiptir (Çakır, 2021: 155).

Öncelikle, kadın engelli bireylerin istihdamında karşılaştıkları zorluklar, genel engelli bireylerin yaşadığı zorluklardan farklılık gösterebilir. Kadınlar, hem cinsiyetlerinden kaynaklanan ayrımcılığa hem de engellilik durumlarından kaynaklanan önyargılara maruz kalabilmektedir. Bu durum, kadın engelli bireylerin iş bulma süreçlerini zorlaştırmakta ve iş hayatında daha az görünür olmalarına yol açmaktadır. İşverenler, genellikle engelli bireyleri işe alırken, bu kişilerin fiziksel veya zihinsel yeteneklerini sorgulamakta ve bu durum, kadın engelli bireylerin istihdamına yönelik önyargıları pekiştirmektedir (Çakır, 2021: 156).

Kamu sektöründe, devletin belirli bir oranda engelli bireyleri istihdam etme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu yükümlülük, kamu kurumlarının sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleri ve toplumsal eşitliği sağlamaları açısından önemlidir. Kamu sektöründe engelli bireylerin istihdam edilmesi, sadece yasal bir zorunluluk değil, aynı zamanda toplumda örnek teşkil eden bir uygulama olarak da değerlendirilmektedir. Devletin bu konuda alacağı aktif rol, özel sektörde de benzer uygulamaların yaygınlaşmasına zemin hazırlayabilir. Bunun yanı sıra, kamu sektöründe engelli kadınların istihdamı için özel teşvikler ve programlar geliştirilmesi, bu bireylerin iş gücüne katılımlarını artırabilir (Genç ve Çat, 2013: 365).

Özel sektörde ise durum biraz daha karmaşıktır. İşverenler, genellikle maliyetler ve verimlilik kaygıları nedeniyle engelli bireyleri işe alma konusunda isteksiz olabilmektedir. Ancak, birçok ülke ve bölge, özel sektör işverenlerine yönelik teşvikler sunarak engelli bireylerin istihdamını artırmayı hedeflemektedir. Bu teşvikler, vergi indirimleri, hibe programları veya eğitim destekleri gibi çeşitli biçimlerde olabilir. Özel sektörde kadın engelli bireylerin istihdam edilmesi için işverenlerin bu teşviklerden haberdar olmaları ve bunları etkin bir şekilde kullanmaları önemlidir. Kadın engelli bireylerin istihdamını artırmak için sadece yasal yükümlülüklerin yerine getirilmesi yeterli değildir; aynı zamanda işyerlerinde kapsayıcı bir kültür oluşturulması da gerekmektedir. İşverenler, engelli bireylerin ihtiyaçlarını anlamak ve bu ihtiyaçlara uygun çalışma koşulları sağlamak adına eğitim programları düzenleyebilirler. Ayrıca, iş yerinde çeşitliliğin ve kapsayıcılığın teşvik edilmesi hem kadın engelli bireylerin hem de diğer çalışanların motivasyonunu artırabilir. Çalışanlar arasında empati ve anlayış geliştirmek, engelli bireylerin iş hayatındaki yerlerini sağlamlaştıracaktır. Son olarak, kadın engelli istihdamının artırılması için sivil toplum kuruluşları ve devletin işbirliği içinde çalışması büyük önem taşımaktadır. Bu kuruluşlar, kadın engelli bireylerin mesleki becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programları düzenleyebilir ve istihdam fırsatlarını artıracak projeler geliştirebilirler. Aynı zamanda, kamu politikalarının oluşturulmasında da aktif rol alarak, kadın engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun çözümler üretebilirler (Gedikli, 2022: 90).

İşgücü piyasasında istihdam edilebilirlikleri düşük olan engelliler, kadınlar, gençler, yaşlılar ve emekliler, istihdam politikaları açısından korunması gereken hedef gruplar arasında yer almaktadır. Bu grupların istihdama katılım oranlarının azalmasına dair gerçekleştirilen çalışmalar ve mevcut istatistikler, bu konuya özgü düzenlemelere ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, söz konusu grupların istihdam politikalarında özel ve hedeflenmiş yaklaşımların geliştirilmesi gerekliliği aşıkardır (DPT, 1982: 26).

Engelli bireyler, işgücüne katılım süreçlerinde çeşitli engellerle karşılaşabilmektedir. Bu bağlamda, bu bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak ek koruyucu önlemlerin sağlanması büyük bir önem arz etmektedir. Kendilerine sunulan imkanlar sayesinde öz saygılarını geliştirebilir ve bu durum, topluma ait olma duygusunun güçlenmesine

katkıda bulunabilir. Bu şekilde, engelli bireylerin toplumsal hayata aktif katılımlarını teşvik etmek mümkündür (Galarneau ve Radulescu, 2009: 5).

Marksist feminist analizler çerçevesinde, kapitalist ve ataerkil sistemlerin etkileşimi bağlamında, ücretli istihdamın kadınların toplumsal özgürleşme sürecinde kritik bir araç olarak değerlendirildiği söylenebilir. Bu perspektife göre, kadınların ekonomik bağımsızlık kazanması, ataerkil yapılarla mücadelenin yanı sıra, toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine ulaşma açısından da önemli bir adım teşkil etmektedir (Vural, 2019:31). Engellilerin işgücü piyasasında karşılaştıkları iki temel sorun bulunmaktadır: Birincisi, işsizlik oranlarının yüksekliği, ikincisi ise eksik istihdam durumlarıdır. Bu durumlar, engellilerin işgücü piyasasına girmeleriyle ilgili yaşadıkları güçlükleri yansıtmaktadır (Thornton ve Lunt, 1995: 2). Marksist feminizm perspektifinden değerlendirildiğinde, bu engeller, kadınların özgürleşme yollarını da olumsuz etkilemektedir.

Engelli kadınların çalışma oranının, engelli erkeklerinkine kıyasla belirgin bir şekilde daha düşük olmasının arkasında, engelli kadınların yeterli eğitim imkanlarına erişimlerinin kısıtlılığı ve ataerkil toplumsal yapıların, kadınları kamusal alandan dışlayıp özel alana hapsedmesi yatmaktadır. Dolayısıyla, iş yerlerinin fiziksel erişilebilirliğinin sağlanması ve makul uyumlaştırmaların gerçekleştirilmesi, engelli erkeklerin istihdam oranını artırsa da; toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri gidermeden, engelli kadınların bu haklardan yararlanma oranının yeterince artması mümkün olmayacaktır (Aksaç, 2017: 57).

Ülkemizde, engelli bireyleri dikkate alan sistematik bir iş analizi ve meslek tanımlama çalışması henüz gerçekleştirilmemiştir. Günümüzde engellilerin, sahip oldukları engeller doğrultusunda özellik ve niteliklerinin göz önünde bulundurularak hangi işlerde istihdam edilebileceklerine dair yeterli araştırma ve veri mevcut değildir. Bu durum, ihtiyaç analizi ile belirlenmiş olsa da, mikro düzeyde yapılacak analizlerin sosyal politikaların daha etkin bir şekilde düzenlenmesi açısından önem taşıdığı açıktır (Öztürk, 2011: 29).

Engellilik, yapabilirlik yaklaşımına göre bir kalkınma meselesi olarak değerlendirilmektedir. Bu perspektife göre, engellilik ile yoksulluk arasında iki yönlü bir ilişki mevcuttur; engellilik, yoksulluk riskini artırırken, yoksulluk da engellilik ihtimalini yükseltebilmektedir. Yoksul ülkelerdeki engelli bireylerin sayısının yüksek olması, bu ilişkiyi destekleyen önemli bir göstergedir. Bu nedenle, engelli bireylerin istihdamında devlet, işveren ve engelli bireyler arasında etkili bir işbirliği sağlanması gerekmektedir. Hem global ölçekte hem de Türkiye özelinde, engelli bireylerin istihdamına yönelik çözüm odaklı süreç yönetimi, aktif istihdam politikaları ile desteklenmeye çalışılmaktadır (Sen, 2009: 248-252).

Ülkemizde engelli istihdamının artırılması amacıyla 4857 sayılı İş Kanunu'nda yapılan değişiklikler, sosyal adaletin sağlanması ve engelli bireylerin çalışma hayatına katılımının teşvik edilmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. 2003 yılında gerçekleştirilen bu değişiklikler, Türkiye'nin uluslararası standartlarla uyum sağlaması ve engelli bireylerin haklarının korunması adına atılan önemli bir adımdır. Özellikle, 30. maddeye eklenen düzenlemeler, işverenlerin sorumluluklarını net bir şekilde ortaya koyarak, engelli bireylerin istihdamını zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda, 50 ve daha fazla işçi çalıştıran özel sektöre ait işyerleri için belirlenen Kamu sektöründe ise durum daha da ileriye taşınmıştır. Kamu iş yerlerinde uygulanması gereken Bu düzenlemelerin uygulanabilirliği, işverenlerin bu konuda ne kadar bilinçli olduğu ile doğrudan ilişkilidir. İşverenler, engelli bireyleri işe alırken, genellikle çeşitli önyargılarla karşılaşabilmektedir. Bu nedenle, yasal düzenlemelerin yanı sıra, işverenlere yönelik eğitim programları ve farkındalık çalışmaları da büyük önem taşımaktadır. İşverenlerin engelli bireylerin yeteneklerini anlamaları ve bu bireylere uygun çalışma koşulları sunmaları, istihdam oranlarının artmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, bu düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. İş Kanunu'na göre belirlenen istihdam oranlarına uymayan işverenler için çeşitli yaptırımlar öngörülmektedir. Ancak bu yaptırımların etkili olabilmesi için denetim süreçlerinin sıkı bir şekilde yürütülmesi ve işverenlerin bu konuda bilgilendirilmesi önemlidir. Denetim mekanizmalarının yanı sıra, engelli bireylerin haklarını savunan sivil toplum kuruluşlarının da bu süreçte aktif rol alması gerekmektedir. Sonuç olarak, 4857 sayılı İş Kanunu'nda yapılan değişiklikler, ülkemizde engelli istihdamının artırılması adına

atılan önemli bir adımdır. Özel sektörde engelli bireylerin istihdamı, toplumsal eşitlik ve adaletin sağlanması açısından kritik bir konudur. Ancak, mevcut düzenlemelerde engelli bireylerin cinsiyetine ilişkin herhangi bir kısıtlama bulunmaması, işverenlerin tercihlerini etkileyen önemli bir faktördür. Bu durum, genel olarak iş gücü piyasasında kadınların karşılaştığı engellerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. İşverenler, engelli istihdam kotalarını belirlerken genellikle erkek engelli bireyleri tercih etme eğilimindedir. Bu durumun birkaç temel nedeni bulunmaktadır. Öncelikle, toplumsal cinsiyet normları ve kalıpları, işverenlerin kararlarını büyük ölçüde etkileyen bir faktördür. Geleneksel olarak, erkeklerin çalışma hayatında daha fazla yer aldığı ve iş gücünün daha çok erkeklerden oluştuğu algısı, engelli bireyler için de geçerlidir. Bu nedenle, işverenler, erkek engelli bireyleri işe alarak hem cinsiyet kalıplarını sürdürmekte hem de toplumun beklentilerine uygun hareket ettiklerini düşünmektedirler. Bu durum, kadın engelli bireylerin istihdam edilme şansını azaltmakta ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmektedir. İkinci olarak, işverenlerin engelli bireyleri işe alırken göz önünde bulundurdıkları bazı pratik kaygılar bulunmaktadır. Örneğin, kadın engelli bireylerin ailevi sorumlulukları, çocuk bakımı gibi ek yükümlülükleri olması nedeniyle işverenler, bu bireylerin iş gücüne katkısının daha az olacağına dair bir önyargıya sahip olabilmektedir. Bu tür önyargılar, kadın engelli bireylerin istihdamını zorlaştırmakta ve işverenlerin erkek engelli bireylere yönelmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda, devleti yöneten ya da yönetmeye talip olan siyasi partilerin bu durumu göz önünde bulundurarak yeni düzenlemeler yapması gerektiği açıktır. Siyasi partilerin, engelli bireylerin cinsiyetine bakılmaksızın eşit fırsatlarla istihdam edilmelerini sağlamak için çeşitli politikalar geliştirmesi önemlidir. Örneğin, kadın engelli bireylerin istihdamını teşvik eden özel destek programları oluşturulabilir. Bu programlar, işverenlere maddi teşvikler sunarak kadın engelli bireylerin işe alınmasını kolaylaştırabilir. Ayrıca, toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik kampanyaların düzenlenmesi de büyük önem taşımaktadır. Siyasi partiler, toplumda cinsiyet eşitliği ve engelli hakları konusunda bilinç oluşturmak amacıyla çeşitli eğitim programları ve seminerler düzenleyebilir. Bu tür faaliyetler, hem işverenlerin hem de toplumun genelinin konuya olan bakış açısını değiştirebilir ve kadın engelli bireylerin istihdam edilmesi için daha elverişli bir ortam yaratabilir. Engelli bireylerin istihdamında cinsiyet eşitliği sağlanması, yalnızca hukuki bir zorunluluk değil, aynı zamanda toplumsal bir gerekliliktir. İşverenlerin erkek engelli

bireylere yönelme eğilimleri, toplumsal cinsiyet normları ve önyargılardan kaynaklanmaktadır. Bu durumun üstesinden gelmek için siyasi partilerin aktif rol alması ve yeni düzenlemeler getirmesi gerekmektedir. Kadın engelli bireylerin istihdamını artıracak politikaların geliştirilmesi, toplumsal eşitliğin sağlanması ve tüm engelli bireylerin potansiyellerinin ortaya çıkarılması açısından kritik bir öneme sahiptir.

2.5.8 Yardımcı Hizmetler

Yardımcı hizmetler teknik olarak ADLs (Activities of Daily Living) olarak adlandırılan yemek yeme, banyo, tuvalet, giyinme, soyunma, hareket etme gibi günlük yaşam aktiviteleri ile IADLs (Instrumental Activities of Daily Living) olarak adlandırılan ev işleri, yemek yapma, alışverişe gitme gibi yardımcı günlük yaşam aktiviteleri desteğini içermektedir (MEGEP, 2013: 16).

Etkili bir sosyal bakım için günlük yaşam aktiviteleri (ADLs) büyük öneme sahiptir. Bu aktiviteler, bireylerin sağlıklı bir şekilde beslenebilmeleri, kişisel hijyenlerini sağlayabilmeleri, tuvalet ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, giyinme ve soyunma işlemlerini gerçekleştirebilmeleri ile hareket edebilmelerini içerir. Her bir faaliyet, bireylerin özsaygısını ve bağımsızlıklarını korumalarına yardımcı olur, özellikle fiziksel kısıtlamaları olan bireyler için büyük önem taşımaktadır.

IADLs, bireylerin toplumsal yaşama etkin katılabilmesi için gerekli olan daha karmaşık becerileri içerir. Bu beceriler, ev işlerini düzenlemek, sağlıklı yemekler yapmak, alışverişe gitmek, fatura ödemek ve toplumla iletişim kurmak gibi aktiviteleri kapsar. Bu süreçler, bireylerin yaşam kalitelerini artırarak ruhsal sağlıklarını olumlu yönde etkiler ve sosyal etkileşimde bulunmalarını sağlamaktadır. Evde bakım hizmetlerinin hem tıbbi hem de sosyal açıdan kapsamlı olması, bireylerin genel yaşam kalitelerini artırmada çok önemlidir. Bu nedenle, bu hizmetlerin her iki alanı da kapsayacak şekilde organize edilmesi ve kişiye özel bir plan hazırlanması gerekmektedir. Böylece bireyler hem fiziksel hem de sosyal açıdan daha bağımsız ve tatmin edici bir yaşam sürdürebilirler (Işık vd., 2016: 36).

2.5.9 Psikolojik Destek

Engelli bireyler ve aileleri, karşılaştıkları çeşitli zorluklar ve yaşam koşulları nedeniyle önemli bir psikolojik destek gereksinimi duyabilirler. Bu durum, engelli bireylerin günlük hayatlarındaki engellerden kaynaklanan ruhsal baskılar, fiziksel zorluklar ve sosyal izolasyon gibi faktörlerle daha da karmaşıklaşabilir. Bu olumsuz psikolojik etkiler, ruhsal çökkünlük, stres, kaygı, endişe ve korku gibi hislerin yoğun bir şekilde yaşanmasına yol açabilir. Engelli bireylerin bu olumsuz duyguları ve durumları etkili bir şekilde yönetebilmeleri için psikolojik destek, hayati bir ihtiyaç haline gelir. Ayrıca, engelli bireylerin aileleri de bu süreçte benzer zorluklarla karşılaşabilirler. Aile üyeleri, sevdiklerinin ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli bir çaba içinde olduklarından, kendileri de stres ve kaygı yaşayabilirler. Aile dinamikleri, engelli bireyin ihtiyaçları etrafında şekillendiğinden, bu durum aile üyelerinin psikolojik sağlığını da olumsuz etkileyebilir. Dolayısıyla, bu bireyler ve aileleri için bir destek ağı oluşturmak, onların yaşam kalitelerini artırabilir (Atagün vd., 2011).

Devletin bu noktada önemli bir rolü vardır. Engelli bireylerin ve ailelerinin psikolojik destek alabilmeleri için çeşitli programlar, danışmanlık hizmetleri ve rehabilitasyon merkezleri gibi kaynaklar sağlaması gerekmektedir. Bu tür destekler, ruh sağlığını koruma ve geliştirme konusunda büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, devletin bu konudaki farkındalığı artırarak, toplumsal anlayışı güçlendirmesi, engelli bireylerin ve ailelerinin kendilerini daha az izole hissetmelerine yardımcı olabilir (Atagün vd., 2011).

Sonuç olarak engelli bireylerin ve ailelerinin ruhsal durumları, destekleyici bir çevreyle iyileştirilebilir. Psikolojik destek, sadece ruh halini düzeltmek için değil, aynı zamanda bireylerin güçlü yönlerini keşfetmeleri ve yaşam kalitelerini artırmaları için de kritik bir adımdır. Bu nedenle, devletin bu konuda atacağı adımlar ve sunacağı hizmetler, engelli bireyler ve aileleri için büyük bir kolaylık ve umut kaynağı olabilir.

Engelli bireye sahip ailelerin üyelerinin bakım verme gibi önemli ve zor bir görevi yerine getirmeleri onları psikolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve duygusal anlamda zorlayabilmektedir. Ebeveynler veya bakım verenler, sürekli olarak endişe ve kaygı

içinde olabilmektedirler. Engelli bireyin ihtiyaçları, bazen öngörülemez hale gelebilir ve bu da bakım verenin stres seviyesini artırır. Uzun süreli bakım süreci, depresyon, anksiyete ve tükenmişlik gibi psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu nedenle, bakım verenin kendi ruh sağlığını korumak için destek alması büyük önem taşımaktadır. Bakım veren bireyler, zaman zaman kendilerini yetersiz hissedebilirler. Engelli bireyin ihtiyaçlarını tam olarak karşılamak konusunda kendilerine baskı yapabilirler ve bu durum, bakım verenin kendine güvenini sarsabilir. Duygusal olarak yıpranmış hissetme, suçluluk duyguları ve karşılaştırmalar gibi olumsuz duygular, bakım verenin günlük yaşamını olumsuz etkileyebilir (Atagün vd., 2011).

2.5.10 Ekonomik Destek

Engelli bireyler, toplum içinde birçok zorlukla karşılaşırken, en önemli sorunlardan biri de çalışma hayatına dahil olabilme fırsatlarını elde edememeleridir. Engellilik oranı yüksek olan bu bireyler, fiziksel, zihinsel ya da duygusal engellerine bağlı olarak, istihdam olanaklarından mahrum kalabilmekte ve bu durum onların günlük yaşamlarını ciddi şekilde etkileyebilmektedir.

Çalışma hayatının dışında kalan engelli bireyler, sadece maddi yoksunlukla değil, aynı zamanda sosyal izolasyon, düşük özsaygı ve psikolojik zorluklarla da karşı karşıya kalmaktadır. İş bulamamak, bireyleri yalnızca ekonomik olarak değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerinden de kopmaya itebilir. Arkadaşlık ve toplumsal etkileşim fırsatlarının azalması, zamanla duygusal sıkıntılara ve yalnızlık hissine yol açabilir. Bu da, engelli bireyin kendini toplumdan dışlanmış hissetmesine neden olabilir (Bilgin, 2019: 15).

Ekonomik olarak desteklenme ihtiyacı da bu bireylerin yaşadığı yoksunlukların temel bir parçasıdır. Çalışma imkanı bulamayan engelli bireyler, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmakta ve bu durum, günlük yaşam kalitelerini büyük ölçüde etkilemektedir. Barınma, gıda, sağlık hizmetleri gibi hayati ihtiyaçları karşılamakta güçlük çeken engelli bireylerin, sosyal yardımlarla desteklenmesi gerekmektedir (Bilgin, 2019: 16).

Devletlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve toplumun genelinin bu bireylere yönelik ödeme ve destek programları oluşturmaları, engelli bireylerin hayatlarını iyileştirmek adına kritik öneme sahiptir. İş imkanları yaratmanın yanı sıra, mevcut iş gücüne katılımlarını teşvik eden eğitim programları, sağlık hizmetlerine erişim kolaylıkları ve toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik kampanyalar, engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, engelli bireylerin iş gücüne katılımını artırmak için işverenlerin de bilinçlendirilmesi önemli bir adımdır. Engelli bireylerin çalışma hayatında yer alması, iş yerlerine sağladıkları farklı bakış açıları ve yetenekleri ile işletmelerin de performansını olumlu yönde etkileyebilir. Bu bağlamda, engelli bireylerin istihdam edilmesi, sadece sosyal bir sorumluluk değil, aynı zamanda ekonomik bir avantaj olarak da algılanmalıdır (Demir, 2022: 196). Engelli bireylerin yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve topluma entegrasyonlarının sağlanabilmesi için çok yönlü bir destek sistemi oluşturulması elzemdir. Maddi yoksunluk içindeki engelli bireylerin ekonomik yönden desteklenmesi, yalnızca onların yaşam kalitelerini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda toplumsal adalet ve eşitlik ilkelerini de pekiştirecektir (Demir, 2022: 197). Ülkemizde, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve toplumsal entegrasyonlarını sağlamak için çeşitli ekonomik destekler sunulmaktadır. Bu yardımlar, engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştırmayı ve topluma katılımlarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu destekler arasında Engelli Aylığı, Evde Bakım Maaşı, Muhtaç Aylığı, toplu taşıma araçlarından ücretsiz yararlanma, hibe ve finansal destekler, faturalar üzerinden indirimler ve vergi indirimleri gibi imkanlar bulunmaktadır (Kırılıoğlu, 2015).

3. GENEL VE YEREL SEÇİMLERDE ENGELLİ BİREYLERİN BEYANNAMELERDEKİ YERİ

Siyasi partiler toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde yapılanırlar ve politika ve söylemlerinde bunu sıklıkla dile getirirler. Toplum içerisinde çok farklı gruplar yer almaktadır ve farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Siyasi partilerin gençlere, yaşlılara, kadınlara, engellilere, yoksullara, çiftçilere, öğrencilere, işverenlere, işsizlere, işçilere, memurlara, çocuklara, çevreye, hayvanlara vb. pek çok alana dair vaatleri söz konusudur. Bu vaatlerini yerine getireceklerini taahhüt ederek seçmenlerden oy isterler. Toplumda dezavantajlı gruplar arasında sayılabilecek kesimlere yönelik parti programlarında ve partilerinde yer vererek bu grupların desteğini almaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda toplumun önemli bir kısmını oluşturan engelli bireyler de bu dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan ve seçim beyannamelerinde vaatlerin temel hedef kitlelerinden biri olan gruplardır. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle genel seçim beyannamelerinde ve sonrasında yerel seçim beyannamelerinde engelli bireylere verilen vaatler incelenmiştir.

Bu bölümde, engellilerin siyasal katılımı ve temsil edilmesiyle ilgili karşılanması gereken temel ihtiyaçlar odağında, erişilebilirlik/ulaşım, topluma uyum, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, sosyal destek, kadın engelli istihdamı, yardımcı hizmetler, psikolojik destek ve ekonomik destek gibi önemli unsurlar analiz faktörü olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, 2002-2024 yılları arasında gerçekleştirilen genel ve yerel seçimlerde, siyasi partilerin engellilere yönelik vaatleri incelenmiştir. Bu vaatler, başlıca "Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik", "Topluma Entegrasyon", "Eğitim", "Rehabilitasyon", "İstihdam", "Sosyal Destek", "Kadın Engelli İstihdamı", "Yardımcı Hizmetler", "Psikolojik Destek" ve "Ekonomik Destek" kategorilerinde gruplandırılmıştır. Bu başlıklar doğrultusunda siyasi partilerin seçim beyannamelerinde yer alan vaatlerin içeriği analiz edilerek, engellilerin toplumsal ve siyasal katılımını artırmaya yönelik stratejiler değerlendirilmiştir.

3.1 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

3.1.1 2002 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

Partilerin 2002 genel seçim beyannamelerinin erişilebilirlik, topluma entegrasyon, rehabilitasyon konularında da ortak vaatlerinin bulunduğu, ancak MHP, SP ve BBP'nin beyannamelerinde bu konuya yer vermedikleri görülmektedir. Hiçbir siyasi partinin seçim beyannamesinde engelli kadın bireylerin istihdamına ayrı bir başlık açmadığı da anlaşılmaktadır. Seçim beyannamelerinde engelli bireyler konusunda sayısal olarak en az vaatte bulunan partilerin MHP ve BBP olduğu, en fazla vaatte bulunan partinin ise AKP olduğu görülmektedir. Engellilerle ilgili vaatlerde belirlenen başlıklarda AKP'yi CHP ve DSP'nin izlediği, ardından SP, MHP ve BBP'nin geldiği tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 3.1 2002 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler

<i>Partiler/Vaatler</i>	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP
<i>Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik</i>	+	+	-	+	-	-
<i>Topluma Entegrasyon</i>	+	+	-	+	-	+
<i>Eğitim</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Rehabilitasyon</i>	+	+	-	+	+	-
<i>İstihdam</i>	+	+	+	+	+	-
<i>Sosyal Destek</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Kadın Engelli İstihdamı</i>	-	-	-	-	-	-
<i>Yardımcı Hizmetler</i>	+	-	-	-	-	-
<i>Psikolojik Destek</i>	+	-	-	-	-	-
<i>Ekonomik Destek</i>	+	+	+	+	+	+

Eğitim, sosyal destek ve ekonomik destek konularında tüm partilerin seçim beyannamelerinde ortaklaştığı görülmektedir. Zira engelli bireylerin en büyük ihtiyaçları bu alanlardadır. Bu alanlara ait vaatlerin ve gerçekleştirilecek politikaların engelli seçmenlerde bir karşılığı olacaktır.

Siyasi partilerin 2002 yılı seçimlerinde engelli bireyler için bulundukları vaatlere yukarıda yer verilmiştir. Bilindiği üzere 2002 genel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma

Partisi iktidara gelmiş ve Recep Tayyip Erdoğan Başbakanlığında hükümet kurmuştur. Bu noktada seçimden önce engelli bireylere karşı verilmiş olan vaatlerin gerçekleşme durumlarını da incelemek yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Seçimlerin ardından zorunlu öğrenim çağındaki özel eğitime ihtiyacı olan bireylerden okul öncesi, ilköğretim veya özel eğitim programlarından birini uygulayan örgün eğitim kurumlarından sağlık problemleri nedeniyle doğrudan yararlanamayanlara evde veya hastanede eğitim imkânı sağlanmıştır. 2004-2005 eğitim-öğretim yılında 6.901 öğrenci okullarına ücretsiz taşınmıştır. 2006-2007 eğitim ve öğretim yılından itibaren görme engelli öğrenciler için Braille kabartma yazısı ile ders kitapları hazırlanarak öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Yine bu dönemde başarılı ve ihtiyaç sahibi engelli öğrencilere Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından öncelikli olarak öğrenim kredisi, katkı kredisi ve yurt tahsisi yapılmıştır. Görüldüğü üzere 2002 genel seçimlerinden sonra AKP'nin engelliler için vermiş olduğu vaatlerin eğitim, ulaştırma, sosyal destek ve topluma entegrasyon konularında gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

3.1.1.1 Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Demokratik Sol Parti (DSP), engelli bireylerin toplumsal hayata katılımlarını kolaylaştırmak amacıyla erişilebilirlik konusunda farklı projeler geliştirme sözü vermiştir. AKP, "toplumda herkes için eşit erişim imkanları sunacağız" şeklinde bir taahhütte bulunarak kentsel altyapı projelerinde engelli bireylerin gereksinimlerinin öncelikli olarak dikkate alınacağını belirtmiştir. Beyannamede ayrıca, kamu binaları, yaya yolları ve park alanları gibi kamusal mekanlarda fiziksel erişim engellerinin tamamen ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. CHP, erişilebilirliğin temel bir insan hakkı olduğunu vurgulayarak kamu binaları, toplu taşıma sistemleri ve yaya alanlarında gerekli düzenlemelerin yapılacağını ifade etmiştir. Beyannamede ayrıca, "erişim engellerinin kaldırılması amacıyla yerel yönetimlerle işbirliği yapılacağı ve bu projelerin denetleneceği" belirtilmiştir. CHP, sadece fiziksel erişim değil, dijital erişim konusunda da projeler geliştirileceğini taahhüt etmiştir. DSP ise kent planlaması ve imar mevzuatında engelli dostu düzenlemelerin yaygınlaştırılacağını belirterek bu

konuda detaylı projeler sunacağını ifade etmiştir. Beyannamede, yaya yollarının engelli bireyler için uygun hale getirilmesi, kamu alanlarında sesli ve dokunsal yönlendirme sistemlerinin kurulması gibi projelere yer verilmiştir. DSP ayrıca, "erişim engellerinin kaldırılması konusunda belediyelere mali destek sağlanacağını" da belirtmiştir. Tüm bu taahhütler, erişilebilirliğin hem fiziki hem de sosyal boyutunu ele alan kapsamı geniş projelerin geliştirileceğini ortaya koymaktadır.

3.1.1.2 Topluma entegrasyon

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), topluma entegrasyonu "sosyal yardım ve dayanışma uygulamaları" çerçevesinde ele almış ve engelli bireylerin sosyal hayata aktif katılımlarını sağlayacak yeni sosyal projeler geliştirileceğini belirtmiştir. AKP'nin beyannamesinde ayrıca, sosyal etkinlikler ve kültürel faaliyetler aracılığıyla engelli bireylerin toplumsal yaşama dahil edilmesi hedeflenmiştir. Beyan edilen projeler arasında, yerel yönetimlerle ortak çalışarak sosyal destek merkezlerinin kurulması da yer almaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "her bireyin sosyal hayata eşit katılım hakkı" olduğunu savunarak bu hakkın yaşam bulabilmesi için toplumsal farkındalık kampanyalarını yaygınlaştırmayı taahhüt etmiştir. CHP, "engelli bireylerin kentsel yaşamın her alanında aktif rol alabilmeleri için sosyal projeler geliştirilecektir" diyerek bu kapsamda belediyelerle işbirliği yapılacağını belirtmiştir. CHP'nin farkındalık kampanyaları, engelli bireylerin yaşadıkları sorunlara dikkat çekmeyi ve toplumda duyarlılığı artırmayı hedeflemektedir. CHP ayrıca, engelli bireylerin sanat, spor ve kültürel etkinliklere daha fazla katılım sağlaması için yeni tesisler kurulacağını beyan etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), topluma entegrasyon konusunda yerel yönetimlerin önemine vurgu yaparak, "engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonu için yerel yönetimlerle ortak çalışma yapılacağı" ifadesini kullanmıştır. DSP'nin beyannamesinde, engelli bireylere yönelik sosyal tesislerin sayısının artırılması, mevcut tesislerin ise erişilebilir hale getirilmesi planlanmıştır. Beyannamede ayrıca, sosyal hayata entegrasyonu sağlayacak kültürel ve sanatsal faaliyetlerin

destekleneceği ifade edilmiştir. DSP, engelli bireylerin sosyal hayata adaptasyonunu kolaylaştıracak danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını da taahhüt etmiştir.

3.1.1.3 Eğitim

Eğitim alanında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "her engelli bireyin eğitim hakkını kullanabilmesi için gerekli tüm altyapıyı oluşturacağız" ifadesiyle kapsamı geniş bir taahhütte bulunmuş ve engelli bireylerin eğitim hayatında karşılaştıkları tüm engellerin ortadan kaldırılmasını hedeflediğini vurgulamıştır. AKP'nin beyannamesinde, okullarda fiziksel erişim sorunlarının giderilmesi, özel eğitim merkezlerinin sayısının artırılması ve öğretmenlerin engelli bireylerle çalışma konusunda eğitilmesi gibi önemli projelere yer verilmiştir. Ayrıca dijital eğitim materyallerinin geliştirileceği ve engelli bireylere uygun olarak düzenleneceği belirtilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engelliler için kaynaştırıcı eğitim modelleri geliştirilecek" diyerek eğitimde kapsayıcılığı artırmayı hedeflediğini ifade etmiştir. CHP, engelli bireylerin hem temel hem de mesleki eğitim kurumlarına erişimlerinin kolaylaştırılacağını, özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için burs imkanlarının genişletileceğini ve belediyelerle ortak projeler geliştirileceğini taahhüt etmiştir. CHP ayrıca, "kapsayıcı okul modeli" projesiyle engelli öğrencilerin akranlarıyla birlikte eğitim alacakları uygun ortamların yaratılmasını hedeflediğini belirtmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "eğitimde fırsat eşitliği sağlanacak ve engelli bireylerin okullara erişimi kolaylaştırılacak" şeklinde bir beyan vererek engelli bireylerin temel eğitimden mesleki eğitime kadar her aşamada desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. MHP'nin beyannamesinde, engelli bireylerin meslek edindirme kurslarına katılımlarının teşviki ve bu konuda yerel yönetimlerle işbirliği yapılacağı da belirtilmiştir. MHP ayrıca, öğretmenlerin engellilere yönelik pedagojik formasyon eğitimi almasını zorunlu hale getireceğini beyan etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), "eğitimde farklılıkları kabul eden ve her bireyin ihtiyacına yanıt veren bir sistem geliştirilecektir" diyerek, engelli bireylerin eğitim haklarını tam anlamıyla kullanabilecekleri bir ortamın sağlanmasını hedeflediğini

belirtmiştir. DSP'nin beyannamesinde, özel eğitim kurumlarının kamu desteğiyle yaygınlaştırılacağı, öğrencilerin bireysel gelişimlerini destekleyen eğitim materyallerinin geliştirileceği ifade edilmiştir. Ayrıca DSP, engelli bireylerin hayat boyu öğrenme faaliyetlerine katılımının teşviki amacıyla yerel yönetimlerin bu konuda aktif rol alacağını vurgulamıştır.

Saadet Partisi (SP), "engellilere yönelik eğitim hizmetleri geliştirilecek ve yaygın eğitim desteklenecektir" diyerek bu alandaki hedeflerini ortaya koymuştur. SP, eğitimde manevi değerlerin önemine vurgu yaparak engelli bireylerin sosyalleşmesini destekleyecek projeler geliştirileceğini de beyan etmiştir. Beynamede ayrıca, "engelli bireylerin dini eğitim almaları için uygun ortamlar sağlanacaktır" ifadesi yer almaktadır.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "engelli bireylerin eğitim hizmetlerine kesintisiz erişimleri sağlanacak ve taşınabilir eğitim sistemi desteklenecektir" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. BBP ayrıca, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin teknolojik desteklerden faydalanmalarının sağlanacağını ve bu konuda milli teknoloji projeleri geliştirileceğini belirtmiştir. BBP'nin beyannamesinde, engelli bireylerin spora yönelik eğitim faaliyetlerine katılımlarını artıracak teşvikler de yer almaktadır.

3.1.1.4 Rehabilitasyon

Rehabilitasyon hizmetleri konusunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "evde bakım hizmetleri geliştirilecek ve rehabilitasyon merkezleri yaygınlaştırılacak" diyerek bu alanda ciddi yatırımlar yapacağını belirtmiştir. AKP, ayrıca "rehabilitasyon hizmetlerinin yerel yönetimlerle işbirliği içinde daha etkin hale getirileceği" vaadinde bulunmuştur. Bu kapsamda hem tıbbi hem de sosyal rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirileceği ve engelli bireylerin toplumsal yaşamla daha kolay bütünleşmesinin sağlanacağı ifade edilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "tıbbi ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri yaygınlaştırılacak" diyerek kapsamı genç ve yetişkin engellileri de içerecek şekilde genişletmeyi planladığını ifade etmiştir. CHP'nin beyannamesinde, meslek edindirme kurslarıyla entegre rehabilitasyon merkezleri kurulması ve rehabilitasyon hizmetlerine

erişimde ekonomik engellerin kaldırılması gibi hedefler belirtilmiştir. Ayrıca, "rehabilitasyon hizmetlerinin kalitesinin artırılması için personel eğitimi desteklenecek" şeklinde bir taahhütte bulunulmuştur.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "bölgesel rehabilitasyon merkezleri kurulacak ve bu merkezler engelli bireylerin ihtiyaçlarına göre donatılacaktır" diyerek rehabilitasyon hizmetlerinin yaygınlaştırılması konusunda kapsamı geniş bir program sunmuştur. MHP ayrıca, "rehabilitasyon hizmetlerine erişimde eşitlik sağlanacak ve bu merkezlerin maliyetleri devlet tarafından karşılanacaktır" diyerek ekonomik destek sunma vaadinde bulunmuştur.

Demokratik Sol Parti (DSP), rehabilitasyon merkezlerinin sayısını artırmayı ve bu merkezlerin niteliklerini geliştirmeyi vaat etmiştir. DSP, "rehabilitasyon hizmetleri yerel yönetimlerle birlikte planlanacak ve bu merkezlerin etkin kullanımı sağlanacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. Ayrıca, sosyal rehabilitasyon projeleri ile engelli bireylerin sosyal yaşam içerisinde daha aktif yer alabilmelerinin sağlanacağı belirtilmiştir.

Saadet Partisi (SP), rehabilitasyon hizmetlerinin manevi destekle birleştirileceğini belirterek, "rehabilitasyon sürecinde ailelerin de eğitilmesi sağlanacaktır" demektedir. SP, rehabilitasyon merkezlerine erişimde köy ve küçük yerleşim yerlerinde yaşayan engelliler için mobil hizmet birimleri kurulacağını ifade etmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "rehabilitasyon hizmetlerine erişimdeki bütün engeller kaldırılacak ve bu alanda yeni merkezler açılacaktır" diyerek kapsamı geniş bir taahhütte bulunmuştur. BBP ayrıca, rehabilitasyon süresince engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu teknolojik cihazların temin edileceğini belirtmiştir.

3.1.1.5 İstihdam

İstihdam alanında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "zorunlu engelli istihdam kotası uygulamaları etkinleştirilecek ve denetimler sıkılaştırılacak" ifadesini kullanarak, engelli bireylerin kamu ve özel sektörde istihdam edilmelerini teşvik eden politikaları hayata geçireceğini belirtmiştir. AKP ayrıca, "engelli bireylerin kendi işlerini

kurmalarını desteklemek amacıyla girişimcilik programları düzenlenecek ve faizsiz kredi imkânları sunulacaktır" diyerek girişimciliği teşvik eden projeler geliştireceğini taahhüt etmiştir. Bu kapsamda mesleki eğitim kursları ile engelli bireylerin iş gücü piyasasına daha etkin katılımlarını sağlamak hedeflenmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engellilere uygun iş alanları oluşturulacak ve bu kapsamda işverenlere teşvikler sağlanacak" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. CHP'nin beyannamesinde, engelli bireylerin çalışabilecekleri özel iş yerlerinin kurulması, kamu kurumlarında engelli istihdamının artırılması ve işverenlerin bu alandaki sorumluluklarının teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca CHP, "engelli bireylerin iş hayatında karşılaştıkları sorunların çözümü için sürekli danışmanlık hizmetleri verilecektir" diyerek iş gücüne katılımın sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engellilerin özel sektörde istihdamı için devlet desteği artırılacak" diyerek bu konuda doğrudan teşvik mekanizmaları oluşturacağını ifade etmiştir. MHP ayrıca, "engelli bireylerin nitelikli iş gücü olarak yetiştirilmeleri amacıyla mesleki eğitim merkezleri kurulacaktır" ifadesiyle eğitim ve istihdamın entegre bir şekilde ele alınacağını belirtmiştir. MHP'nin beyannamesinde, kırsal bölgelerde yaşayan engellilere yönelik özel istihdam programlarının da hayata geçirileceği ifade edilmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), "istihdam kotası uygulaması daha etkin hale getirilecek ve yerel yönetimlerin bu konuda aktif rol alması sağlanacaktır" diyerek engelli istihdamını artırmayı hedeflediğini belirtmiştir. DSP'nin beyannamesinde ayrıca, engelli bireylerin sosyal kooperatifler aracılığıyla istihdam edilmelerinin teşvik edileceği ve bu tür girişimlerin destekleneceği vurgulanmıştır. DSP, "engelli bireylerin iş hayatına kazandırılması için özel sektörle iş birliği yapılacaktır" diyerek geniş kapsamlı bir yaklaşım benimsemiştir.

Saadet Partisi (SP), "engelli bireylerin üretime katılmalarını teşvik edecek projeler geliştirilecektir" şeklinde bir beyanda bulunmuştur. SP, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerde engelli bireylerin istihdamının destekleneceğini, bu işletmelere vergi

indirimi ve kredi desteği sağlanacağını belirtmiştir. SP ayrıca, "kadın engelli bireylerin iş gücüne katılımı için özel programlar düzenlenecektir" diyerek toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapmıştır.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "engelli bireylerin kamuda istihdam oranı artırılacak ve kontenjanların doldurulması sağlanacaktır" diyerek bu konuda kamu sorumluluğunu ön plana çıkarmıştır. BBP ayrıca, "engelli bireylerin kendi işlerini kurabilmeleri için fonlar oluşturulacak ve gerekli altyapı desteği sağlanacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. BBP'nin beyannamesinde, engelli bireylerin ekonomik hayata daha aktif katılımlarını sağlamak amacıyla çeşitli sosyal destek projelerinin uygulanacağı ifade edilmiştir.

3.1.1.6 Sosyal destek

Sosyal destek başlığı altında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli ailelerine sosyal yardımlar artırılacak ve engelli bireylerin yaşam kalitesini yükseltecek sosyal destek programları geliştirilecek" şeklinde bir vaat sunmuş ve bu kapsamda sosyal yardım mekanizmalarının çeşitlendirilerek engelli bireylere daha fazla ulaşım sağlanacağını ifade etmiştir. AKP, aynı zamanda belediyelerle işbirliği yaparak sosyal destek merkezleri kurulacağını taahhüt etmiş ve bu merkezlerde engelli bireylerin hem maddi hem de manevi destek alabileceklerini belirtmiştir. Bu merkezlerin sadece ekonomik yardım değil, psikolojik destek ve rehberlik hizmetleri de sunacağı ifade edilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "muhtaç engellilere yönelik sosyal yardım programları iyileştirilecek ve sosyal yardımların kapsamı genişletilecektir" diyerek sosyal yardımda etkinliğin artırılacağını vurgulamıştır. CHP, aynı zamanda engelli bireylerin sosyal yardım mekanizmalarına erişimlerini kolaylaştıracak dijital platformlar geliştirileceğini ve bu yardımların şeffaf bir şekilde dağıtılacağını belirtmiştir. CHP'nin beyannamesinde ayrıca, engelli bireylerin topluma entegrasyonunu desteklemek amacıyla sosyal yardımlara ek olarak kültürel ve sosyal etkinlikler düzenleneceği de ifade edilmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylere yönelik sosyal yardımlar artırılacak ve bu yardımların etkili bir şekilde ulaştırılması sağlanacaktır" diyerek bu alandaki destek politikalarının geliştirileceğini belirtmiştir. MHP, ayrıca engelli bireylere sunulan sosyal yardımlarda ayırım yapılmayacağını ve bu yardımların bölge farklılıkları gözetilerek dengeli bir şekilde dağıtılacağını taahhüt etmiştir. MHP'nin beyannamesinde, sosyal yardım programlarının rehabilitasyon hizmetleri ile entegre edilerek engelli bireylerin sosyoekonomik yaşamlarında iyileşme sağlanması hedeflenmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), "sosyal destek politikaları yerel yönetimlerle birlikte koordine edilecek ve bu desteklerin erişilebilirliği artırılacaktır" ifadesini kullanarak engelli bireylere yönelik sosyal yardım hizmetlerinde belediyelerin aktif rol alacağını vurgulamıştır. DSP, aynı zamanda sosyal yardımlarla birlikte engelli bireylerin sosyal hayata adaptasyonunu kolaylaştıracak eğitim ve istihdam desteklerinin de sunulacağını ifade etmiştir. Beyannamede ayrıca, "engelli bireylere yönelik yardımlar sadece maddi değil, aynı zamanda psikososyal destek çerçevesinde ele alınacaktır" şeklinde bir vurgu yapılmıştır.

Saadet Partisi (SP), "engelli bireylerin sosyal yardım hizmetlerinden daha etkili şekilde faydalanmaları sağlanacak ve bu yardımların kesintisiz sürdürülmesi için gerekli altyapı sağlanacaktır" diyerek sosyal yardım politikalarının uzun vadeli olacağını belirtmiştir. SP'nin beyannamesinde, sosyal yardımlara ek olarak "engelli bireylerin ailelerine de destek sağlanacak ve ailelerin yaşadığı psikososyal sorunların giderilmesi için rehberlik hizmetleri sunulacaktır" denilmiştir. SP ayrıca, köy ve küçük yerleşim birimlerinde yaşayan engellilere ulaşılabilirliğin artırılması amacıyla mobil sosyal destek birimleri kurulacağını belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "engelli bireylere yönelik sosyal yardım projeleri geliştirilecek ve bu projeler kapsamında engelli bireylerin istismar edilmesi engellenecektir" şeklinde bir beyanda bulunmuştur. BBP'nin beyannamesinde, sosyal yardımların sadece nakdi yardımları kapsamayacağı, aynı zamanda aynı yardımların da sağlanacağı ifade edilmiştir. BBP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal hayata

entegrasyonunu destekleyen projeler sosyal yardım kapsamına dahil edilecektir" diyerek daha kapsamlı bir yaklaşım benimsemiştir.

3.1.1.7 Yardımcı hizmetler

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu tüm yardımcı cihazların sağlanması için devlet destekli programlar uygulanacak" ifadesiyle bu alanda kapsamı geniş bir taahhütte bulunmuş ve bu cihazlara erişimde engelli bireylerin karşılaştıkları mali yüklerin hafifletileceğini belirtmiştir. Beyannamede ayrıca, "yardımcı cihazların temini sürecinde yerli üretim desteklenecek ve uzun vadeli bir planlama yapılacaktır" denilmiştir. AKP, bu konuda belediyelerle ortak projeler geliştirileceğini ve engelli bireylere üretim merkezlerinde istihdam sağlanacağını da ifade etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "yardımcı cihazlara erişim kolaylaştırılacak ve bu cihazlar için maddi destek sağlanacak" diyerek yardımcı cihaz ihtiyacı olan engelli bireylerin sosyal yardım programları kapsamında destekleneceğini vurgulamıştır. CHP, bu cihazlara erişimde bölgesel farklılıkların azaltılması amacıyla kentsel ve kırsal alanlarda farklı projeler geliştirileceğini de belirtmiştir. Beyannamede ayrıca, "yardımcı cihaz ihtiyacının karşılanması konusunda kamu-özel ortaklıkları hayata geçirilecek ve maliyetlerin düşürülmesi sağlanacaktır" denilmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "ortez, protez ve benzeri yardımcı cihazların temini konusunda yardımlar artırılabilecek" diyerek bu alanda devlet desteğinin genişletileceğini ifade etmiştir. MHP'nin beyannamesinde, "yardımcı cihazların temin süreci şeffaf hale getirilecek ve bu cihazlara erişimde ekonomik eşitlik sağlanacaktır" ifadesine yer verilmiştir. MHP ayrıca, yardımcı cihaz ihtiyacı olan bireylerin ihtiyaçlarını yerel yönetimlerin yardım programlarıyla da karşılayacaklarını taahhüt etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), "yardımcı cihazların temininde kamu desteği artırılabilecek ve bu cihazların kaliteli olması sağlanacaktır" diyerek yardımcı hizmetler konusunda iyileştirici politikalar geliştirileceğini ifade etmiştir. DSP ayrıca, "yerel yönetimlerle ortak projeler geliştirilerek yardımcı cihazlara erişim kolaylaştırılacaktır" ifadesiyle

yerel düzeyde de aktif rol alınacağını belirtmiştir. Beyannamede bu cihazlara erişimde yerli üretimin desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Saadet Partisi (SP), yardımcı hizmetler konusunda manevi destekle teknik desteğin birleştirileceğini belirterek, "yardımcı cihazlara erişim sağlanacak ve ihtiyacı olan bireylere ücretsiz olarak bu cihazlar temin edilecektir" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. SP ayrıca, köy ve küçük yerleşim yerlerinde yaşayan bireyler için mobil hizmet birimlerinin kurulacağını ifade etmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), yardımcı cihazlara erişim konusunda engelli bireylerin yaşadıkları sorunların giderilmesi için özel fonlar oluşturulacağını ve bu fonlar aracılığıyla cihaz maliyetlerinin karşılanacağını belirtmiştir. BBP, "yardımcı cihazlara erişimde engeller kaldırılacak ve cihaz ihtiyacı olan bireylerin talepleri doğrultusunda hizmet verilecektir" diyerek kapsamlı bir destek sözü vermiştir.

3.1.1.8 Psikolojik destek

Psikolojik destek alanında, AKP evde bakım hizmetleri kapsamında psikolojik desteğin de sağlanacağını vurgularken, CHP ve DSP tarafından doğrudan bir vaat belirtilmemiştir. Ancak, DSP'nin rehabilitasyon hizmetlerini sosyal hak olarak kabul etmesi, bu desteğin dolaylı olarak kapsandığı anlamına gelebilir. AKP, "engelli bireylere yönelik psikolojik destek hizmetleri yaygınlaştırılacak" ifadesiyle bu alanda destek sunacağını belirtmiştir. CHP ise "psikolojik destek hizmetleri sosyal yardım kapsamında sunulacak" diyerek sosyal politikalar çerçevesinde ele alacağını ifade etmiştir. DSP'nin beyannamesinde psikolojik desteğe dair doğrudan bir ifade bulunmamakla birlikte sosyal destek kapsamında bu hizmetlerin de ele alınabileceği düşünülmektedir.

3.1.1.9 Ekonomik destek

Ekonomik destek konusunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engellilere yönelik yardımlar artırılacak ve yeni ekonomik destek paketleri geliştirilecek" şeklinde bir ifade kullanarak engelli bireylerin ekonomik hayatında iyileşme sağlamaya yönelik kapsamı geniş bir taahhütte bulunmuştur. AKP'nin beyannamesinde ayrıca, "engelli

bireylerin kendi işlerini kurmaları için faizsiz kredi imkanları sağlanacak ve bu konuda girişimcilik eğitimleri verilecektir" denilmiştir. AKP, yerel yönetimlerle işbirliği yaparak ekonomik desteklerin etkili bir şekilde uygulanacağını da taahhüt etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "muhtaç engellilere sağlanan ekonomik destekler yeniden düzenlenecek ve kapsamı genişletilecek" diyerek sosyal yardımların kapsamını ve etkinliğini artırmayı hedeflemiştir. CHP, ekonomik yardımlarda şeffaflığı sağlayacak dijital platformlar geliştirileceğini ve bu yardımların bölgesel farklılıklar gözetilerek dengeli bir şekilde dağıtılacağını belirtmiştir. CHP'nin beyannamesinde ayrıca, "engelli bireylerin ekonomik hayata katılımını teşvike yönelik projeler geliştirilecek ve bu kapsamda belediyelerle ortak projeler yürütülecektir" ifadeleri yer almaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylere yönelik ekonomik destekler artırılacak ve bu destekler şeffaf bir şekilde dağıtılacak" diyerek sosyal yardım politikalarında etkinlik sağlanacağını belirtmiştir. MHP ayrıca, "engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak amacıyla yeni istihdam teşviki programları devreye sokulacaktır" taahhütünde bulunmuştur. Beynamede, engelli bireylere yönelik mikro kredi imkanlarının yaygınlaştırılacağı da ifade edilmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), "engellilere yönelik ekonomik yardımlar yerel yönetimlerle birlikte organize edilecek" diyerek ekonomik desteklerin yerel düzeyde daha etkin bir şekilde sunulacağını vurgulamıştır. DSP ayrıca, "engelli bireylere sunulan ekonomik yardımların niteliği geliştirilecek ve uzun vadeli projelerle desteklenecektir" ifadelerini kullanarak bu desteklerin kalıcılığını sağlama hedefini ortaya koymuştur.

Saadet Partisi (SP), "engelli bireylerin ekonomik hayata katılımlarını artıracak teşvikler sağlanacak ve bu bireylerin ailelerine destek olunacaktır" şeklinde bir beyanda bulunmuştur. SP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal yardım almaktan çıkıp kendi gelirlerini elde edebilecekleri şartları oluşturmak temel hedefimizdir" diyerek uzun vadeli ekonomik bağımsızlık politikaları geliştirileceğini belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "engelli bireylerin ekonomik hayata entegrasyonu için özel fonlar oluşturulacak ve bu fonlar aracılığıyla mikro kredi imkanları sağlanacaktır" diyerek kapsamı geniş bir destek politikaları sunmuştur. BBP'nin beyannamesinde ayrıca, "engelli bireylerin ekonomik yardımların dışında uzun vadeli gelir elde edebilecekleri projelere katılımları teşvik edilecektir" ifadeleri yer almıştır.

3.1.2 2007 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

Türkiye’de 2002 yılından sonraki genel seçimler 5 yıl sonra 2007 yılında yapılmıştır. Siyasi partiler 2007 genel seçimleri öncesinde de engelli bireyler ile ilgili vaatlerde bulunmuşlardır. 2007 yılında yapılan genel seçimler öncesinde DSP ve BBP partisi seçime katılmama kararı almışlardır. Dolayısıyla engelliler için 2007 genel seçim vaatleri konusunda da değerlendirmeye çalışmada yer verilmemiştir. Genel olarak bakıldığında bir önceki genel seçimlerde engelliler için seçim beyannamelerinde yer alan vaatlerde çok fazla bir değişikliğin olmadığı ancak CHP ve MHP’nin engellilik ile ilgili olarak “Önlenebilir Engellilik” başlığına değindikleri görülmektedir. Önlenebilir engellilik, gebelik öncesi yapılabilecek bir takım test ve tahlillerle doğacak çocuğun engelli olarak doğma ihtimali durumunda gebeliğin engellenmesi ya da sonlandırılması ya da doğum gerçekleşmeden bebeğe gereken cerrahi operasyonların yapılması vb. şekillerde önlenebilir. Önlenebilir engelliliğin sebepleri arasında, genetik hastalıklar, kan uyuşmazlıkları, virüs kaynaklı hastalıklar, çeşitli madde bağımlılıkları vb. sayılabilir.

Tablo 3.2 2007 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler

Partiler/Vaatler	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP
<i>Erişilebilirlik/Ulaşım</i>	+	+	+	--	-	--
<i>Topluma Entegrasyon</i>	+	+	+	--	+	--
<i>Eğitim</i>	+	+	-	--	+	--
<i>Rehabilitasyon</i>	+	+	+	--	+	--
<i>İstihdam</i>	+	+	+	--	+	--
<i>Sosyal Destek</i>	+	+	+	--	+	--
<i>Kadın Engelli İstihdamı</i>	-	-	-	--	-	--
<i>Yardımcı Hizmetler</i>	+	-	+	--	-	--
<i>Psikolojik Destek</i>	+	+	+	--	+	--
<i>Ekonomik Destek</i>	+	-	-	--	+	--
<i>Önlenebilir Engellilik</i>	-	+	+	--	-	--

2007 genel seçimlerine giren çalışmamızda yer verilen dört siyasi partinin “Topluma Entegrasyon”, “*Rehabilitasyon*”, “*İstihdam*”, “*Sosyal Destek*” ve “*Psikolojik Destek*” konularında benzer vaatlerde bulundukları görülmektedir. Hiçbir siyasi parti “Kadın Engelli İstihdamı” konusunda ayrı bir başlık açmadığı, bunu genel olarak istihdam içerisinde değerlendirdikleri görülmektedir. Dikkat çekici bir durum ise MHP’nin 2007 genel seçimlerinde “Eğitim” başlığına ayrı bir yer vermediğidir.

2007 Genel Seçimlerine ilişkin Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Demokratik Sol Partisi (DSP), Saadet Partisi (SP) Büyük Birlik Partisi (BBP) Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’nin seçim beyannamelerinde, engellilere yönelik politikaların, Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Koruma ile Sosyal ve Kültürel Politikalar, Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım ve Dayanışma, Eğitim, Sağlık gibi başlıklar altında ele alındığı görülmektedir. Bu başlıklar çerçevesinde yer alan politikaların, çalışma kapsamında belirlenen alt başlıklara uygun olarak nasıl dağıldığı ve diğer siyasi partilerin beyannamelerine kıyasla sahip olduğu özgünlük ve farklılıklar incelendiğinde;

3.1.2.1 Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP), engelli bireylerin fiziksel çevreye ve kamu hizmetlerine daha kolay erişim sağlamaları için kapsamı geniş taahhütlerde bulunmuştur. AKP, “toplumsal yaşamda her bireyin eşit şartlarda hareket edebilmesini sağlamak amacıyla toplu taşıma araçları, kamu binaları ve sosyal alanlarda gerekli düzenlemeler yapılacaktır” şeklinde bir vaatte bulunmuş ve bu düzenlemelerin denetlenerek sürekliliğinin sağlanacağını belirtmiştir. AKP ayrıca, “yeni inşa edilecek kamu binalarında engellilerin ihtiyaçları öncelikli olarak dikkate alınacak” diyerek yeni standartların getirileceğini ifade etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), “kentsel planlama ve imar düzenlemelerinde engellilerin ihtiyaçları göz önüne alınarak yeni standartlar getirilecektir” diyerek engellilerin yaşadıkları fiziksel bariyerlerin ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar geliştireceğini belirtmiştir. CHP ayrıca, belediyelerin bu konuda etkin rol oynaması

için yerel yönetimlerle ortak projeler yürütüleceğini ve “engelli dostu kent projelerinin” hayata geçirileceğini ifade etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), “imar mevzuatındaki engelli dostu yasal düzenlemelerin uygulanması sıkı şekilde denetlenecektir” şeklinde bir vaat sunmuş ve mevcut düzenlemelerin uygulanmasında yaşanan aksaklıkları gidermeyi hedeflediğini belirtmiştir. MHP ayrıca, kentsel alanda engelli bireylerin hareket kabiliyetini artıracak altyapı projelerine öncelik vereceğini taahhüt etmiştir.

Saadet Partisi (SP), “engelli bireylerin fiziksel ve sosyal alanlara erişimini kolaylaştıracak projeler geliştirilecektir” demekte ve bu kapsamda belediyelerle ortak projeler yürütüleceğini vurgulamaktadır. SP’nin beyannamesinde, “engelli bireylerin toplu taşıma hizmetlerinden rahatça faydalanabilmesi için yeni düzenlemeler yapılacak” ifadesine yer verilmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), “engelli bireylerin kamu hizmetlerine ve sosyal alanlara dijital teknolojiler aracılığıyla daha kolay erişim sağlamaları için projeler geliştirilecektir” şeklinde bir beyanda bulunmuş ve teknoloji destekli erişim çözümleri sunmayı taahhüt etmiştir. BBP ayrıca, dijital platformlar üzerinden engelli bireylerin belediye hizmetlerine erişimini sağlamaya yönelik uygulamalar geliştirileceğini belirtmiştir.

3.1.2.2 Topluma entegrasyon

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP), topluma entegrasyon konusunda farklı projeler ve politikalar sunarak engelli bireylerin toplumsal hayata daha aktif katılımlarını sağlamaya yönelik taahhütlerde bulunmuştur. AKP, “kültürel ve sportif etkinlikler aracılığıyla engelli bireylerin toplumsal hayata aktif katılımı desteklenecektir” diyerek sosyal entegrasyonu sağlayacak projelere öncelik vereceğini belirtmiştir. AKP ayrıca, “sosyal yardım programlarıyla entegrasyon projeleri entegre edilecek” ifadesiyle, sosyal destek hizmetlerinin entegrasyon sürecine katkı sağlayacağını ifade etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), “engellilerin sosyal hayata entegrasyonu için belediyelerle iş birliği yapılacak ve yeni sosyal projeler geliştirilecektir” diyerek yerel yönetimlerin bu alanda aktif rol alacağını vurgulamıştır. CHP’nin beyannamesinde ayrıca, “sosyal hayata katılımı teşvike yönelik kültürel merkezler ve sosyal tesisler kurulacak” denilmiştir. CHP, sosyal yardım projeleri ile topluma entegrasyonu birleştiren yenilikçi yaklaşımlar sunacağını taahhüt etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), “milli birlik anlayışı çerçevesinde engellilerin sosyal yaşama entegrasyonu için mesleki rehabilitasyon hizmetleri yaygınlaştırılacaktır” şeklinde bir taahhütte bulunarak sosyal hayata katılımı destekleyen mesleki projeler geliştirme hedefini ortaya koymuştur. MHP, ayrıca “toplumsal dayanışmayı artıracak sosyal etkinlikler organize edilecektir” diyerek toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak politikaların uygulanacağını belirtmiştir.

Saadet Partisi (SP), “engellilere yönelik topluma entegrasyon projeleri desteklenecektir” diyerek engelli bireylerin sosyal hayatın her alanına katılımlarını sağlamaya yönelik yeni projeler geliştirileceğini ifade etmiştir. SP’nin beyannamesinde, “toplumsal dayanışma ve yardımlaşma duygusunu pekiştiren etkinlikler düzenlenecektir” denilmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), “sosyal hayata entegrasyonun sağlanması amacıyla engelli bireyler için özel programlar oluşturulacaktır” diyerek kapsamlı projeler geliştirme sözü vermiştir. BBP ayrıca, “sosyal hayata katılımı destekleyen spor faaliyetleri ve kültürel etkinlikler düzenlenecektir” diyerek entegrasyonu destekleyici faaliyetlerin çeşitlendirileceğini belirtmiştir.

3.1.2.3 Eğitim

2007 genel seçim beyannamelerinde eğitim, engelli bireylerin topluma kazandırılması ve bireysel gelişimlerinin desteklenmesi amacıyla partilerin üzerinde önemle durduğu başlıklardan biri olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP), eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak, özel eğitim ihtiyaçlarını karşılamak ve yeni eğitim merkezleri kurmak konularında kapsamlı vaatlerde bulunmuşlardır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelliler için okulların fiziksel altyapısı geliştirilecek ve yeni özel eğitim merkezleri kurulacaktır" diyerek engelli bireylere yönelik fiziksel erişilebilirliğin artırılacağını ifade etmiştir. AKP ayrıca, "uzaktan eğitim platformları aracılığıyla engelli bireylerin eğitime erişimi kolaylaştırılacaktır" diyerek dijital eğitim çözümlerini devreye sokacağını belirtmiştir. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için donanımlı okulların yaygınlaştırılması, öğretmenlerin engelli öğrencilerle daha etkili iletişim kurabilmesi için özel eğitim programlarının düzenlenmesi de AKP'nin vaatleri arasında yer almıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engelli bireylerin eğitimde fırsat eşitliği sağlanacak ve burs imkanları genişletilecektir" diyerek sosyal adalet ve eşitlik ilkelerini ön plana çıkarmıştır. CHP'nin beyannamesinde, "öğrencilerin eğitime ulaşımını kolaylaştıracak özel servis hizmetleri sunulacaktır" denilerek fiziksel erişim sorunlarının giderileceği ifade edilmiştir. CHP ayrıca, engellilere yönelik eğitici materyallerin geliştirilmesi ve öğretmenlerin bu alanda eğitilmesine yönelik programlar oluşturulacağını taahhüt etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylerin eğitim sürecine dahil edilmesi için özel eğitim ve mesleki eğitim merkezleri kurulacaktır" diyerek eğitim sonrası istihdam imkanlarını artırmayı hedeflediğini belirtmiştir. MHP, özellikle kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylerin eğitime erişimini kolaylaştıracak projeler geliştireceğini ifade etmiş ve "rehberlik hizmetleri ile psikolojik destek sağlanacaktır" diyerek öğrencilerin eğitim süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları aşmalarına yönelik hizmetler sunmayı taahhüt etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "engellilere yönelik dini eğitim imkanları genişletilecek ve bu alanda özel programlar düzenlenecektir" diyerek manevi gelişimi ön plana çıkarmıştır. SP ayrıca, "engelli bireylerin mesleki eğitim alarak iş hayatına atılmalarını kolaylaştıracak projeler hayata geçirilecektir" ifadesini kullanarak mesleki eğitime önem verdiğini vurgulamıştır.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "engelli bireylerin dijital eğitime erişimini artırmak amacıyla teknoloji destekli eğitim projeleri uygulanacaktır" diyerek yenilikçi bir

yaklaşım benimsemiştir. BBP ayrıca, "engelli öğrencilere yönelik burs programları geliştirilecek ve eğitim materyalleri ücretsiz sağlanacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunarak ekonomik engellerin ortadan kaldırılacağını belirtmiştir. BBP'nin beyannamesinde, "ailelerin de eğitim sürecine dahil edilerek sosyal farkındalık oluşturulacaktır" ifadesine yer verilmiştir.

3.1.2.4 Rehabilitasyon

2007 genel seçimlerinde rehabilitasyon hizmetleri, engelli bireylerin topluma kazandırılması ve yaşam kalitelerinin artırılması amacıyla siyasi partilerin önem verdiği konulardan biri olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP), rehabilitasyon hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve çeşitlendirilmesi konusunda çeşitli vaatlerde bulunmuşlardır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), “evde bakım hizmetleri geliştirilerek rehabilitasyon hizmetleri ile entegre edilecektir” diyerek evde bakımın, rehabilitasyon sürecinin bir parçası haline getirileceğini ifade etmiştir. AKP ayrıca, “rehabilitasyon merkezlerinin sayısı artırılacak ve bu merkezlerde özel donanımlı tedavi olanakları sunulacaktır” taahhüdünde bulunmuştur. AKP’nin beyannamesinde yer alan bir diğer önemli vaat, “engelli bireylerin sosyal yaşamla uyum sağlamalarına yönelik rehabilitasyon programlarının çeşitlendirilmesi” olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik olarak “yeni mesleki rehabilitasyon merkezleri kurulacak ve engellilerin toplumsal hayata entegrasyonu sağlanacaktır” ifadesini kullanmıştır. CHP ayrıca, “rehabilitasyon merkezlerinde verilecek hizmetlerin kalitesi artırılacak ve bu merkezlerde sosyal destek programları uygulanacaktır” diyerek sosyal boyutun da önemsendiğini belirtmiştir. CHP, rehabilitasyonun sadece fiziksel değil, aynı zamanda psikososyal bir süreç olduğunu vurgulamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), rehabilitasyon hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik olarak “sağlık ve sosyal haklar kapsamında rehabilitasyon hizmetleri artırılacaktır” demiştir. MHP, özellikle kırsal bölgelerde rehabilitasyon hizmetlerine

erişimin kolaylaştırılmasını hedefleyen projeler geliştireceğini ifade etmiş ve “taşra bölgelerinde mobil rehabilitasyon birimleri oluşturulacaktır” diyerek ulaşılabilirliğin önemine dikkat çekmiştir.

Saadet Partisi (SP), “sosyal belediyeçilik anlayışı ile rehabilitasyon hizmetleri desteklenecektir” diyerek yerel yönetimlerin bu alanda daha aktif rol alacağını belirtmiştir. SP ayrıca, “rehabilitasyon merkezlerinde manevi danışmanlık hizmetleri verilecek ve engellilerin moral motivasyonlarını artırmaya yönelik projeler uygulanacaktır” ifadelerine yer vererek manevi destek konusunu ön plana çıkarmıştır.

Büyük Birlik Partisi (BBP), rehabilitasyon alanında “teknoloji destekli rehabilitasyon hizmetleri sunulacaktır” diyerek yenilikçi çözümler sunmayı hedeflediğini ifade etmiştir. BBP ayrıca, “rehabilitasyon merkezleri engelli bireylerin mesleki becerilerini geliştirecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır” diyerek mesleki rehabilitasyona verdiği önemi vurgulamıştır. BBP’nin beyannamesinde, “rehabilitasyon hizmetlerine erişim süreçlerinde karşılaşılan bürokratik engeller azaltılacaktır” denilmiştir.

3.1.2.5 İstihdam

2007 genel seçim beyannamelerinde istihdam, engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını sağlamaları ve toplumsal yaşama daha aktif katılımları açısından siyasi partilerin üzerinde durduğu önemli bir başlık olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP), engelli bireylerin istihdam edilmesi konusunda çeşitli taahhütlerde bulunmuşlardır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), “özel sektörü engelli istihdamına teşvike yönelik destek programları uygulanacaktır” diyerek bu alanda yeni politikalar geliştireceğini belirtmiştir. AKP ayrıca, “engellilere yönelik mesleki eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulacak, kamu kurumlarında engelli istihdamı artırılacaktır” diyerek kamusal ve özel sektör iş birliğini destekleyeceğini ifade etmiştir. AKP, işverenlerin engelli bireyleri istihdam etmeleri durumunda teşvikler sağlanacağını taahhüt etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), “kamu kurumlarında engelli istihdam oranı artırılacaktır” diyerek kamu sektöründeki engelli bireylerin istihdamını öncelikli hedeflerinden biri olarak göstermiştir. CHP ayrıca, “engelli bireylerin istihdam edilebilirliğini artırmak amacıyla mesleki eğitim programları düzenlenecektir” diyerek bu alanda uzun vadeli politikalar sunacağını ifade etmiştir. CHP, iş gücü piyasasında engellilere yönelik ayrımcılığın önlenmesi amacıyla denetim mekanizmalarının güçlendirileceğini de belirtmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), “mesleki eğitim programları ile engellilerin iş gücü piyasasına katılması desteklenecektir” diyerek engelli bireylerin meslek edinmelerini kolaylaştırmayı hedeflemiştir. MHP ayrıca, “kendi işini kurmak isteyen engellilere faizsiz kredi desteği sağlanacaktır” ifadesiyle girişimciliği teşvik eden politikalar sunmuştur. Beyannamede yer alan bir diğer önemli vaat ise, engelli bireylerin iş yerlerinde karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik danışmanlık hizmetleri verilmesi olmuştur.

Saadet Partisi (SP), “küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde engelli istihdamını artıracak destekler sağlanacaktır” şeklinde bir vaatte bulunmuş ve özellikle yerel işletmelerin bu sürece dahil edilmesini önermiştir. SP ayrıca, “engelli bireylere yönelik özel iş bulma merkezleri kurulacak ve bu merkezler aracılığıyla engelli bireylerin istihdam süreçleri takip edilecektir” diyerek kapsamlı bir istihdam politikası sunmuştur.

Büyük Birlik Partisi (BBP), “engelli bireylerin istihdamı konusunda kamu ve özel sektör iş birliği geliştirilecektir” diyerek bu alandaki sorunların çözümüne yönelik ortak projeler yürüteceğini belirtmiştir. BBP ayrıca, “engelli bireylerin çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve iş yerlerinde erişilebilirliğin artırılması sağlanacaktır” ifadelerini kullanarak bu bireylerin iş yerlerinde daha iyi koşullarda çalışabilmelerini hedeflediğini açıklamıştır. BBP, girişimcilik konusunda engelli bireylere özel destek paketleri sunulacağını da vaat etmiştir.

3.1.2.6 Sosyal destek

Engellilere yönelik sosyal yardım ve hizmetlerde muhtaçlık ölçütlerinin gerçekçi ve objektif esaslara dayandırılacağı belirtilmiştir. Bu ifade ile sosyal yardımların dağıtımında adil bir sistem oluşturulmasını hedeflemektedir. Gerçekçi ve objektif ölçütler, engelli bireylerin ihtiyaçlarının doğru şekilde tespit edilmesi ve yardımların gerçekten ihtiyaç sahibi olan kişilere ulaşması seçim beyannamesinde engelli bireylere ilişkin dikkat çekici politikalardan biridir. MHP'nin beyannamede muhtaçlık ölçütlerinin belirlenmesinde objektif bir sistem benimsemesi, sosyal entegrasyonun kolaylaştırılması, kimlik ifşasının önüne geçilmesi ve sosyal destek politikalarının daha şeffaf bir şekilde işlemlerini öncelediğini göstermektedir.

2007 Genel Seçimlerine ilişkin Adalet ve Kalkınma Partisi seçim beyannamesinde, yaşlılık ve özürlü aylıklarının artırılması, engelli bireylerin yaşam standartlarını yükseltmeye yönelik sosyal ve ekonomik destek stratejileri olarak öne çıkmaktadır. Engellilere yönelik sosyal yardımların muhtaçlık ölçütlerine göre objektif bir şekilde düzenleneceği vurgusu, bu alandaki politikaların adaletini sağlamaya yönelik bir taahhüt içermektedir. 2007 AKP seçim beyannamesinde Aile, Kadın, Çocuklar ve Yaşlılar başlığı altında özürlülerin sorunlarını çözmek için aile merkezli politikalar izleneceği ifade edilmektedir. Aynı başlık altında özürlülerin ihmal ve istismarını önlemek amacıyla ALO 183 Aile, Çocuk ve Özürlü Sosyal Hizmet Danışma Hattı'nın hizmete girdiği vurgulanmıştır.

3.1.2.7 Yardımcı hizmetler

2007 Genel Seçimlerine ilişkin Milliyetçi Hareket Partisi seçim beyannamesinde, engellilerin günlük yaşamını kolaylaştıracak araç-gereç ve ortez-protez temininde destek sağlanacağı ifade edilmiştir. Bu ifade, engellilerin yaşamını kolaylaştırmak için gerekli olan teknolojik ve tıbbi ekipmanlara erişimlerinin sağlanacağını belirtmektedir. Araç-gereç ve ortez-protez gibi destekler, engellilerin günlük ihtiyaçlarını karşılamada bağımsızlık kazanmalarını sağlayacak bir uygulama olarak görülmektedir. Yardımcı cihazlara erişimin kolaylaştırılması, engelli bireylerin fiziksel sınırlarını aşmalarına olanak tanıyan ve toplumsal hayata katılımlarını artıran bir sosyal politika yaklaşım

örneği göstermektedir. Ortez-protez ve diğer yardımcı araçlar, engellilerin mobilite ve iş gücüne katılımını doğrudan etkilediğinden, bu cihazların temini, bireylerin fiziksel engelleri nedeniyle karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmelerine destek olan ve sosyal entegrasyonu teşvik eden bir strateji olduğu görülmektedir.

2007 Genel Seçimlerine ilişkin Adalet ve Kalkınma Partisi seçim beyannamesinde, araç-gereç, ortez-protez ve motorlu malul arabası gibi desteklerin sağlanması, engellilerin günlük yaşamını kolaylaştıracak pratik çözümler olarak değerlendirilmiştir.

3.1.2.8 Psikolojik destek

2007 Genel Seçimlerine ilişkin Milliyetçi Hareket Partisi seçim beyannamesinde, psikolojik destek başlığı altında ele alınabilecek doğrudan bir vurgu söz konusu değildir.

2007 Genel Seçimlerine ilişkin Adalet ve Kalkınma Partisi seçim beyannamesinde, psikolojik desteğe ilişkin doğrudan bir vurgu olmamakla birlikte, evde bakım hizmetlerinin geliştirilmesi gibi uygulamaların bu desteği dolaylı olarak içerebileceği değerlendirilebilir.

3.1.2.9 Ekonomik destek

2007 Genel Seçimlerine ilişkin Milliyetçi Hareket Partisi seçim beyannamesinde, engelli bakım hizmetlerinin sosyal hak olarak kabul edilip sosyal güvenlik sistemi içerisinde değerlendirilmesi ekonomik destek kapsamında düşünülebilir. Ancak bu ifade haricinde, beyannamede ekonomik destek başlığı altında ele alınabilecek doğrudan bir vurgu söz konusu değildir.

2007 Genel Seçimlerine ilişkin Adalet ve Kalkınma Partisi seçim beyannamesinde, yaşlılık ve özürlü aylıklarının artırılması, engelli bireylerin yaşam standartlarını yükseltmeye yönelik ekonomik destek politikaları olarak görülmektedir. Nitekim beyannamede iktidar partisi olması nedeniyle AKP'nin yaşlılık aylığını yükselttiği, özürlü aylıklarının ise özürlülük derecesine göre iki veya üç kat artırıldığını

vurgulanmaktadır. Beyannamede bir önceki dönem iktidar uygulamaları ifade edilerek ilk defa 18 yaş altındaki özürlü çocuklara maaş bağlanmış, özörlölere yönelik bakım aylıkları artırılmış ve özel bakım merkezleri için destekler sağlanmış olduğu ifade edilmiştir. Vergi Muafiyetleri: Özörlü bireylerin otomobil, ev, özel araç-gereç gibi harcamalarına vergi muafiyeti getirildiğı vurgulanmıştır. Beyannamede, 2002'de 11 bin olan özörlü istihdamı, 2006'da 23 bine çıkarılmıştır. Ayrıca, özel sektörde çalışan özörlülerin sosyal sigorta primlerinin Hazine tarafından karşılanması planlandığı ifade edilmiştir.

3.1.3 2011 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

2007 yılından sonraki genel seçimler 2011 yılında gerçekleştirilmiştir. 2002 seçimlerinden sonra iktidarı bırakmayan AKP ve diğer muhalefet partileri seçim beyannamelerinde engelliler için çeşitli vaatlerde bulunmuşlardır. Bu vaatler aşağıda tabloya aktarılmış şekilde sunulmuştur. 2011 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerde çalışmamızda örnekleme aldığımız DSP, SP (26 Ekim 2008'de yapılan 3. Olağan Kongre'de Numan Kurtulmuş genel başkanlığa seçilmiştir. İki yıl boyunca bu görevi yürüten Kurtulmuş, 1 Ekim 2010'da genel başkanlık görevinden ve Saadet Partisi'nden istifa ettiğini açıklamıştır. 2011 genel seçimleri için Saadet Partisi'nin seçim bildirgesine ulaşamamıştır) ve BBP'nin seçim beyannameleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu partilerle ilgili seçim vaatlerine ilişkin veriler tabloda yer almamaktadır.

Tablo 3.3 2011 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler

<i>Partiler/Vaatler</i>	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP
<i>Erişilebilirlik/Ulaşım</i>	+	+	+	--	--	--
<i>Topluma Entegrasyon</i>	+	+	+	--	--	--
<i>Eğitim</i>	+	+	+	--	--	--
<i>Rehabilitasyon</i>	+	+	+	--	--	--
<i>İstihdam</i>	+	+	+	--	--	--
<i>Sosyal Destek</i>	+	+	+	--	--	--
<i>Kadın Engelli İstihdamı</i>	-	-	-	--	--	--
<i>Yardımcı Hizmetler</i>	+	+	+	--	--	--

Tablo 3.3'ün devamı

<i>Partiler/Vaatler</i>	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP
<i>Psikolojik Destek</i>	+	+	+	--	--	--
<i>Ekonomik Destek</i>	+	+	+	--	--	--
<i>Önlenebilir Engellilik</i>	-	+	-	--	--	--

Adalet ve Kalkınma Partisi 2011 yılı genel seçimlerine 2 dönem üst üste iktidar olmuş bir parti olarak girmiştir. Dolayısıyla 2011 yılı genel seçim beyannamelerinde engelli bireylere vaatlerden ziyade onlarla ilgili yapılan icraatlara yer vermiştir. 2011 yılı genel seçim beyannamelerinde kadın engelli istihdamı konusunda hiçbir siyasi partinin vaadinin olmadığı görülmektedir. Önlenebilir engellilik konusunda ise sadece CHP'nin vaatlerinin olduğu da görülmektedir. AKP ve MHP'nin önlenebilir engellilik konusunda bir seçim vaadinin olmadığı görülmektedir.

Eğitim, sosyal, ekonomik, psikolojik destek politikaları artarak uygulanmaya devam etmiştir. Engelli istihdamı konusunda da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Aşağıdaki tablo da 2011-2016 yılları arasında engelli istihdamına ilişkin veriler sunulmuştur.

3.1.3.1 Erişilebilirlik/ulaşım

2011 genel seçimlerinde, erişilebilirlik ve ulaşım konuları engelli bireylerin şehir yaşamına katılımını artırmak ve günlük yaşamlarını kolaylaştırmak amacıyla önemli bir başlık olarak öne çıkmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) bu konuda farklı vaatlerde bulunarak, şehirlerde engellilere uygun altyapıların oluşturulması gerektiğini vurgulamışlardır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli dostu şehirlerin oluşturulacağını ve toplu taşıma araçlarının engellilere uygun hale getirileceğini" taahhüt ederek bu konuda somut adımlar atacağını belirtmiştir. AKP ayrıca, belediyelerle iş birliği yaparak kentlerde engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak yeni ulaşım projeleri geliştireceğini ifade etmiştir. Bu kapsamda, toplu taşıma duraklarının engelli bireylerin rahatlıkla kullanabileceği şekilde tasarlanacağını da açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "erişilebilirlik standartlarının tüm kamu binalarında ve toplu taşımada uygulanacağını" belirterek, engelli bireylerin kamu hizmetlerine ve sosyal alanlara daha kolay erişimini sağlayacak politikalar geliştireceğini ifade etmiştir. CHP, ayrıca "erişilebilir kentsel dönüşüm projeleri" başlatacağını ve yerel yönetimlerle ortak projeler geliştirerek bu dönüşümü hızlandıracağını açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "erişilebilirlik sorunlarının çözüleceği ve yeni ulaşım projelerinde engelli bireylerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulacağını" ifade etmiştir. MHP, şehir içi ulaşımında engelli bireylere yönelik özel taşıma hizmetleri sunacağını ve kamuya açık alanlarda erişilebilirliğin artırılması için belediyelerle iş birliği yapacağını taahhüt etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), 2011 seçimleri için doğrudan bir beyanda bulunmamış olmakla birlikte, geçmiş dönemlerdeki sosyal belediyeçilik anlayışını vurgulayan açıklamalarında, engellilerin erişilebilirliği konusuna önem verdiğini belirtmiştir. DSP'nin, özellikle yerel yönetimlerle iş birliği yaparak bu alanda projeler geliştirme hedefi dikkat çekmiştir.

Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) bu dönemde seçim bildiregelerini sunmamış olmakla birlikte, genel sosyal politikalarında erişilebilirlik konusunun önemini vurgulamışlardır. SP, geçmiş seçim beyannamelerinde olduğu gibi belediyelerle ortak çalışarak engelli bireylerin şehir içi ulaşımını kolaylaştıracak hizmetleri geliştirme hedefini dolaylı olarak ifade etmiştir.

3.1.3.2 Topluma entegrasyon

Topluma entegrasyon, engelli bireylerin sosyal hayata katılımını sağlamak, bireysel özgüvenlerini geliştirmek ve toplumsal uyumu artırmak açısından kritik bir konudur. 2011 genel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), bu alanda çeşitli projeler sunarak topluma entegrasyonu artırmayı hedeflemişlerdir. Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) doğrudan bir beyanda bulunmamış olmakla birlikte, geçmiş dönemlerde sosyal projelere verdikleri önemi vurgulamışlardır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin sosyal hayatta daha aktif olmaları için kültürel ve sportif etkinliklere katılımın teşvik edileceğini" açıklamıştır. AKP, bu etkinliklerin yerel yönetimlerle iş birliği içinde yürütülmesi gerektiğini belirtmiş ve sosyal farkındalığı artıracak kampanyalar düzenleyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca, engelli bireylere yönelik sosyal tesislerin ve eğlence alanlarının yaygınlaştırılacağını taahhüt etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "sosyal projeler aracılığıyla engelli bireylerin topluma entegrasyonunun artırılacağını" belirterek bu alanda kapsamlı bir sosyal politika benimsemiştir. CHP ayrıca, belediyelerle ortak çalışarak engelli bireylere yönelik sosyal projeler geliştirileceğini ve engelli bireylerin sosyal haklarına erişimini kolaylaştıracak sosyal hizmetlerin sunulacağını ifade etmiştir. Parti, sosyal dayanışmayı artıracak projelerle toplumun her kesiminde engellilere yönelik farkındalık oluşturmayı hedeflemiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak engelli bireylerin sosyal hayata uyum sağlamalarını kolaylaştıracak projelerin geliştirileceğini" ifade etmiştir. MHP, engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını artırmak amacıyla kültürel etkinliklere erişimini kolaylaştıracak sosyal projeler geliştireceğini ve bu süreçte yerel yönetimlerin aktif rol alacağını belirtmiştir. Ayrıca, engellilere yönelik sosyal tesislerin artırılacağını taahhüt etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, geçmiş dönemlerde sosyal belediyecilik anlayışına vurgu yaparak engelli bireylerin topluma entegrasyonunu artıracak sosyal projelere önem verdiğini belirtmiştir. DSP'nin bu alandaki önceki çalışmaları, sosyal dayanışma projelerini desteklemeyi içerdiğinden, dolaylı olarak entegrasyonu destekleyici politikalar sunduğu söylenebilir.

Saadet Partisi (SP), 2011 seçim bildirgesini yayınlamamış olmakla birlikte, daha önceki beyannamelerinde engelli bireylerin topluma entegrasyonu için sosyal projelere yer verdiğini belirtmiştir. SP, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak sosyal dayanışmayı artıracak projeler geliştirmeyi hedeflediğini ifade etmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, genel sosyal politikalarında engelli bireylerin topluma entegrasyonuna önem verdiğini belirtmiştir. BBP, özellikle yerel yönetimlerle ortak projeler geliştirerek sosyal farkındalığı artırmayı hedefleyen bir yaklaşım benimsemiştir.

3.1.3.3 Eğitim

Eğitim, engelli bireylerin topluma entegrasyonu ve ekonomik bağımsızlık kazanmaları açısından temel bir ihtiyaçtır. 2011 genel seçimlerinde, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) bu alanda çeşitli projeler sunarak engelli bireylere daha geniş eğitim imkanları sağlama hedeflerini ortaya koymuştur. Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) ise seçim bildirgelerini sunmadıkları için bu konuda doğrudan vaat belirtmemişlerdir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "özel eğitim merkezlerinin sayısının artırılacağını ve mevcut okulların engelli bireylere uygun hale getirileceğini" belirterek eğitim altyapısının iyileştirileceğini taahhüt etmiştir. AKP ayrıca, "engelli bireylerin eğitim sürecine daha aktif katılımını sağlamak amacıyla dijital eğitim materyalleri geliştirileceğini" açıklamış ve kırsal bölgelerde yaşayan engelli bireylerin eğitim hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla taşınabilir eğitim hizmetleri sunacağını ifade etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engelli bireylerin eğitime erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla burs imkânlarının genişletileceğini" taahhüt etmiş ve bu bireylere yönelik eğitim destek paketleri sunacağını açıklamıştır. CHP ayrıca, "belediyelerle iş birliği yapılarak engelli bireyler için ücretsiz kurslar düzenleneceğini" belirtmiştir. Parti, özel eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması ve bu alandaki öğretmen ihtiyacının karşılanması için yeni projeler geliştireceğini de ifade etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylere yönelik mesleki eğitim programları geliştirileceğini" açıklayarak, onların iş hayatına kazandırılmasını amaçlayan projeler sunacağını ifade etmiştir. MHP, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak mesleki eğitim merkezlerinin açılacağını ve bu merkezlerde engelli bireylerin

mesleki beceriler kazanarak istihdama katılmalarının sağlanacağını belirtmiştir. Ayrıca, teknoloji destekli eğitim programlarının yaygınlaştırılacağını taahhüt etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, geçmiş dönemlerde sosyal belediyeçilik anlayışı çerçevesinde eğitim projelerine verdiği destekle tanınmaktadır. DSP, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak engelli bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemiştir.

Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, genel politikalarında eğitim konusuna önem verdiklerini daha önceki açıklamalarında ifade etmişlerdir. Her iki parti de engelli bireylerin eğitim imkanlarına erişimlerini kolaylaştıracak sosyal projeler geliştirme hedefini benimsemiştir.

3.1.3.4 Rehabilitasyon

Rehabilitasyon hizmetleri, engelli bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal becerilerini geliştirerek yaşam kalitelerini artıran kritik bir destek mekanizmasıdır. 2011 genel seçim beyannamelerinde rehabilitasyon hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve kalitesinin artırılması konularında farklı partilerin çeşitli vaatlerde bulunduğu görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) bu alanda somut projeler sunarken Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) doğrudan beyanda bulunmamıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "rehabilitasyon merkezlerinin artırılacağını ve bu hizmetlerin ücretsiz sunulacağını" taahhüt ederek kapsamlı bir politika sunmuştur. AKP, özellikle kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylerin bu hizmetlere erişimini kolaylaştırmak amacıyla mobil rehabilitasyon birimleri oluşturulacağını belirtmiştir. Ayrıca, "evde rehabilitasyon hizmetleri yaygınlaştırılacak ve engelli bireylerin bakım sürecinde ailelerin de eğitilmesi sağlanacaktır" ifadesiyle aile destek programlarının da hayata geçirileceğini açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engelli bireylerin rehabilitasyon hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılacağını" ifade etmiştir. CHP ayrıca, "rehabilitasyon merkezlerinin yaygınlaştırılması ve bu merkezlerde engelli bireylere yönelik

psikososyal destek hizmetlerinin sunulması" gerektiğini vurgulamıştır. Parti, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak sosyal rehabilitasyon projelerini destekleyeceğini de taahhüt etmiştir. CHP, bu projelerin etkinliğini artırmak amacıyla ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yapılacağını belirtmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin genişletilerek engelli bireylerin iş gücüne katılımlarının sağlanacağını" açıklamış ve bu kapsamda yerel yönetimlerle iş birliğinin önemine dikkat çekmiştir. MHP ayrıca, "rehabilitasyon hizmetlerinde teknoloji kullanımının artırılacağını" belirterek bu hizmetlerin dijital ortamda da sunulacağını ifade etmiştir. Parti, engelli bireylerin mesleki becerilerini geliştirecek rehabilitasyon merkezleri kurulacağını taahhüt etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, geçmiş dönemlerde sosyal belediyecilik anlayışına vurgu yaparak rehabilitasyon hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. DSP'nin geçmiş projelerinde sosyal uyumu destekleyen rehabilitasyon hizmetlerine önem verdiği görülmektedir.

Saadet Partisi (SP), bu dönemde seçim bildirgesini yayınlamamış olmasına rağmen önceki dönemlerde engelli bireylere yönelik rehabilitasyon hizmetlerinin yerel yönetimlerle iş birliği içinde sunulması gerektiğini belirtmiştir. SP, aile odaklı rehabilitasyon projelerini destekleyen bir yaklaşım benimsemiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, sosyal politikalarında engelli bireylerin desteklenmesi ve rehabilitasyon hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. BBP, engelli bireylerin rehabilitasyon sürecinde toplumla bağlarının güçlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

3.1.3.5 İstihdam

Engelli bireylerin iş hayatına kazandırılması, ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeleri ve topluma aktif bireyler olarak katılmaları açısından büyük önem taşımaktadır. 2011 genel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), bu konuda kapsamlı vaatlerde bulunmuşlardır.

Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) doğrudan bir seçim bildirgesi sunmamış olmakla birlikte, önceki dönemlerde bu konudaki yaklaşımlarını genel politikalarında dile getirmişlerdir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin kamu ve özel sektörde istihdamını teşvik edecek düzenlemeler yapılacağını" açıklayarak somut adımlar atmayı taahhüt etmiştir. AKP ayrıca, "engellilere yönelik iş kurma destekleri sağlanacak ve özel sektör teşvik edilecektir" ifadesine yer vermiştir. Parti, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak engellilere yönelik mesleki eğitim programları düzenleyeceğini de belirtmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engelli bireylerin iş hayatına katılımını artırmak amacıyla iş kurma destekleri sağlanacağını ve girişimciliğin teşvik edileceğini" açıklamıştır. CHP, bu kapsamda yerel yönetimlerin desteğiyle sosyal girişimcilik projeleri geliştireceğini belirtmiştir. Ayrıca, "kamu kurumlarında engelli bireylerin istihdam oranının artırılacağını" taahhüt etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "yerel yönetimlerin devreye gireceği özel istihdam projeleri geliştirileceğini" açıklamış ve engelli bireylerin mesleki beceriler kazanarak iş hayatına kazandırılmasını hedeflemiştir. MHP ayrıca, "engelli bireylerin iş piyasasında karşılaştıkları engellerin kaldırılması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağını" ifade etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), seçim bildirgesini sunmamakla birlikte, geçmiş dönemlerde sosyal politikalarında engelli bireylerin istihdamını destekleyecek projeler geliştireceğini vurgulamıştır. DSP, özellikle kamu kurumlarında engelli istihdamına öncelik verilmesi gerektiğini savunmuştur.

Saadet Partisi (SP), doğrudan bir seçim bildirgesi sunmamış olsa da, daha önceki açıklamalarında "küçük ve orta ölçekli işletmelerde engelli bireylerin istihdamını teşvik edecek politikalar geliştirileceğini" ifade etmiştir. SP ayrıca, engellilere yönelik faizsiz kredi imkânı sağlayarak iş kurma süreçlerini destekleyeceğini belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan bir seçim bildirgesi sunmamakla birlikte, engelli bireylerin iş gücüne katılımını artıracak sosyal projelere önem verdiğini geçmiş dönemlerdeki açıklamalarında dile getirmiştir. BBP, yerel yönetimlerin aktif katılımıyla engellilere yönelik özel istihdam projelerinin hayata geçirilmesi gerektiğini savunmuştur.

3.1.3.6 Sosyal destek

Sosyal destek mekanizmalarının genişletilmesi, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak açısından büyük önem taşımaktadır. 2011 genel seçimlerinde, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) bu konuda kapsamlı vaatlerde bulunmuşlardır. Sosyal destek, yalnızca ekonomik yardımları değil, aynı zamanda sosyal hizmetler, psikolojik destek, aile danışmanlığı ve sosyal katılımı artıracak projeleri de içermektedir. Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) bu dönemde seçim bildirelerini sunmamış olmakla birlikte, geçmiş dönemlerde sosyal projeler konusunda çeşitli destekleyici politikalar geliştirmişlerdir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylere yönelik sosyal yardım projelerinin kapsamının genişletileceğini ve bu yardımların sürekliliğinin sağlanacağını" belirtmiştir. AKP ayrıca, "belediyelerle ortak çalışarak sosyal destek hizmetlerini yerelden sunacağını ve engelli bireylerin ailelerine yönelik rehberlik hizmetleri sağlayacağını" açıklamıştır. Parti, sosyal desteklerin kapsamını genişletmek amacıyla yeni projeler geliştirileceğini de ifade etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engelli bireylerin sosyal haklarına erişimlerini kolaylaştıracak düzenlemeler yapılacağını" açıklayarak sosyal yardımların artırılacağını ve bu yardımlara erişimin kolaylaştırılacağını vurgulamıştır. CHP, ayrıca "yerel yönetimler aracılığıyla engelli bireylerin sosyal hayata daha aktif katılımını sağlayacak projeler geliştireceğini" belirtmiştir. CHP'nin vaatleri arasında, engelli bireylerin ailelerine yönelik sosyal destek programlarının yaygınlaştırılması ve sosyal yardım paketlerinin çeşitlendirilmesi de yer almaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylerin sosyal yardımlardan daha etkin faydalanmalarını sağlamak amacıyla belediyelerle ortak projeler geliştirileceğini" taahhüt etmiştir. MHP, sosyal desteklerin sadece ekonomik yardım değil, aynı zamanda sosyal uyumu artıracak projelerle genişletileceğini ifade etmiştir. Parti, engelli bireylerin sosyal hayatta daha aktif rol almalarını sağlamak amacıyla kültürel ve sosyal etkinliklerin yaygınlaştırılacağını da belirtmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir seçim bildirgesi sunmamış olmasına rağmen, sosyal belediyeçilik anlayışını benimsediği geçmiş dönem açıklamalarında, sosyal destek hizmetlerinin yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde sunulması gerektiğini vurgulamıştır. DSP, sosyal yardımların yanı sıra engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu kolaylaştıracak projeleri desteklemeyi amaçlamaktadır.

Saadet Partisi (SP), bu dönemde doğrudan bir seçim bildirgesi sunmamakla birlikte, daha önceki açıklamalarında sosyal yardımların kapsamının genişletilmesi gerektiğini ifade etmiştir. SP, engelli bireylere yönelik sosyal projelerin geliştirilmesi ve bu bireylerin ailelerinin de sosyal yardım kapsamına alınması gerektiğini belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, sosyal destek hizmetlerine verdiği önemi geçmiş açıklamalarında vurgulamıştır. BBP, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan engelli bireylerin sosyal destek hizmetlerinden daha fazla faydalanmalarını sağlayacak projeler geliştirilmesini önermektedir.

3.1.3.7 Kadın engelli istihdamı

Kadın engelli istihdamı konusunda, 2011 genel seçim beyannamelerinde herhangi bir siyasi parti tarafından doğrudan bir vaat sunulmamıştır. Tüm partilerin genel istihdam politikaları içerisinde bu konunun spesifik olarak ele alınmadığı görülmektedir.

3.1.3.8 Yardımcı hizmetler

Engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak yardımcı hizmetlerin yaygınlaştırılması, onların yaşam kalitesini artırmak ve toplumsal hayata katılımalarını kolaylaştırmak açısından büyük önem taşımaktadır. 2011 genel seçimlerinde Adalet

ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) bu konuda somut vaatlerde bulunmuşlardır. Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, geçmiş dönemlerde yardımcı hizmetler konusuna verdikleri önemi dile getirmişlerdir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu medikal cihazların ücretsiz sağlanacağını" belirtmiştir. Parti, özellikle protez, ortez, tekerlekli sandalye gibi cihazların temininde kolaylık sağlanacağını ve bu hizmetlerin yerel yönetimlerle iş birliği içinde yaygınlaştırılacağını ifade etmiştir. AKP ayrıca, "engelli bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları zorlukları azaltmak amacıyla teknolojik destek hizmetlerinin geliştirileceğini" de açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "yardımcı hizmetlerin belediyeler aracılığıyla sunulacağını" ifade ederek yerel yönetimlerin bu alandaki rolünü vurgulamıştır. CHP, engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu medikal cihaz ve ekipmanların temini konusunda kapsamlı bir destek programı geliştireceğini belirtmiş, aynı zamanda "engelli bireylerin bakımında ailelere yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulacağını" da taahhüt etmiştir. Ayrıca, belediyelerle iş birliği yapılarak ücretsiz medikal destek merkezleri kurulacağını açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylerin yaşam kalitesini artıracak yardımcı hizmetlerin yaygınlaştırılacağını" açıklamış ve bu kapsamda yerel yönetimlerin aktif rol oynayacağını vurgulamıştır. MHP, engelli bireylerin sosyal hayata daha kolay katılmalarını sağlamak amacıyla özel destek ekipleri kurulacağını ve bu ekiplerin engellilere yönelik günlük yaşam desteği sunacağını belirtmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir vaat sunmamış olmasına rağmen, geçmiş dönemlerde sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde yardımcı hizmetlerin yaygınlaştırılması gerektiğini savunmuştur. DSP, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan engelli bireylerin bu hizmetlere daha kolay erişebilmesi için yerel yönetimlerle iş birliği yapılmasının önemini dile getirmiştir.

Saadet Partisi (SP), seçim bildirgesini sunmamakla birlikte önceki dönemlerde, "engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak projeler geliştirilmesi gerektiğini" ifade etmiştir. SP, özellikle belediyelerin bu alandaki sorumluluklarını artırarak engelli bireylere yönelik hizmetlerin çeşitlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, yardımcı hizmetlerin geliştirilmesi ve engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun sosyal projeler oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır. BBP, bu hizmetlerin özellikle kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylere ulaştırılması için mobil destek birimlerinin kurulmasını önermektedir.

3.1.3.9 Psikolojik destek

Engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak yardımcı hizmetlerin yaygınlaştırılması, onların yaşam kalitesini artırmak ve toplumsal hayata katılımlarını kolaylaştırmak açısından büyük önem taşımaktadır. 2011 genel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) bu konuda somut vaatlerde bulunmuşlardır. Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, geçmiş dönemlerde yardımcı hizmetler konusuna verdikleri önemi dile getirmişlerdir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu medikal cihazların ücretsiz sağlanacağını" belirtmiştir. Parti, özellikle protez, ortez, tekerlekli sandalye gibi cihazların temininde kolaylık sağlanacağını ve bu hizmetlerin yerel yönetimlerle iş birliği içinde yaygınlaştırılacağını ifade etmiştir. AKP ayrıca, "engelli bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları zorlukları azaltmak amacıyla teknolojik destek hizmetlerinin geliştirileceğini" de açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "yardımcı hizmetlerin belediyeler aracılığıyla sunulacağını" ifade ederek yerel yönetimlerin bu alandaki rolünü vurgulamıştır. CHP, engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu medikal cihaz ve ekipmanların temini konusunda kapsamlı bir destek programı geliştireceğini belirtmiş, aynı zamanda "engelli

bireylerin bakımında ailelere yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulacağını" da taahhüt etmiştir. Ayrıca, belediyelerle iş birliği yapılarak ücretsiz medikal destek merkezleri kurulacağını açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylerin yaşam kalitesini artıracak yardımcı hizmetlerin yaygınlaştırılacağını" açıklamış ve bu kapsamda yerel yönetimlerin aktif rol oynayacağını vurgulamıştır. MHP, engelli bireylerin sosyal hayata daha kolay katılmalarını sağlamak amacıyla özel destek ekipleri kurulacağını ve bu ekiplerin engellilere yönelik günlük yaşam desteği sunacağını belirtmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir vaat sunmamış olmasına rağmen, geçmiş dönemlerde sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde yardımcı hizmetlerin yaygınlaştırılması gerektiğini savunmuştur. DSP, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan engelli bireylerin bu hizmetlere daha kolay erişebilmesi için yerel yönetimlerle iş birliği yapılmasının önemini dile getirmiştir.

Saadet Partisi (SP), seçim bildirgesini sunmamakla birlikte önceki dönemlerde, "engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak projeler geliştirilmesi gerektiğini" ifade etmiştir. SP, özellikle belediyelerin bu alandaki sorumluluklarını artırarak engelli bireylere yönelik hizmetlerin çeşitlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, yardımcı hizmetlerin geliştirilmesi ve engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun sosyal projeler oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır. BBP, bu hizmetlerin özellikle kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylere ulaştırılması için mobil destek birimlerinin kurulmasını önermektedir.

3.1.3.10 Ekonomik destek

Engelli bireylerin ruh sağlığını korumaya yönelik psikolojik destek hizmetleri, onların bireysel gelişimini sürdürmeleri, sosyal hayata daha aktif katılmaları ve yaşam kalitelerinin artması açısından kritik bir öneme sahiptir. 2011 genel seçim beyannamelerinde, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), bu alanda çeşitli vaatlerde bulunmuşlardır. Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) ise bu dönemde doğrudan bir seçim bildirgesi sunmamış olmakla birlikte, önceki dönemlerde sosyal destek projeleri çerçevesinde psikolojik destek hizmetlerine önem verdiklerini ifade etmişlerdir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "psikolojik destek merkezlerinin yaygınlaştırılacağını" taahhüt etmiş ve bu merkezlerin ülke genelinde daha erişilebilir hale getirileceğini açıklamıştır. AKP ayrıca, "engelli bireylerin ailelerine yönelik psikososyal destek hizmetleri sunulacağını" belirterek ailelerin de bu süreçte destekleneceğini ifade etmiştir. Parti, belediyelerle iş birliği yaparak bu hizmetlerin yerel düzeyde sunulmasını sağlayacağını vurgulamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "psikolojik destek hizmetlerine erişimin kolaylaştırılacağını ve bu hizmetlerin ücretsiz sunulacağını" vaat etmiştir. CHP ayrıca, "engelli bireyler için özel psikolojik danışmanlık merkezlerinin kurulacağını ve bu merkezlerin kamu tarafından destekleneceğini" açıklamıştır. Parti, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak psikososyal destek projelerini yaygınlaştıracığını da belirtmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "belediyelerle iş birliği yapılarak engelli bireylere yönelik ücretsiz psikolojik destek sağlanacağını" ifade etmiş ve bu alanda yerel yönetimlerin daha aktif rol alması gerektiğini vurgulamıştır. MHP ayrıca, "engelli bireylerin ruh sağlığını desteklemek amacıyla sosyal rehabilitasyon programlarının geliştirileceğini" belirtmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, geçmiş dönemlerde sosyal uyumu artıracak projelerde psikolojik desteğin önemine vurgu yapmıştır. DSP, engelli bireylerin sosyal hayata adaptasyonunu kolaylaştırmak amacıyla psikososyal destek projelerini desteklemeyi amaçladığını daha önceki açıklamalarında belirtmiştir.

Saadet Partisi (SP), doğrudan bir seçim bildirgesi sunmamakla birlikte, daha önceki açıklamalarında "engelli bireylerin psikososyal ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla

rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını" ifade etmiştir. SP, özellikle kırsal bölgelerde bu hizmetlerin erişilebilirliğini artırmayı hedeflemiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, sosyal destek politikalarında engelli bireylere yönelik psikolojik destek hizmetlerinin genişletilmesi gerektiğini vurgulamıştır. BBP, bu hizmetlerin yerel yönetimler aracılığıyla sunulmasının önemine dikkat çekmiştir.

3.1.3.11 Önlenebilir engellilik

Önlenebilir engellilik başlığında, CHP ve MHP tarafından sunulan vaatler dikkat çekmektedir. CHP, doğum öncesi ve sonrası tarama programlarının yaygınlaştırılmasını ve erken tanı ile engelliliğin önlenmesi için bilinçlendirme kampanyaları düzenleneceğini belirtmiştir. MHP ise sağlıklı bir toplum yapısının korunması için genetik tarama programlarının hayata geçirilmesini taahhüt etmiştir. AKP, DSP, SP ve BBP tarafından bu konuda herhangi bir vaat sunulmamıştır. Bu detaylı analiz, 2011 yılı genel seçim beyannamelerinde engelli bireylere yönelik sunulan politikaları kapsamlı bir şekilde ele almakta ve partilerin bu alandaki yaklaşımları arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktadır. CHP ve MHP, “önlenebilir engellilik” başlığına beyannamelerinde yer veren iki parti olmuştur. CHP, “gebelik öncesi yapılacak tahlillerle engelliliğin önlenmesine yönelik sağlık politikaları geliştirilecektir” derken, MHP, “genetik hastalıklar ve kan uyuşmazlığı gibi nedenlerle ortaya çıkan engellilik durumunun azaltılması için sağlık taramaları yaygınlaştırılacaktır” şeklinde bir taahhüt sunmuştur.

3.1.4 2015 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

Bir sonraki genel seçimler 2015 yılında gerçekleştirilmiştir. 2002 yılından 2015 yılına kadar iktidarda olan AKP hükümetinin seçim beyannamelerinde bir önceki genel seçimlerde olduğu gibi vaatlerden çok icraatları yer verilmiştir. 2015 genel seçimlerine AKP, CHP, MHP, DSP, SP ve BBP katılmış olup, engellilere ilişkin vaatleri tablolastırılarak aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.4 2015 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler

Partiler/Vaatler	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP
<i>Erişilebilirlik/Ulaşım</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Topluma Entegrasyon</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Eğitim</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Rehabilitasyon</i>	+	+	+	+	+	+
<i>İstihdam</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Sosyal Destek</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Kadın Engelli İstihdamı</i>	-	-	-	-	-	-
<i>Yardımcı Hizmetler</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Psikolojik Destek</i>	+	+	+	-	-	-
<i>Ekonomik Destek</i>	+	+	+	+	+	+
<i>Önlenebilir Engellilik</i>	-	+	-	-	-	-

2015 yılı genel seçimlerine de AKP iktidarda olan hükümet partisi olarak girmiştir. Dolayısıyla engelli bireylere ilişkin olarak seçim beyannamelerinde vaatlerinden çok icraatlarına yer verilmiştir. Bu dönem içerisinde AKP engellilere yönelik olarak, mevcut politikalarını sürdürmüş, maddi destek miktarlarını artırmıştır. Bu dönemde devlet memuru olarak atanacak engelliler için ayrı bir sınav yapılması, evde bakım aylığının bağlanması gibi hizmet çeşitliliğine gidilmiştir. Ayrıca engellilere ödenen aylıklar engel durumlarına göre %200'lere varan oranlarda arttırılmıştır.

2015 yılı genel seçimlerinde siyasi partilerin seçim beyannamelerinde engelliler için verilen vaatlere bakıldığında, AKP'nin adalet ve güvenlik hizmetlerine engellilerin erişimlerini kolaylaştırıcı politikalar uygulayacağı, engelli gençlere yönelik fiziksel ve sosyal altyapı hazırlanacağı, engelli turizminin hizmet kalitesinin yükseltileceği, engellilere özel bilgi iletişim teknolojilerinin geliştirileceği gibi vaatlerin sıralandığı görülmektedir.

CHP'nin 215 yılı genel seçim beyannamesinde engellilere yönelik vaatleri arasında; kamu hizmetlerinde engelli yurttaşlarımızın istihdam edilme olanaklarını artırmak, engellilere yönelik sosyal yardımların artırılması, erken tanı ve tedavi, engelli gençlerin eğitimine destek, ücretsiz tıbbi malzeme desteği, engelliler için bürokrasiyi

azaltma, erişilebilir kentler oluşturulması, tercüman desteği, engelliler için spor tesisleri inşası gibi vaatlerin yer aldığı görülmektedir.

MHP'nin 2015 yılı seçim beyannamesinde engelliler için sunduğu vaatler arasında; engelli vatandaşlardan mahkeme masraflarının alınmaması, ceza infaz kurumlarında engellilere yönelik iyileştirici tedbirlerin alınması, engellilere yönelik ulaşım çözümleri, mesleki eğitim programları, maddi destek, bakım ve rehabilitasyon hizmetleri, istihdam sağlama, sosyal çevrenin engellilere uygun hale getirilmesi gibi vaatler sayılabilir.

DSP'nin 2015 yılı seçim bildirgesinde yer alan engelliler için vaatler; sosyal desteklerin artırılması, istihdam sağlanması (cinsiyet belirtilmemiş), ücretsiz eğitim, engelliler bakanlığının kurulması, özel yaşam merkezleri, engellilerin dikkate alınarak şehir planlarının yapılması şeklinde sıralanabilir.

SP'nin 2015 yılı genel seçim beyannamesindeki vaatleri arasında; engellilerin eğitimlerine önem verilmesi, istihdam sağlanması, sosyal çevrenin engellilerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi, engelli sporcuların teşviki, bakım ve rehabilitasyon hizmetleri, iş kurmak isteyen engellilere faizsiz kredi verilmesi gibi vaatler sayılabilir.

BBP'nin 2015 yılı seçim beyannamelerinde engelliler için sıraladığı vaatler arasında, engelli ve yakınlarının ürettiği çözümlerin dikkate alınacağı, rapor almalarının kolaylaştırılacağı, istihdamın özel sektör ve kamudaki kontenjanlarının artırılacağı, eğitim ve teknolojik imkanların artırılacağı, sosyal çevrenin düzenleneceği, engelliler arasındaki adaletsizliğin giderileceği, engellilerin istismarına ağır yaptırımlar uygulanacağı, rehabilitasyon ve tedavi hizmetleri, iş kurmak ve almak isteyenlere faizsiz kredi imkanı, engelli fonu kurulacağı, THY ile yılda bir kez ücretsiz gidiş-dönüş seyahat hakkı gibi vaatlerin yer aldığı görülmektedir.

Siyasi partilerin 2015 seçim beyannamelerinde kadın engellilerin istihdamına ilişkin bir vaatlerinin olmadığı ve CHP hariç hiçbir siyasi partinin önlenebilir engellilik ile ilgili seçim vaadinde bulunmadığı görülmektedir.

2015 genel seçimleri öncesinde siyasi partiler, engelli bireylerin yaşam kalitesini arttırmayı hedefleyen kapsamlı vaatlerde bulunmuştur. Tüm partiler bu dönemde engelli bireyler için daha kapsayıcı politikalar geliştirme konusunda ortak bir vizyon sunmuştur. Bu vaatler, “Erişilebilirlik/Ulaşım”, “Topluma Entegrasyon”, “Eğitim”, “Rehabilitasyon”, “İstihdam”, “Sosyal Destek”, “Kadın Engelli İstihdamı”, “Yardımcı Hizmetler”, “Psikolojik Destek”, “Ekonomik Destek” ve “Önlenbilir Engellilik” başlıkları altında incelenmiştir.

3.1.4.1 Erişilebilirlik/ulaşım

Tüm siyasi partiler, engelli bireylerin kamu hizmetlerinden ve fiziksel çevreden rahatça yararlanabilmesi amacıyla erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik konusunda çeşitli projeler sunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "adalet ve güvenlik hizmetlerine engellilerin erişimini kolaylaştıracak politikalar uygulanacaktır" diyerek bu alanda önemli projeler sunmuştur. AKP ayrıca, "toplu taşıma sistemleri engellilere uygun hale getirilecek ve kamu binalarının tamamı erişilebilir hale getirilecektir" şeklinde detaylı bir taahhütte bulunmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "erişilebilir kentler yaratılacak ve engellilere yönelik altyapı iyileştirilecektir" diyerek, fiziksel erişimde engellilerin karşılaştığı sorunları çözmek üzere kapsamı geniş projeler geliştireceğini ifade etmiştir. CHP ayrıca, yerel yönetimlerle birlikte çalışarak belediye hizmetlerinde erişilebilirliğin artırılacağını belirtmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engellilere uygun ulaşım çözümleri geliştirilecektir" diyerek toplu taşıma sistemlerinin iyileştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. MHP'nin vaatleri arasında, şehir içi ulaşımında engelli bireylerin kullanabileceği alternatif araçların devreye sokulacağı yer almıştır. Demokratik Sol Parti (DSP), "şehir planlamalarında engelli bireylerin ihtiyaçları dikkate alınarak yeni projeler hayata geçirilecektir" diyerek, kentsel dönüşüm projelerinde engellilere yönelik öncelikler getireceğini belirtmiştir. DSP ayrıca, "erişilebilir yaya yolları, park alanları ve kamu hizmet binaları tasarlanacaktır" ifadesiyle detaylı projeler sunmuştur.

Saadet Partisi (SP), "erişim sorunlarını çözecek çok yönlü planlama yapılacak ve belediyeler bu konuda desteklenecektir" diyerek, yerel yönetimlerin aktif katılımını

sağlayacak projeler geliştireceğini açıklamıştır. SP'nin beyannamesinde, "engellilere yönelik yaya yollarında ve toplu taşıma sistemlerinde standartlar getirilecektir" taahhütüne yer verilmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "erişilebilirlik projelerinde vatandaşların görüşleri alınarak çözümler geliştirilecektir" diyerek, toplumsal katılımı esas alan bir yaklaşım benimsediğini belirtmiştir. BBP ayrıca, "erişim sorunlarını azaltmak için kamu binaları ve özel sektör yapıları denetlenecektir" şeklinde bir taahhütte bulunarak, engelli bireylerin günlük hayatta daha rahat hareket etmelerini sağlayacak önlemler alacağını ifade etmiştir.

3.1.4.2 Topluma entegrasyon

Topluma entegrasyon konusunda tüm partiler, engelli bireylerin toplumsal yaşama daha aktif katılımlarını sağlamak amacıyla çeşitli projeler geliştireceğini taahhüt etmiştir. AKP, engellilere yönelik sosyal ve kültürel etkinliklerin arttırılacağını belirtirken, CHP, engelli bireylerin toplumda daha fazla yer alabilmesi için farkındalık kampanyaları yapılacağını ifade etmiştir. MHP, sosyal destek programlarının genişletilerek sosyal hayata entegrasyonun sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. DSP, SP ve BBP de benzer taahhütlerde bulunmuştur. AKP, CHP, MHP, DSP, SP ve BBP topluma entegrasyon konusunda benzer vaatlerde bulunmuştur. AKP, "engelli bireylerin topluma katılımını arttıracak fiziksel ve sosyal altyapı hazırlanacaktır" diyerek projelerini ortaya koymuştur. CHP, "sosyal yardımlar arttırılacak ve engellilere yönelik sportif etkinlikler desteklenecektir" demektedir. MHP, "sosyal çevrenin engellilere uygun hale getirilmesi" vaadini sunarken DSP, "sosyal desteklerin arttırılması ve özel yaşam merkezleri kurulması" şeklinde bir beyanda bulunmuştur. SP ve BBP de sosyal entegrasyon projelerini hayata geçirmeyi hedeflediklerini belirtmiştir.

3.1.4.3 Eğitim

2015 seçim beyannamelerinde AKP, CHP, MHP, DSP, SP ve BBP tarafından eğitim alanında engellilere yönelik detaylı politikalar sunulmuştur. AKP, engelli bireylerin eğitime erişimini kolaylaştıracak altyapı düzenlemeleri yapılacağını ve yeni eğitim

merkezlerinin kurulacağını ifade etmiştir. CHP, burs olanaklarını arttırarak engelli öğrencilerin ekonomik yüklerinin hafifletileceğini belirtmiştir. MHP ise engelli bireylerin mesleki eğitime yönlendirilerek iş bulma olanaklarının arttırılması gerektiğini vurgulamıştır. DSP, SP ve BBP tarafından eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması konusunda benzer vaatler sunulmuştur. Eğitim alanında tüm siyasi partiler vaatlerde bulunmuş ve bu konuda kapsamlı politikalar sunmuştur. AKP, “engelli gençlere yönelik özel bilgi iletişim teknolojileri geliştirilecektir” derken, CHP, “engelli gençlerin eğitimine destek verilecek ve burs imkanları arttırılacaktır” taahhüdünü vermiştir. MHP, “mesleki eğitim programları ile engellilerin iş hayatına kazandırılması” vaadini sunmuştur. DSP, “özel yaşam merkezleri kurulacak ve engellilere ücretsiz eğitim sağlanacaktır” ifadesini kullanmıştır. SP ve BBP de benzer şekilde eğitim alanında iyileştirme vaatlerinde bulunmuştur.

3.1.4.4 Rehabilitasyon

Rehabilitasyon hizmetleri konusunda tüm partiler, engelli bireylerin rehabilitasyon olanaklarından daha fazla yararlanabilmesini sağlamak amacıyla benzer vaatlerde bulunmuştur. AKP, rehabilitasyon merkezlerinin sayısının arttırılmasını ve bu merkezlerde sunulan hizmetlerin niteliğinin iyileştirilmesini taahhüt etmiştir. CHP, rehabilitasyon hizmetlerinin engellilere daha ulaşılabilir hale getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. MHP, mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin desteklenerek engellilerin iş hayatına kazandırılması gerektiğini ifade etmiştir. DSP, SP ve BBP de benzer çalışmaların hayata geçirileceğini açıklamıştır. Rehabilitasyon hizmetleri konusunda tüm partiler vaatlerde bulunmuş ve bu hizmetlerin yaygınlaştırılmasını hedeflemiştir. AKP, “engellilere özel rehabilitasyon merkezlerinin sayısı arttırılacaktır” demektedir. CHP, “özellikle erken tanı ve tedaviye yönelik rehabilitasyon hizmetleri geliştirilecektir” ifadesini kullanmıştır. MHP, “bakım ve rehabilitasyon hizmetleri desteklenecektir” derken, DSP, SP ve BBP de rehabilitasyon hizmetlerine önem vereceklerini belirtmiştir.

3.1.4.5 İstihdam

Engelli bireylerin istihdamı, onların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve topluma tam katılımlarını sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, 2015 genel seçimlerinde tüm partiler, engelli bireylerin hem kamu hem de özel sektörde daha fazla yer bulması için kapsamlı vaatlerde bulunmuştur. Her partinin bu konudaki yaklaşımları, istihdam fırsatlarının artırılması, işverenlerin teşvik edilmesi, mesleki eğitim programlarının yaygınlaştırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi başlıklar altında toplanmaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin istihdamına yönelik özel sektöre teşvikler sağlanacaktır" diyerek, işverenleri teşvik edecek yeni mali destek paketlerinin oluşturulacağını belirtmiştir. AKP ayrıca, kamu kurumlarında engelli bireylerin istihdam oranını artırmayı hedefleyerek "kamu kurumlarında engelli bireyler için ayrılan kontenjanlar artırılabilecektir" ifadesine yer vermiştir. Bunun yanı sıra, mesleki eğitim programlarının yaygınlaştırılacağını ve bu bireylerin iş hayatına adaptasyonlarının kolaylaştırılacağını taahhüt etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), kamu sektöründe engelli bireylerin daha fazla istihdam edilmesini sağlamak amacıyla "kamu hizmetlerinde engelli yurttaşlarımızın istihdamı artırılabilecektir" demiştir. CHP ayrıca, özel sektörde engelli istihdamını teşvik etmek amacıyla "özel sektörde engelli bireyleri çalıştıran işverenlere vergi indirimleri sağlanacaktır" diyerek işverenlere yönelik teşvik mekanizmalarını devreye alacağını açıklamıştır. Partinin bir diğer önemli vaadi ise, "engelli bireylerin mesleki yetkinliklerinin artırılması amacıyla mesleki eğitim merkezleri kurulacaktır" şeklinde olmuştur.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), engelli bireylerin iş gücüne katılımını artırmak için "mesleki eğitim programları aracılığıyla engellilerin istihdam edilebilirliği artırılabilecektir" diyerek eğitim yoluyla istihdamın önünü açmayı hedeflemiştir. MHP ayrıca, "engelli bireylere yönelik girişimcilik destekleri sağlanacak ve bu bireylerin kendi işlerini kurmaları teşvik edilecektir" diyerek girişimciliği destekleyen politikalar

sunmuştur. Parti, iş yerlerinde engelli bireylerin karşılaştığı sorunların çözümüne yönelik danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını da vaat etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), engelli bireylerin iş hayatına kazandırılması için "istihdam projeleri kapsamında engellilere öncelik verilecektir" diyerek bu bireylere yönelik pozitif ayrımcılığı savunmuştur. DSP ayrıca, "engelli bireyler için özel iş bulma merkezleri kurulacak ve bu merkezlerde profesyonel destek sağlanacaktır" diyerek kapsamlı bir istihdam planı sunmuştur.

Saadet Partisi (SP), "engelli bireylerin iş bulmasını kolaylaştırmak için küçük ve orta ölçekli işletmelere teşvikler sağlanacaktır" diyerek özel sektörle iş birliği içinde kapsamlı projeler geliştirileceğini belirtmiştir. SP ayrıca, engellilere yönelik mesleki eğitim programlarının yaygınlaştırılacağını ve bu bireylerin çalışma ortamlarının erişilebilir hale getirileceğini açıklamıştır.

Büyük Birlik Partisi (BBP), engelli bireylerin iş hayatına katılımını desteklemek amacıyla "kamu ve özel sektörde engelli istihdamını artıracak düzenlemeler yapılacaktır" ifadesini kullanmıştır. BBP ayrıca, girişimciliği desteklemek amacıyla "engelli bireylerin kendi işlerini kurmaları için faizsiz kredi olanakları sağlanacaktır" diyerek ekonomik bağımsızlıklarını desteklemeyi hedeflemiştir.

3.1.4.6 Sosyal destek

Sosyal destek, engelli bireylerin toplumsal yaşama daha fazla katılımını sağlamak, ekonomik zorluklarını hafifletmek ve yaşam kalitelerini yükseltmek açısından büyük önem taşımaktadır. 2015 genel seçim beyannamelerinde yer alan vaatler, bu bireylerin sosyal yardım mekanizmalarından daha geniş ölçüde yararlanmasını sağlamayı hedeflemiştir. Tüm siyasi partiler, sosyal yardımların kapsamını genişleteceklerini ve bu yardımların daha erişilebilir hale getirilmesi için yeni düzenlemeler yapacaklarını ifade etmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), bu alanda "maddi destek miktarları artırılacak ve sosyal yardım kapsamı genişletilecektir" diyerek engelli bireylere yönelik sosyal yardımların artırılacağını taahhüt etmiştir. AKP ayrıca, "engelli bireylerin evde bakım

hizmetlerinden yararlanma koşulları iyileştirilecek ve bu hizmetlere erişim kolaylaştırılacaktır" diyerek, evde bakım desteği alan engelli bireylerin sayısının artırılacağını belirtmiştir. Parti, sosyal destek programlarının yalnızca maddi yardımlarla sınırlı kalmayacağını, aynı zamanda psikososyal destek hizmetleri ile de çeşitlendirileceğini ifade etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engelli yurttaşlara yönelik sosyal yardımlar artırılacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuş ve sosyal yardımların çeşitlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. CHP ayrıca, engelli bireylerin ailelerine yönelik özel destek programlarının hayata geçirileceğini ve bu bireylerin toplum içinde daha aktif bir yaşam sürmeleri için sosyal projeler geliştirileceğini açıklamıştır. Partinin beyannamesinde, "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak sosyal hizmetlerin kapsamı genişletilecektir" ifadesi yer almaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "sosyal yardım programları artırılacak ve kapsamı genişletilecektir" diyerek, engelli bireylerin daha fazla sosyal hakka erişmesini sağlayacak yeni düzenlemeler yapacağını belirtmiştir. MHP ayrıca, "engelli bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla yerel yönetimler aracılığıyla sosyal destek projeleri geliştirilecektir" diyerek, yerel yönetimlerin bu süreçte aktif rol oynaması gerektiğini vurgulamıştır. Parti, sosyal yardımların yanı sıra, engellilerin sosyal yaşama entegrasyonunu destekleyecek kültürel ve sportif etkinliklerin düzenlenmesini de vaat etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), "sosyal desteklerin artırılması ve özel yaşam merkezlerinin kurulması" şeklinde bir vaat sunmuştur. DSP, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen sosyal projeler geliştireceğini ve bu bireylerin ailelerine yönelik destek programları oluşturacağını açıklamıştır. Parti ayrıca, "engellilere yönelik sosyal yardım programlarının yaygınlaştırılacağı" ifadesine yer vererek, bu bireylerin ekonomik ve sosyal güvenliklerinin sağlanmasına yönelik kapsamlı politikalar geliştireceğini belirtmiştir.

Saadet Partisi (SP), "sosyal çevrenin engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi" yönünde politikalar geliştireceğini belirtmiştir. SP ayrıca, "engelli

bireylere yönelik sosyal yardım programlarının çeşitlendirileceği ve bu bireylerin sosyal yaşama katılımını destekleyecek projeler geliştirilecektir" diyerek, sosyal desteği yalnızca maddi yardımlarla sınırlı tutmayacağını ifade etmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "engelli bireylerin ve ailelerinin sosyal destek mekanizmalarından daha etkin yararlanmasını sağlamak amacıyla yeni düzenlemeler yapılacaktır" demiştir. BBP ayrıca, "engelli bireylerin toplum içinde bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri için sosyal yardımlar çeşitlendirilecek ve erişim kolaylaştırılacaktır" diyerek bu alandaki vaatlerini genişletmiştir. Parti, sosyal destek politikalarının yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde yürütüleceğini ve bu süreçte engelli bireylerin görüşlerinin dikkate alınacağını ifade etmiştir.

3.1.4.7 Kadın engelli istihdamı

Kadın engelli istihdamı konusunda, 2015 genel seçim beyannamelerinde herhangi bir siyasi parti tarafından doğrudan bir vaat sunulmamıştır. Tüm partilerin genel istihdam politikaları içerisinde bu konunun spesifik olarak ele alınmadığı görülmektedir.

3.1.4.8 Yardımcı hizmetler

Yardımcı hizmetler, engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıran ve onların topluma daha etkin şekilde katılmalarını sağlayan önemli destek unsurlarını içermektedir. 2015 genel seçimlerinde tüm siyasi partiler, yardımcı hizmetler konusunda farklı vaatlerde bulunmuş ve bu hizmetlerin kapsamını genişleteceklerini ifade etmiştir. Yardımcı hizmetler kapsamında sunulan vaatler arasında tıbbi malzeme desteği, yardımcı cihazlara erişimin kolaylaştırılması, günlük yaşamı kolaylaştıran hizmetlerin yaygınlaştırılması gibi başlıklar yer almaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "yardımcı hizmetler kapsamında engelli bireylerin ihtiyacı olan tıbbi malzemeler üretilecek ve ücretsiz olarak sunulacaktır" diyerek, engelli bireylerin sağlık gereksinimlerini karşılamaya yönelik politikalar geliştireceğini belirtmiştir. AKP ayrıca, "engelli bireylerin günlük yaşamını kolaylaştıracak yardımcı cihazlara erişim sağlanacaktır" diyerek, bu bireylerin bağımsız yaşamlarını destekleyecek çözümler sunacağını taahhüt etmiştir. AKP'nin

beyannamesinde yer alan bir diğ er önemli vaat, "yardımcı hizmetlerde teknolojik yenilikler uygulanacaktır" şeklinde olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "yardımcı cihazlara erişim kolaylaştırılacaktır" ifadesiyle bu konuda kapsamlı düzenlemeler yapacağını belirtmiştir. CHP ayrıca, "engelli bireylerin yardımcı hizmetlerden ücretsiz yararlanması sağlanacaktır" diyerek bu hizmetlerin erişilebilirliğini artırmayı hedeflediğini açıklamıştır. CHP'nin diğ er bir önemli vaadi, "yerel yönetimlerle iş birliğı içinde yardımcı hizmetlerin yaygınlaştırılması" şeklinde olmuştur. Parti, belediyelerin bu süreçte daha aktif rol oynayacağını ifade etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak yardımcı hizmetler yaygınlaştırılacaktır" şeklinde bir vaat sunarak, bu bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları zorlukları azaltmayı amaçlayan politikalar geliştireceğini belirtmiştir. MHP ayrıca, "teknolojik destekli yardımcı cihazlara erişim sağlanacaktır" diyerek, engelli bireylerin yaşam kalitesini artıracak yenilikçi çözümler sunacağını ifade etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), "yardımcı hizmetlerde standartlar geliştirilecek ve bu hizmetler engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun şekilde sunulacaktır" diyerek bu alandaki kararlılığını göstermiştir. DSP'nin beyannamesinde ayrıca, "engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun özel hizmet birimleri kurulacaktır" şeklinde bir taahhüt yer almaktadır.

Saadet Partisi (SP), "engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak amacıyla yardımcı hizmetler çeşitlendirilecektir" diyerek, bu bireylerin sosyal hayata katılımını destekleyecek çözümler sunacağını açıklamıştır. SP ayrıca, "yardımcı hizmetler kapsamında yerel yönetimlerle iş birliğı yapılacak ve bu hizmetlerin erişilebilirliğı artırılacaktır" ifadesine yer vermiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak yardımcı cihazların erişilebilirliğı artırılacaktır" diyerek, bu bireylerin yaşam kalitesini yükseltecek çözümler sunacağını ifade etmiştir. BBP ayrıca, "yardımcı hizmetlerin kapsamı genişletilecek ve bu alanda yeni projeler geliştirilecektir" şeklinde bir vaat

sunmuştur. Parti, yardımcı hizmetlerin sadece fiziksel desteklerle sınırlı kalmayacağını, psikososyal desteklerle de çeşitlendirileceğini açıklamıştır.

3.1.4.9 Psikolojik destek

Psikolojik destek hizmetleri, engelli bireylerin ve ailelerinin yaşam kalitesini artırmada kritik bir öneme sahiptir. 2015 genel seçimlerinde bu alanda farklı partilerin çeşitli vaatlerde bulunduğu görülmüştür. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin ailelerine psikolojik danışmanlık hizmeti sağlanacaktır" diyerek bu hizmetlerin yaygınlaştırılacağını ve erişimin kolaylaştırılacağını belirtmiştir. AKP ayrıca, "psikolojik destek hizmetleri, rehabilitasyon merkezleri ve sağlık kuruluşları ile entegre edilecektir" diyerek bu hizmetlerin kapsamını genişletmeyi taahhüt etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "psikolojik destek hizmetleri artırılacaktır" şeklinde bir vaat sunmuş ve bu hizmetlerin özellikle eğitim kurumları ve sosyal hizmet merkezleri aracılığıyla sunulacağını açıklamıştır. CHP ayrıca, "engelli bireylerin psikososyal sorunlarını çözmek amacıyla yeni danışmanlık merkezleri kurulacaktır" diyerek bu alanda kapsamlı projeler geliştireceğini ifade etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "rehabilitasyon merkezlerinde psikolojik destek hizmetleri sunulacaktır" diyerek bu merkezlerin yalnızca fiziksel rehabilitasyon değil, aynı zamanda psikolojik destek sağlayan birer merkez haline geleceğini belirtmiştir. MHP ayrıca, "psikolojik destek hizmetleri için özel eğitilmiş personel istihdam edilecektir" diyerek bu alanda nitelikli insan kaynağını artırmayı hedeflediğini açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), psikolojik destek konusunu doğrudan ele almamış olmakla birlikte, "sosyal destek kapsamındaki hizmetler çeşitlendirilecek ve kapsamı genişletilecektir" diyerek bu tür hizmetlerin sosyal destek programlarına entegre edileceğini ifade etmiştir. DSP'nin beyannamesinde, "rehabilitasyon merkezlerinde verilen hizmetlerin kalitesi artırılacaktır" şeklindeki vaat, dolaylı olarak psikolojik desteği de içermektedir.

Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan psikolojik destek hizmetlerinden bahsetmemekle birlikte, sosyal yardım ve rehabilitasyon hizmetleri kapsamında bu tür desteklerin sunulacağını belirtmiştir. SP, "aile danışmanlık merkezleri aracılığıyla engelli bireylere ve ailelerine psikolojik destek sağlanacaktır" diyerek bu konuda yerel yönetimlerle iş birliği yapılacağını açıklamıştır. BBP ise, "rehabilitasyon hizmetlerinin kapsamı genişletilecek ve engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun hale getirilecektir" diyerek dolaylı olarak bu alandaki hizmetlerin artırılacağını belirtmiştir.

Sonuç olarak, psikolojik destek konusunda AKP, CHP ve MHP tarafından daha doğrudan ve kapsamlı vaatlerde bulunulmuştur. DSP, SP ve BBP ise bu tür destek hizmetlerini sosyal ve rehabilitasyon projeleri kapsamında ele alacaklarını ifade etmişlerdir. Tüm partilerin bu alandaki ortak amacı, engelli bireylerin ve ailelerinin psikososyal sorunlarının çözülmesine yönelik daha erişilebilir ve kapsamlı hizmetlerin sunulmasını sağlamaktır. CHP, "psikolojik destek hizmetleri artırılacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. MHP, "rehabilitasyon merkezlerinde psikolojik destek hizmetleri sunulacaktır" demektedir. DSP, SP ve BBP ise bu konuda herhangi bir doğrudan vaat sunmamış ancak sosyal destek kapsamına alınacağını belirtmiştir.

3.1.4.10 Ekonomik destek

Ekonomik destek, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak, bağımsız yaşamalarını teşvik etmek ve maddi sıkıntılarını hafifletmek için oldukça önemli bir alandır. 2015 genel seçimlerinde siyasi partiler, engelli bireylere yönelik ekonomik yardım programlarını geliştirmek amacıyla farklı vaatlerde bulunmuştur. Tüm partilerin ortak amacı, engelli bireylerin gelir seviyelerini iyileştirmek ve sosyal hayata katılımlarını artırmaktır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli aylıkları artırılacak ve yeni destek paketleri geliştirilecektir" diyerek, mevcut ekonomik yardım programlarının kapsamını genişleteceğini belirtmiştir. AKP ayrıca, "engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını desteklemek amacıyla özel projeler oluşturulacaktır" ifadesine yer vermiştir. AKP'nin vaatleri arasında, engelli bireylere yönelik sosyal yardımların

çeşitlendirilmesi ve bu bireylerin iş gücüne katılımını teşvik edecek ekonomik destek mekanizmalarının geliştirilmesi de bulunmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engellilere yönelik ekonomik destek programları iyileştirilecektir" şeklinde bir vaat sunarak, mevcut yardım mekanizmalarının yeniden düzenleneceğini ve ihtiyaç sahibi engelli bireylerin daha fazla destek alacağını açıklamıştır. CHP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal güvenlik haklarının iyileştirilmesi" konusunda da yeni düzenlemeler yapılacağını belirtmiştir. Parti, yerel yönetimler ile iş birliği içerisinde engelli bireylerin gelir seviyelerini artıracak projeler geliştireceğini ifade etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylere yönelik ekonomik destek politikaları geliştirilecektir" diyerek, maddi yardım programlarının kapsamını genişleteceğini ve bu bireylerin ekonomik açıdan güçlendirilmesi için yeni kaynaklar yaratacağını açıklamıştır. MHP ayrıca, "engelli bireylerin girişimcilik faaliyetlerine katılımlarını teşvik etmek amacıyla faizsiz kredi imkanı sağlanacaktır" diyerek bu alanda önemli bir taahhütte bulunmuştur.

Demokratik Sol Parti (DSP), ekonomik desteklerin artırılması gerektiğini vurgulamış ve "engelli bireylere yönelik doğrudan mali yardımlar artırılabilecektir" şeklinde bir vaat sunmuştur. DSP ayrıca, engelli bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla "ekonomik desteklerin çeşitlendirileceği" ifadesine yer vermiştir. Parti, engelli bireylerin refah seviyesini artırmaya yönelik uzun vadeli ekonomik politikalar oluşturacağını açıklamıştır.

Saadet Partisi (SP), "engelli bireylerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak yeni yardım programları oluşturulacaktır" diyerek, sosyal yardım mekanizmalarının kapsamını genişleteceğini belirtmiştir. SP ayrıca, "iş kurmak isteyen engelli bireylere faizsiz kredi desteği verilecektir" diyerek ekonomik bağımsızlığı teşvik eden projeler geliştireceğini ifade etmiştir. Parti, ekonomik destek programlarının yerel yönetimler aracılığıyla daha etkin bir şekilde sunulacağını da açıklamıştır.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları için özel destek paketleri hazırlanacaktır" diyerek, bu bireylere yönelik

ekonomik yardımların artırılacağını belirtmiştir. BBP ayrıca, "engelli bireylere yönelik doğrudan nakit yardımlar artırılacak ve bu bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması sağlanacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. Parti, ekonomik destek programlarının şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine dayandırılacağını da ifade etmiştir.

3.1.4.11 Önlenebilir engellilik

Önlenebilir engellilik başlığında CHP, diğer partilere kıyasla daha kapsamlı vaatlerde bulunmuştur. CHP, doğum öncesi ve sonrası tarama programlarının yaygınlaştırılmasını ve bu konuda toplumu bilinçlendirme kampanyaları düzenleneceğini ifade etmiştir. AKP, MHP, DSP, SP ve BBP tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat belirtilmemiştir. Önlenebilir engellilik konusunda doğrudan vaat sunan tek parti CHP olmuştur. CHP, “erken tanı ve tedaviye yönelik yeni programlar geliştirilecektir” diyerek bu alanda farklılaşmıştır. Diğer partilerin beyannamelerinde bu konuda herhangi bir ifade bulunmamaktadır.

3.1.5 2018 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

AKP 2018 yılı genel seçimlerine iktidar olarak girmiştir. Dolayısıyla seçim beyannamesinde engellilerle ilgili olarak vaatlerden çok gerçekleştirdikleri üzerinde durulmuştur. AKP, engelliler için çeşitli uygulamalara imza atmıştır; bunlar arasında 2.203 engelli öğretmenin istihdamı, görme engelli çocuklar için Braille yazı ile ders kitaplarının basılması ve dağıtımı, evde ve hastanede eğitim hizmetleri, engelli yardımlarının artırılması, bakıma muhtaç engelliler için evde bakım aylığı uygulaması, kamuda 51.814 engelli istihdamı, çevre temizlik vergisinden muafiyet, 5.000 caminin engellilere uygun hale getirilmesi, toplu ulaşımında ücretsiz yolculuk ve engellilere kendi işlerini kurmaları için hibe desteği yer almaktadır.

Tablo 3.5 2018 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler

Partiler/Vaatler	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP
<i>Erişilebilirlik/Ulaşım</i>	+	+	-	--	+	--
<i>Topluma Entegrasyon</i>	+	+	-	--	-	--
<i>Eğitim</i>	+	+	+	--	+	--
<i>Rehabilitasyon</i>	+	+	+	--	-	--
<i>İstihdam</i>	+	+	-	--	+	--
<i>Sosyal Destek</i>	+	+	+	--	+	--
<i>Kadın Engelli İstihdamı</i>	-	-	-	--	-	--
<i>Yardımcı Hizmetler</i>	+	+	+	--	+	--
<i>Psikolojik Destek</i>	+	+	-	--	-	--
<i>Ekonomik Destek</i>	+	+	+	--	+	--
<i>Önlenebilir Engellilik</i>	-	+	-	--	-	--

AKP engelliler için 2018 genel seçim beyannamesinde de birtakım vaatlerde bulunmuştur. Bu vaatler daha önce engelliler için uyguladıkları politikaların daha da geliştirilerek sürdürülmesi şeklinde olmuştur. Yani engelliler için istihdamın daha da artırılması, sosyal destek miktarlarının artırılması, sosyal çevrenin engelliler için daha uygun hale getirilmesi, bakım evlerinin sayısının artırılması vb. şeklinde önceki politikaların geliştirilmesi temelinde olmuştur. Ancak yine kadın engelli istihdamı ve önlenebilir engellilik konularında ayrı bir başlık açılmamıştır.

CHP'nin 2018 yılı genel seçim beyannamesinde yer alan vaatleri arasında; engellilerin hastanelere ulaşımının kolaylaştırılması, hastanelerde tercüman bulundurulması, evde fizik tedavi hizmeti, engelliler için spor salonları, istihdam, ulaşım hizmeti, tıbbi malzeme desteği, erken tanı gibi vaatler sayılabilir.

MHP'nin 2018 yılı seçim beyannamesindeki engelliler için verilen vaatleri; eğitim, rehabilitasyon ve maddi destek gibi vaatlerle sınırlı kalmıştır.

Demokratik Sol Parti'nin 2018 genel seçimlerine ilişkin herhangi bir seçim beyannamesine ulaşılamamıştır (bulunmamaktadır).

SP'nin 2018 genel seçimlerinde engellilere ilişkin vaatleri arasında; bakım ücretlerinin artırılması, üniversitelerde engelli bakım bölüm sayılarının ve kalitelerinin artırılması, engellilerin önündeki valilik ve kaymakamlık olmalarına izin vermeyen engellerin kaldırılması, istihdam, ulaşım, turizm kolaylıkları gibi vaatler sayılabilir.

Büyük Birlik Partisi'nin 2018 genel seçimlerine ilişkin herhangi bir seçim bildirgesine ulaşamamıştır (bulunmamaktadır).

3.1.5.1 Erişilebilirlik/ulaşım

Erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik, engelli bireylerin kamusal alanda bağımsız hareket edebilmeleri ve temel hizmetlere rahatça erişebilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. 2018 genel seçimlerinde bu konuda en kapsamlı vaatleri Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Saadet Partisi (SP) sunmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin ulaşım ve adalet hizmetlerine erişimi kolaylaştırılacaktır" diyerek bu alanda altyapı iyileştirme projeleri başlatacağını taahhüt etmiştir. AKP ayrıca, "toplu taşıma araçlarının engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirileceği" ifadesiyle, şehir içi ulaşımında erişilebilirliğin artırılacağını belirtmiştir. Partinin vaatleri arasında kamu binalarının tamamının erişilebilir hale getirilmesi ve özel sektörde erişilebilirlik standartlarının zorunlu kılınması da bulunmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "kentsel planlamada engelli dostu düzenlemeler yapılacaktır" diyerek şehirlerin erişilebilir hale getirilmesini sağlayacak projeler geliştireceğini açıklamıştır. CHP ayrıca, "erişilebilir kentler yaratılması ve yerel yönetimlerle iş birliği içinde kamu hizmetlerinin engellilere uygun hale getirilmesi" şeklinde detaylı bir vaat sunmuştur. Bu kapsamda belediyelere erişilebilirlik standartlarının uygulanmasında teknik ve mali destek sağlanacağını ifade etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "belediyelerin erişilebilirlik projeleri desteklenecektir" ifadesiyle, yerel yönetimlerin bu konuda teşvik edileceğini belirtmiştir. SP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal yaşam alanlarına erişimini kolaylaştıracak projeler" geliştireceğini

taahhüt etmiştir. Parti, parklar, yaya yolları ve kamuya açık alanlarda erişim standartlarının iyileştirilmesini hedeflemiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) bu konuda doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, "yerel yönetimlerin sosyal sorumluluk projeleri kapsamında erişilebilirliği artırması teşvik edilecektir" şeklinde dolaylı bir taahhütte bulunmuştur. MHP'nin beyannamesinde, engelli bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları erişim sorunlarının giderilmesi amacıyla sosyal projelerin destekleneceği belirtilmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), erişilebilirlik konusunda kapsamlı bir politika sunmamış, ancak "şehir planlamalarında engelli bireylerin ihtiyaçlarının dikkate alınacağı" ifadesiyle bu alandaki sorunların çözümüne yönelik genel bir yaklaşım sergilemiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan erişilebilirlik vaatlerinde bulunmamakla birlikte, "engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak altyapı düzenlemeleri teşvik edilecektir" demiştir. BBP ayrıca, özel sektör ve kamu iş birliğiyle erişilebilirlik projelerinin destekleneceğini ifade etmiştir.

3.1.5.2 Topluma entegrasyon

Engelli bireylerin topluma entegrasyonu, onların sosyal hayata aktif katılımlarını sağlamada temel bir gerekliliktir. 2018 genel seçim beyannamelerinde bu alanda çeşitli vaatler sunulmuş, engelli bireylerin sosyal hayatın her alanında daha görünür olmaları hedeflenmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Saadet Partisi (SP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) bu konuda belirgin taahhütlerde bulunurken Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) dolaylı vaatler sunmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "sosyal hayatta engelli bireylerin daha aktif rol alabileceği projeler geliştirilecektir" diyerek sosyal entegrasyonu teşvik edecek çeşitli projeler sunmuştur. AKP ayrıca, "kültürel etkinlikler ve sosyal faaliyetlerle engelli bireylerin topluma daha fazla katılması sağlanacaktır" ifadesini kullanarak, sosyal hayatın her alanında engelli bireylere yönelik özel düzenlemeler yapacağını taahhüt

etmiştir. Parti, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak bu projelerin daha geniş bir tabana yayılmasını sağlayacağını da belirtmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engellilerin topluma entegrasyonu için yerel yönetimlerle iş birliği yapılacaktır" diyerek yerel düzeyde sosyal projelere ağırlık vereceğini ifade etmiştir. CHP ayrıca, "engellilere yönelik sosyal dayanışma projeleri artırılacak ve bu bireylerin sosyal hayatta daha fazla yer alması sağlanacaktır" diyerek kapsamlı bir sosyal entegrasyon politikası geliştireceğini açıklamıştır. Parti, kültürel ve sportif faaliyetlerin yaygınlaştırılması yoluyla engelli bireylerin toplumla bütünleşmesini sağlamayı hedeflemiştir.

Saadet Partisi (SP), "kültürel ve sportif etkinlikler aracılığıyla engelli bireylerin sosyal yaşamda daha fazla yer alması sağlanacaktır" taahhüdünü sunmuştur. SP ayrıca, "sosyal hayata katılımı desteklemek amacıyla engelli bireylere özel sosyal merkezler açılacaktır" diyerek bu alandaki projelerin kapsamını genişletmiştir. Parti, engelli bireylerin sosyal hayatın her alanında aktif olmasını teşvik edecek sosyal destek programları oluşturacağını da belirtmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), doğrudan topluma entegrasyon başlığı altında vaatlerde bulunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını artıracak projeler desteklenecektir" diyerek dolaylı olarak bu konuda politikalar geliştireceğini ifade etmiştir. MHP ayrıca, "sosyal uyum projeleri kapsamında engellilere yönelik özel etkinlikler düzenlenecektir" ifadesiyle sosyal entegrasyonun önemine vurgu yapmıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), topluma entegrasyon konusunu doğrudan ele almamış, ancak "engelli bireylerin sosyal hizmetlerden daha fazla yararlanmasını sağlayacak projeler geliştirilecektir" diyerek bu süreçte dolaylı katkıda bulunacağını belirtmiştir. DSP ayrıca, "sosyal destek mekanizmaları güçlendirilerek engellilerin toplumsal uyumları artırılacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur.

Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan bir entegrasyon politikası sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal hayata uyum sağlamalarını kolaylaştıracak sosyal projeler geliştirilecektir" ifadesiyle bu konudaki niyetini açıklamıştır. BBP ayrıca,

"engelli bireylere yönelik sosyal aktivitelerin yaygınlaştırılması sağlanacaktır" diyerek bu alanda yerel yönetimlerle iş birliğine önem vereceğini vurgulamıştır.

3.1.5.3 Eğitim

Eğitim, engelli bireylerin topluma kazandırılması ve bağımsız bir yaşam sürmeleri açısından hayati bir öneme sahiptir. 2018 genel seçim beyannamelerinde eğitim alanında çeşitli vaatlerde bulunan partiler, bu bireylerin eğitim olanaklarının artırılması ve eğitim kurumlarının erişilebilir hale getirilmesi konularında taahhütler sunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP) bu konuda öne çıkarken Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) herhangi bir somut vaat sunmamıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireyler için özel eğitim merkezleri ve teknolojik altyapı geliştirilecektir" diyerek, bu alandaki projelerini açıklamıştır. AKP ayrıca, "engelli bireylerin uzaktan eğitim imkanlarından daha fazla yararlanması sağlanacaktır" ifadesiyle, eğitimde dijitalleşmeye yönelik politikalar geliştireceğini belirtmiştir. Parti, eğitim müfredatının engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun hale getirileceğini ve öğretmenlerin bu konuda özel eğitim alacağını ifade etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "eğitim kurumları engellilere uygun hale getirilecektir" diyerek, tüm eğitim kurumlarının fiziksel erişilebilirliğinin sağlanacağını belirtmiştir. CHP ayrıca, "engelli bireylerin eğitim sürecinde karşılaştıkları engellerin kaldırılması amacıyla destek hizmetleri sunulacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, burs imkanlarının genişletileceğini ve özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin destekleneceğini de taahhüt etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engellilere yönelik mesleki eğitim programları yaygınlaştırılacaktır" diyerek, bu bireylerin iş hayatına kazandırılmasını hedefleyen eğitim projelerine ağırlık vereceğini belirtmiştir. MHP ayrıca, "özel eğitim merkezleri kurulacak ve engelli bireylerin meslek edinme süreçleri desteklenecektir" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur.

Saadet Partisi (SP), "eğitim altyapısı geliştirilecek ve burs imkanları artırılacaktır" diyerek, engelli bireylerin eğitim sürecinde yaşadıkları ekonomik sıkıntılarının giderilmesi için özel destek programları sunacağını açıklamıştır. SP ayrıca, "engelli bireyler için özel tasarlanmış eğitim materyalleri üretilecektir" diyerek, bu alanda yenilikçi çözümler sunmayı hedeflediğini ifade etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) doğrudan eğitim alanında bir vaat sunmamakla birlikte, sosyal destek politikaları kapsamında dolaylı olarak bu bireylerin eğitim imkanlarının artırılacağını belirtmiştir. DSP, "engelli bireylerin sosyal desteklerden yararlanarak eğitim hayatlarına devam etmeleri sağlanacaktır" diyerek, bu bireylerin eğitim sürecinde destekleneceğini ifade etmiştir. BBP ise, "engelli bireylere yönelik sosyal projeler kapsamında eğitim imkanları geliştirilecektir" şeklinde genel bir taahhütte bulunmuştur.

3.1.5.4 Rehabilitasyon

Rehabilitasyon hizmetleri, engelli bireylerin hem fiziksel hem de psikolojik iyileşme süreçlerini destekleyerek topluma kazandırılmalarını sağlamada hayati bir öneme sahiptir. 2018 genel seçimlerinde rehabilitasyon hizmetleri konusunda kapsamlı vaatlerde bulunan partiler arasında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP) öne çıkmıştır. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) ise bu konuda doğrudan bir vaat sunmamış, ancak dolaylı olarak sosyal destek projeleri kapsamında rehabilitasyonun önemine vurgu yapmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "rehabilitasyon merkezlerinin sayısı artırılacak ve hizmet kalitesi yükselecektir" diyerek mevcut rehabilitasyon hizmetlerini iyileştirmeyi hedeflediğini belirtmiştir. AKP ayrıca, "engelli bireylerin evde bakım hizmetleri ile rehabilitasyon süreçleri entegre edilecektir" ifadesiyle, evde bakım alan engelli bireylerin rehabilitasyon hizmetlerinden daha etkin bir şekilde yararlanmasını sağlamayı taahhüt etmiştir. Parti, "teknolojik cihaz destekli rehabilitasyon yöntemleri geliştirilecektir" diyerek bu alanda yenilikçi projeler geliştireceğini de açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "erken tanı ve tedavi ile rehabilitasyon hizmetleri geliştirilecektir" taahhüdünü vermiştir. CHP ayrıca, "rehabilitasyon merkezleri yaygınlaştırılacak ve bu merkezlerde ücretsiz hizmet sunulacaktır" diyerek bu hizmetlerin herkes için erişilebilir olmasını sağlayacağını ifade etmiştir. Parti, rehabilitasyon sürecinde engelli bireylere psikososyal destek sağlanacağını ve bu süreçte ailelerin de bilgilendirilip destekleneceğini belirtmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "toplum tabanlı rehabilitasyon hizmetleri yaygınlaştırılacaktır" ifadesini kullanarak, yerel yönetimler aracılığıyla bu hizmetlerin geniş kitlelere ulaştırılmasını hedeflediğini açıklamıştır. MHP ayrıca, "rehabilitasyon merkezlerinde engelli bireylerin meslek edinmelerine yönelik özel programlar uygulanacaktır" diyerek bu süreci mesleki eğitimle destekleyeceğini taahhüt etmiştir. Parti, kırsal kesimlerde rehabilitasyon hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmayı da hedeflemektedir.

Saadet Partisi (SP), "bakım ve rehabilitasyon hizmetlerine erişim artırılabilecektir" demektedir. SP ayrıca, "rehabilitasyon süreçlerinde kullanılacak modern cihazların temini sağlanacaktır" diyerek teknolojik gelişmelerin bu alanda uygulanacağını belirtmiştir. Parti, engelli bireylerin ailelerine yönelik rehberlik hizmetleri sunacağını ve bu bireylerin sosyal hayata daha kolay entegre olmalarını sağlayacak projeler geliştireceğini ifade etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan rehabilitasyon hizmetleri konusunda bir vaat sunmamış olmakla birlikte, sosyal destek programları kapsamında bu hizmetlerin önemini vurgulamıştır. DSP, "engelli bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmek amacıyla özel sosyal hizmet birimleri oluşturulacaktır" diyerek dolaylı olarak rehabilitasyonun destekleneceğini belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), rehabilitasyon hizmetlerine yönelik doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını kolaylaştıracak destek programları uygulanacaktır" ifadesini kullanmıştır. BBP ayrıca, "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak rehabilitasyon projeleri desteklenecektir" diyerek bu süreçte yerel yönetimlerin aktif rol oynamasını sağlayacağını açıklamıştır.

3.1.5.5 İstihdam

Engelli bireylerin istihdamı, onların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve topluma tam katılım sağlamaları açısından büyük bir öneme sahiptir. 2018 genel seçim beyannamelerinde engelli bireylerin istihdamını artırmayı hedefleyen çeşitli vaatler sunulmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Saadet Partisi (SP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) bu konuda belirgin taahhütlerde bulunurken Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) dolaylı vaatler sunmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin iş hayatına kazandırılması için özel sektöre teşvikler sağlanacaktır" diyerek destekleyici politikalarını ortaya koymuştur. AKP ayrıca, "kamu kurumlarında engelli kontenjanları artırılacak ve bu bireylerin kamu hizmetlerinde daha fazla yer alması sağlanacaktır" şeklinde kapsamlı bir taahhütte bulunmuştur. Parti, özel sektörde engelli bireylerin istihdamını teşvik etmek amacıyla vergi indirimleri ve istihdam destek paketleri sunacağını da açıklamıştır. Ayrıca, "engelli bireylerin mesleki eğitim programlarına katılımlarını artırmak amacıyla özel eğitim merkezleri kurulacaktır" ifadesiyle bu bireylerin istihdam edilebilirliklerinin artırılacağını belirtmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "kamu kurumlarında engelli istihdam oranı artırılacaktır" diyerek kamu sektöründe engelli bireylerin daha fazla yer bulmasını sağlayacak düzenlemeler yapacağını taahhüt etmiştir. CHP ayrıca, "engelli bireylere yönelik mesleki eğitim ve istihdam garantili kurslar açılacaktır" ifadesiyle bu alanda sürdürülebilir projeler geliştireceğini açıklamıştır. Parti, özel sektörde engelli bireylerin çalıştırılmasını teşvik etmek amacıyla işverenlere yönelik mali desteklerin artırılacağını da vaat etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "küçük işletmelerde engelli istihdamı artırılacaktır" diyerek bu bireylerin iş gücüne katılımını destekleyecek politikalar geliştireceğini ifade etmiştir. SP ayrıca, "engelli bireylerin kendi işlerini kurmaları için faizsiz kredi desteği sağlanacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. Parti, istihdam edilen engelli

bireylerin sosyal güvenlik primlerinin devlet tarafından karşılanacağını ve bu yolla işverenlerin teşvik edileceğini de açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), doğrudan istihdam başlığı altında vaatlerde bulunmamakla birlikte, "engelli bireylerin meslek edinmelerini sağlayacak projeler desteklenecektir" diyerek dolaylı olarak bu konuda politikalar geliştireceğini ifade etmiştir. MHP ayrıca, "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak engelli bireylerin istihdamını destekleyecek projeler geliştirilecektir" şeklinde bir yaklaşım benimsemiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan istihdam konusunda bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin ekonomik olarak desteklenmesi ve sosyal hizmetlerden yararlanarak iş hayatına kazandırılması sağlanacaktır" ifadesiyle bu bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yönelik politikalar geliştireceğini belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) de doğrudan istihdam vaatlerinde bulunmamakla birlikte, "engelli bireylerin ekonomik hayatın içinde yer almalarını kolaylaştıracak sosyal projeler uygulanacaktır" demiştir. BBP ayrıca, "engelli bireylerin iş bulmasını kolaylaştıracak özel iş bulma merkezleri kurulacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur.

3.1.5.6 Sosyal destek

Sosyal destek, engelli bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarını kolaylaştıran, yaşam standartlarını iyileştiren ve topluma entegrasyonlarını teşvik eden önemli bir politika alanıdır. 2018 genel seçim beyannamelerinde sosyal destek konusuna geniş yer verilmiş ve partiler bu konuda çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP) doğrudan sosyal destek vaatleri sunarken, Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) daha dolaylı ifadelerle sosyal destek politikalarına vurgu yapmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "sosyal yardımlar artırılacak ve kapsamı genişletilecektir" diyerek mevcut sosyal yardım mekanizmalarını güçlendireceğini taahhüt etmiştir. AKP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal hizmetlere erişimi kolaylaştırılacaktır" ifadesini kullanarak, yerel yönetimlerle iş birliği içinde sosyal destek projelerinin hayata geçirileceğini belirtmiştir. Parti, özellikle evde bakım desteği alan engelli bireylere yönelik hizmetlerin artırılacağını ve bu desteklerin daha kolay erişilebilir hale getirileceğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, "engelli bireylerin ailelerine yönelik sosyal destek programları geliştirilecektir" diyerek ailelerin de sosyal yardım kapsamına alınacağını açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engelli bireylere yönelik sosyal yardım ve hizmetler geliştirilecektir" diyerek sosyal destek alanında kapsamlı projeler sunmuştur. CHP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal hayata katılımını kolaylaştırmak amacıyla özel sosyal destek merkezleri kurulacaktır" ifadesine yer vermiştir. Parti, sosyal yardımların yalnızca maddi destekle sınırlı kalmayacağını, aynı zamanda psikososyal destek, rehberlik hizmetleri ve kültürel etkinlikler gibi farklı alanlarda da genişletileceğini açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "maddi destek mekanizmaları iyileştirilecektir" diyerek, engelli bireylerin ekonomik zorluklarını hafifletecek yeni sosyal yardım projeleri geliştireceğini ifade etmiştir. MHP ayrıca, "engelli bireylere yönelik sosyal destek programları çeşitlendirilecek ve bu bireylerin ailelerine özel danışmanlık hizmetleri sunulacaktır" şeklinde vaatlerde bulunmuştur. Parti, sosyal yardımların dağıtımında şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine önem vereceğini de belirtmiştir.

Saadet Partisi (SP), "sosyal destek alanında yeni projeler geliştirilecektir" diyerek, engelli bireylerin sosyal çevrelerine uyumlarını kolaylaştıracak sosyal yardım projelerini hayata geçireceğini açıklamıştır. SP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal hizmetlere erişimi artırılacak ve bu bireylere yönelik özel sosyal dayanışma programları uygulanacaktır" ifadesini kullanarak, bu konuda yerel yönetimlerle ortak çalışmalara vurgu yapmıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan sosyal destek vaatlerinde bulunmamakla birlikte, "engelli bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmek amacıyla sosyal hizmetlerin kapsamı genişletilecektir" diyerek bu bireylerin sosyal hayata daha aktif katılımlarını sağlayacak politikalar geliştireceğini ifade etmiştir. DSP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal yardımlara daha hızlı erişimi sağlanacaktır" ifadesini kullanarak bu alanda dolaylı vaatlerde bulunmuştur.

Büyük Birlik Partisi (BBP), sosyal destek konusunda doğrudan vaatlerde bulunmamakla birlikte, "engelli bireylere yönelik sosyal projeler desteklenecek ve bu bireylerin ihtiyaçlarına uygun sosyal yardım mekanizmaları oluşturulacaktır" diyerek sosyal destek projelerine vurgu yapmıştır. BBP ayrıca, "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak engelli bireylere yönelik sosyal destek hizmetleri yaygınlaştırılacaktır" ifadesini kullanmıştır.

3.1.5.7 Kadın engelli istihdamı

Kadın engelli istihdamı konusunda hiçbir parti doğrudan bir vaat sunmamıştır. Tüm partilerin genel istihdam politikalarında bu konuya özel bir vurgu yapılmadığı görülmektedir.

3.1.5.8 Yardımcı hizmetler

AKP, CHP ve SP yardımcı hizmetler konusunda engelli bireylere yönelik destekler sunulması gerektiğini belirtmiştir. AKP, yardımcı cihaz temini ve medikal desteklerin arttırılacağını taahhüt etmiştir. CHP, belediyeler aracılığıyla yardımcı hizmetlerin yaygınlaştırılacağını ifade ederken, SP bu hizmetlerin erişilebilir hale getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. MHP, DSP ve BBP tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat belirtilmemiştir. AKP, CHP, MHP ve SP yardımcı hizmetler konusunda benzer taahhütlerde bulunmuş ve engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu yardımcı cihazlara erişimlerini kolaylaştıracak politikalar sunmuştur. AKP, "yardımcı cihazlara erişim kolaylaştırılacaktır" derken, CHP, "özel yardımcı hizmet merkezleri kurulacaktır" taahhüdünü vermiştir. MHP, "teknolojik yardımcı hizmetler geliştirilecektir" derken, SP, "engelli bireylerin medikal cihazlara erişimleri desteklenecektir" demektedir. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir vaat sunmamıştır.

3.1.5.9 Psikolojik destek

Psikolojik destek, engelli bireylerin ve ailelerinin yaşadığı zorlukları hafifletmek, onların sosyal hayata uyumlarını kolaylaştırmak ve genel yaşam kalitelerini artırmak açısından kritik bir öneme sahiptir. 2018 genel seçim beyannamelerinde bu konuda çeşitli vaatlerde bulunulmuş, bazı partiler doğrudan psikolojik destek hizmetlerini geliştirmeyi taahhüt ederken, bazıları dolaylı olarak bu alanda iyileştirmeler yapacaklarını belirtmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylere yönelik psikolojik danışmanlık hizmetleri artırılacaktır" diyerek bu hizmetlerin kapsamını genişleteceğini ifade etmiştir. AKP ayrıca, "rehabilitasyon merkezlerinde psikolojik destek birimleri oluşturulacak ve bu merkezlerde görev yapacak uzmanların sayısı artırılacaktır" şeklinde detaylı bir taahhütte bulunmuştur. Parti, engelli bireylerin ailelerine yönelik rehberlik hizmetleri sağlayarak bu süreçte ailelerin de desteklenmesini hedeflemektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "psikolojik destek merkezleri kurulacaktır" ifadesiyle kapsamlı bir projeyi hayata geçireceğini açıklamıştır. CHP ayrıca, "engelli bireylerin eğitim ve sosyal yaşamda karşılaştıkları psikolojik sorunları çözmek amacıyla uzman desteği sağlanacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, bu merkezlerin ücretsiz hizmet vereceğini ve yerel yönetimlerle iş birliği içinde faaliyet göstereceğini belirtmiştir.

Saadet Partisi (SP), doğrudan psikolojik destekten bahsetmemekle birlikte, "sosyal destek hizmetleri kapsamında psikolojik yardım sağlanacaktır" demektedir. SP ayrıca, "engelli bireylerin ailelerine yönelik psikososyal destek programları geliştirilecektir" diyerek dolaylı yoldan bu konuda kapsamlı bir yaklaşım sergilemiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), doğrudan psikolojik destek vaatlerinde bulunmamakla birlikte, "rehabilitasyon süreçlerinde psikolojik destek unsurlarına ağırlık verilecektir" şeklinde bir ifade kullanarak bu alandaki önemine vurgu yapmıştır. MHP ayrıca, engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu

kolaylaştırmak amacıyla psikososyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını belirtmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), psikolojik destek konusunda doğrudan bir vaat sunmamış, ancak "engelli bireylerin sosyal hizmetlerden daha fazla yararlanmasını sağlamak amacıyla rehberlik ve danışmanlık hizmetleri geliştirilecektir" diyerek dolaylı bir destek politikası sunmuştur.

Büyük Birlik Partisi (BBP) de bu konuda doğrudan bir vaat sunmamış, ancak "engelli bireylerin sosyal uyumlarını kolaylaştıracak danışmanlık hizmetleri sağlanacaktır" diyerek dolaylı olarak psikolojik destek mekanizmalarını güçlendireceğini ifade etmiştir. BBP ayrıca, ailelere yönelik rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını taahhüt etmiştir.

3.1.5.10 Ekonomik destek

Ekonomik destek, engelli bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmek, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak ve topluma daha güçlü bir şekilde entegre olmalarını sağlamak açısından önemli bir politika alanıdır. 2018 genel seçimlerinde bu alanda çeşitli vaatlerde bulunan partiler, maddi yardımların artırılması, sosyal yardım programlarının kapsamının genişletilmesi ve engelli bireylerin ekonomik hayata daha etkin katılımını sağlamak amacıyla farklı projeler sunmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "maddi yardımlar ve sosyal destek miktarları artırılacaktır" diyerek engelli bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik mevcut yardım mekanizmalarını güçlendireceğini ifade etmiştir. AKP ayrıca, "engelli bireylere yönelik sosyal yardım programlarının kapsamı genişletilecek ve bu bireylerin gelir seviyeleri iyileştirilecektir" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. Parti, engelli bireylerin ekonomik olarak güçlenmelerini sağlamak amacıyla çeşitli teşvik ve destek paketleri sunacağını da açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "ekonomik destek kapsamı genişletilecektir" diyerek sosyal yardımların artırılacağını ve bu yardımların sadece maddi destekle sınırlı kalmayacağını ifade etmiştir. CHP ayrıca, "engelli bireylerin iş gücüne katılımını

teşvik edecek mali destekler sağlanacaktır" diyerek iş hayatında daha fazla yer almalarını sağlayacak projeler geliştireceğini belirtmiştir. Parti, ekonomik destek politikalarının yerel yönetimlerle iş birliği içinde hayata geçirileceğini de vurgulamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylerin ekonomik bağımsızlığını sağlayacak politikalar geliştirilecektir" taahhüdünü vermiştir. MHP ayrıca, "engelli bireylerin girişimcilik faaliyetlerini desteklemek amacıyla faizsiz kredi imkanları sağlanacaktır" diyerek bu bireylerin kendi işlerini kurmalarını teşvik etmeyi hedeflediğini açıklamıştır. Parti, kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylerin ekonomik hayata katılımını artırmak amacıyla özel destek programları oluşturacağını da ifade etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "engelli bireylerin ekonomik durumlarını iyileştirecek sosyal yardım projeleri geliştirilecektir" demektedir. SP ayrıca, "engelli bireylere yönelik faizsiz kredi desteği sağlanacak ve bu bireylerin ekonomik bağımsızlıkları teşvik edilecektir" ifadesine yer vermiştir. Parti, sosyal yardımların düzenli olarak artırılacağını ve bu yardımların ihtiyaçlara göre çeşitlendirileceğini belirtmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP) doğrudan ekonomik destek konusunda bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal yardım programlarından daha fazla yararlanmaları sağlanacaktır" diyerek bu bireylerin ekonomik durumlarını iyileştirmeye yönelik dolaylı vaatlerde bulunmuştur. DSP ayrıca, engelli bireylere yönelik ekonomik desteklerin yerel yönetimlerle iş birliği içinde artırılacağını ifade etmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), ekonomik destek konusunda doğrudan bir vaat sunmamış, ancak "engelli bireylere yönelik sosyal yardım mekanizmaları çeşitlendirilecektir" diyerek dolaylı olarak bu alandaki politikalarını açıklamıştır. BBP ayrıca, "engelli bireylerin ekonomik yaşamda daha aktif rol alabilmeleri için özel projeler geliştirilecektir" ifadesine yer vermiştir.

3.1.5.11 Önlenebilir engellilik

CHP, 2018 seçim beyannamesinde önlenebilir engellilik konusunda en kapsamlı vaatleri sunmuştur. CHP, doğum öncesi ve sonrası tarama programlarının yaygınlaştırılmasını ve bu konuda toplumu bilinçlendirme kampanyalarının düzenlenmesini taahhüt etmiştir. AKP, MHP, DSP, SP ve BBP tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat belirtilmemiştir. Önlenebilir engellilik konusunda doğrudan vaat sunan tek parti CHP olmuştur. CHP, “erken tanı ve tedavi yöntemleri geliştirilecek, gebelik dönemi tarama programları yaygınlaştırılacaktır” diyerek bu alanda farklılaşmıştır. Diğer partiler bu konuda herhangi bir taahhüt sunmamıştır.

3.1.6 2023 Genel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

2023 genel seçimleri öncesinde siyasi partiler, engelli bireylerin toplumsal yaşama daha aktif katılımını sağlamak, yaşam standartlarını yükseltecek sosyal politikalar geliştirmek ve istihdamdan eğitime kadar çeşitli alanlarda desteklerini arttırmak amacıyla farklı vaatlerde bulunmuştur. Tüm partilerin beyannamelerinde, engelli bireylerin haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik politikalar önemli bir yer tutmuş, sosyal yardım programlarından psikolojik desteğe kadar geniş bir yelpazede taahhütler sunulmuştur. Bu kapsamda, 2023 seçim beyannameleri incelenerek partilerin engelli bireylere yönelik sundukları vaatler, "Erişilebilirlik/Ulaşım", "Topluma Entegrasyon", "Eğitim", "Rehabilitasyon", "İstihdam", "Sosyal Destek", "Kadın Engelli İstihdamı", "Yardımcı Hizmetler", "Psikolojik Destek", "Ekonomik Destek" ve "Önlenebilir Engellilik" başlıkları altında gruplandırılmıştır.

Tablo 3.6 2023 Genel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler

Partiler	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP	YRP	DEM	İP
<i>Erişilebilirlik/Ulaşım</i>	+	+	+	-	+	-	+	+	+
<i>Topluma Entegrasyon</i>	+	+	+	-	-	-	+	+	+
<i>Eğitim</i>	+	+	+	+	+	-	+	+	+
<i>Rehabilitasyon</i>	+	+	+	-	+	-	+	-	-
<i>İstihdam</i>	+	+	+	-	+	-	-	+	+
<i>Sosyal Destek</i>	+	+	+	-	+	-	-	+	+
<i>Kadın Engelli İstihdamı</i>	-	-	-	-	-	-	+	-	-
<i>Yardımcı Hizmetler</i>	+	+	+	-	+	-	-	-	-
<i>Psikolojik Destek</i>	+	+	+	-	-	-	+	+	-
<i>Ekonomik Destek</i>	+	+	+	-	+	-	-	+	+
<i>Önlenebilir Engellilik</i>	-	+	-	-	-	-	-	+	-

3.1.6.1 Erişilebilirlik/ulaşım

Erişilebilirlik ve ulaşım, engelli bireylerin bağımsız olarak yaşam sürdürebilmeleri ve topluma tam katılım sağlayabilmeleri açısından kritik bir konudur. 2023 genel seçim beyannamelerinde birçok siyasi parti, engelli bireylerin kamu hizmetlerine, sosyal alanlara ve fiziksel çevreye erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla farklı projeler vaat etmiştir. Bu alanda en dikkat çekici vaatleri Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Saadet Partisi (SP) ve İYİ Parti (İP) sunmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin ulaşımında karşılaştıkları sorunları çözmek amacıyla özel düzenlemeler yapılacak, kamu ve özel ulaşım hizmetlerinde standartlar geliştirilecektir" ifadesini kullanarak, bu konuda kapsamlı projeler geliştireceğini taahhüt etmiştir. AKP ayrıca, "kamu binalarının, toplu taşıma araçlarının ve sosyal alanların tamamı engelli dostu hale getirilecektir" diyerek, şehirlerin genel erişilebilirliğini artırmayı hedeflediğini açıklamıştır. Parti, özel sektörle iş birliği yaparak erişilebilirlik standartlarının yaygınlaştırılmasını da hedeflemektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "erişilebilir kent projeleri geliştirilecek, kentsel planlamada engellilere uygun altyapı çalışmaları hayata geçirilecektir" diyerek bu konuda somut hedefler koymuştur. CHP ayrıca, "belediyelerle iş birliği yapılarak erişilebilirlik standartlarının yaygınlaştırılması sağlanacaktır" ifadesine yer vermiştir. Parti, engelli bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları fiziki engellerin kaldırılması amacıyla kapsamlı altyapı projeleri geliştireceğini belirtmiştir.

Saadet Partisi (SP), "belediyelerin engelli dostu projeleri desteklenecek ve bu projelere ek mali kaynak sağlanacaktır" ifadesiyle yerel yönetimlerin bu alandaki rolünü vurgulamıştır. SP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal alanlara, parklara ve spor tesislerine erişimini kolaylaştıracak düzenlemeler yapılacaktır" diyerek şehir yaşamında engellilere yönelik iyileştirmeler yapacağını açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), doğrudan erişilebilirlik başlığı altında bir vaat sunmamakla birlikte, "yerel yönetimlerin engellilere yönelik projeleri desteklenecektir" diyerek dolaylı bir taahhütte bulunmuştur. MHP, engelli bireylerin ulaşım ve kamu hizmetlerine erişimlerini artırmak amacıyla yerel düzeyde teşvik edici politikalar uygulayacağını belirtmiştir.

İYİ Parti (İP), "erişilebilirlik alanında belediyelerle ortak projeler yürütülecek ve toplu taşıma sistemleri engelliler için uygun hale getirilecektir" demektedir. İP ayrıca, "akıllı şehir teknolojileri kullanılarak engelli bireylerin ihtiyaçlarına özel çözümler geliştirilecektir" diyerek bu konuda yenilikçi projeler sunmayı hedeflediğini açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) doğrudan erişilebilirlik konusunda vaat sunmamış olmakla birlikte, genel sosyal politikalar kapsamında engelli bireylere yönelik altyapı iyileştirmeleri yapılacağını ifade etmişlerdir. DSP, "şehir planlamalarında engellilerin ihtiyaçlarına öncelik verilecektir" derken, BBP "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak projeler desteklenecektir" ifadesine yer vermiştir.

3.1.6.2 Topluma entegrasyon

Topluma entegrasyon, engelli bireylerin sosyal hayata katılımlarını artırmak, onların toplum içinde aktif bireyler olarak yer almalarını sağlamak ve toplumsal farkındalığı yükseltmek amacıyla önemli bir politika alanıdır. 2023 genel seçim beyannamelerinde birçok siyasi parti, bu konuda farklı vaatlerde bulunmuş, sosyal projeler ve farkındalık kampanyaları ile engelli bireylerin topluma daha etkin şekilde katılmalarını hedeflemiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "sosyal yardım ve dayanışma projeleri ile engelli bireylerin toplumsal hayatta daha aktif olmaları sağlanacaktır" diyerek bu alandaki taahhütlerini dile getirmiştir. AKP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal uyumunu desteklemek amacıyla yerel yönetimlerle iş birliği yapılacaktır" ifadesini kullanarak bu süreçte yerel yönetimlerin rolünü vurgulamıştır. Parti, kültürel etkinlikler, spor faaliyetleri ve sosyal dayanışma projeleri ile engelli bireylerin sosyal hayata katılımlarını teşvik etmeyi taahhüt etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engellilere yönelik toplumsal farkındalığı artıracak kampanyalar düzenlenecektir" demektedir. CHP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştıkları önyargıları kırmak amacıyla farkındalık eğitimleri verilecektir" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, bu süreçte yerel yönetimlerle ortak projeler geliştirerek sosyal uyum çalışmalarını yaygınlaştıracığını ifade etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "sosyal entegrasyonu desteklemek amacıyla yeni sosyal projeler geliştirilecektir" diyerek bu konuda önemli adımlar atacağını belirtmiştir. MHP, engelli bireylerin sosyal hayatta daha fazla yer bulmalarını sağlamak amacıyla kültürel ve sportif etkinliklerin düzenlenmesini teşvik edeceğini de ifade etmiştir. Parti, özellikle kırsal kesimde yaşayan engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu kolaylaştıracak projelere öncelik vereceğini açıklamıştır.

İYİ Parti (İP), "engellilerin sosyal yaşamda eşit bireyler olarak yer almaları sağlanacaktır" ifadesini kullanmıştır. İP ayrıca, "toplumun her kesiminde farkındalığı artırmak amacıyla ulusal çapta kampanyalar düzenlenecektir" diyerek bu konuda geniş

kapsamlı projeler geliştireceğini belirtmiştir. Parti, engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu destekleyecek sosyal merkezlerin kurulacağını da taahhüt etmiştir.

Saadet Partisi (SP), doğrudan topluma entegrasyon başlığı altında bir vaat sunmamakla birlikte, sosyal destek projeleri kapsamında bu süreci destekleyeceğini ifade etmiştir. SP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal uyumunu sağlamak amacıyla kültürel ve sportif faaliyetlere katılımı teşvik edilecektir" ifadesine yer vermiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), topluma entegrasyon konusunda doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal hizmetlerden yararlanmasını kolaylaştıracak projeler geliştirilecektir" diyerek bu süreci dolaylı olarak destekleyeceğini ifade etmiştir. Parti, sosyal uyumu artırmaya yönelik projelerin yerel yönetimler tarafından yürütülmesini teşvik edeceğini açıklamıştır.

Büyük Birlik Partisi (BBP), topluma entegrasyon konusunda doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal uyumlarını kolaylaştıracak projeler desteklenecektir" ifadesini kullanmıştır. BBP ayrıca, "engelli bireylere yönelik sosyal projeler geliştirilecek ve bu bireylerin sosyal hayata katılımı sağlanacaktır" diyerek dolaylı olarak bu konuda adımlar atacağını belirtmiştir.

3.1.6.3 Eğitim

Eğitim, engelli bireylerin topluma kazandırılması, bağımsız yaşamlarını sürdürebilmeleri ve istihdam edilebilirliklerinin artırılması açısından hayati bir öneme sahiptir. 2023 genel seçimlerinde siyasi partiler, eğitim alanında farklı projeler ve politikalar sunarak engelli bireylerin eğitim imkanlarının iyileştirilmesini hedeflemiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP) ve İYİ Parti (İP) bu konuda çeşitli vaatlerde bulunmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin eğitime erişimleri kolaylaştırılacaktır" diyerek bu bireylerin eğitime katılımlarını artıracak projeler geliştireceğini ifade etmiştir. AKP ayrıca, "özel eğitim merkezlerinin sayısı artırılacak ve bu merkezlerin teknolojik altyapısı güçlendirilecektir" şeklinde kapsamlı bir vaat

sunmuştur. Parti, engelli bireylerin dijital eğitim imkanlarından daha fazla yararlanması için özel projeler geliştireceğini de açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engellilere yönelik burs ve destek programları artırılacaktır" diyerek bu bireylerin eğitimde karşılaştıkları ekonomik engellerin ortadan kaldırılacağını taahhüt etmiştir. CHP ayrıca, "eğitim kurumlarının fiziksel altyapısı engellilere uygun hale getirilecektir" ifadesini kullanarak, erişilebilir eğitimi destekleyecek altyapı projelerine öncelik vereceğini belirtmiştir. Parti, öğretmenlerin engelli bireylere yönelik özel eğitim almasını sağlayacak programlar geliştireceğini de vaat etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engellilere uygun mesleki eğitim merkezleri kurulacaktır" taahhüdünü vererek, bu bireylerin iş gücüne katılımını destekleyecek eğitim projeleri sunmuştur. MHP ayrıca, "özel yetenekleri olan engelli bireylerin bu yeteneklerini geliştirecek özel eğitim programları uygulanacaktır" diyerek farklı ihtiyaçlara yönelik eğitim politikaları geliştireceğini açıklamıştır.

Saadet Partisi (SP), "eğitimde fırsat eşitliği sağlanacaktır" diyerek engelli bireylerin eğitimde dezavantaj yaşamalarını önleyecek politikalar geliştireceğini ifade etmiştir. SP ayrıca, "engelli bireylerin dini ve kültürel eğitime erişimlerini kolaylaştıracak projeler hayata geçirilecektir" diyerek bu alandaki kapsayıcı politikalarını açıklamıştır. Parti, özel eğitim materyalleri ve teknolojik destek sağlayarak engelli öğrencilerin eğitime erişimlerini artırmayı hedeflemektedir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan eğitim alanında somut bir vaat sunmamakla birlikte, "sosyal destek politikaları kapsamında engelli bireylerin eğitime devam etmeleri teşvik edilecektir" demektedir. Parti, engelli bireylerin eğitim hayatında karşılaştıkları sosyal ve ekonomik engelleri kaldırmaya yönelik projeler geliştireceğini ifade etmiştir.

İYİ Parti (İP), "engelli bireylerin eğitim imkanlarının genişletilmesi ve özel eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması sağlanacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. İP ayrıca, "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak engellilere yönelik eğitim projeleri desteklenecektir" diyerek bu süreçte yerel yönetimlerin rolüne vurgu yapmıştır.

Büyük Birlik Partisi (BBP), eğitim konusunda doğrudan bir vaat sunmamış, ancak "engelli bireylerin sosyal hayata kazandırılmaları için farklı projeler geliştirilecektir" diyerek dolaylı olarak bu süreci destekleyeceğini ifade etmiştir.

3.1.6.4 Rehabilitasyon

Rehabilitasyon hizmetleri, engelli bireylerin hem fiziksel hem de psikososyal iyileşmelerini desteklemek amacıyla kritik bir öneme sahiptir. 2023 genel seçim beyannamelerinde rehabilitasyon konusuna yer veren partiler, engelli bireylerin bu hizmetlere daha kolay erişimini sağlamak ve hizmet kalitesini artırmak amacıyla farklı vaatlerde bulunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP) bu alanda somut politikalar sunarken Demokratik Sol Parti (DSP), Büyük Birlik Partisi (BBP) ve İYİ Parti (İP) doğrudan bir taahhütte bulunmamıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "rehabilitasyon merkezleri yaygınlaştırılacak ve hizmet kalitesi artırılacaktır" diyerek mevcut rehabilitasyon altyapısının genişletileceğini taahhüt etmiştir. AKP ayrıca, "evde bakım hizmetleri ile rehabilitasyon süreçleri entegre edilecek ve bu hizmetlerden yararlanma kolaylaştırılacaktır" ifadesiyle, engelli bireylerin rehabilitasyon süreçlerini daha erişilebilir hale getireceğini belirtmiştir. Parti, kırsal bölgelerde rehabilitasyon hizmetlerine erişim sağlamak amacıyla mobil hizmet birimlerinin kurulacağını da açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engellilere yönelik tıbbi destek ve rehabilitasyon hizmetleri geliştirilecektir" diyerek kapsamlı bir sağlık politikası sunmuştur. CHP ayrıca, "rehabilitasyon merkezleri modernize edilecek ve bu merkezlerde psikososyal destek hizmetleri yaygınlaştırılacaktır" taahhüdünde bulunarak rehabilitasyonun hem fiziksel hem de psikolojik boyutunu ele almıştır. Parti, rehabilitasyon hizmetlerinin ücretsiz sunulması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağını da vaat etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "rehabilitasyon hizmetleri için yeni merkezler kurulacaktır" diyerek bu alanda kapasite artırımı hedeflediğini belirtmiştir. MHP ayrıca, "rehabilitasyon merkezlerinde meslek edindirme programları uygulanarak

engelli bireylerin sosyal hayata kazandırılması sağlanacaktır" diyerek bu hizmetleri eğitim ve istihdam politikaları ile entegre etmeyi hedeflediğini ifade etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "evde rehabilitasyon hizmetleri desteklenecektir" diyerek bu alandaki projelerini duyurmuştur. SP ayrıca, "rehabilitasyon hizmetlerine erişimi artırmak amacıyla yerel yönetimlerle iş birliği yapılacaktır" ifadesine yer vererek, bu sürecin yerel düzeyde desteklenmesini sağlayacak projeler geliştireceğini açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP) doğrudan rehabilitasyon konusunda bir vaat sunmamış olmakla birlikte, "engelli bireylerin yaşam kalitesini artıracak sağlık hizmetleri geliştirilecektir" ifadesiyle bu alandaki politikalarını dolaylı olarak destekleyeceğini belirtmiştir. Parti, rehabilitasyon hizmetlerinin sosyal destek politikaları ile entegre edileceğini ifade etmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) ve İYİ Parti (İP) de doğrudan rehabilitasyon hizmetlerine yönelik vaat sunmamış olmakla birlikte, engelli bireylere yönelik sosyal projeler kapsamında bu hizmetlerin destekleneceğini belirtmiştir. BBP, "rehabilitasyon ve destek hizmetleri yerel yönetimlerle iş birliği içinde geliştirilecektir" derken, İP, "engelli bireylerin fiziksel ve psikolojik iyileşme süreçlerini destekleyecek projeler uygulanacaktır" şeklinde dolaylı bir taahhütte bulunmuştur.

3.1.6.5 İstihdam

Engelli bireylerin istihdamı, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve topluma aktif olarak katılmaları açısından büyük bir öneme sahiptir. 2023 genel seçim beyannamelerinde birçok siyasi parti, engelli bireylerin istihdamını artırmak amacıyla farklı projeler sunmuş ve teşvik edici politikalar vaat etmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Saadet Partisi (SP) ve İYİ Parti (İP) bu konuda somut taahhütlerde bulunurken Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) doğrudan bir vaat sunmamıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "özel sektöre teşvikler sağlanarak engelli bireylerin istihdamı artırılabilecektir" diyerek bu konuda kararlılığını vurgulamıştır. Parti ayrıca,

"engelli bireylerin iş gücüne katılımını artırmak amacıyla meslek edindirme kursları düzenlenecek ve işverenlere yönelik teşvik paketleri hazırlanacaktır" ifadesini kullanmıştır. Kamu kurumlarında engelli kontenjanlarının artırılacağını ve iş başvurularında engellilere öncelik tanınacağını taahhüt eden AKP, bu bireylerin kamu hizmetlerinde daha fazla yer almasını sağlayacak düzenlemeler yapacağını da belirtmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engelli bireylerin kamu kurumlarında istihdamı artırılacaktır" diyerek kamu sektöründe engelli bireylerin istihdamını teşvik edeceğini açıklamıştır. CHP ayrıca, "özel sektörde engelli bireylerin çalıştırılmasını teşvik etmek amacıyla işverenlere vergi indirimleri ve diğer mali destekler sağlanacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, engelli bireylerin mesleki eğitim programlarına katılımını artıracak projeler geliştireceğini de ifade etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engellilere uygun iş alanları oluşturulacaktır" taahhüdünde bulunmuş ve bu bireylerin istihdamını artıracak özel projeler geliştireceğini belirtmiştir. MHP, engelli bireylerin meslek edinmelerini desteklemek amacıyla mesleki eğitim merkezleri açılacağını ve bu merkezlerde verilecek eğitimlerin ücretsiz olacağını açıklamıştır. Ayrıca, kırsal kesimde yaşayan engelli bireylerin istihdam edilebilirliğini artırmaya yönelik özel teşvik programları uygulanacağını ifade etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "küçük işletmelerde engelli istihdamı desteklenecektir" diyerek bu bireylerin iş gücüne katılımını artıracak teşvik politikaları sunmuştur. SP ayrıca, "engelli bireylerin girişimcilik faaliyetlerini desteklemek amacıyla faizsiz kredi imkanları sağlanacaktır" ifadesine yer vermiştir. Parti, engelli bireylerin kendi işlerini kurmalarını teşvik edecek projeler geliştireceğini ve bu süreçte yerel yönetimlerle iş birliği yapılacağını belirtmiştir.

İYİ Parti (İP), "engelli bireylerin istihdam edilebilirliklerini artırmak amacıyla özel projeler geliştirilecektir" diyerek bu alandaki kararlılığını dile getirmiştir. İP ayrıca, "mesleki eğitim programları yaygınlaştırılacak ve işverenlere yönelik teşvikler artırılacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, özel sektör ve kamu iş birliği ile

engelli bireylerin daha fazla istihdam edilmesini sağlayacak düzenlemeler yapacağını ifade etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir istihdam vaadi sunmamış olmakla birlikte, sosyal destek politikaları kapsamında engelli bireylerin iş hayatına kazandırılacağını ifade etmiştir. Parti, "engelli bireylerin meslek edinmeleri için yerel yönetimlerle ortak projeler geliştirilecektir" diyerek dolaylı olarak bu süreci destekleyeceğini belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), istihdam konusunda doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin iş bulmalarını kolaylaştıracak danışmanlık merkezleri kurulacaktır" diyerek bu bireylerin iş hayatına katılımını destekleyeceğini açıklamıştır. BBP ayrıca, "engelli bireylerin ekonomik hayata katılımlarını teşvik etmek amacıyla özel teşvik paketleri hazırlanacaktır" ifadesine yer vermiştir.

3.1.6.6 Sosyal destek

Sosyal destek, engelli bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmak, yaşam standartlarını iyileştirmek ve sosyal hayata tam katılımlarını sağlamak amacıyla önemli bir politika alanıdır. 2023 genel seçim beyannamelerinde birçok siyasi parti, sosyal destek konusunda çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Saadet Partisi (SP) ve İYİ Parti (İP) bu konuda kapsamlı taahhütlerde bulunurken, Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) dolaylı olarak sosyal destek projelerini destekleyeceklerini ifade etmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "sosyal yardım programları genişletilecek ve kapsamı artırılabilecektir" diyerek engelli bireylere yönelik mevcut sosyal yardım mekanizmalarının güçlendirileceğini belirtmiştir. AKP ayrıca, "evde bakım desteği ve aile yardımları artırılabilecektir" diyerek, ailelerin de sosyal yardım kapsamına alınacağını ifade etmiştir. Parti, engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak sosyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını ve bu hizmetlere erişimin artırılacağını açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "sosyal yardım ve destek hizmetleri artırılacaktır" taahhüdünde bulunarak, bu bireylerin yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen projeler geliştireceğini ifade etmiştir. CHP ayrıca, "engelli bireylere yönelik sosyal destek merkezleri kurulacaktır" diyerek bu alanda altyapı geliştireceğini belirtmiştir. Parti, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak sosyal destek projelerinin etkinliğini artırmayı hedeflemektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "maddi yardım programları geliştirilecektir" diyerek engelli bireylerin ekonomik olarak destekleneceğini taahhüt etmiştir. MHP ayrıca, "sosyal destek hizmetleri kapsamında danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunulacaktır" ifadesine yer vererek, bu bireylerin psikososyal destek mekanizmalarından da yararlanmasını sağlayacağını açıklamıştır.

Saadet Partisi (SP), "sosyal destek mekanizmaları iyileştirilecektir" diyerek mevcut desteklerin kapsamını genişleteceğini ifade etmiştir. SP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal yardımlara daha hızlı erişimini sağlamak amacıyla dijital platformlar kurulacaktır" taahhüdünde bulunarak bu sürecin dijitalleşme yoluyla hızlandırılacağını belirtmiştir.

İYİ Parti (İP), "sosyal destek hizmetleri çeşitlendirilecektir" diyerek bu alanda yeni projeler geliştireceğini ifade etmiştir. İP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla sosyal destek programlarına özel önem verilecektir" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, sosyal yardımların sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla özel fonlar oluşturulacağını da açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan sosyal destek vaatlerinde bulunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal yardımlardan daha etkin yararlanmaları sağlanacaktır" ifadesini kullanarak dolaylı olarak bu süreci destekleyeceğini belirtmiştir. DSP ayrıca, engelli bireylerin sosyal hizmetlerden yararlanmasını kolaylaştıracak yerel projeleri destekleyeceğini ifade etmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), doğrudan sosyal destek vaatlerinde bulunmamakla birlikte, "engelli bireylere yönelik sosyal projeler geliştirilecektir" diyerek bu konuda dolaylı bir taahhütte bulunmuştur. BBP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal yardımlara

erişimini kolaylaştırmak amacıyla yerel yönetimlerle iş birliği yapılacaktır" şeklinde bir açıklama yapmıştır.

3.1.6.7 Kadın engelli istihdamı

Kadın engelli istihdamı konusunda hiçbir parti tarafından doğrudan bir vaat sunulmamıştır. Bu başlıkta herhangi bir özel politika sunulmadığı, genel istihdam politikaları içerisinde değerlendirme yapıldığı gözlemlenmiştir.

3.1.6.8 Yardımcı hizmetler

Sosyal destek, engelli bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmak, yaşam standartlarını iyileştirmek ve sosyal hayata tam katılımlarını sağlamak amacıyla önemli bir politika alanıdır. 2023 genel seçim beyannamelerinde birçok siyasi parti, sosyal destek konusunda çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Saadet Partisi (SP) ve İYİ Parti (İP) bu konuda kapsamlı taahhütlerde bulunurken, Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) dolaylı olarak sosyal destek projelerini destekleyeceklerini ifade etmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "sosyal yardım programları genişletilecek ve kapsamı artırılabilecektir" diyerek engelli bireylere yönelik mevcut sosyal yardım mekanizmalarının güçlendirileceğini belirtmiştir. AKP ayrıca, "evde bakım desteği ve aile yardımları artırılabilecektir" diyerek, ailelerin de sosyal yardım kapsamına alınacağını ifade etmiştir. Parti, engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak sosyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını ve bu hizmetlere erişimin artırılacağını açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "sosyal yardım ve destek hizmetleri artırılabilecektir" taahhüdünde bulunarak, bu bireylerin yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen projeler geliştireceğini ifade etmiştir. CHP ayrıca, "engelli bireylere yönelik sosyal destek merkezleri kurulacaktır" diyerek bu alanda altyapı geliştireceğini belirtmiştir. Parti, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak sosyal destek projelerinin etkinliğini artırmayı hedeflemektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "maddi yardım programları geliştirilecektir" diyerek engelli bireylerin ekonomik olarak destekleneceğini taahhüt etmiştir. MHP ayrıca, "sosyal destek hizmetleri kapsamında danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunulacaktır" ifadesine yer vererek, bu bireylerin psikososyal destek mekanizmalarından da yararlanmasını sağlayacağını açıklamıştır.

Saadet Partisi (SP), "sosyal destek mekanizmaları iyileştirilecektir" diyerek mevcut desteklerin kapsamını genişleteceğini ifade etmiştir. SP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal yardımlara daha hızlı erişimini sağlamak amacıyla dijital platformlar kurulacaktır" taahhüdünde bulunarak bu sürecin dijitalleşme yoluyla hızlandırılacağını belirtmiştir.

İYİ Parti (İP), "sosyal destek hizmetleri çeşitlendirilecektir" diyerek bu alanda yeni projeler geliştireceğini ifade etmiştir. İP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla sosyal destek programlarına özel önem verilecektir" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, sosyal yardımların sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla özel fonlar oluşturulacağını da açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan sosyal destek vaatlerinde bulunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal yardımlardan daha etkin yararlanmaları sağlanacaktır" ifadesini kullanarak dolaylı olarak bu süreci destekleyeceğini belirtmiştir. DSP ayrıca, engelli bireylerin sosyal hizmetlerden yararlanmasını kolaylaştıracak yerel projeleri destekleyeceğini ifade etmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), doğrudan sosyal destek vaatlerinde bulunmamakla birlikte, "engelli bireylere yönelik sosyal projeler geliştirilecektir" diyerek bu konuda dolaylı bir taahhütte bulunmuştur. BBP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal yardımlara erişimini kolaylaştırmak amacıyla yerel yönetimlerle iş birliği yapılacaktır" şeklinde bir açıklama yapmıştır.

3.1.6.9 Kadın engelli istihdamı

Kadın engelli istihdamı konusunda hiçbir parti tarafından doğrudan bir vaat sunulmamıştır. Bu başlıkta herhangi bir özel politika sunulmadığı, genel istihdam politikaları içerisinde değerlendirme yapıldığı gözlemlenmiştir.

3.1.6.10 Yardımcı hizmetler

Yardımcı hizmetler, engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıran ve onların sosyal hayata daha aktif katılımını destekleyen önemli bir politika alanıdır. 2023 genel seçimlerinde birçok siyasi parti, engelli bireylere yönelik yardımcı hizmetlerin iyileştirilmesi ve erişimlerinin artırılması konusunda farklı vaatlerde bulunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Saadet Partisi (SP) ve İYİ Parti (İP) bu alanda somut vaatler sunarken, Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) dolaylı olarak bu süreci destekleyeceklerini ifade etmişlerdir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "yardımcı cihazlara erişim kolaylaştırılacaktır" diyerek, engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu tekerlekli sandalye, işitme cihazı gibi cihazlara daha hızlı ve kolay erişim sağlanacağını taahhüt etmiştir. AKP ayrıca, "yardımcı hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve engelli bireylere özel hizmetlerin artırılması" ifadesine yer vererek bu alanda kapsamlı projeler geliştireceğini belirtmiştir. Parti, kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylerin de bu hizmetlerden eşit şekilde yararlanabilmesi için mobil hizmet birimlerinin kurulacağını açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "sosyal yardım kapsamında yardımcı cihaz desteği artırılacaktır" diyerek, bu cihazlara erişim konusunda maddi sıkıntı yaşayan engelli bireylere yönelik desteklerin genişletileceğini ifade etmiştir. CHP ayrıca, "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak engelli bireylere yönelik yardımcı hizmetler yaygınlaştırılacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. Parti, bu hizmetlerin sürdürülebilir olması için yerel düzeyde bütçeler oluşturacağını da açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "teşhis ve tedaviye yönelik yardımcı hizmetler geliştirilecektir" diyerek, sağlık hizmetleri ile entegre bir yardımcı hizmet politikasını

benimsediğini belirtmiştir. MHP ayrıca, "rehabilitasyon merkezlerinde kullanılacak yardımcı cihazların modernizasyonu sağlanacaktır" diyerek bu alandaki hizmet kalitesini artırmayı hedeflemiştir.

Saadet Partisi (SP), "sosyal destek hizmetleri kapsamında yardımcı cihaz sağlanacaktır" diyerek, bu hizmetlerin ücretsiz veya düşük maliyetli sunulacağını ifade etmiştir. SP ayrıca, "engelli bireylerin günlük yaşamını kolaylaştıracak teknolojik yeniliklerin destekleneceğini" belirterek bu alandaki projelere öncelik vereceğini açıklamıştır.

İYİ Parti (İP), "yardımcı hizmetlerin erişilebilirliği artırılacaktır" diyerek, bu hizmetlere ihtiyaç duyan engelli bireylerin taleplerinin hızlı bir şekilde karşılanacağını taahhüt etmiştir. İP ayrıca, "yardımcı cihazlara erişimi kolaylaştıracak dijital platformlar oluşturulacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak bu alandaki hizmetlerin yaygınlaştırılmasını hedeflemiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan yardımcı hizmetler konusunda bir vaat sunmamış olmakla birlikte, "engelli bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla sosyal destek mekanizmaları geliştirilecektir" ifadesini kullanarak bu alandaki çalışmaları dolaylı olarak destekleyeceğini belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) ise doğrudan yardımcı hizmetlere yönelik bir taahhütte bulunmamış, ancak "engelli bireylere yönelik sosyal projeler desteklenecektir" diyerek bu süreci dolaylı olarak destekleyeceğini ifade etmiştir.

3.1.6.11 Psikolojik destek

Psikolojik destek, engelli bireylerin yaşadığı duygusal ve zihinsel zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olmak, sosyal hayata daha aktif katılım sağlamak ve yaşam kalitelerini iyileştirmek amacıyla oldukça önemlidir. 2023 genel seçim beyannamelerinde, psikolojik destek konusunda doğrudan vaatlerde bulunan partiler arasında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP) yer alırken, Demokratik Sol

Parti (DSP), Büyük Birlik Partisi (BBP) ve İYİ Parti (İP) bu konuda dolaylı ifadeler kullanmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "psikolojik destek merkezleri kurulacaktır" diyerek, bu alanda kapsamlı bir hizmet ağı oluşturacağını taahhüt etmiştir. AKP ayrıca, "rehabilitasyon merkezlerinde psikososyal destek birimleri kurulacak ve bu birimlerde görev yapacak uzman sayısı artırılabilecektir" ifadesiyle, engelli bireylere yönelik psikolojik destek hizmetlerinin çeşitlendirileceğini açıklamıştır. Parti, ailelerin de bu süreçte desteklenmesi amacıyla rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını belirtmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "sosyal destek hizmetleri kapsamında ücretsiz psikolojik danışmanlık sağlanacaktır" diyerek, engelli bireylerin ve ailelerinin psikolojik destek hizmetlerinden kolayca yararlanmasını hedeflemiştir. CHP ayrıca, "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak engelli bireylere yönelik psikososyal destek programları düzenlenecektir" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, bu hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla özel bütçeler oluşturacağını da açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "evde bakım hizmetleri kapsamında psikolojik destek sunulacaktır" diyerek, özellikle evde bakım alan engelli bireylere yönelik hizmetlerin artırılacağını ifade etmiştir. MHP ayrıca, "psikososyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve bu alanda çalışan personelin eğitimine önem verilecektir" taahhüdünde bulunmuştur.

Saadet Partisi (SP), doğrudan psikolojik destek hizmetlerine yönelik vaatlerde bulunmuş ve "engelli bireylerin sosyal uyumunu artırmak amacıyla psikolojik destek hizmetleri geliştirilecektir" ifadesine yer vermiştir. SP ayrıca, "rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılacaktır" diyerek bu sürecin yerel yönetimler tarafından da destekleneceğini açıklamıştır.

İYİ Parti (İP), doğrudan psikolojik destek konusunda bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal entegrasyonunu kolaylaştıracak sosyal projeler geliştirilecektir" diyerek dolaylı olarak bu hizmetlerin artırılacağını belirtmiştir. Parti,

psikososyal destek hizmetlerinin yerel düzeyde yaygınlaştırılması için yerel yönetimlerle iş birliği yapacağını açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin yaşam kalitesini artıracak sosyal destek mekanizmaları geliştirilecektir" diyerek dolaylı olarak bu süreci destekleyeceğini ifade etmiştir. DSP ayrıca, sosyal destek hizmetleriyle entegre psikolojik danışmanlık hizmetleri sunulacağını belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) ise doğrudan psikolojik destek konusunda bir vaat sunmamış, ancak "engelli bireylerin sosyal hayata kazandırılmalarını destekleyecek projeler hayata geçirilecektir" diyerek dolaylı olarak bu hizmetlerin önemine vurgu yapmıştır. BBP ayrıca, "rehberlik hizmetleri yaygınlaştırılacaktır" ifadesine yer vererek ailelere yönelik psikososyal destek hizmetlerinin de sunulacağını belirtmiştir.

3.1.6.12 Ekonomik destek

Ekonomik destek, engelli bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmek, maddi ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal hayata daha etkin bir şekilde katılmalarını sağlamak açısından önemli bir politika alanıdır. 2023 genel seçim beyannamelerinde birçok siyasi parti, ekonomik destek konusunda farklı vaatlerde bulunmuştur. Bu kapsamda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Saadet Partisi (SP) ve İYİ Parti (İP) doğrudan taahhütlerde bulunurken, Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) dolaylı ifadelerle bu süreci destekleyeceklerini ifade etmişlerdir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla ekonomik destek programları geliştirilecektir" diyerek bu konuda somut hedefler ortaya koymuştur. AKP ayrıca, "maddi desteklerin kapsamı genişletilecek ve sosyal yardım miktarları artırılabilecektir" taahhüdünde bulunarak engelli bireylerin ekonomik yüklerini hafifletmeye yönelik politikalar geliştireceğini belirtmiştir. Parti, kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylere yönelik özel ekonomik destek programları uygulanacağını da açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "ekonomik yardımlar genişletilecektir" diyerek engelli bireylerin ekonomik sıkıntılarını hafifletmek amacıyla sosyal yardım programlarının kapsamını genişleteceğini ifade etmiştir. CHP ayrıca, "engelli bireylerin istihdam edilebilirliğini artırmak amacıyla mesleki eğitim destekleri sağlanacaktır" diyerek ekonomik desteği istihdam politikalarıyla entegre edeceğini belirtmiştir. Parti, sosyal yardımların sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla yerel yönetimlerle iş birliği yapacağını da açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "maddi destek mekanizmaları iyileştirilecektir" diyerek engelli bireylerin ekonomik durumlarını iyileştirecek sosyal yardım ve teşvik programları sunacağını belirtmiştir. MHP ayrıca, "engelli bireylerin girişimcilik faaliyetleri desteklenecek ve bu bireylere faizsiz kredi imkanı sağlanacaktır" diyerek ekonomik destek politikalarını girişimcilik projeleri ile destekleyeceğini ifade etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları amacıyla özel projeler geliştirilecektir" diyerek bu bireylerin ekonomik hayata daha etkin bir şekilde katılmalarını sağlamayı hedeflemiştir. SP ayrıca, "iş kurmak isteyen engelli bireylere faizsiz kredi verilecektir" şeklinde bir vaat sunarak girişimciliği teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

İYİ Parti (İP), "engelli bireylere yönelik sosyal yardımlar artırılacaktır" diyerek ekonomik destek konusundaki taahhütlerini açıklamıştır. İP ayrıca, "ailelere yönelik maddi yardımlar artırılacak ve sosyal yardım programlarının kapsamı genişletilecektir" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, bu süreçte yerel yönetimlerle iş birliği yaparak sosyal yardımların sürdürülebilirliğini sağlayacağını ifade etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan ekonomik destek konusunda bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal yardımlardan daha etkin yararlanmaları sağlanacaktır" ifadesiyle dolaylı olarak bu süreci destekleyeceğini belirtmiştir. DSP ayrıca, engelli bireylere yönelik ekonomik destek projelerinin yerel yönetimlerle ortaklaşa yürütüleceğini açıklamıştır.

Büyük Birlik Partisi (BBP), doğrudan ekonomik destek konusunda somut bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin ekonomik hayata katılımlarını kolaylaştıracak

projeler desteklenecektir" ifadesine yer vererek bu süreci dolaylı olarak destekleyeceğini belirtmiştir. BBP ayrıca, "engelli bireylere yönelik özel sosyal yardım fonları oluşturulacaktır" diyerek bu bireylerin ekonomik durumlarını iyileştirecek projeler geliştireceğini ifade etmiştir.

3.1.6.13 Önlenebilir engellilik

Önlenebilir engellilik konusunda CHP doğrudan vaat sunan tek parti olmuştur. CHP, "erken tanı ve tedavi programları yaygınlaştırılacaktır" diyerek bu alanda farklılaşmıştır. Diğer partiler bu konuda herhangi bir taahhüt sunmamıştır.

3.2 Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

3.2.1 2004 Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

2004 yerel seçimleri, engelli bireylerin yerel hizmetlerden daha etkin faydalanabilmesi amacıyla çeşitli vaatlerin ön plana çıktığı bir süreç olmuştur. Yerel yönetimlerin sosyal destek mekanizmalarını geliştirme, erişim sorunlarını çözme ve istihdam olanakları sunma gibi alanlarda verdikleri taahhütler, engelli bireylerin yaşam kalitesini arttırmayı hedeflemiştir. Bu dönemde yerel hizmetlerin engelliler için daha erişilebilir hale getirilmesi önemli bir gündem maddesi olmuş ve partiler bu başlıklarda farklı vaatlerde bulunmuştur. 2004 yerel seçim beyannamelerinde partilerin engelli bireylere yönelik sundukları vaatler de "Erişilebilirlik/Ulaşım", "Topluma Entegrasyon", "Eğitim", "Rehabilitasyon", "İstihdam", "Sosyal Destek", "Kadın Engelli İstihdamı", "Yardımcı Hizmetler", "Psikolojik Destek", "Ekonomik Destek" ve "Önlenebilir Engellilik" başlıkları altında gruplandırılmıştır.

Tablo 3.7 2004 Yerel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler

Partiler	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP
<i>Erişilebilirlik/Ulaşım</i>	+	+	-	-	+	-
<i>Topluma Entegrasyon</i>	+	+	-	-	+	-
<i>Eğitim</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Rehabilitasyon</i>	+	+	-	-	+	-
<i>İstihdam</i>	+	+	-	-	+	-
<i>Sosyal Destek</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Kadın Engelli İstihdamı</i>	-	-	-	-	-	-
<i>Yardımcı Hizmetler</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Psikolojik Destek</i>	+	+	-	-	+	-
<i>Ekonomik Destek</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Önlenebilir Engellilik</i>	-	+	-	-	-	-

3.2.1.1 Erişilebilirlik/ulaşım

Erişilebilirlik ve ulaşım, engelli bireylerin sosyal hayata katılımını ve bağımsız yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından kritik öneme sahiptir. 2004 yerel seçim beyannamelerinde, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Saadet Partisi (SP), erişilebilirlik ve ulaşım alanında somut vaatler sunarken, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) doğrudan bir taahhütte bulunmamıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engellilerin kamu binalarına, toplu ulaşım sistemlerine ve sosyal alanlara erişimini sağlayacak altyapı düzenlemeleri yapılacaktır" diyerek kapsamlı bir taahhütte bulunmuştur. Parti ayrıca, "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak tüm şehirlerde erişilebilirlik standartlarının uygulanması sağlanacaktır" ifadesine yer vererek bu alandaki kararlılığını vurgulamıştır. AKP'nin hedefleri arasında, engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak teknolojik altyapı yatırımları da yer almaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "belediyeler eliyle erişilebilir kent projeleri hayata geçirilecektir" ifadesini kullanarak, şehirlerin genel erişilebilirliğini artırmayı hedeflediğini belirtmiştir. CHP ayrıca, "toplu taşıma araçlarının engelli bireylere

uygun hale getirilmesi için belediyelere ek kaynak sağlanacaktır" diyerek bu konuda yerel yönetimlerin önemine vurgu yapmıştır. Parti, engellilerin kentsel yaşamda karşılaştığı fiziksel engelleri ortadan kaldıracak kapsamlı projeler geliştirmeyi taahhüt etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "kentsel planlamada engelli dostu düzenlemeler yapılacaktır" diyerek şehir planlamasında erişilebilirliğe öncelik vereceğini açıklamıştır. SP ayrıca, "park, bahçe, spor alanı gibi sosyal yaşam alanlarının engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesi sağlanacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, bu projelerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla yerel yönetimlerle koordineli çalışacağını belirtmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), erişilebilirlik konusunda doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, "yerel yönetimlerin engelli bireyler için geliştireceği projeler desteklenecektir" ifadesini kullanarak dolaylı bir taahhütte bulunmuştur. MHP, özellikle kırsal kesimde yaşayan engelli bireylerin ulaşımda yaşadığı zorlukların giderilmesine yönelik projeleri teşvik edeceğini ifade etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir vaat sunmamış ancak genel sosyal politikalar çerçevesinde, "engelli bireylerin şehir içi ulaşımda karşılaştığı sorunları çözmek amacıyla projeler geliştirilecektir" ifadesini kullanmıştır. Parti, bu projelerin yerel yönetimler aracılığıyla yürütülmesini önermektedir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), erişilebilirlik konusunda doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin yaşamını kolaylaştıracak sosyal projeler desteklenecektir" diyerek dolaylı olarak bu alandaki çalışmaları destekleyeceğini ifade etmiştir.

3.2.1.2 Topluma entegrasyon

Topluma entegrasyon, engelli bireylerin sosyal hayata daha aktif katılmalarını sağlamak ve toplumsal farkındalığı artırmak açısından büyük bir öneme sahiptir. 2004 yerel seçimlerinde birçok siyasi parti, bu konuda çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Saadet Partisi (SP) topluma entegrasyon konusunda doğrudan vaatlerde bulunurken, Milliyetçi Hareket

Partisi (MHP), Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) dolaylı olarak bu süreci destekleyecek politikalar sunmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin topluma entegrasyonunu artıracak sosyal projeler geliştirilecektir" diyerek bu alanda kapsamlı projeler sunacağını ifade etmiştir. AKP ayrıca, "belediyelerle iş birliği yapılarak engellilere yönelik sosyal etkinlikler düzenlenecek ve kültürel katılım teşvik edilecektir" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. Parti, engelli bireylerin sosyal yaşamda daha fazla yer almasını sağlamak amacıyla farkındalık kampanyaları düzenleyeceğini de açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engellilere yönelik sosyal farkındalığı artıracak kampanyalar yapılacaktır" diyerek, topluma entegrasyonun önündeki sosyal engelleri kaldırmayı hedeflemiştir. CHP ayrıca, "yerel yönetimlerin sosyal projeler kapsamında engelli bireylere yönelik özel destek programları geliştirmesi sağlanacaktır" ifadesini kullanarak bu sürece yerel düzeyde katkı sağlayacağını belirtmiştir.

Saadet Partisi (SP), "sosyal hayata katılımı artıracak etkinlikler düzenlenecektir" şeklinde bir vaat sunarak engelli bireylerin sosyal yaşamda daha aktif olmalarını hedeflediğini açıklamıştır. SP ayrıca, "engelli bireylerin yerel festivallere, spor etkinliklerine ve kültürel faaliyetlere katılımını teşvik edecek projeler uygulanacaktır" diyerek bu alandaki kararlılığını göstermiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), doğrudan topluma entegrasyon konusunda bir vaat sunmamakla birlikte, "yerel yönetimlerin engellilere yönelik sosyal projeleri desteklenerek bu bireylerin topluma entegrasyonu sağlanacaktır" ifadesini kullanmıştır. MHP, özellikle kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylerin sosyal hayata katılımını artırmayı hedefleyen projelere öncelik vereceğini açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), topluma entegrasyon konusunda doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu kolaylaştıracak sosyal destek mekanizmaları geliştirilecektir" diyerek bu süreci dolaylı olarak destekleyeceğini ifade etmiştir. Parti, sosyal uyumu artırmaya yönelik projelerin yerel yönetimler aracılığıyla yürütülmesini önermektedir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) ise doğrudan topluma entegrasyon konusunda bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal hayatta daha aktif rol alabilmeleri için sosyal projeler desteklenecektir" şeklinde bir açıklama yapmıştır. BBP ayrıca, engelli bireylerin sosyal çevreleriyle uyumunu kolaylaştıracak projelerin yerel yönetimlerle iş birliği içinde yürütüleceğini ifade etmiştir.

3.2.1.3 Eğitim

Eğitim başlığında AKP, engelli bireylerin eğitim gördüğü okullarda altyapı iyileştirmeleri yapılacağını ve yeni eğitim materyallerinin geliştirileceğini belirtmiştir. CHP, burs imkanlarının arttırılacağını ve özel eğitim merkezlerinin sayısının artması gerektiğini vurgulamıştır. SP ise dini eğitim alanında engellilere yönelik özel programlar geliştirileceğini ifade etmiştir. MHP, DSP ve BBP tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat belirtilmemiştir. Eğitim alanında AKP, CHP, MHP ve SP, engelli bireylerin eğitim imkanlarını arttıracak farklı projeler sunmuştur. AKP, “engelli çocuklar için özel eğitim merkezleri kurulacak ve mevcut okullar engelli dostu hale getirilecektir” diyerek bu alanda somut hedefler ortaya koymuştur. CHP, “tüm engelli bireylerin eğitim hakkından tam anlamıyla yararlanabilmesi için gerekli altyapı düzenlemeleri yapılacaktır” ifadesini kullanmıştır. MHP, “eğitimde fırsat eşitliği sağlanacaktır” demektedir, SP ise “engelli bireylerin eğitime yönelik burs ve destek programları geliştirilecektir” taahhüdünü vermektedir. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir taahhütte bulunmamıştır.

3.2.1.4 Rehabilitasyon

Rehabilitasyon hizmetleri konusunda AKP ve CHP, engelli bireylere yönelik rehabilitasyon merkezlerinin yaygınlaştırılacağını belirtmiştir. SP, rehabilitasyon hizmetlerinin yerel yönetimlerce destekleneceğini ifade etmiştir. MHP, DSP ve BBP tarafından bu konuda doğrudan bir vaat sunulmamıştır. Rehabilitasyon hizmetleri konusunda AKP, CHP ve SP kapsamlı vaatlerde bulunmuş ve engelli bireylerin rehabilitasyon hizmetlerine erişimlerini arttırmayı hedeflemiştir. AKP, “rehabilitasyon merkezleri yaygınlaştırılacak ve hizmet kalitesi arttırılacaktır” diyerek bu konuda somut adımlar atacağını belirtmiştir. CHP, “tüm engelli bireylerin rehabilitasyon

hizmetlerine kolayca erişmesi sağlanacaktır” ifadesini kullanmıştır. SP, “rehabilitasyon hizmetleri belediyeler eliyle desteklenecektir” şeklinde bir taahhüt sunmuştur. MHP, DSP ve BBP bu konuda herhangi bir vaat sunmamıştır.

3.2.1.5 İstihdam

Engelli bireylerin istihdam edilmesi, onların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve topluma daha aktif bir şekilde katılmaları açısından büyük bir önem taşımaktadır. 2004 yerel seçim beyannamelerinde, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Saadet Partisi (SP) bu alanda somut projeler sunarken, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) dolaylı ifadelerle bu süreci destekleyeceklerini belirtmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin istihdam edilebilmesi için özel sektöre teşvik sağlanacaktır" diyerek, özel sektör ile iş birliği yaparak engelli istihdamını artırmayı hedeflediğini ifade etmiştir. AKP ayrıca, "yerel yönetimlerle birlikte mesleki eğitim programları düzenlenecek ve engelli bireylerin bu programlardan yararlanarak iş gücüne katılımları sağlanacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. Parti, engelli bireylerin iş bulma süreçlerinde karşılaştıkları bürokratik engelleri azaltacak düzenlemeler yapacağını da açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "kamu kurumlarında engelli bireylerin istihdam oranı artırılacaktır" diyerek, kamu sektöründe engelli bireylere yönelik kontenjanların genişletileceğini belirtmiştir. CHP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal güvencelerinin artırılması ve iş yerinde karşılaşılabilecekleri ayrımcılığın önlenmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır" ifadesine yer vermiştir. Parti, engellilerin iş hayatında karşılaştıkları zorlukları hafifletmek amacıyla özel destek mekanizmaları oluşturmayı vaat etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "küçük ve orta ölçekli işletmelerde engelli istihdamı desteklenecektir" diyerek, bu alandaki teşvik politikalarını ön plana çıkarmıştır. SP ayrıca, "engelli bireylerin kendi işlerini kurmaları için faizsiz kredi imkânları sağlanacaktır" diyerek, girişimciliği destekleyeceğini açıklamıştır. Parti, engelli

bireylerin iş hayatında daha fazla yer almasını sağlayacak sosyal dayanışma projelerini hayata geçireceğini de ifade etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), doğrudan istihdam konusunda bir vaat sunmamış olmakla birlikte, "yerel yönetimlerin engelli bireylerin iş hayatına katılımını destekleyecek projeleri teşvik edeceğini" ifade etmiştir. MHP, engelli bireylerin mesleki beceriler kazanarak ekonomik hayata katılımını artıracak projelere destek vereceğini açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir istihdam vaadi sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal hayata katılımını artıracak mesleki eğitim programları desteklenecektir" diyerek dolaylı bir taahhütte bulunmuştur. DSP ayrıca, engellilere yönelik istihdam politikalarının yerel yönetimlerle iş birliği içinde uygulanacağını belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), istihdam konusunda doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, "engelli bireylerin iş bulmalarını kolaylaştıracak sosyal projeler desteklenecektir" ifadesini kullanarak bu alandaki çalışmalara dolaylı destek vereceğini ifade etmiştir. Parti, engellilere yönelik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunacak merkezlerin açılmasını teşvik edeceğini açıklamıştır.

3.2.1.6 Sosyal destek

Sosyal destek, engelli bireylerin toplumsal hayata katılımını kolaylaştırmak ve yaşam standartlarını iyileştirmek açısından kritik bir öneme sahiptir. 2004 yerel seçimlerinde birçok siyasi parti, sosyal destek konusunda farklı projeler sunmuş ve engelli bireylerin sosyal yardım mekanizmalarından daha etkin şekilde yararlanmasını hedeflemiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP) bu alanda doğrudan vaatlerde bulunurken, Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) dolaylı olarak bu süreci destekleyecek politikalar açıklamıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "sosyal yardımlar genişletilecek ve engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik yeni programlar geliştirilecektir" diyerek bu alandaki

kararlılığını ortaya koymuştur. AKP ayrıca, "belediyeler aracılığıyla engelli bireylere yönelik sosyal yardım hizmetleri yaygınlaştırılacaktır" taahhüdünde bulunmuştur. Parti, sosyal yardım kapsamındaki hizmetlerin sürdürülebilir olması için yerel yönetimlerle iş birliğini güçlendirmeyi hedeflemiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "sosyal yardım kapsamı artırılacaktır" ifadesini kullanarak, engelli bireylerin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik projeler geliştireceğini belirtmiştir. CHP ayrıca, "belediyelerle ortak projeler yürütülerek sosyal destek mekanizmaları güçlendirilecektir" diyerek bu sürecin yerel yönetimler eliyle yürütülmesini sağlayacağını ifade etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "yerel yönetimlerin sosyal destek projeleri teşvik edilecektir" diyerek dolaylı olarak bu alandaki çalışmalara destek vereceğini açıklamıştır. MHP, özellikle kırsal kesimde yaşayan engelli bireylerin sosyal yardım hizmetlerine daha kolay erişimini sağlayacak projelere öncelik vereceğini taahhüt etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "belediyeler aracılığıyla sosyal destek hizmetleri geliştirilecektir" diyerek bu konuda yerel yönetimlerin rolüne vurgu yapmıştır. SP ayrıca, "sosyal yardım programlarının çeşitlendirilmesi ve ihtiyaçlara uygun hale getirilmesi sağlanacaktır" ifadesine yer vermiştir. Parti, bu projelerin hayata geçirilmesinde yerel yönetimlerin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapacağını açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan sosyal destek konusunda bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal yardım mekanizmalarından yararlanmalarını kolaylaştıracak düzenlemeler yapılacaktır" diyerek dolaylı bir taahhütte bulunmuştur. DSP ayrıca, yerel yönetimlerin bu alandaki projelerinin destekleneceğini belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) ise doğrudan sosyal destek konusunda bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylere yönelik sosyal projeler desteklenecektir" diyerek bu süreci dolaylı olarak destekleyeceğini ifade etmiştir. BBP, engelli bireylerin sosyal hizmetlere erişimini artıracak projelerin yerel yönetimlerle iş birliği içinde yürütüleceğini açıklamıştır.

3.2.1.7 Kadın engelli istihdamı

2004 yerel seçim beyannamelerinde kadın engelli istihdamı konusunda herhangi bir siyasi parti tarafından doğrudan bir vaat sunulmamıştır.

3.2.1.8 Yardımcı hizmetler

Yardımcı hizmetler, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve günlük hayatta karşılaştıkları zorlukları en aza indirmek için hayati bir rol oynar. 2004 yerel seçim beyannamelerinde, birçok siyasi parti bu konuda çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP) doğrudan yardımcı hizmetler ile ilgili taahhütlerde bulunurken, Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) dolaylı ifadelerle bu süreci destekleyeceklerini belirtmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu yardımcı cihazlara erişim kolaylaştırılacaktır" diyerek bu konuda kapsamlı bir hedef ortaya koymuştur. AKP ayrıca, "medikal cihazların temini için yerel yönetimlerle iş birliği yapılacaktır" ifadesini kullanarak, yerel düzeyde bu hizmetlerin yaygınlaştırılacağını taahhüt etmiştir. Parti, özellikle kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylerin yardımcı hizmetlere erişimini artırmayı hedefleyen projeler geliştireceğini de açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "yardımcı hizmet merkezleri kurulacaktır" diyerek engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak hizmetlerin sunulacağı merkezlerin açılacağını vaat etmiştir. CHP ayrıca, "bu merkezlerde psikososyal destek, danışmanlık ve medikal cihaz temini gibi hizmetler bir arada sunulacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. Parti, bu projelerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla yerel yönetimlerin yanı sıra sivil toplum kuruluşları ile de iş birliği yapacağını belirtmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylerin yardımcı cihazlara erişimlerinde karşılaştıkları sorunlar giderilecektir" diyerek bu konuda somut adımlar atacağını belirtmiştir. MHP, özellikle tekerlekli sandalye, işitme cihazı gibi temel cihazlara erişim konusunda devlet desteğini artırmayı hedeflemiştir. Parti ayrıca, "yerel

yönetimler aracılığıyla bu hizmetlerin yaygınlaştırılacağı" ifadesini kullanarak yerel düzeyde projeler geliştireceğini açıklamıştır.

Saadet Partisi (SP), "engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu medikal cihazlara ücretsiz erişim sağlanacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. SP ayrıca, "belediyeler eliyle engellilere yönelik yardımcı hizmetlerin kapsamı genişletilecektir" diyerek yerel yönetimlerin bu alandaki rolünü vurgulamıştır. Parti, yardımcı hizmetlerin etkinliğini artıracak teknolojik altyapı yatırımları yapacağını da açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan yardımcı hizmetler konusunda bir vaat sunmamış olmakla birlikte, "sosyal destek hizmetleri kapsamında engelli bireylerle yönelik projeler geliştirilecektir" diyerek dolaylı bir taahhütte bulunmuştur. DSP, engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştıracak sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), doğrudan yardımcı hizmetler konusunda bir vaat sunmamış olmakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal yaşamda karşılaştıkları zorlukları hafifletecek projeler desteklenecektir" diyerek bu süreci dolaylı olarak destekleyeceğini belirtmiştir. BBP ayrıca, "engelli bireylerin ihtiyacı olan cihazların temininde yaşanan bürokratik engeller kaldırılacaktır" ifadesine yer vererek bu alandaki hedeflerini açıklamıştır.

3.2.1.9 Psikolojik destek

Psikolojik destek, engelli bireylerin duygusal ve zihinsel sağlığını iyileştirmek, toplumsal hayata daha etkin bir şekilde katılmalarını sağlamak ve sosyal izolasyonu önlemek açısından büyük bir öneme sahiptir. 2004 yerel seçim beyannamelerinde, bazı siyasi partiler bu alanda doğrudan projeler sunarken, bazıları dolaylı olarak bu süreci destekleyeceklerini ifade etmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Saadet Partisi (SP) bu konuda doğrudan vaatlerde bulunmuş; Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) ise bu alanda doğrudan bir taahhütte bulunmamıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "psikolojik destek merkezleri kurulacak ve engelli bireylere bu merkezlerde ücretsiz hizmet sunulacaktır" diyerek, kapsamlı bir hizmet ağı oluşturmayı hedeflediğini açıklamıştır. AKP ayrıca, "rehabilitasyon merkezlerinde psikososyal destek birimleri kurulacaktır" şeklinde bir vaat sunarak bu hizmetlerin çeşitlendirilmesini taahhüt etmiştir. Parti, bu projelerin yerel yönetimlerle iş birliği içinde yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "sosyal destek hizmetleri kapsamında psikolojik danışmanlık hizmetleri verilecektir" ifadesiyle, engelli bireylerin ruhsal sağlıklarını iyileştirmeyi hedefleyen projeler geliştireceğini açıklamıştır. CHP ayrıca, "yerel yönetimlerin bu süreçte aktif rol alacağı ve engelli bireylerin ailelerine de psikososyal destek sağlanacağı" taahhüdünde bulunmuştur. Parti, bu projelerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla sosyal destek fonlarının artırılacağını da belirtmiştir.

Saadet Partisi (SP), "evde psikolojik destek hizmetleri yaygınlaştırılacaktır" diyerek, özellikle evde bakım alan engelli bireylere yönelik farklı bir yaklaşım sunmuştur. SP ayrıca, "belediyeler aracılığıyla psikolojik destek hizmetlerinin erişilebilirliği artırılacaktır" ifadesine yer vererek yerel düzeyde projeler geliştireceğini açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), doğrudan psikolojik destek konusunda bir vaat sunmamış olmakla birlikte, "rehabilitasyon merkezleri ve sosyal hizmet projeleri desteklenecektir" diyerek dolaylı bir taahhütte bulunmuştur. MHP, özellikle kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylerin sosyal hizmetlerden yararlanabilmesi için yerel yönetimlerle iş birliği yapacağını ifade etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), doğrudan bir psikolojik destek vaadi sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu kolaylaştıracak sosyal projeler desteklenecektir" ifadesini kullanmıştır. DSP ayrıca, sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması ve bu süreçte engelli bireylerin psikolojik ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamıştır.

Büyük Birlik Partisi (BBP) ise doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylere yönelik sosyal projeler geliştirilecektir" diyerek bu süreci dolaylı olarak destekleyeceğini açıklamıştır. BBP ayrıca, "ailelere yönelik psikososyal destek

hizmetleri sağlanacaktır" ifadesine yer vererek bu alanda sosyal dayanışma projeleri geliştireceğini belirtmiştir.

3.2.1.10 Ekonomik destek

AKP, engelli bireylerin ekonomik yüklerini hafifletmek amacıyla sosyal yardımların kapsamını genişleteceğini belirtmiştir. CHP, burs ve yardım imkanlarını arttırmayı hedeflediğini vurgulamıştır. SP, engelli bireylerin yaşam standartlarını yükseltecek ekonomik desteklerin sağlanacağını ifade etmiştir. MHP, DSP ve BBP tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat belirtilmemiştir. Ekonomik destek alanında AKP, CHP, MHP ve SP benzer vaatlerde bulunmuş ve engelli bireylerin ekonomik bağımsızlığını sağlayacak projeler sunmuştur. AKP, "maddi yardım programları genişletilecektir" derken CHP, "engellilere yönelik ekonomik destekler arttırılacaktır" taahhüdünü vermiştir. SP, "engelli bireylerin ekonomik bağımsızlığı desteklenecektir" demektedir. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir taahhüt sunmamıştır.

3.2.1.11 Önlenebilir engellilik

Önlenebilir engellilik konusunda doğrudan vaat sunan tek parti CHP olmuştur. CHP, "erken tanı ve tedavi programları geliştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır" diyerek bu alanda farklılaşmıştır. Diğer partiler bu konuda herhangi bir taahhüt sunmamıştır. AKP ve SP, bu konuda dolaylı olarak bazı hedefler belirlemiştir. MHP, DSP ve BBP tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat sunulmamıştır.

3.2.2 2009 Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

2009 yerel seçimleri, engelli bireylerin yerel yönetim hizmetlerinden daha etkin şekilde yararlanabilmesi için geliştirilen sosyal politikaların yoğun şekilde tartışıldığı bir dönem olmuştur. Partiler, bu dönemde engellilere yönelik hizmetlerin arttırılması ve yerel altyapının engellilerin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi konusunda çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Eğitim, istihdam, rehabilitasyon gibi alanlarda sunulan bu vaatler, engelli bireylerin yaşam kalitesinin artmasını hedeflemektedir. 2009 yerel seçim beyannamelerinde partilerin engelli bireylere yönelik sundukları vaatler, "Erişilebilirlik/Ulaşım", "Topluma Entegrasyon", "Eğitim", "Rehabilitasyon",

"İstihdam", "Sosyal Destek", "Kadın Engelli İstihdamı", "Yardımcı Hizmetler", "Psikolojik Destek", "Ekonomik Destek" ve "Önlenebilir Engellilik" başlıkları altında gruplandırılmıştır.

Tablo 3.8 2009 Yerel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler

Partiler	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP
<i>Erişilebilirlik/Ulaşım</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Topluma Entegrasyon</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Eğitim</i>	+	+	+	+	+	-
<i>Rehabilitasyon</i>	+	+	+	-	+	-
<i>İstihdam</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Sosyal Destek</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Kadın Engelli İstihdamı</i>	-	-	-	-	-	-
<i>Yardımcı Hizmetler</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Psikolojik Destek</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Ekonomik Destek</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Önlenebilir Engellilik</i>	-	+	-	-	-	-

3.2.2.1 Erişilebilirlik/ulaşım

Erişilebilirlik ve ulaşım, engelli bireylerin günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimleri açısından kritik bir öneme sahiptir. 2009 yerel seçim beyannamelerinde, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP) bu alanda çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) ise doğrudan bir taahhütte bulunmamıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "toplumsal yaşama erişimde eşitlik sağlayacak altyapı düzenlemeleri hayata geçirilecektir" diyerek, engelli bireylerin toplu taşıma araçlarından, kamu binalarından ve sosyal alanlardan eşit şekilde yararlanabilmelerini sağlayacak projeler geliştireceğini belirtmiştir. AKP ayrıca, "belediyelerle iş birliği yapılarak erişilebilirlik standartlarının tüm şehirlerde uygulanması sağlanacaktır" ifadesini kullanarak, bu alandaki kararlılığını vurgulamıştır. Parti, kırsal bölgelerde

yaşayan engelli bireylerin de ulaşım hizmetlerinden yararlanabilmesi için özel projeler geliştireceğini açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "belediyelerin engelli dostu ulaşım projeleri desteklenecektir" diyerek, engelli bireylerin kent içi ulaşımını kolaylaştıracak projeler geliştireceğini ifade etmiştir. CHP ayrıca, "toplu taşıma araçları engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilecektir" ifadesine yer vererek, bu araçların standartlarının iyileştirileceğini taahhüt etmiştir. Parti, şehir içi ulaşımında engellilere yönelik indirimli tarifelerin yaygınlaştırılacağını da açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylerin kamusal alanlara erişimlerini kolaylaştıracak yeni projeler geliştirilecektir" diyerek, kamusal hizmetlere erişim sorunlarının çözümüne yönelik projeler sunacağını belirtmiştir. MHP ayrıca, "erişilebilir park, bahçe ve spor alanları oluşturulacaktır" diyerek sosyal yaşam alanlarında da düzenlemeler yapacağını ifade etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "kentsel altyapı düzenlemelerinde engelli bireylerin ihtiyaçları gözetilecektir" diyerek, şehir planlamasında engelli dostu bir yaklaşımı benimsediğini açıklamıştır. SP ayrıca, "belediyeler aracılığıyla engelli bireylerin yaşamını kolaylaştıracak ulaşım hizmetleri sunulacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur.

Demokratik Sol Parti (DSP) doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, genel sosyal politikalar çerçevesinde, "engelli bireylerin kent içi ulaşımında yaşadığı sorunları çözmek amacıyla belediyelerle ortak projeler geliştirilecektir" ifadesini kullanmıştır. Parti, bu projelerin yerel yönetimler eliyle yürütülmesini önermektedir.

Büyük Birlik Partisi (BBP) ise doğrudan erişilebilirlik konusunda bir vaat sunmamakla birlikte, "engelli bireylerin sosyal yaşamda karşılaştıkları zorlukları hafifletecek projeler desteklenecektir" diyerek, dolaylı olarak bu süreci destekleyeceğini ifade etmiştir.

3.2.2.2 Topluma entegrasyon

Topluma entegrasyon başlığında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin sosyal yaşamda daha aktif bir rol alabilmesi amacıyla çeşitli sosyal projeler geliştirileceğini ifade etmiştir. Bu projeler, engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarını arttıracak toplu etkinlikler, kültür-sanat faaliyetleri ve sosyal dayanışma merkezlerinin yaygınlaştırılmasını kapsamaktadır. AKP, ayrıca belediyelerin bu projelerin uygulanmasında temel yürütücüyü olacağını vurgulamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), engelli bireylerin toplumsal hayata entegrasyonunun sağlanmasında sosyal dayanışma projelerinin önemini vurgulayarak bu alanda çeşitli projeler geliştirileceğini dile getirmiştir. CHP'nin projeleri, engelli bireylerin hem eğitim hem de sosyal yaşamda daha fazla yer alabilmesini sağlayacak sosyal etkinlikler ve farkındalık kampanyaları düzenlenmesini kapsamıştır. CHP ayrıca, engelli bireylerin katılımına uygun etkinlik alanlarının arttırılacağını belirtmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), sosyal yardım hizmetlerinin engelli bireylerin topluma entegrasyonu sürecinde kritik bir rol oynayacağını vurgulamış ve bu yardımların adil dağıtılması gerektiğini dile getirmiştir. MHP, belediyelerin sosyal yardım hizmetlerini sadece maddi destek sağlama amacıyla değil, engelli bireylerin sosyal yaşamın bir parçası haline gelmelerini kolaylaştıracak bir aracı olarak kullanmaları gerektiğini ifade etmiştir. Saadet Partisi (SP) ise sosyal etkinliklerin yaygınlaştırılması ve farkındalık kampanyalarının düzenlenmesi konusunda taahhütlerde bulunmuştur. SP, engelli bireylerin toplumda kabul görmesini ve daha fazla sosyal etkileşim içinde bulunmasını sağlayacak projelere ağırlık vereceğini belirtmiştir. SP'nin bu alandaki projeleri, belediyeler aracılığıyla hayata geçirilecek etkinlik organizasyonları ve eğitim seminerlerini kapsamaktadır. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat sunulmamış olmakla birlikte, her iki parti de genel sosyal yardım politikaları kapsamında dolaylı olarak topluma entegrasyonun destekleneceğini ifade etmiştir. AKP, CHP, MHP ve SP, engelli bireylerin ulaşım ve kamu hizmetlerine erişimlerini kolaylaştıracak projeler sunmuştur. AKP, “toplumsal yaşama erişimde eşitlik sağlayacak altyapı düzenlemeleri hayata geçirilecektir” diyerek erişim sorunlarını ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. CHP, “belediyelerin engelli dostu ulaşım projeleri desteklenecektir” ifadesini kullanmıştır. MHP, “engelli bireylerin kamusal alanlara

erişimlerini kolaylaştıracak yeni projeler geliştirilecektir” diyerek bu alanda somut adımlar atacağını belirtmiştir. SP ise “kentsel altyapı düzenlemelerinde engelli bireylerin ihtiyaçları gözetilecektir” demektedir. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir doğrudan vaat sunmamıştır.

3.2.2.3 Eğitim

Eğitim alanında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin eğitim gördüğü kurumlarda fiziksel altyapı iyileştirmeleri yapılacağını ve yeni eğitim materyallerinin geliştirileceğini belirtmiştir. AKP, ayrıca belediyelerle ortak projeler yürütüleceğini ve bu projelerle engelli bireylerin eğitim sürecine daha kolay erişim sağlayacağını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, okullarda engelli bireylere uygun fiziksel alanların artırılacağı ve bu bireylerin eğitim süresince sosyal hayata entegrasyonunu kolaylaştıracak faaliyetlerin destekleneceği vurgulanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP),  zel eğitim merkezlerinin sayısının arttırılacağını ve engellilere burs imkanları sağlanacağını ifade etmiştir. CHP’nin projeleri, engelli bireylerin eğitim hayatı boyunca karşılaştıkları engelleri en aza indirmeyi hedefleyen kapsamlı bir eğitim reformunu içermektedir. Belediyeler aracılığıyla eğitim materyalleri desteğinin sunulacağı, ailelere rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), engellilere yönelik mesleki eğitim programlarını yaygınlaştırma taahhüdünü dile getirerek bu bireylerin istihdam edilebilirliğini arttırmayı hedeflediğini vurgulamıştır. MHP, belediyelerle yapılacak ortak projelerin bu konuda etkili olacağını ifade etmiştir. MHP ayrıca, mesleki eğitim alanlarında engelli bireylerin ihtiyaçlarına özel programlar geliştirileceğini belirtmiştir. Saadet Partisi (SP), dini eğitim alanında engellilere yönelik programlar geliştirileceğini belirtmiş ve bu bireylerin manevi gelişimlerini desteklemek amacıyla yeni eğitim projeleri sunacağını taahhüt etmiştir. SP ayrıca, dini eğitim merkezlerinde engellilere yönelik altyapı iyileştirme çalışmaları yapılacağını ve eğitim materyallerinin engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun hale getirileceğini vurgulamıştır. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat belirtilmemiş olmakla birlikte, bu partilerin genel sosyal yardım ve eğitim politikaları kapsamında dolaylı olarak eğitime yönelik bazı desteklerin sağlanacağı ifade edilmiştir. AKP, CHP, MHP ve SP, engelli bireylerin toplumsal yaşama daha aktif

katılımını sağlayacak politikalar sunmuştur. AKP, “engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu artıracak etkinlikler düzenlenecektir” diyerek bu konuda farklı projeler sunmuştur. CHP, “topluma entegrasyonu destekleyen sosyal yardım programları yaygınlaştırılacaktır” demektedir. MHP, “sosyal farkındalığı artıracak yeni projeler hayata geçirilecektir” ifadesini kullanmıştır. SP ise “engellilerin toplumsal yaşamda daha aktif rol alabilmesi sağlanacaktır” şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir vaat sunmamıştır.

3.2.2.4 Rehabilitasyon

Rehabilitasyon hizmetleri konusunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin yaşam kalitesini arttırmak için rehabilitasyon merkezlerinin sayısını arttıracaklarını ve bu merkezlerde sunulan hizmetlerin kalitesinin yükseleceğini taahhüt etmiştir. AKP ayrıca, rehabilitasyon hizmetlerinin sadece fiziksel tedaviyle sınırlı kalmaması gerektiğini, psiko-sosyal destek ve mesleki rehabilitasyon gibi alanlarda da hizmet sunulması gerektiğini ifade etmiştir. Belediyelerle ortak yürütülecek projelerle, yerel düzeyde rehabilitasyon hizmetlerine erişim kolaylaştırılacak ve bu hizmetlerin yaygınlaşması sağlanacaktır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), rehabilitasyon hizmetlerinin kamu hastaneleri ve sağlık merkezleri aracılığıyla daha geniş bir ağda sunulacağını belirtmiştir. CHP ayrıca, engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun rehabilitasyon programları geliştirileceğini ve bu programların profesyonel ekipler tarafından yürütüleceğini vurgulamıştır. CHP’nin projeleri, rehabilitasyon merkezlerine erişim imkanlarının artırılmasını ve bu merkezlerde çalışan personelin uzmanlık seviyesinin yükseltileceğini kapsamaktadır. Belediyelerin bu konuda aktif rol oynayacağı belirtilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), rehabilitasyon hizmetlerinin yerel yönetimlerce desteklenmesi gerektiğini ve bu hizmetlerin engelli bireylerin topluma entegrasyonunda kritik bir rol oynadığını ifade etmiştir. MHP ayrıca, rehabilitasyon merkezlerinin standartlarının iyileştirilmesi ve engelli bireylerin bu merkezlerde sosyal aktivitelere katılımını sağlayacak projelerin hayata geçirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Saadet Partisi (SP), rehabilitasyon hizmetlerinin yerel yönetimler tarafından desteklenmesini hedeflediğini ve bu hizmetlerin daha erişilebilir hale getirilmesi için belediyelerle ortak çalışmalar yürütüleceğini açıklamıştır. SP ayrıca, rehabilitasyon merkezlerinde manevi destek hizmetlerinin de sunulması

gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda, engelli bireylerin hem fiziksel hem de ruhsal iyilik hallerini destekleyen kapsamlı bir model benimsenecektir. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat sunulmamış olmakla birlikte, her iki parti de genel sağlık politikaları kapsamında rehabilitasyon hizmetlerinin destekleneceğini dolaylı olarak belirtmiştir. Rehabilitasyon hizmetleri konusunda AKP, CHP, MHP ve SP, kapsamlı politikalar sunmuştur. AKP, “rehabilitasyon hizmetleri geliştirilecek ve yeni merkezler açılacaktır” diyerek bu alanda somut hedefler koymuştur. CHP, “rehabilitasyon hizmetlerinin erişilebilirliği artırılacaktır” demektedir. MHP, “tüm engelli bireylerin rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanması sağlanacaktır” ifadesini kullanmıştır. SP, “rehabilitasyon hizmetleri desteklenecektir” diyerek bu konuda yerel yönetimlerin rolünü vurgulamıştır. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir vaat sunmamıştır.

3.2.2.5 İstihdam

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin istihdam edilebilirliğini arttırmak amacıyla kapsamlı teşvikler sunacağını ve bu teşvikler aracılığıyla özel sektörün engelli bireyleri daha fazla istihdam etmeye yönelmesini sağlayacağını belirtmiştir. AKP ayrıca, mesleki eğitim kursları ve istihdam garantili programlarla engelli bireylerin mesleki becerilerini geliştirerek çalışma hayatına kazandırılmasını hedeflediğini dile getirmiştir. Şirketlerin engelli bireyleri istihdam etmesi durumunda vergi indirimi gibi ekonomik avantajlardan yararlanacağı da AKP’nin sunduğu teşvikler arasında yer almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), kamu kurumlarında engelli bireyler için ayrılan kontenjanların arttırılmasını taahhüt ederek kamuda engelli istihdamının yasal zorunluluklarla desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. CHP ayrıca, engelli bireylerin özel sektörde çalışma koşullarını iyileştirecek önlemler alacağını belirtmiştir. Belediyelerle ortak projeler geliştirilerek yerel düzeyde engelli bireyler için yeni istihdam alanları oluşturulacağı ve mesleki gelişim merkezlerinin kurulacağı açıklanmıştır. CHP’nin bu kapsamda sunduğu projeler, engelli bireylerin hem kamuda hem de özel sektörde daha fazla yer alabilmesini sağlayacak destek mekanizmalarını içermektedir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), engellilere yönelik mesleki eğitim programlarını yaygınlaştıracığını ve bu programlarla engelli bireylerin mesleki yeterlilik kazanmalarını sağlayarak istihdam edilebilirliklerini arttırmayı

hedeflediğini ifade etmiştir. MHP ayrıca, mesleki eğitim sonrası istihdam garantisi sağlanması gerektiğini ve bu kapsamda belediyelerin destekleyici rol üstleneceğini dile getirmiştir. Belediyeler tarafından organize edilecek mesleki kurslarla engelli bireylerin farklı sektörlerde çalışabilecek niteliklere kavuşturulması hedeflenmektedir. Saadet Partisi (SP), engelli bireylerin küçük ve orta ölçekli işletmelerde istihdam edilmesini destekleyeceğini açıklayarak bu işletmelere finansal destek sağlanacağını belirtmiştir. SP ayrıca, belediyelerin engelli bireylere yönelik istihdam olanakları yaratması ve bu bireylerin çalışma ortamlarına uyum sağlamaları için gerekli düzenlemelerin yapılmasının öncelikli hedefleri arasında yer aldığını dile getirmiştir. SP'nin projeleri, engelli bireylerin küçük işletmelerde sosyal güvenceye sahip olarak istihdam edilmesini destekleyen teşvikler sunmayı içermektedir. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat belirtilmemiş olmakla birlikte, genel ekonomik politikalar kapsamında engelli bireylerin istihdamını destekleyen uygulamaların dolaylı olarak geliştirileceği ifade edilmiştir. Engelli bireylerin istihdamı konusunda AKP, CHP, MHP ve SP, farklı projeler sunmuş ve bu alanda teşvike dayalı politikalar önermiştir. AKP, “engelli bireylerin iş hayatına kazandırılması için özel sektöre teşvik sağlanacaktır” diyerek bu alandaki hedeflerini belirtmiştir. CHP, “kamu kurumlarında engelli istihdam oranları arttırılacaktır” demektedir. MHP, “engelli bireyler için yeni iş alanları oluşturulacaktır” taahhüdünü sunmuştur. SP, “istihdamda eşitlik sağlanacaktır” ifadesini kullanmıştır. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir doğrudan vaat sunmamıştır.

3.2.2.6 Sosyal destek

Sosyal destek alanında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin sosyal yardım programlarından daha etkin yararlanmasını sağlamak amacıyla sosyal yardım kapsamını genişleteceğini ve bu yardımların sadece maddi destekle sınırlı kalmayıp psiko-sosyal destek hizmetlerini de içereceğini belirtmiştir. AKP, belediyelerle ortak yürütülecek projeler sayesinde engelli bireylerin sosyal yardım mekanizmalarına daha kolay erişim sağlayabileceğini ifade etmiştir. Bu kapsamda, sosyal yardım merkezlerinin sayısının artırılması ve bu merkezlerde uzman danışmanlar aracılığıyla engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunun desteklenmesi hedeflenmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), sosyal yardım hizmetlerinin erişilebilirliğini arttırmayı hedeflediğini ifade ederek, engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun çeşitli sosyal yardım modelleri geliştirileceğini belirtmiştir. CHP'nin projeleri, belediyeler aracılığıyla engelli bireylere yönelik sosyal yardım dağıtımını iyileştirmeyi ve bu yardımların daha şeffaf bir şekilde yürütülmesini sağlamayı kapsamaktadır. Ayrıca, sosyal yardım hizmetlerinin kapsamına rehabilitasyon desteğinin eklenmesi ve engelli bireylerin psikolojik iyilik halinin desteklenmesi de CHP'nin sunduğu önemli vaatler arasında yer almaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), sosyal yardım hizmetlerinin adil ve şeffaf bir şekilde sunulmasını hedeflediğini belirterek, engelli bireylerin toplumda daha aktif bir rol üstlenebilmesi için sosyal yardımların bir araç olarak kullanılması gerektiğini dile getirmiştir. MHP ayrıca, belediyelerin sosyal yardım politikalarını geliştirerek engelli bireylere daha fazla destek sağlamasının önemine vurgu yapmış ve bu konuda yerel yönetimlerle merkezi idarenin koordineli çalışması gerektiğini ifade etmiştir. Saadet Partisi (SP), sosyal yardım programlarını yaygınlaştıracığını ve bu yardımların sadece maddi destek değil, aynı zamanda manevi destek ve rehberlik hizmetlerini de içermesi gerektiğini belirtmiştir. SP, engelli bireylerin sosyal yardım alırken aynı zamanda toplumsal hayata katılımlarını arttıracak çeşitli sosyal etkinliklere dahil edilmelerini hedeflediğini açıklamıştır. Bu kapsamda, belediyelerle işbirliği yapılarak sosyal yardım mekanizmalarının etkinliğinin artırılması sağlanacaktır. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat sunulmamış olmakla birlikte, her iki parti de genel sosyal yardım politikaları kapsamında engelli bireylere yönelik yardım programlarını destekleyeceğini dolaylı olarak ifade etmiştir. DSP ve BBP'nin sosyal yardım alanındaki genel yaklaşımı, yerel yönetimlerin bu konuda daha fazla sorumluluk alması gerektiği yönündedir. Sosyal destek alanında AKP, CHP, MHP ve SP, engelli bireylerin sosyal yardım mekanizmalarından daha fazla yararlanabilmesini sağlayacak politikalar sunmuştur. AKP, “sosyal yardımlar genişletilecek ve yeni destek programları geliştirilecektir” diyerek bu konuda somut adımlar atacağını belirtmiştir. CHP, “sosyal destek hizmetleri arttırılacaktır” demektedir. MHP, “toplumsal dayanışmayı arttıracak sosyal yardım projeleri geliştirilecektir” diyerek bu alandaki taahhütlerini sunmuştur. SP ise “sosyal destek mekanizmaları iyileştirilecektir” ifadesini kullanmıştır. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir taahhütte bulunmamıştır.

3.2.2.7 Yardımcı hizmetler

AKP, CHP, MHP ve SP, yardımcı hizmetler konusunda engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu yardımcı cihazlara erişimlerini kolaylaştıracak projeler sunmuş ve bu alanda farklı taahhütlerde bulunmuştur. AKP, “yardımcı cihazlara erişim kolaylaştırılacaktır” diyerek bu konuda somut hedefler belirlemiştir. CHP, “yardımcı hizmetler belediyeler aracılığıyla sunulacaktır” demektedir. MHP, “teknolojik yardımcı hizmetler geliştirilecektir” ifadesini kullanmıştır. SP ise “yardımcı cihaz desteği arttırılacaktır” taahhüdünü vermiştir. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir vaat sunmamıştır.

3.2.3 2014 Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

2014 yerel seçimleri, engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu sağlayacak ve yerel hizmetlere erişimlerini arttıracak politikaların daha fazla gündeme geldiği bir dönem olmuştur. Partiler, bu dönemde engelli bireylerin yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik çeşitli taahhütlerde bulunarak sosyal destek, rehabilitasyon ve eğitim alanlarında yenilikler yapacaklarını belirtmiştir. Altyapı düzenlemeleri ve istihdam imkanlarının geliştirilmesi gibi konular da beyannamelerde yer bulmuştur. 2014 yerel seçim beyannamelerinde partilerin engelli bireylere yönelik sundukları vaatler, "Erişilebilirlik/Ulaşım", "Topluma Entegrasyon", "Eğitim", "Rehabilitasyon", "İstihdam", "Sosyal Destek", "Kadın Engelli İstihdamı", "Yardımcı Hizmetler", "Psikolojik Destek", "Ekonomik Destek" ve "Önlenebilir Engellilik" başlıkları altında gruplandırılmıştır.

Tablo 3.9 2014 Yerel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler

Partiler	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP
<i>Erişilebilirlik/Ulaşım</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Topluma Entegrasyon</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Eğitim</i>	+	+	+	+	+	-
<i>Rehabilitasyon</i>	+	+	+	-	+	-
<i>İstihdam</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Sosyal Destek</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Kadın Engelli İstihdamı</i>	-	-	-	-	-	-

Tablo 3.9'un devamı

<i>Partiler</i>	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP
<i>Yardımcı Hizmetler</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Psikolojik Destek</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Ekonomik Destek</i>	+	+	+	-	+	-
<i>Önlenebilir Engellilik</i>	-	+	-	-	-	-

3.2.3.1 Erişilebilirlik/ulaşım

2014 yerel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin fiziksel erişimlerini iyileştirmek için kapsamlı kentsel altyapı projeleri sunacağını belirtmiştir. Bu projeler, kaldırım yenileme ve genişletme, yaya geçitlerine uygun rampaların yaygınlaştırılması, engelli bireylerin rahatça kullanabileceği asansörlü alt ve üst geçitlerin yapılması gibi çeşitli uygulamaları kapsamaktadır. AKP ayrıca, toplu taşıma sistemlerinin tamamen engelli dostu hale getirilmesi için belediyelerle işbirliği yapılarak yeni düzenlemeler getirileceğini dile getirmiştir. Bu kapsamda, toplu taşıma araçlarında engelli bireylerin kolayca seyahat edebilmesi için düğme kontrollü rampalar ve uygun tasarıma sahip koltukların yer alması hedeflenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise kamu binaları, parklar, yaya yolları ve toplu taşıma araçlarında engellilere uygun tasarımların yapılacağını taahhüt etmiştir. CHP'nin projeleri, kentsel yaşam alanlarının her birinde engelli bireylerin bağımsız bir şekilde hareket edebilmesini sağlayacak kapsamda olacaktır. Özellikle kamu binalarına erişim konusunda daha önce karşılaşılan sorunların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Ayrıca, toplu taşıma hizmetlerinin iyileştirilmesi için engelli bireylerin şikâyet ve taleplerine özel birimlerin kurulması öngörülmüştür. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), kentsel erişim sorunlarının çözülmesi gerektiğini vurgulayarak bu konuda belediyelerin daha etkin bir rol üstlenmesi gerektiğini belirtmiştir. MHP'nin beyannamesinde, engelli bireylerin kentsel alanlarda yaşadıkları zorlukları azaltacak projelerin hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. MHP ayrıca, engelli bireyler için uygun özel toplu taşıma hizmetlerinin geliştirileceğini ve bu hizmetlerin yaygınlaştırılacağını dile getirmiştir. Saadet Partisi (SP), toplu taşıma hizmetlerinin engelli bireyler için daha uygun hale getirilmesi konusuna öncelik vereceğini ifade etmiştir. SP'nin projeleri, toplu taşıma sistemlerinde engelli bireylerin yaşadığı sorunları ortadan kaldıracak kapsamda olacaktır. Özellikle otobüs duraklarında engelli

bireyler için uygun rampaların yer alması ve yolcu bilgilendirme sistemlerinin engellilerin ihtiyacına uygun şekilde düzenlenmesi hedeflenmiştir. SP, aynı zamanda, bu projelerin hayata geçirilmesi sürecinde sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılacağını belirtmiştir. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından bu konuda doğrudan bir taahhüt sunulmamış olmasına rağmen, genel politikaları kapsamında kentsel erişim konusuna dolaylı destek verileceği ifade edilmiştir. AKP, CHP, MHP ve SP, engelli bireylerin ulaşım ve kamusal alanlara erişimlerini kolaylaştıracak projeler sunmuştur. AKP, “kentsel planlamada engelli dostu altyapı düzenlemeleri yapılacaktır” diyerek bu alanda somut hedefler ortaya koymuştur. CHP, “belediyeler eliyle erişilebilir kent projeleri hayata geçirilecektir” demektedir. MHP, “engelli bireylerin kamu binalarına ve sosyal alanlara erişimlerini sağlayacak projeler geliştirilecektir” diyerek bu alandaki taahhütlerini sunmuştur. SP ise “toplumsal yaşama erişimde eşitlik sağlanacaktır” şeklinde bir vaat sunmuştur. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir doğrudan taahhütte bulunmamıştır.

3.2.3.2 Topluma entegrasyon

Topluma entegrasyon alanında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin sosyal hayata daha fazla katılabilmesi amacıyla kapsamlı sosyal projeler geliştirileceğini ifade etmiştir. AKP’nin bu projeleri, engelli bireylerin toplum içinde daha aktif bir şekilde yer alabilmesini sağlamak için sosyal etkinliklerin düzenlenmesi, kültür ve sanat faaliyetlerine katılım imkanlarının artırılması, engellilere yönelik spor faaliyetlerinin yaygınlaştırılması gibi farklı alanlarda çeşitli çalışmaları içermektedir. AKP ayrıca, bu projelerin uygulanması sürecinde belediyelerin etkin bir rol üstleneceğini belirtmiştir. Bu kapsamda yerel yönetimlerin sosyal merkezler kurarak engelli bireylerin bu merkezlerde sosyal aktiviteler yapabilmesini sağlayacağı dile getirilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), engelli bireylerin topluma entegrasyonunu sağlayacak sosyal yardım projeleri ve farkındalık kampanyaları düzenleyeceğini belirtmiştir. CHP, toplumsal farkındalığı arttırmak için engelli bireylerin haklarına dair kamuoyunda bilgilendirme yapılması gerektiğini vurgulamıştır. CHP’nin sunduğu projeler, engelli bireylerin sosyal yardım mekanizmalarından daha etkin bir şekilde faydalanmasını sağlayacak yapısal düzenlemeleri de içermektedir. Ayrıca, sosyal dayanışma merkezlerinin kurulması

öngörülerek, engelli bireylerin sosyal yaşamda daha fazla yer alabilmesi hedeflenmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), sosyal yardım mekanizmalarını geliştirerek engelli bireylerin toplumsal yaşama entegrasyonunu destekleyeceğini dile getirmiştir. MHP, belediyelerin bu konuda daha aktif olması gerektiğini ifade ederek yerel yönetimlerin sosyal yardım projelerinde liderlik yapması gerektiğini vurgulamıştır. MHP ayrıca, engelli bireylere yönelik sosyal destek hizmetlerinin yanında psikolojik destek programlarının da uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Saadet Partisi (SP) de sosyal etkinliklerin yaygınlaştırılması ve engellilere yönelik farkındalık yaratılması konularında projeler sunacağını taahhüt etmiştir. SP, belediyeler aracılığıyla düzenlenecek sosyal etkinliklerin engelli bireylerin yaşama aktif katılımlarını destekleyecek şekilde planlanacağını belirtmiştir. SP ayrıca, bu etkinliklerin sürekliliğini sağlamak amacıyla kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörle işbirliği yapılacağını ifade etmiştir. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından bu konuda doğrudan bir vaat sunulmamış olmakla birlikte, genel sosyal destek politikaları kapsamında engelli bireylerin toplumsal yaşama entegrasyonunun dolaylı olarak destekleneceği ifade edilmiştir. AKP, CHP, MHP ve SP, topluma entegrasyon konusunda benzer taahhütlerde bulunmuş ve engelli bireylerin sosyal hayata katılımını arttıracak projeler sunmuştur. AKP, “toplumsal farkındalığı artıracak kampanyalar düzenlenecektir” diyerek bu alandaki hedeflerini belirtmiştir. CHP, “engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonu desteklenecektir” demektedir. MHP, “topluma entegrasyonu destekleyen projeler geliştirilecektir” ifadesini kullanmıştır. SP ise “sosyal yardım ve dayanışma projeleri hayata geçirilecektir” şeklinde bir taahhüt sunmuştur. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir vaat sunmamıştır.

3.2.3.3 Eğitim

Eğitim başlığı altında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin eğitim gördüğü kurumlarda fiziksel altyapı iyileştirmeleri yapacağını ve yeni eğitim materyalleri geliştirileceğini ifade etmiştir. AKP, ayrıca belediyeler ve ilgili kamu kurumları ile ortak çalışmalar yürütüleceğini, bu sayede engelli bireylerin eğitime erişiminde karşılaştıkları fiziksel ve lojistik engellerin ortadan kaldırılacağını belirtmiştir. AKP’nin projeleri kapsamında engellilere yönelik okullarda modern ve

teknolojik altyapıların sağlanması, dijital eğitim materyallerinin geliştirilmesi ve bu bireylerin ihtiyaçlarına uygun bireysel eğitim planlarının uygulanması öngörülmüştür. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), özel eğitim merkezlerinin sayısının arttırılacağını ve engellilere burs imkanları sağlanacağını dile getirerek, bu bireylerin eğitim sürecine daha fazla dahil olmasını sağlamaya yönelik önemli adımlar atılacağını belirtmiştir. CHP ayrıca, engelli bireylerin mesleki eğitim programlarından yararlanmaları için belediyeler ile işbirliği yaparak bu alanda yeni kurslar düzenlemeyi planlamıştır. Projeler kapsamında ailelere yönelik rehberlik hizmetlerinin de sunulması öngörülmüştür. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), engelli bireylerin mesleki eğitim imkanlarından daha fazla yararlanmasını sağlayacak projeler sunacağını belirtmiştir. MHP, bu kapsamda belediyelerin mesleki eğitim merkezleri kurarak engelli bireylerin yeteneklerine uygun meslek dallarında eğitim almalarını destekleyeceğini ifade etmiştir. Bu projeler ayrıca istihdam garantili mesleki eğitim programlarını da kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Saadet Partisi (SP), dini eğitim alanında engelli bireylerin manevi gelişimlerini destekleyecek programlar yürüteceğini ifade etmiştir. SP'nin bu kapsamda sunduğu projeler, dini eğitim merkezlerinde engelli bireylere uygun fiziksel düzenlemelerin yapılması ve eğitim materyallerinin bu bireylerin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesini içermektedir. Ayrıca, engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu sağlayacak manevi rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılacağı dile getirilmiştir. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından bu konuda doğrudan bir taahhüt belirtilmemiş olmakla birlikte, genel eğitim politikaları kapsamında engelli bireylere yönelik dolaylı desteklerin sunulacağı ifade edilmiştir. Eğitim alanında AKP, CHP, MHP, DSP ve SP, engelli bireylerin eğitim imkanlarına erişimlerini kolaylaştıracak farklı projeler sunmuştur. AKP, “engelli bireyler için özel eğitim merkezleri kurulacak ve mevcut okullar engelli dostu hale getirilecektir” diyerek bu alanda somut hedefler ortaya koymuştur. CHP, “eğitim altyapısı geliştirilecek ve burs imkanları arttırılacaktır” demektedir. MHP, “mesleki eğitim merkezleri yaygınlaştırılacaktır” ifadesini kullanmıştır. DSP, “engelli bireylerin eğitim hakkından tam olarak yararlanması sağlanacaktır” diyerek bu konuda taahhüt sunmuştur. SP ise “eğitimde fırsat eşitliği sağlanacaktır” taahhüdünü vermiştir. BBP bu konuda herhangi bir taahhütte bulunmamıştır.

3.2.3.4 Rehabilitasyon

Rehabilitasyon hizmetleri konusunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin yaşam kalitesini arttırmak ve topluma entegrasyonlarını sağlamak amacıyla rehabilitasyon merkezlerinin sayısını arttıracak ve bu merkezlerde sunulan hizmetlerin kalitesinin yükseltileceğini dile getirmiştir. AKP, bu kapsamda hem fiziksel hem de psiko-sosyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını ve rehabilitasyon merkezlerinde nitelikli personel istihdam edileceğini belirtmiştir. Ayrıca, bu merkezlerde engelli bireylere yönelik spor, sanat ve mesleki eğitim faaliyetlerinin de sunulması planlanmaktadır. Belediye destekli projelerle bu hizmetlerin yerel düzeyde daha erişilebilir hale getirilmesi hedeflenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), engelli bireylere yönelik rehabilitasyon hizmetlerinin kamu sağlık merkezleri aracılığıyla yaygınlaştırılacağını belirtmiştir. CHP, rehabilitasyon hizmetlerinin sadece fiziksel tedaviyle sınırlı kalmaması gerektiğini, bu kapsamda psikolojik destek ve aile rehberliği hizmetlerinin de sunulması gerektiğini ifade etmiştir. CHP ayrıca, rehabilitasyon merkezlerinde verilen hizmetlerin denetlenerek standartlarının iyileştirileceğini taahhüt etmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), rehabilitasyon merkezlerinin standartlarını iyileştirerek bu merkezlerde sunulan hizmetlerin niteliğini arttırmayı hedeflediğini açıklamıştır. MHP, engelli bireylerin rehabilitasyon sürecine aktif katılımlarını sağlamak amacıyla bu merkezlerde sosyal etkinliklerin de düzenlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, rehabilitasyon sürecinde aile desteğinin önemine dikkat çekerek ailelerin de bu sürece dahil edilmesini öngörmüştür. Saadet Partisi (SP), rehabilitasyon hizmetlerinin yerel yönetimler tarafından destekleneceğini ifade etmiştir. SP, rehabilitasyon merkezlerinin yerel yönetimlerin gözetiminde faaliyet göstermesi gerektiğini dile getirerek bu merkezlerin sadece tedavi merkezi olmaktan çıkartılıp sosyal yaşamın bir parçası haline gelmesini hedeflediklerini açıklamıştır. SP'nin projeleri kapsamında rehabilitasyon merkezlerinde engelli bireylere yönelik manevi rehberlik hizmetlerinin de verilmesi planlanmıştır. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından bu konuda herhangi bir doğrudan vaat sunulmamış olmakla birlikte, genel sosyal destek politikaları kapsamında rehabilitasyon hizmetlerinin dolaylı olarak geliştirileceği ifade edilmiştir. Rehabilitasyon hizmetleri konusunda AKP, CHP, MHP ve SP, engelli bireylerin yaşam kalitesini arttıracak projeler sunmuştur. AKP,

“rehabilitasyon merkezleri yaygınlaştırılacak ve hizmet kalitesi yükselecektir” diyerek bu alanda somut hedefler belirlemiştir. CHP, “rehabilitasyon hizmetlerinin erişilebilirliği arttırılacaktır” demektedir. MHP, “tüm engelli bireylerin rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanması sağlanacaktır” ifadesini kullanmıştır. SP ise “rehabilitasyon hizmetleri belediyeler eliyle desteklenecektir” şeklinde bir taahhüt sunmuştur. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir vaat sunmamıştır.

3.2.3.5 İstihdam

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin istihdam edilebilirliğini arttırmak amacıyla kapsamlı mesleki eğitim programları düzenleyeceğini ve bu programları tamamlayan engelli bireylerin istihdam edilmesini teşvik edecek politikalar geliştirileceğini belirtmiştir. AKP ayrıca, özel sektörün engelli bireyleri istihdam etmesini kolaylaştırmak için vergi indirimleri, sigorta prim desteği gibi ekonomik teşvikler sunacağını ifade etmiştir. Belediyelerle işbirliği yapılarak yerel düzeyde istihdam ofisleri kurulması ve bu ofislerin engelli bireylerin yeteneklerine uygun iş bulmalarına yardımcı olması hedeflenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), kamu kurumlarında engelli bireyler için ayrılan kontenjanların arttırılacağını ve bu kontenjanların doldurulması konusunda etkin denetim mekanizmalarının oluşturulacağını dile getirmiştir. CHP’nin projeleri ayrıca, özel sektörde engelli bireylerin çalışma koşullarını iyileştirmek üzere iş yeri düzenlemelerinin denetlenmesini ve engelli dostu çalışma ortamlarının yaygınlaştırılmasını kapsamaktadır. CHP, ayrıca engelli bireylerin sosyal güvenlik kapsamına alınmasında kolaylıklar sağlanacağını belirtmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), engelli bireylere yönelik mesleki eğitim programları sunulmasının yanı sıra, bu bireylerin mezuniyet sonrasında istihdam edilmelerini garanti altına alacak politikaların uygulanmasının önemini vurgulamıştır. MHP ayrıca, engelli bireylerin kendi işlerini kurmalarını desteklemek amacıyla küçük ve orta ölçekli işletmeler için finansal teşvikler sağlayacağını belirtmiştir. Bu kapsamda, engelli bireylerin girişimcilik alanında faal olmaları için gerekli olan sermaye desteğinin belediyeler aracılığıyla temin edileceği ifade edilmiştir. Saadet Partisi (SP), küçük ve orta ölçekli işletmelerde engelli bireylerin istihdam edilmesini desteklemek üzere bu işletmelere mali yardım paketleri sunulacağını dile getirmiştir. SP, engelli bireylerin istihdamı konusunda

belediyelerin aktif rol oynayacağını belirterek, her belediyede engelli istihdamını teşvik edecek bir birim oluşturulmasını hedeflediğini açıklamıştır. Ayrıca SP, engelli bireylerin tarım ve hayvancılık alanlarında da istihdam edilmesini sağlayacak projeler sunacağını ifade etmiştir. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından bu konuda doğrudan bir vaat sunulmamış olmakla birlikte, genel istihdam politikaları kapsamında engelli bireylerin çalışma hayatına katılımını destekleyici düzenlemelerin yapılacağı ifade edilmiştir. Engelli bireylerin istihdamı konusunda AKP, CHP, MHP ve SP, farklı projeler sunarak bu alanda destekleyici politikalar önermiştir. AKP, “engelli bireylerin istihdamı için özel sektöre teşvik sağlanacaktır” diyerek somut hedefler ortaya koymuştur. CHP, “kamu kurumlarında engelli bireylerin istihdam oranları arttırılacaktır” demektedir. MHP, “iş imkanları geliştirilecek ve mesleki eğitim desteklenecektir” diyerek taahhütlerde bulunmuştur. SP ise “engelli bireylerin istihdamı desteklenecektir” ifadesini kullanmıştır. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir doğrudan taahhüt sunmamıştır.

3.2.3.6 Sosyal destek

Sosyal destek konusunda AKP, CHP, MHP ve SP, engelli bireylerin sosyal yardım mekanizmalarından daha fazla yararlanabilmesini sağlayacak projeler sunmuştur. AKP, “sosyal yardım programları yaygınlaştırılacak ve engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik yeni destek paketleri geliştirilecektir” demektedir. CHP, “sosyal yardım kapsamı genişletilecektir” ifadesini kullanmıştır. MHP, “toplumsal dayanışmayı artıracak sosyal yardım projeleri hayata geçirilecektir” diyerek taahhütlerde bulunmuştur. SP ise “sosyal destek mekanizmaları iyileştirilecektir” demektedir. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir vaat sunmamıştır.

3.2.3.7 Yardımcı hizmetler

Yardımcı hizmetler konusunda AKP, CHP, MHP ve SP, engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu yardımcı cihazlara erişimlerini kolaylaştıracak projeler sunmuştur. AKP, “yardımcı cihazlara erişim kolaylaştırılacaktır” diyerek somut hedefler belirlemiştir. CHP, “yardımcı hizmetler geliştirilecektir” taahhüdünü sunmuştur. MHP, “teknolojik yardımcı cihazlara erişim sağlanacaktır” demektedir. SP ise “engelli bireylerin

medikal cihaz ihtiyacı desteklenecektir” şeklinde bir taahhüt sunmuştur. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir vaat sunmamıştır.

3.2.3.8 Psikolojik destek

Psikolojik destek konusunda AKP, CHP, MHP ve SP, engelli bireylerin psikolojik iyilik hallerini destekleyecek projeler sunmuştur. AKP, “psikolojik destek merkezleri kurulacak ve hizmet kalitesi arttırılacaktır” diyerek somut hedefler koymuştur. CHP, “sosyal yardım kapsamında psikolojik destek hizmetleri sunulacaktır” demektedir. MHP, “toplumsal dayanışmayı artıracak psikolojik destek projeleri geliştirilecektir” ifadesini kullanmıştır. SP ise “evde psikolojik destek sağlanacaktır” diyerek farklı bir yaklaşım sunmuştur. DSP ve BBP bu konuda herhangi bir taahhüt sunmamıştır.

3.2.4 2019 Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

2019 yerel seçimleri, engelli bireylere yönelik hizmetlerin daha kapsayıcı hale getirilmesi ve yerel yönetimlerin bu alandaki sorumluluklarını arttırması açısından önem taşımıştır. Partiler, engellilere yönelik altyapı iyileştirme, sosyal destek, istihdam ve rehabilitasyon gibi alanlarda çeşitli vaatlerde bulunarak bu hizmetlerin yaygınlaştırılacağını belirtmiştir. Topluma entegrasyon ve ekonomik destek alanlarında geliştirilecek projeler de partilerin beyannamelerinde öne çıkmıştır. 2019 yerel seçim beyannamelerinde partilerin engelli bireylere yönelik sundukları vaatler, "Erişilebilirlik/Ulaşım", "Topluma Entegrasyon", "Eğitim", "Rehabilitasyon", "İstihdam", "Sosyal Destek", "Kadın Engelli İstihdamı", "Yardımcı Hizmetler", "Psikolojik Destek", "Ekonomik Destek" ve "Önlenebilir Engellilik" başlıkları altında gruplandırılmıştır.

Tablo 3.10 2019 Yerel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler

Partiler	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP
<i>Erişilebilirlik/Ulaşım</i>	+	+	+	+	+	-
<i>Topluma Entegrasyon</i>	+	+	+	+	+	-
<i>Eğitim</i>	+	+	+	+	+	-
<i>Rehabilitasyon</i>	+	+	+	+	+	-
<i>İstihdam</i>	+	+	+	+	+	-
<i>Sosyal Destek</i>	+	+	+	+	+	-
<i>Kadın Engelli İstihdamı</i>	-	-	-	-	-	-
<i>Yardımcı Hizmetler</i>	+	+	+	+	+	-
<i>Psikolojik Destek</i>	+	+	+	+	+	-
<i>Ekonomik Destek</i>	+	+	+	+	+	-
<i>Önlenebilir Engellilik</i>	-	+	-	-	-	-

3.2.4.1 Erişilebilirlik/ulaşım

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin kentsel alanlarda daha rahat hareket edebilmesi ve toplumsal yaşamdan bağımsız bir şekilde faydalanabilmesi için kapsamlı altyapı projeleri sunacağını belirtmiştir. AKP'nin bu projeleri, kaldırım yenileme, genişletme çalışmaları, asansörlü alt ve üst geçitlerin yaygınlaştırılması, yaya yollarının engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilmesi gibi çeşitli uygulamaları kapsamaktadır. Toplu taşıma sistemlerinin tamamen engelli dostu hale getirilmesi hedeflenerek bu kapsamda otobüs durakları, metro istasyonları ve tren istasyonlarında da erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, toplu taşıma araçlarında engelli bireylerin kolayca seyahat edebilmesi için özel rampalar ve bilgi ekranlarının kurulması öngörülmüştür. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise kamu binaları, parklar, yaya geçitleri ve toplu taşıma araçlarında engellilere yönelik tasarımlar yapılacağını taahhüt etmiştir. CHP, kentsel yaşam alanlarının engelli bireylerin bağımsız şekilde kullanabileceği şekilde düzenleneceğini ve bu düzenlemelerin, uluslararası standartlara uygun olarak yapılmasının sağlanacağını belirtmiştir. CHP ayrıca, belediyeler aracılığıyla engelli bireylerin şikâyet ve taleplerini dinleyecek özel birimlerin kurulmasını hedeflemiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) de kentsel erişim sorunlarının çözülmesi gerektiğini vurgulayarak belediyelerin bu konuda daha aktif rol oynaması gerektiğini ifade etmiştir. MHP,

engelli bireylerin kentsel alanlarda karşılaştıkları zorlukları azaltmaya yönelik özel projeler geliştirileceğini ve bu projelerin hayata geçirilmesinde belediyelerin liderlik yapacağını belirtmiştir. Özellikle yaya geçitleri, kaldırımlar ve toplu taşıma alanlarının engellilere uygun hale getirilmesinin öncelikli hedefler arasında yer aldığı vurgulanmıştır.

3.2.4.2 Topluma entegrasyon

Topluma entegrasyon konusunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin sosyal yaşama daha etkin bir şekilde katılımını sağlamak amacıyla kapsamlı sosyal projeler geliştirileceğini belirtmiştir. Bu projeler, engelli bireylerin kültür, sanat ve spor etkinliklerine dahil edilmesini, toplumsal farkındalığın artmasını sağlayacak çeşitli kampanyaları ve sosyal etkinliklerin yaygınlaştırılmasını kapsamaktadır. Ayrıca, engelli bireylerin sosyo-ekonomik hayatta daha aktif rol alabilmeleri için belediyelerle ortak projeler yürütüleceği vurgulanmıştır. CHP, bu konuda sosyal yardım modellerini zenginleştirerek engelli bireylerin toplumsal yaşamda daha fazla yer alabilmesi için farkındalık kampanyaları düzenleyeceğini açıklamıştır. CHP ayrıca, sosyal dayanışma merkezlerinin kurulması ve bu merkezlerde engelli bireylerin sosyal becerilerini geliştirici etkinliklerin düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) de benzer şekilde sosyal yardım mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiğini dile getirerek belediyelerin bu konuda daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. MHP, topluma entegrasyon projeleri kapsamında engelli bireylerin sosyal yaşamda karşılaştıkları engelleri ortadan kaldıracı çalışmalar yürütüleceğini ifade etmiştir. Saadet Partisi (SP) ise engelli bireylerin sosyal hayata katılımlarını artıracak projeler geliştirileceğini ve bu projelerin sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde gerçekleştirileceğini taahhüt etmiştir. SP ayrıca, engellilere yönelik sosyal etkinliklerin ve organizasyonların yaygınlaştırılması için yerel yönetimlerin destekleyici rol oynayacağını belirtmiştir. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından dolaylı destek sağlayacak politikalar geliştirileceği ifade edilmiş olsa da, her iki parti de toplumsal farkındalığı artıracak çalışmalar yürütüleceğini ve sosyal dayanışmanın yaygınlaştırılmasını destekleyecek projelere dolaylı olarak katkı sunacağını dile getirmiştir. AKP, CHP, MHP, DSP ve SP, engelli bireylerin ulaşım ve kamu hizmetlerine erişimlerini kolaylaştıracak

projeler sunmuştur. AKP, “kentsel planlamada engelli dostu altyapı projeleri geliştirilecektir” diyerek bu alanda somut hedefler belirlemiştir. CHP, “belediyeler eliyle erişilebilir kent projeleri hayata geçirilecektir” demektedir. MHP, “toplumsal yaşama erişimde engellerin kaldırılması amacıyla yeni düzenlemeler yapılacaktır” diyerek bu alandaki taahhütlerini dile getirmiştir. DSP, “toplu taşıma sistemleri engellilere uygun hale getirilecektir” şeklinde bir vaat sunmuştur. SP ise “engelli bireylerin kentsel hizmetlere erişimi desteklenecektir” demektedir. BBP bu konuda herhangi bir doğrudan vaat sunmamıştır.

3.2.4.3 Eğitim

Eğitim alanında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylere yönelik özel eğitim merkezlerinin sayısını artıracak ve eğitim materyallerinin engellilerin ihtiyaçlarına uygun hale getirileceğini ifade etmiştir. AKP ayrıca, eğitim merkezlerinde fiziksel erişilebilirliğin iyileştirilmesi için altyapı düzenlemeleri yapacağını ve engelli bireylerin dijital eğitim materyallerine erişimlerinin artırılması amacıyla teknolojik altyapının geliştirileceğini belirtmiştir. AKP'nin projeleri, erken eğitimden başlayarak mesleki eğitime kadar uzanan kapsamlı bir eğitim modeli oluşturmayı hedeflemektedir. Bunun yanı sıra, engelli bireylere yönelik uzaktan eğitim imkanlarının da yaygınlaştırılması planlanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), bu kapsamda engellilere yönelik burs imkanları sunacağını açıklamıştır. CHP, eğitim fırsatlarını artırmak amacıyla özel eğitim kurumları ile işbirliği yapılacağını ve engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun bireyselleştirilmiş eğitim planlarının uygulanacağını belirtmiştir. Ayrıca, ailelere yönelik rehberlik hizmetlerinin sunulması ve engelli öğrencilerin toplumsal yaşama adaptasyonunu kolaylaştırıcı sosyal etkinliklerin düzenlenmesi hedeflenmiştir. CHP'nin vaatleri arasında, engellilere yönelik ücretsiz eğitim materyallerinin temin edilmesi de bulunmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), belediyelerle işbirliği yaparak mesleki eğitim programları düzenleyeceğini taahhüt etmiştir. MHP'nin projeleri, engelli bireylerin mesleki beceriler kazanmalarını sağlayacak kursların yaygınlaştırılmasını ve bu bireylerin istihdam edilebilirliğinin artmasını hedeflemektedir. Mesleki eğitim programlarını tamamlayan engelli bireylerin istihdam edilmesini kolaylaştıracak teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi de MHP'nin sunduğu vaatler arasında yer almıştır. Ayrıca, engelli bireylerin

mezuniyet sonrası iş bulma süreçlerinde desteklenmesi amacıyla kariyer danışmanlığı hizmetlerinin sunulması planlanmıştır. Saadet Partisi (SP), manevi gelişimi destekleyecek eğitim programları sunacağını belirtmiştir. SP, engelli bireylerin eğitim sürecinde manevi değerlerle büyümelerini desteklemek amacıyla dini eğitim programlarını yaygınlaştırmayı planlamıştır. Bunun yanı sıra, engelli bireylerin sosyal hayata katılımını artırıcı sosyal eğitim projeleri geliştirileceği ifade edilmiştir. SP, bu projelerin yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde hayata geçirileceğini dile getirmiştir. Eğitim alanında AKP, CHP, MHP, DSP ve SP, engelli bireylerin eğitim olanaklarına erişimlerini artıracak politikalar sunmuştur. AKP, “engelli bireyler için yeni eğitim merkezleri kurulacak ve okullar engelli dostu hale getirilecektir” diyerek somut hedefler belirlemiştir. CHP, “eğitim altyapısı geliştirilecek ve burs imkanları artırılabilecektir” demektedir. MHP, “mesleki eğitim merkezleri yaygınlaştırılacaktır” ifadesini kullanmıştır. DSP, “eğitimde fırsat eşitliği desteklenecektir” diyerek bu konuda farklı bir yaklaşım sunmuştur. SP ise “eğitim hizmetlerinde engelli bireylere özel imkanlar sağlanacaktır” şeklinde bir taahhüt vermiştir. BBP bu konuda herhangi bir doğrudan vaat sunmamıştır.

3.2.4.4 Rehabilitasyon

Rehabilitasyon hizmetleri konusunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin fiziksel ve psikososyal rehabilitasyon hizmetlerine daha kolay erişim sağlayabilmesi için rehabilitasyon merkezlerinin sayısını artıracığını ve bu merkezlerde sunulan hizmetlerin kalitesini yükselteceğini dile getirmiştir. AKP’nin vaatleri, rehabilitasyon merkezlerinin modern teknolojik cihazlarla donatılmasını, engelli bireylerin sosyal hayata adaptasyonunu kolaylaştıracak psiko-sosyal destek programlarının geliştirilmesini de kapsamaktadır. Ayrıca, bu merkezlerde engellilere yönelik özel eğitimler ve sosyal etkinlikler düzenleneceği ifade edilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), kamu sağlık merkezlerinde rehabilitasyon hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını ve bu merkezlerde çalışan sağlık personelinin engelli bireylerin özel ihtiyaçlarına yönelik olarak eğitileceğini ifade etmiştir. CHP, ayrıca mobil rehabilitasyon hizmetlerinin başlatılacağını ve engelli bireylerin evlerinde de bu hizmetlerden faydalanabilmesini sağlayacak projeler geliştireceğini açıklamıştır. CHP’nin projeleri arasında rehabilitasyon sonrası destek programlarının oluşturulması

ve engelli bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik sosyal destek paketlerinin hazırlanması yer almaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ise belediyelerle işbirliği yaparak yerel düzeyde rehabilitasyon hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını hedeflediğini açıklamıştır. MHP, rehabilitasyon merkezlerinin belediyeler tarafından destekleneceğini, bu merkezlerin engelli bireylerin mesleki becerilerini geliştirecek kurslar da sunacağını belirtmiştir. MHP'nin projeleri, rehabilitasyon sonrası istihdam imkanlarının artırılmasını ve engelli bireylerin toplumda aktif bireyler olarak yer almasını sağlamayı amaçlamaktadır. Saadet Partisi (SP), rehabilitasyon hizmetlerinin yerel yönetimler tarafından daha etkin bir şekilde sunulmasını ve bu hizmetlerin kapsamının genişletilmesini savunmuştur. SP, rehabilitasyon merkezlerinde manevi destek programlarının uygulanacağını ve bu programların engelli bireylerin ruhsal iyilik hallerini güçlendireceğini ifade etmiştir. Ayrıca SP, belediyelerle ortak projeler yürüterek her mahallede küçük çaplı rehabilitasyon birimlerinin kurulmasını hedeflediğini dile getirmiştir. Rehabilitasyon hizmetleri konusunda AKP, CHP, MHP, DSP ve SP, engelli bireylerin yaşam kalitesini artıracak projeler sunmuş ve bu alanda farklı taahhütlerde bulunmuştur. AKP, “rehabilitasyon merkezleri yaygınlaştırılacak ve hizmet kalitesi arttırılacaktır” diyerek somut hedefler koymuştur. CHP, “rehabilitasyon hizmetleri geliştirilecek ve erişilebilir hale getirilecektir” demektedir. MHP, “tüm engelli bireylerin rehabilitasyon hizmetlerine kolayca erişimleri sağlanacaktır” ifadesini kullanmıştır. DSP, “rehabilitasyon merkezlerinin sayısı arttırılacaktır” diyerek bu alanda farklı bir taahhüt vermiştir. SP ise “rehabilitasyon hizmetleri belediyeler eliyle desteklenecektir” demektedir. BBP bu konuda herhangi bir vaat sunmamıştır.

3.2.4.5 İstihdam

İstihdam konusunda AKP, engelli bireylerin istihdamını artırmak amacıyla özel sektörü teşvik edecek politikalar uygulayacağını belirtmiştir. CHP, kamu kontenjanlarının artırılacağını dile getirirken, MHP ve SP de mesleki eğitim programları ile istihdam olanaklarının genişletileceğini açıklamışlardır. DSP ve BBP tarafından doğrudan bir vaat sunulmamış olsa da genel politikaları çerçevesinde dolaylı destek sağlanacağı ifade edilmiştir. Engelli bireylerin istihdamı konusunda AKP, CHP, MHP, DSP ve SP, farklı projeler sunmuş ve bu alanda destekleyici

politikalar taahhüt etmiştir. AKP, “özel sektörde engelli bireylerin istihdamını arttırmak için teşvikler sağlanacaktır” diyerek bu konuda somut hedefler belirlemiştir. CHP, “kamu kurumlarında engelli istihdam oranları arttırılacaktır” demektedir. MHP, “engelli bireylere yönelik yeni istihdam alanları oluşturulacaktır” diyerek bu alanda farklı projeler sunmuştur. DSP, “istihdam politikaları engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak geliştirilecektir” demektedir. SP ise “küçük ve orta ölçekli işletmelerde engelli istihdamı desteklenecektir” şeklinde bir taahhüt sunmuştur. BBP bu konuda herhangi bir doğrudan taahhütte bulunmamıştır.

3.2.4.6 Sosyal destek

Sosyal destek başlığında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), sosyal yardım programlarının kapsamını genişleteceğini ve bu programlar aracılığıyla engelli bireylerin ekonomik olarak destekleneceğini belirtmiştir. AKP, özellikle engelli bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmek amacıyla doğrudan nakdi yardımların yanı sıra gıda, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik kapsamlı sosyal destek paketleri oluşturacağını ifade etmiştir. Ayrıca, engelli bireylere yönelik sosyal yardımların daha düzenli ve ulaşılabilir hale getirilmesi için yerel yönetimlerle koordineli çalışılacağı açıklanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), sosyal yardım hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmayı hedeflemiş ve bu doğrultuda yerel düzeyde sosyal hizmet birimlerinin kurulacağını belirtmiştir. CHP, sosyal yardımların sadece ekonomik destekle sınırlı kalmaması gerektiğini vurgulayarak, engelli bireylerin sosyal yaşama entegrasyonunu sağlayacak destek hizmetlerinin de sunulacağını açıklamıştır. CHP'nin projeleri kapsamında, engelli bireylerin psikososyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sosyal danışmanlık hizmetleri de verilecektir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP), sosyal yardım mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak, bu mekanizmalar aracılığıyla engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmayı hedeflediklerini ifade etmişlerdir. MHP, engelli bireylerin sosyal yardımlardan daha etkin faydalanabilmesi için belediyeler bünyesinde özel sosyal destek birimlerinin oluşturulacağını dile getirmiştir. SP ise, sosyal yardımların sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılacağını belirtmiştir. SP ayrıca, sosyal yardımların yanı sıra eğitim ve mesleki gelişim desteği sağlanmasının önemine dikkat çekmiştir. Demokratik Sol Parti (DSP)

ve Büyük Birlik Partisi (BBP), bu konuda dolaylı olarak destek sağlayacak politikalar geliştireceklerini açıklamışlardır. DSP, sosyal dayanışma ağlarının güçlendirilmesi gerektiğini ifade ederek, bu kapsamda yerel yönetimlerin sosyal yardım projelerine daha fazla kaynak ayırmasını destekleyeceğini açıklamıştır. BBP ise, sosyal yardımlarda önceliğin engelli bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına verilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Sosyal destek konusunda AKP, CHP, MHP, DSP ve SP, engelli bireylerin sosyal yardım mekanizmalarından daha etkin faydalanabilmesi için farklı projeler sunmuştur. AKP, “sosyal yardım hizmetleri yaygınlaştırılacak ve engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik yeni destek paketleri geliştirilecektir” demektedir. CHP, “sosyal yardımlar genişletilecektir” ifadesini kullanmıştır. MHP, “sosyal yardım mekanizmaları geliştirilecek ve engelli bireylerin ekonomik bağımsızlığı desteklenecektir” diyerek bu konuda farklı projeler sunmuştur. DSP, “toplumsal dayanışmayı artıracak sosyal yardım projeleri hayata geçirilecektir” şeklinde bir taahhüt vermiştir. SP ise “sosyal destek hizmetleri belediyeler eliyle yaygınlaştırılacak ve engelli bireylerin sosyal yardım imkanları artırılabilecektir” diyerek bu konuda yerel yönetimlerin rolünü vurgulamıştır. BBP, bu konuda herhangi bir doğrudan taahhütte bulunmamıştır.

3.2.4.7 Kadın engelli istihdamı

Kadın engelli istihdamı konusunda doğrudan vaat sunan bir parti bulunmamaktadır. Ancak genel istihdam politikaları kapsamında kadın engellilerin de istihdam edilmesi hedeflenmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), genel istihdam politikaları çerçevesinde engelli bireylerin, özellikle kadın engellilerin meslek edinmeleri ve çalışma hayatına katılmaları için mesleki eğitim kurslarını yaygınlaştıracağını ifade etmiştir. CHP, özel sektörde kadın engelli istihdamının artırılması amacıyla şirketlere vergi indirim ve sigorta prim desteği gibi teşvikler sunulacağını belirtmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP), kadın engellilere yönelik istihdam programlarını destekleyeceklerini açıklamıştır. SP ayrıca, kadın engellilerin evden çalışma imkanlarını arttıracak dijital projeler geliştirileceğini dile getirmiştir. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından doğrudan bir vaat bulunmamakla birlikte, genel istihdam politikalarına entegre bir şekilde kadın engellilerin çalışma hayatına kazandırılması hedeflenmiştir.

3.2.4.8 Yardımcı hizmetler

Yardımcı hizmetler başlığında AKP ve CHP, engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştıracak teknolojik çözümlerin geliştirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. MHP ve SP de benzer şekilde yardımcı hizmetlerin çeşitlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

3.2.4.9 Psikolojik destek

Psikolojik destek konusunda AKP, CHP ve MHP, engelli bireylerin ruh sağlığını destekleyecek programların yaygınlaştırılacağını açıklamışlardır. SP de manevi destek programlarının önemine dikkat çekmiştir.

3.2.4.10 Ekonomik destek

Ekonomik destek başlığında AKP, CHP, MHP ve SP, engelli bireylere yönelik doğrudan ekonomik yardım yapılacağını belirtmişlerdir. DSP ve BBP tarafından dolaylı destek sağlanacağı ifade edilmiştir.

3.2.4.11 Önlenebilir engellilik

Önlenebilir engellilik konusunda CHP, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve farkındalık kampanyaları düzenlenmesi gerektiğini açıklamıştır. AKP, MHP, SP, DSP ve BBP bu konuda doğrudan bir vaat sunmamışlardır.

3.2.5 2024 Yerel Seçim Beyannamelerinde Engelli Bireyler

2024 yerel seçimleri öncesinde siyasi partiler, engelli bireylerin sosyal hayata katılımlarını arttıracak, yaşam standartlarını iyileştirecek ve yerel hizmetlere erişimlerini kolaylaştıracak politikalar sunma konusunda yoğun bir çaba göstermiştir. Altyapı projelerinin iyileştirilmesi, sosyal destek mekanizmalarının genişletilmesi, rehabilitasyon hizmetlerinin artırılması ve engelli bireylere yönelik istihdam olanaklarının artırılması gibi konular partilerin seçim beyannamelerinde önemli bir yer tutmuştur. 2024 yerel seçim beyannamelerinde partilerin engelli bireylere yönelik

sundukları vaatler, "Erişilebilirlik/Ulaşım", "Topluma Entegrasyon", "Eğitim", "Rehabilitasyon", "İstihdam", "Sosyal Destek", "Kadın Engelli İstihdamı", "Yardımcı Hizmetler", "Psikolojik Destek", "Ekonomik Destek" ve "Önlenebilir Engellilik" başlıkları altında gruplandırılmıştır.

Tablo 3.11 2024 Yerel seçim beyannamelerinde engellilere ilişkin vaatler

Partiler	AKP	CHP	MHP	DSP	SP	BBP	DEM	İP
<i>Erişilebilirlik/Ulaşım</i>	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Topluma Entegrasyon</i>	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Eğitim</i>	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Rehabilitasyon</i>	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>İstihdam</i>	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Sosyal Destek</i>	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Kadın Engelli İstihdamı</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Yardımcı Hizmetler</i>	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Psikolojik Destek</i>	+	+	+	+	+	+	-	-
<i>Ekonomik Destek</i>	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Önlenebilir Engellilik</i>	-	+	-	-	-	-	-	-

3.2.5.1 Erişilebilirlik/ulaşım

Engelli bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları en büyük zorluklardan biri kamusal alanlara, toplu taşıma araçlarına ve şehir içi hizmetlere erişimdir. Bu nedenle, 2024 yerel seçim beyannamelerinde birçok siyasi parti, erişilebilirlik ve ulaşım konusunda önemli vaatlerde bulunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP), Büyük Birlik Partisi (BBP) ve İyi Parti (İP) bu konuda farklı projeler sunmuş ve çözüm önerileri getirmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "toplumsal yaşama erişimde engellerin kaldırılması amacıyla kentsel altyapı projeleri geliştirilecektir" diyerek engelli bireylerin toplu taşıma sistemlerine ve kamusal alanlara erişimini kolaylaştıracak projelere öncelik vereceğini belirtmiştir. AKP ayrıca, "belediyelerle iş birliği yapılarak tüm şehirlerde erişilebilirlik standartları uygulanacaktır" ifadesine yer vererek bu

hizmetlerin yaygınlaştırılacağını taahhüt etmiştir. Kırsal alanlarda yaşayan engelli bireylerin de bu hizmetlerden yararlanabilmesi için özel ulaşım projeleri geliştirileceği belirtilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engelli dostu kent projeleri belediyeler eliyle yaygınlaştırılacaktır" diyerek, şehir içi ulaşımında engelli bireylerin karşılaştığı sorunları çözmeye yönelik projeler geliştireceğini açıklamıştır. CHP ayrıca, "toplu taşıma araçları engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilecektir" ifadesini kullanarak, bu araçların standartlarının iyileştirileceğini taahhüt etmiştir. Parti, şehir içi ulaşımında engellilere yönelik indirimli tarifelerin yaygınlaştırılacağını da açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "engelli bireylerin ulaşım ve kamu hizmetlerine erişim sorunlarını çözecek yeni projeler hayata geçirilecektir" diyerek bu konuda somut adımlar atacağını belirtmiştir. MHP ayrıca, "erişilebilir parklar, sosyal alanlar ve spor tesisleri oluşturulacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak şehirlerin tüm engelli bireyler için yaşanabilir hale getirilmesini sağlayacak projeler geliştireceğini açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), "belediyelerle ortak çalışarak engelli dostu ulaşım projeleri desteklenecektir" diyerek, bu konuda yerel yönetimlerin aktif rol almasını sağlayacak düzenlemeler yapılacağını ifade etmiştir. DSP ayrıca, "kent planlamasında erişilebilirlik standartları gözetilecektir" diyerek bu konuda kapsamlı bir politika sunmuştur.

Saadet Partisi (SP), "kamu hizmetlerine erişimde eşitlik sağlanacaktır" ifadesini kullanarak engelli bireylerin her türlü kamusal hizmete ulaşımının kolaylaştırılacağını açıklamıştır. SP ayrıca, "şehir içi ulaşımında engelli bireylere yönelik özel hizmetler sunulacaktır" diyerek bu konudaki taahhütlerini ortaya koymuştur.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "kent planlamalarında engelli bireylerin ihtiyaçları gözetilecektir" diyerek, engelli bireylerin sosyal yaşamda daha fazla yer almasını sağlamak amacıyla şehir altyapısının iyileştirileceğini belirtmiştir. BBP, engelli bireylerin yaşamını kolaylaştıracak ulaşım projelerini destekleyeceğini ifade etmiştir.

İyi Parti (İP), "toplu taşımada engelli dostu düzenlemeler artırılacaktır" ifadesini kullanarak, şehir içi toplu taşıma araçlarının engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun hale getirileceğini açıklamıştır. İP ayrıca, "belediyelerle iş birliği yapılarak özel engelli taşıma sistemleri geliştirilecektir" diyerek bu konuda yenilikçi projeler sunacağını belirtmiştir.

3.2.5.2 Topluma entegrasyon

Topluma entegrasyon, engelli bireylerin sosyal hayata katılımını artırarak bireysel özgüvenlerini geliştirmeleri ve toplumsal uyumun sağlanması açısından kritik bir önem taşımaktadır. 2024 yerel seçim beyannamelerinde, siyasi partiler bu alanda çeşitli projeler sunarak engelli bireylerin toplumsal hayatta daha aktif bir şekilde yer almalarını sağlama hedefiyle hareket etmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP), Büyük Birlik Partisi (BBP) ve İyi Parti (İP), topluma entegrasyonu artıracak çeşitli sosyal projeler geliştireceklerini vaat etmişlerdir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "sosyal hayata entegrasyonu artıracak sosyal projeler geliştirilecektir" diyerek engelli bireylerin kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklere katılımını teşvik edecek projeler geliştireceğini ifade etmiştir. AKP ayrıca, belediyelerle iş birliği yapılarak topluma entegrasyon projelerinin sürdürülebilir hale getirileceğini belirtmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "engelli bireylerin topluma katılımını artırmak amacıyla farkındalık kampanyaları düzenlenecektir" diyerek, sosyal farkındalık oluşturmaya yönelik kapsamlı projeler sunacağını taahhüt etmiştir. CHP ayrıca, belediyelerle birlikte yürütülecek sosyal dayanışma projeleriyle engelli bireylerin sosyal hayatta daha fazla yer almasını sağlayacağını ifade etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "toplumsal dayanışmayı artıracak sosyal projeler hayata geçirilecektir" diyerek, engelli bireylerin sosyal hayata katılımını teşvik edecek sosyal uyum projeleri sunacağını belirtmiştir. Parti ayrıca, engelli bireylerin toplumsal etkinliklerde daha fazla yer almalarını sağlamak amacıyla yerel yönetimlerle ortak projeler geliştireceğini açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), "sosyal yardım projeleri kapsamında engelli bireylerin sosyal hayata aktif katılımları desteklenecektir" ifadesine yer vererek, sosyal yardımlarla birlikte entegrasyonu destekleyecek projeler geliştireceğini belirtmiştir. DSP ayrıca, belediyelerle iş birliği yaparak sosyal projelerin uygulanabilirliğini artıracağını taahhüt etmiştir.

Saadet Partisi (SP), "sosyal entegrasyon projeleri belediyelerle birlikte geliştirilecektir" diyerek, yerel yönetimlerin aktif katılımıyla engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu güçlendirecek projeler sunacağını ifade etmiştir. Parti ayrıca, engelli bireylere yönelik sosyal dayanışma etkinliklerinin düzenlenmesini sağlayacak kampanyalar başlatacağını açıklamıştır.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "toplumsal farkındalığı artıracak etkinlikler düzenlenecektir" şeklinde bir vaat sunarak, engelli bireylerin sosyal çevreleriyle uyumunu artırmayı hedeflemiştir. BBP ayrıca, engelli bireylerin sosyal hayata daha fazla katılmalarını teşvik edecek sosyal projelerin destekleneceğini ifade etmiştir.

İyi Parti (İP), "engelli bireylerin sosyal hayatın her alanında aktif rol alabilmeleri için destek projeleri geliştirilecektir" diyerek, sosyal uyumu artırmaya yönelik projelerin yerel yönetimlerle birlikte hayata geçirileceğini belirtmiştir. İP ayrıca, engelli bireylerin kültürel, sportif ve sanatsal etkinliklere katılımını artırmak amacıyla belediyelerle iş birliği yapılacağını ifade etmiştir.

3.2.5.3 Eğitim

Eğitim, engelli bireylerin topluma katılımlarını artırmanın, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarının ve sosyal hayatta aktif bireyler olmalarının temel araçlarından biridir. 2024 yerel seçim beyannamelerinde siyasi partiler, engelli bireylere yönelik eğitim imkanlarını genişletecek ve iyileştirecek çeşitli projeler sunarak bu alandaki taahhütlerini ortaya koymuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP), Büyük Birlik Partisi (BBP) ve İyi Parti (İP), bu konuda farklı yaklaşımlar benimsemişlerdir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "engelli bireyler için özel eğitim merkezleri kurulacak ve mevcut okullar engelli dostu hale getirilecektir" diyerek somut hedefler ortaya koymuştur. Parti ayrıca, "eğitim materyallerinin engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden tasarlanacağını ve dijital eğitim içeriklerinin yaygınlaştırılacağını" taahhüt etmiştir. AKP, kırsal bölgelerde yaşayan engelli bireylerin eğitim imkanlarına erişimini artırmak amacıyla taşınabilir eğitim hizmetleri sunacağını da açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "eğitimde fırsat eşitliği sağlanacak ve burs imkanları artırılacaktır" ifadesini kullanarak, engelli bireylerin ekonomik olarak destekleneceğini belirtmiştir. CHP ayrıca, "belediyeler aracılığıyla engelli bireylere yönelik ücretsiz kurslar düzenlenecektir" diyerek sosyal hayata katılımı artırmayı hedefleyen projeler sunmuştur. Parti, özel eğitim öğretmenlerinin sayısının artırılması için de yeni istihdam politikaları geliştireceğini açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "mesleki eğitim merkezleri yaygınlaştırılacaktır" diyerek engelli bireylerin mesleki beceriler kazanarak iş hayatına hazırlanmalarını sağlayacak projeler sunacağını belirtmiştir. MHP ayrıca, "teknolojik destekli eğitim programları geliştirilecektir" diyerek bu alanda yenilikçi bir yaklaşım benimsemiştir. Parti, engelli bireylerin teknolojiye erişimini artırmak için yerel yönetimlerle iş birliği içinde çalışacağını ifade etmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP), "engelli bireylerin eğitim hakkından tam anlamıyla yararlanması sağlanacaktır" diyerek eğitimde eşitliğe vurgu yapmıştır. DSP ayrıca, "özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin erken yaşta eğitime erişimini sağlayacak kreş ve anaokulları açılacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, yerel yönetimlerin bu sürece aktif olarak katılımını sağlayacak düzenlemeler yapılacağını da belirtmiştir.

Saadet Partisi (SP), "eğitim altyapısı geliştirilecek ve engelli bireylere yönelik eğitim materyalleri sağlanacaktır" diyerek bu alanda kapsamlı bir politika sunmuştur. SP ayrıca, "engelli bireylerin dini eğitim alabilecekleri özel kurslar açılacaktır" diyerek farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Parti, belediyeler aracılığıyla sosyal uyum projeleri kapsamında eğitim programlarının yaygınlaştırılacağını da ifade etmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "eğitim hizmetleri belediyelerle iş birliği içerisinde sunulacaktır" diyerek yerel yönetimlerin eğitim sürecindeki rolünü vurgulamıştır. BBP ayrıca, "engelli bireylere yönelik özel eğitim bursları verilecektir" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, engelli bireylerin sosyal uyumlarını artıracak sosyal ve kültürel eğitim programlarının destekleneceğini de açıklamıştır.

İyi Parti (İP), "teknolojik destekli eğitim projeleri geliştirilecektir" diyerek bu alanda yenilikçi bir yaklaşım sergilemiştir. Parti ayrıca, "engelli bireylerin uzaktan eğitim imkanlarından daha fazla yararlanabilmesi için dijital altyapı geliştirilecektir" ifadesini kullanmıştır. İP, engelli bireylere yönelik online eğitim platformları kurarak eğitimde erişilebilirliği artırmayı hedeflediğini açıklamıştır.

3.2.5.4 Rehabilitasyon

Rehabilitasyon hizmetleri, engelli bireylerin hem fiziksel hem de sosyal becerilerini geliştirmeleri ve yaşam kalitelerini artırmaları açısından hayati bir öneme sahiptir. 2024 yerel seçim beyannamelerinde, birçok siyasi parti rehabilitasyon hizmetlerini yaygınlaştırma ve bu hizmetlere erişimi kolaylaştırma konusuna öncelik vermiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP), Büyük Birlik Partisi (BBP) ve İyi Parti (İP) bu konuda çeşitli vaatlerde bulunmuş ve çözüm önerileri sunmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "rehabilitasyon merkezleri yaygınlaştırılacak ve bu merkezlerin hizmet kalitesi artırılacaktır" diyerek somut bir hedef koymuştur. AKP ayrıca, "evde rehabilitasyon hizmetleri geliştirilecek ve kırsal bölgelerde yaşayan engelli bireylerin bu hizmetlere erişimi sağlanacaktır" ifadesine yer vererek yerel yönetimlerle iş birliği içinde çalışacağını açıklamıştır. Parti, dijital teknolojilerden yararlanarak rehabilitasyon sürecini destekleyecek online hizmetlerin de sunulacağını taahhüt etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "rehabilitasyon hizmetleri daha erişilebilir hale getirilecek ve belediyeler aracılığıyla desteklenecektir" diyerek, engelli bireylerin bu hizmetlerden daha fazla yararlanmasını hedefleyen kapsamlı bir politika sunmuştur.

CHP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerine erişimini kolaylaştıracak projeler geliştirilecektir" şeklinde bir vaat sunmuştur.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "rehabilitasyon hizmetlerine erişimde bölgesel farklılıklar giderilecek ve hizmet kapasitesi artırılacaktır" diyerek bu konuda kapsamlı projeler geliştireceğini ifade etmiştir. MHP ayrıca, "belediyelerle iş birliği yapılarak rehabilitasyon merkezleri kurulacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. Parti, engelli bireylerin mesleki rehabilitasyon sürecinde desteklenmesi gerektiğini de vurgulamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), "rehabilitasyon hizmetleri belediyeler eliyle yaygınlaştırılacak ve ücretsiz hale getirilecektir" diyerek sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde bir vaat sunmuştur. DSP, bu hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla yerel yönetimlerin bütçelerinde rehabilitasyon projelerine öncelik verilmesini önermektedir.

Saadet Partisi (SP), "rehabilitasyon hizmetleri aile odaklı olarak geliştirilecektir" diyerek, ailelerin bu süreçte daha etkin rol almasını sağlayacak projeler sunacağını açıklamıştır. SP ayrıca, "rehberlik ve danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılacak ve evde bakım hizmetleriyle entegre edilecektir" ifadesine yer vermiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "tüm engelli bireylerin rehabilitasyon hizmetlerine ücretsiz erişimi sağlanacaktır" diyerek bu konuda kapsayıcı bir yaklaşım benimsemiştir. BBP ayrıca, "özel sektörle iş birliği yapılarak rehabilitasyon hizmetlerinin kalitesi artırılacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, kırsal kesimlerde bu hizmetlerin yaygınlaştırılması için mobil rehabilitasyon ekiplerinin oluşturulacağını da açıklamıştır.

İyi Parti (İP), "rehabilitasyon hizmetlerinde teknoloji destekli çözümler geliştirilecektir" diyerek modern ve yenilikçi bir yaklaşım benimsemiştir. İP ayrıca, "engelli bireylerin rehabilitasyon sürecinde sosyal hayata uyumlarını kolaylaştıracak projeler desteklenecektir" ifadesine yer vererek sosyal rehabilitasyona da önem verdiğini göstermiştir.

3.2.5.5 İstihdam

Engelli bireylerin istihdamı, ekonomik bağımsızlık kazanmaları ve toplumsal yaşama aktif bir şekilde katılmaları açısından büyük önem taşımaktadır. 2024 yerel seçim beyannamelerinde, birçok siyasi parti bu alanda farklı yaklaşımlar benimseyerek kapsamlı projeler sunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP), Büyük Birlik Partisi (BBP) ve İyi Parti (İP), engelli bireylerin istihdamını artırmaya yönelik çeşitli vaatlerde bulunmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "özel sektörde engelli istihdamı artırılacak ve teşvik mekanizmaları genişletilecektir" diyerek somut hedefler belirlemiştir. AKP ayrıca, "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak engellilere yönelik mesleki eğitim programları düzenlenecektir" ifadesine yer vermiştir. Parti, kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylerin de istihdam olanaklarına erişimini artırmak amacıyla özel projeler geliştirileceğini açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "kamu kurumlarında engelli istihdam oranları artırılacaktır" diyerek kamusal alanda engelli bireylerin daha fazla yer almasını sağlamayı hedeflemiştir. CHP ayrıca, "engelli bireylere yönelik girişimcilik destekleri sağlanacak ve iş kurma süreçleri kolaylaştırılacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur. Parti, belediyelerle iş birliği yaparak sosyal girişimcilik projeleri geliştireceğini de taahhüt etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "yeni istihdam alanları oluşturulacak ve mesleki eğitim desteklenecektir" ifadesini kullanarak engelli bireylerin mesleki beceriler kazanmalarını sağlayacak projeler sunacağını açıklamıştır. MHP ayrıca, "belediyelerle ortak çalışarak engelli bireylere yönelik iş merkezleri kurulacaktır" diyerek yerel yönetimlerin bu süreçteki rolünü vurgulamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP), "engelli bireylerin iş hayatına kazandırılması için özel istihdam projeleri geliştirilecektir" diyerek farklı bir yaklaşım sunmuştur. DSP ayrıca, "engelli bireylerin iş gücüne katılımını kolaylaştırmak amacıyla kamu ve özel sektör

arasında iş birliği yapılacaktır" ifadesine yer vermiştir. Parti, bu süreçte yerel yönetimlerin aktif rol alacağını belirtmiştir.

Saadet Partisi (SP), "küçük ve orta ölçekli işletmelerde engelli istihdamını teşvik edecek politikalar uygulanacaktır" diyerek, bu alandaki destek mekanizmalarını genişleteceğini açıklamıştır. SP ayrıca, "engelli bireylerin iş kurma süreçlerini destekleyecek faizsiz kredi imkanları sağlanacaktır" ifadesini kullanarak girişimciliği teşvik etmeyi hedeflemiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "engelli bireylere yönelik istihdam projeleri artırılacak ve özel sektör ile kamu iş birliği sağlanacaktır" diyerek kapsayıcı bir yaklaşım benimsemiştir. BBP ayrıca, "engelli bireylerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır" şeklinde bir vaat sunmuştur.

İyi Parti (İP), "engelli bireylerin iş gücüne katılımını artıracak mesleki eğitim programları geliştirilecektir" diyerek yenilikçi bir yaklaşım sergilemiştir. Parti ayrıca, "iş kurma süreçlerinde engellilere yönelik danışmanlık hizmetleri sunulacaktır" ifadesine yer vermiştir. İP, yerel yönetimlerin bu süreçte aktif rol alacağını ve iş piyasasına girişin kolaylaştırılacağını taahhüt etmiştir.

3.2.5.6 Sosyal destek

Sosyal destek, engelli bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmek, ekonomik olarak güçlenmelerini sağlamak ve topluma daha etkin katılımlarını teşvik etmek açısından büyük bir önem taşır. 2024 yerel seçim beyannamelerinde, birçok siyasi parti bu konuda farklı projeler sunarak engelli bireylere yönelik sosyal destek hizmetlerini genişletme hedefi ortaya koymuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Demokratik Sol Parti (DSP), Saadet Partisi (SP), Büyük Birlik Partisi (BBP) ve İyi Parti (İP), engelli bireylerin sosyal yardım mekanizmalarından daha etkin faydalanabilmesi için çeşitli vaatlerde bulunmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "sosyal yardım hizmetleri yaygınlaştırılacak ve engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik yeni destek paketleri geliştirilecektir" diyerek

somut hedefler belirlemiştir. AKP ayrıca, "yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak engelli bireylerin sosyal yardım hizmetlerine erişiminin kolaylaştırılacağını" ifade etmiştir. Parti, bu hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla belediyeler aracılığıyla ek sosyal projeler geliştireceğini açıklamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "sosyal yardım kapsamı genişletilecektir" diyerek, engelli bireylerin sosyal yardım hizmetlerinden daha fazla yararlanmasını sağlayacak projeler sunmuştur. CHP ayrıca, "engelli bireylere yönelik ücretsiz sosyal yardım danışmanlık hizmetleri kurulacaktır" diyerek, bu bireylerin sosyal haklarına daha kolay ulaşmasını hedeflediğini belirtmiştir. Parti, belediyelerle iş birliği yaparak sosyal yardım projelerinin etkinliğini artırmayı taahhüt etmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), "sosyal yardım projeleri kapsamında engellilere yönelik destekler artırılabilecektir" diyerek, belediyelerle iş birliği yaparak yeni sosyal destek mekanizmaları geliştireceğini açıklamıştır. MHP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal yardımlardan daha etkin faydalanması amacıyla farkındalık kampanyaları düzenlenecektir" şeklinde bir vaat sunmuştur.

Demokratik Sol Parti (DSP), "toplumsal dayanışmayı artıracak sosyal yardım projeleri hayata geçirilecektir" diyerek bu alanda farklı projeler sunmuştur. DSP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal yardımlara erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla belediyelerle koordineli projeler geliştirilecektir" ifadesine yer vermiştir.

Saadet Partisi (SP), "engelli bireylerin sosyal yardım mekanizmalarından daha etkin faydalanmaları sağlanacaktır" şeklinde bir taahhütte bulunmuştur. SP ayrıca, "engelli bireylere yönelik düzenli sosyal yardım hizmetleri sunulacak ve bu hizmetlerin çeşitliliği artırılabilecektir" diyerek bu alandaki projelerini detaylandırmıştır. Parti, sosyal yardımların engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanacağını belirtmiştir.

Büyük Birlik Partisi (BBP), "sosyal destek projeleri belediyeler eliyle yaygınlaştırılacaktır" diyerek, yerel yönetimlerin bu süreçte aktif rol alacağını açıklamıştır. BBP ayrıca, "engelli bireylerin sosyal yardım hizmetlerine erişimini kolaylaştıracak yeni projeler geliştirilecektir" ifadesini kullanarak bu alandaki taahhütlerini ortaya koymuştur.

İyi Parti (İP), "engelli bireylerin sosyal destek hizmetlerinden tam olarak yararlanabilmesi için yeni düzenlemeler yapılacaktır" diyerek bu konuda kapsamlı bir politika benimsemiştir. İP ayrıca, "belediyelerle iş birliği yapılarak sosyal yardımlara erişimin artırılması sağlanacaktır" ifadesine yer vermiştir. Parti, sosyal yardım projelerinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla belediyelerle ortak çalışmalar yapacağını taahhüt etmiştir.

3.2.5.7 Kadın engelli istihdamı

Kadın engelli istihdamı konusunda doğrudan vaat sunan bir parti bulunmamakla birlikte, genel istihdam politikaları kapsamında kadın engellilerin de istihdam edilmesi hedeflenmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin istihdam olanaklarını geliştirme konusunda kadın engellilere ayrı bir önem vereceğini belirtmiştir. AKP, kadın engellilerin evden çalışma imkanlarını arttıracak dijital projeler geliştirilmesini, bu bireylere yönelik mesleki eğitim kurslarının yaygınlaştırılmasını ve girişimcilik destek programlarını hayata geçirmeyi hedeflediğini dile getirmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), kadın engelli istihdamını teşviki amacıyla sosyal güvenlik prim desteği ve vergi indrimi gibi mali teşviklerin uygulanacağını açıklamıştır. CHP ayrıca, kadın engellilerin istihdam edilebileceği alanlarda özel sektör ile ortak projeler geliştirileceğini belirtmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), kadın engellilere yönelik istihdam projelerinin belediyeler ile birlikte yürütüleceğini ve bu bireylere yönelik sosyal destek programlarının artırılacağını ifade etmiştir. Saadet Partisi (SP), küçük ve orta ölçekli işletmelerde kadın engelli istihdamının teşviki amacıyla hibe ve kredi desteklerinin sağlanmasını taahhüt etmiştir. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP), kadın engelli istihdamı konusunda doğrudan bir vaat sunmamış olmakla birlikte, genel istihdam politikaları kapsamında bu bireylerin iş hayatına kazandırılmasını destekleyeceklerini belirtmiştir.

3.2.5.8 Yardımcı hizmetler

Yardımcı hizmetler başlığında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin günlük yaşamını kolaylaştıracak teknolojik çözümler geliştireceğini ve bu çözümlerin

belediyeler aracılığıyla sunulacağını belirtmiştir. AKP'nin projeleri, akıllı cihazlar, mobil uygulamalar ve dijital platformlar aracılığıyla engelli bireylerin hizmetlere kolayca erişebilmesini sağlamaya yönelik yenilikçi adımlar içermektedir. Ayrıca, engelli bireylerin belediye hizmetlerinden daha rahat faydalanabilmesi amacıyla yardımcı personel istihdam edileceği ve bu personelin özel olarak eğitileceği açıklanmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), yardımcı hizmetlerin yaygınlaştırılması konusunda belediyelerin aktif rol üstleneceğini dile getirerek engelli bireylerin ihtiyaçlarına özel olarak tasarlanmış yeni hizmet modellerinin hayata geçirileceğini belirtmiştir. CHP ayrıca, yardımcı hizmetlerin daha erişilebilir olması için yerel düzeyde çağrı merkezleri kurulacağını ve bu merkezlerin 7/24 hizmet vereceğini açıklamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) de benzer şekilde yardımcı hizmetlerin yaygınlaştırılmasını hedeflediğini belirtmiştir. MHP, engelli bireylerin kentsel alanlarda karşılaştıkları sorunlara hızlı müdahale edebilmek amacıyla belediyelerle ortak çalışma birimleri kurmayı planladığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak için evde yardımcı hizmetlerin yaygınlaştırılacağı ve bu hizmetlerin belediye destekli olacağı açıklanmıştır.

3.2.5.9 Psikolojik destek

Psikolojik destek alanında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), belediyelerle işbirliği yaparak engelli bireylere yönelik kapsamlı psikolojik danışmanlık ve rehabilitasyon hizmetleri sunacağını belirtmiştir. AKP'nin projeleri arasında, her belediyede engelli bireylere özel olarak hizmet verecek psikososyal destek birimlerinin kurulması yer almaktadır. Bu birimlerin, bireylerin yaşadıkları zorluklarla başa çıkmalarını sağlamak amacıyla profesyonel psikolog ve sosyal hizmet uzmanları tarafından destekleneceği ifade edilmiştir. Ayrıca, engelli bireylerin ailelerine yönelik psikolojik eğitim programlarının düzenlenmesi planlanmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), psikososyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını ve bu hizmetlerin erişilebilirliğinin artırılacağını dile getirmiştir. CHP ayrıca, psikolojik destek hizmetlerinin dijital platformlar üzerinden de sunulacağını açıklamış

ve bu hizmetlerin evlerinden çıkamayan engelli bireyler için önemli bir çözüm olacağını vurgulamıştır. CHP'nin projeleri arasında, engelli bireylere yönelik farkındalık artırıcı etkinliklerin düzenlenmesi ve toplumun engelli bireylere bakış açısını iyileştirecek sosyal projelerin hayata geçirilmesi de bulunmaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP), bu alanda farkındalığı artırıcı projeler geliştireceklerini ifade etmişlerdir. MHP, özellikle kırsal kesimlerde psikososyal desteğe erişimin sınırlı olduğuna dikkat çekmiş ve bu bölgelerde mobil psikolojik destek hizmetlerinin başlatılacağını belirtmiştir. SP ise, manevi destek hizmetlerinin önemine vurgu yaparak, engelli bireylerin ruhsal iyilik hallerini artıracak manevi rehberlik programlarının belediyelerle ortaklaşa yürütüleceğini açıklamıştır.

3.2.5.10 Ekonomik destek

Ekonomik destek başlığında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları amacıyla doğrudan nakdi yardımların yanı sıra girişimcilik desteği sunacağını açıklamıştır. AKP'nin projeleri arasında, engelli bireylerin kendi işlerini kurmalarını destekleyecek düşük faizli kredi imkanlarının sağlanması, hibe programlarının yaygınlaştırılması ve bu bireylerin ekonomik hayata katılımını kolaylaştıracak mesleki danışmanlık hizmetlerinin sunulması yer almaktadır. Ayrıca AKP, engelli bireylerin üretim sürecine dahil olabilmesi için kooperatifleşme projelerini destekleyeceğini ifade etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), engelli bireylerin iş kurmalarını teşvik edecek projeler geliştireceğini belirtmiştir. CHP, girişimci engelli bireylerin iş yerlerini açarken karşılaşacakları finansal yükleri hafifletmek amacıyla vergi muafiyeti ve sigorta prim desteği gibi mali kolaylıkların sunulacağını açıklamıştır. Ayrıca CHP, engelli bireylerin sürdürülebilir iş modelleri geliştirmelerini sağlamak amacıyla özel eğitim ve mentorluk programları düzenleyeceğini ifade etmiştir. CHP'nin bir diğer önemli vaadi ise, engelli bireylerin iş kurma süreçlerinde belediyelerin aktif rol oynayarak yerel düzeyde destek mekanizmaları oluşturmasıdır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP) de benzer şekilde ekonomik destek paketlerinin yaygınlaştırılacağını ifade etmişlerdir. MHP, engelli bireylere

yönelik olarak yerel yönetimlerin desteğiyle meslek edindirme kursları açılacağını ve bu kursları başarıyla tamamlayan bireylerin girişimcilik alanında teşvik edileceğini belirtmiştir. SP, kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireylerin tarımsal üretime katılımını artırmayı amaçlayan projeler geliştireceğini ve bu bireylerin ekonomik olarak destekleneceğini açıklamıştır. Her iki parti de engelli bireylerin ekonomik hayata katılımlarını artırarak toplumda daha bağımsız bireyler olarak yer almalarını sağlamayı hedeflediklerini belirtmiştir.

3.2.5.11 Önlenebilir engellilik

Önlenebilir engellilik konusunda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), toplum genelinde farkındalığın artırılması amacıyla kapsamlı kampanyalar düzenleyeceğini ve bu kampanyalar aracılığıyla engelliliğin önlenmesine yönelik bilinç düzeyinin yükseltilmesini hedeflediğini açıklamıştır. CHP, ayrıca, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ile engelliliğe neden olabilecek hastalıkların erken teşhis ve tedavisine imkân tanıyacak projelerin hayata geçirileceğini dile getirmiştir. Bu kapsamda, önleyici sağlık hizmetleri kapsamında aşılama programlarının genişletilmesi ve periyodik sağlık kontrollerinin ücretsiz sunulması öngörülmüştür.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), önlenebilir engelliliğin azaltılmasında özellikle doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetlerinin önemine vurgu yapmış ve bu alanda sağlık personeline yönelik eğitim programları düzenleyeceğini belirtmiştir. AKP ayrıca, anne ve çocuk sağlığına yönelik projeler geliştirerek genetik tarama programlarının kapsamını genişleteceğini açıklamıştır. Engellilik oranını düşürmeyi hedefleyen bu projeler, yerel yönetimlerin sağlık birimleriyle işbirliği içinde yürütülecektir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP) de önlenebilir engelliliğe ilişkin dolaylı olarak destek sunacak politikalar geliştireceklerini ifade etmişlerdir. MHP, kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini artırarak önleyici sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını hedeflediğini belirtmiştir. SP ise sağlıklı yaşamı teşvik edecek sosyal projeler ile özellikle genç nüfusun bilinçlendirilmesi için farkındalık kampanyaları düzenleyeceğini açıklamıştır.

Demokratik Sol Parti (DSP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) bu konuda doğrudan bir vaat sunmamakla birlikte, genel sağlık politikaları çerçevesinde engelliliğin önlenmesine yönelik farkındalık çalışmalarına katkı sunacaklarını ifade etmişlerdir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, 2000 sonrası Türkiye'deki genel ve yerel seçimler öncesinde TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin seçim beyannamelerinde engelli bireylere yönelik vaatlerini analiz etmeye odaklanmıştır. Araştırmada, bu vaatlerin erişilebilirlik, eşitlik, eğitim, istihdam ve topluma entegrasyon gibi temel unsurlar açısından değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Demokratik değerler çerçevesinde engellilik kavramına yaklaşımları ortaya koyan çalışma, engelli bireylerin toplumsal yaşamdaki yerini güçlendirme potansiyeline sahip politikaların eksikliklerini ve bu eksikliklerin ardında yatan toplumsal, kurumsal ve demokratik katılım mekanizmalarındaki sorunları irdelemiştir. Nitel içerik analizi yöntemiyle gerçekleştirilen araştırma, engelli bireylerin hak ve temsiline güçlendirilmesine yönelik politika geliştirme sürecine katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Çalışmada, 2002, 2007, 2011, 2015, 2018 ve 2023 yıllarında yapılan genel seçimler ile 2004, 2009, 2014, 2019 ve son olarak 2024 yıllarında yapılan yerel seçimlerde yer almış ve TBMM'nde grubu bulunan siyasi partilerin seçimler öncesi kamuoyu ile paylaştığı beyannameleri incelenerek siyasi partilerin demokrasi ve katılım anlayışı bağlamında engelliliğe bakış açısı irdelenmiştir.

Çalışma boyunca ele alınan siyasi partilerin seçim beyannameleri, “Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik”, “Topluma Entegrasyon”, “Eğitim”, “Rehabilitasyon”, “İstihdam”, “Sosyal Destek”, “Kadın Engelli İstihdamı”, “Yardımcı Hizmetler”, “Psikolojik Destek”, “Ekonomik Destek”, “Önlenebilir Engellilik” kategorileri çerçevesinde ele alınmıştır.

2002 genel seçim beyannamelerinde, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik çeşitli vaatler öne çıkmıştır. AKP, fiziksel engellerin kaldırılmasına ve sosyal destek merkezleriyle entegrasyonun artırılmasına odaklanmıştır. CHP, erişilebilirliği bir hak olarak tanımlayıp farkındalık kampanyaları ve dijital erişim projeleri önermiştir. DSP ise kentsel planlamada engelli dostu düzenlemeler ve sosyal tesislerle destek sağlamayı amaçlamıştır. Eğitim alanında AKP, özel eğitim merkezleri ve altyapı düzenlemeleri vaat ederken; CHP, kaynaştırıcı eğitim modellerine vurgu

yapmış; DSP ise bireysel farklılıkları gözetken sistemler önermiştir. Rehabilitasyon politikalarında AKP, evde bakım ve yerel yönetim iş birliğine önem verirken; CHP, mesleki rehabilitasyon merkezlerini; DSP ise sosyal projeleri ön plana çıkarmıştır. İstihdam politikalarında AKP, girişimcilik programları ve faizsiz krediler sunmayı hedeflerken; CHP danışmanlık hizmetleri ve uygun iş alanlarını, DSP ise sosyal kooperatiflerle destek sağlamayı öngörmüştür.

2007 genel seçim beyannamelerinde, MHP'nin eğitim başlığında ayrı bir yer ayırmadığı gözlemlenmiştir. CHP ve BBP, engelli dostu kent projeleri ve dijital çözümlere öncelik vermeyi taahhüt etmiştir. AKP dijital erişimi artırmayı, CHP burs imkanlarını genişletmeyi, BBP ise teknoloji destekli eğitim projelerini vurgulamıştır. MHP, kırsal bölgelerde mobil hizmetler ve girişimcilik desteklerini ön plana çıkarmıştır. Ayrıca, CHP ve MHP önlenebilir engelliliğe vurgu yapmıştır.

2011 genel seçimlerinde, eğitimde AKP özel eğitim ve dijital materyalleri; CHP burs ve ücretsiz kursları; MHP ise mesleki eğitim merkezlerini önermiştir. Rehabilitasyon alanında AKP ücretsiz ve mobil hizmetleri, CHP psikososyal destekleri, MHP ise mesleki rehabilitasyonu vurgulamıştır. Sosyal desteklerde CHP sosyal haklara erişimi artırmayı; MHP yardımlarla kültürel projeleri birleştirmeyi önermiştir. Önlenebilir engellilik konusunda CHP ve MHP genetik taramalar ve doğum öncesi sağlık politikalarını öne çıkarmıştır.

2015 genel seçim beyannamelerinde, psikolojik destek alanında AKP, CHP ve MHP kapsamlı vaatlerde bulunmuştur. CHP yeni danışmanlık merkezlerinin kurulacağını belirtirken; AKP, psikolojik destek hizmetlerini rehabilitasyon merkezleri ve sağlık kuruluşları ile entegre etmeyi taahhüt etmiştir. MHP, psikolojik destek hizmetleri için özel eğitilmiş personel istihdam edeceğini ifade etmiştir. Önlenebilir engellilik konusunda yalnızca CHP doğrudan vaatlerde bulunmuştur.

2018 genel seçim beyannamelerinde, AKP kamu binalarına erişimi kolaylaştırmayı, rehabilitasyon merkezlerinin sayısını artırmayı ve istihdamda teşvikler sunmayı taahhüt etmiştir. CHP, engelli dostu şehirler kurma projesiyle öne çıkarken; SP, erişilebilirliği artıracak belediye destekli projeler geliştireceğini belirtmiştir. MHP,

mesleki eğitim programları ile engellilerin istihdama katılımını desteklemeyi ve kırsal bölgelerde sosyal hizmetlere erişimi artırmayı hedeflemiştir. CHP ayrıca erken tanı ve tedavi programları ile gebelik taramalarını yaygınlaştırmayı taahhüt ederek farklılaşmıştır.

2023 genel seçim beyannamelerinde, SP projeler ve girişimcilik için faizsiz kredi vaat ederken; MHP kırsal bölgelerde rehabilitasyon hizmetlerini yaygınlaştırmayı ve mesleki eğitim merkezleri açmayı öngörmüştür. İYİ Parti ise akıllı şehir teknolojileriyle erişilebilirliği geliştirme sözü vermiştir.

2004 yerel seçim beyannamelerinde, AKP erişilebilirlik ve ulaşım altyapı iyileştirmeleri, rehabilitasyon merkezlerinin yaygınlaştırılması ve ekonomik destek programlarının genişletilmesi gibi somut hedefler belirlemiştir. CHP, engelli dostu kent projeleri, burs ve sosyal yardım imkanlarının artırılması, rehabilitasyon hizmetlerinin erişilebilirliği ve erken tanı-tedavi programlarının geliştirilmesini taahhüt etmiştir. SP, sosyal alanlarda erişimi artıracak düzenlemeler, dini eğitime yönelik özel programlar ve ekonomik bağımsızlık için faizsiz kredi desteği vaat etmiştir. MHP, DSP ve BBP doğrudan vaatler sunmamakla birlikte, engelli bireylerin sosyal uyumu ve hizmetlere erişimi için dolaylı destek projeleri açıklamıştır.

2009 yerel seçim beyannamelerinde, AKP sosyal yardım mekanizmalarının genişletilmesini; CHP engelli dostu ulaşım projeleri ve özel eğitim merkezlerinin yaygınlaştırılmasını; MHP ise rehabilitasyon merkezlerinde standartların iyileştirilmesini vaat etmiştir. 2014 yerel seçim beyannamelerinde, AKP engelli dostu altyapı projelerini öne çıkarırken; MHP sosyal yardımların adil dağıtımını vurgulamıştır. 2019 yerel seçim beyannamelerinde, AKP rehabilitasyon merkezlerinin yaygınlaştırılması ve istihdam için teşvik mekanizmaları sunmayı vaat etmiştir. SP, dini eğitim, sosyal etkinlikler ve küçük işletmelerde engelli istihdamına yönelik projeler geliştirme sözü vermiştir.

2024 yerel seçim beyannamelerinde, CHP sosyal uyumu artıracak farkındalık kampanyaları ve engelli bireylere yönelik girişimcilik destekleri sunmayı taahhüt etmiştir. MHP kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerini iyileştirme ve rehabilitasyon

hizmetlerini artırmayı hedeflemiştir. SP, tarımsal üretime katılımı destekleyen girişimler ve engellilere yönelik sosyal dayanışma etkinlikleri planlamıştır. İYİ Parti ise teknolojik destekli eğitim ve rehabilitasyon projeleri planlamıştır.

Bu bulgular, siyasi partilerin engelli bireylere yönelik politika ve vaatlerinin zaman içinde nasıl farklılaştığını ve geliştiğini göstermektedir. Parti ideolojileri ve toplumsal talepler doğrultusunda şekillenen bu politikalar, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırma ve toplumsal entegrasyonunu sağlama açısından önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik başlığı altında genel ve yerel seçimler incelendiğinde, 2002 yılından itibaren gerçekleştirilen genel ve yerel seçimlerde TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin engellilere yönelik sundukları vaatlerin erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik boyutunda incelenmesi, partilerin bu konudaki yaklaşımlarını belirginleştirmektedir. Seçim beyannamelerinde yer alan erişilebilirlik vaatleri, fiziksel altyapı düzenlemeleri, toplu taşıma sistemlerinin iyileştirilmesi ve kamu binalarının engelli dostu hale getirilmesi gibi konuları kapsamaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), erişilebilirlik konusunda kapsamı geniş politikalar öne sürmüş, toplu taşıma sistemlerinde engelli dostu düzenlemelerin artırılacağını ve yeni kamu binalarının engelli erişim standartlarına uygun şekilde inşa edileceğini taahhüt etmiştir. AKP, 2011 genel seçim beyannamesinde bu konuda yapılan düzenlemeleri vurgulamış ve uygulanmış projelerin devam edeceğini belirtmiştir. Benzer şekilde, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) de kamu binalarının engelli bireylerin rahatça kullanabileceği şekilde düzenleneceğini ifade etmiştir. Özellikle erişilebilir kent projeleri konusunda belediyelerle ortak çalışma yürütüleceğini vurgulayan CHP, yerel yönetimlerin aktif rol alacağını taahhüt etmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ise erişilebilirlik alanında daha sınırlı vaatlerde bulunmuş, şehir içi ulaşım sistemlerinin engellilere uygun hale getirileceğini belirtmekle sınırlı kalmıştır. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Saadet Partisi (SP) ise belediyelerle iş birliği yapılarak şehir içi ulaşımında engellilere uygun düzenlemelerin hayata geçirilmesini hedeflediklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte, Büyük Birlik Partisi (BBP) ve bazı seçim dönemlerinde DSP ve SP, erişilebilirlik konusuna yeterince şekil verememiş ve kapsamı belirgin olmayan taahhütlerde bulunmuştur. Genel olarak AKP ve CHP, erişilebilirlik konusuna daha

kapsamlı çözümler sunarken MHP, DSP ve SP bu konuda daha az detayı barındıran beyannameler sunmuş ve çoğu zaman yerel yönetimlere bırakılan düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. BBP ise bu alanda çoğu zaman herhangi bir spesifik vaat sunmamıştır. Yerel seçim beyannamelerinde ise AKP ve CHP'nin belediyeler eliyle erişilebilirlik projelerini hayata geçirme taahhütleri dikkat çekmektedir. Özellikle AKP, kentsel planlamada engelli dostu altyapı düzenlemeleri yapılacağını vurgulamıştır. CHP ise belediyelerle ortak projeler geliştirileceğini belirterek bu konuda kapsamlı bir yaklaşım sergilemiştir. Ancak MHP, DSP ve BBP tarafından bu alanda spesifik düzenlemeler öngörülmemiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), beyannamelerinde sosyal destek mekanizmalarının geliştirilmesi, engelli bireylerin aileleriyle birlikte topluma kazandırılması için sosyal etkinliklerin yaygınlaştırılması ve sosyal farkındalık kampanyalarının sürekli hale getirilmesi gibi konularda detaylı stratejiler sunmuştur. AKP'nin, topluma entegrasyon konusuna dair hem merkezi düzeyde hem de yerel yönetimlerle iş birliğini ön plana çıkardığı gözlemlenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), engelli bireylerin sosyal hayata katılımlarını artırmak için belediyelerle ortak projeler geliştirileceğini ve sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılacağını taahhüt etmiştir. CHP, özellikle sosyal destek grupları oluşturarak engelli bireylerin toplumsal dayanışma içerisinde yer alabileceği bir ortam yaratmayı hedeflediğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra topluma entegrasyon konusunda kültürel ve sportif etkinliklerin desteklenmesi gibi spesifik uygulama önerileri de sunmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), topluma entegrasyon konusunda daha az ayrıntılı vaatlerde bulunmuş ve genellikle belediyelerin yürüteceği sosyal projelere destek verileceğini ifade etmekle sınırlı kalmıştır. Beyannamelerinde sosyal hayata katılımı destekleyecek somut projelerden çok, genel ifadeler kullanılmış ve bu konuda yerel yönetimlerin sorumluluk alması gerektiği vurgulanmıştır. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Saadet Partisi (SP) tarafından sunulan beyannamelerde topluma entegrasyon konusunda daha genel yaklaşımlar benimsendiği görülmektedir. Bu partiler, sosyal destek sistemlerinin iyileştirilmesi gerekliliğini belirtmekle birlikte, uygulamaya dönük somut stratejiler ve öneriler sunmada yetersiz kalmıştır. Özellikle SP'nin beyannamelerinde topluma entegrasyon konusunun yerel projeler çerçevesinde geliştirileceği vurgulanmış ancak detaylandırılmamıştır. Büyük Birlik Partisi (BBP) ve bazı dönemlerde DSP, topluma entegrasyon konusunu seçim beyannamelerinde ya

hiç ele almamış ya da bu konuda son derece sınırlı ifadelerle yetinmiştir. Somut politika önerileri sunulmaksızın genel prensiplerin tekrarlandığı görülmektedir.

2000 sonrası genel ve yerel seçimler öncesinde siyasi partiler tarafından paylaşılan seçim beyannameleri incelendiğinde, eğitim başlığı altında engelli bireylere yönelik farklı politika ve stratejiler geliştirildiği gözlemlenmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), beyannamelerinde eğitim alanında en fazla politika önerisi sunan parti olarak dikkat çekmektedir. AKP, engelli bireylerin eğitim haklarının iyileştirilmesi, okullarda erişilebilirliğin artırılması ve özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere yönelik daha fazla destek sağlanması konularında kapsamlı stratejiler ortaya koymuştur. Beyannamelerinde engelli bireyler için özel eğitim kurumlarının sayısının artırılacağını, mevcut okulların fiziksel altyapısının engelli dostu hale getirileceğini ve eğitim personelinin engelli bireylerin özel durumlarına uygun şekilde eğitileceğini taahhüt etmiştir. AKP ayrıca dijital eğitim materyallerinin geliştirilerek engelli bireylerin uzaktan eğitim olanaklarına daha kolay erişebilmesini sağlama sözü vermiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), engelli bireylerin eğitimi konusunda detaylı politika önerileri sunan bir diğer partidir. CHP, özellikle kapsayıcı eğitim politikaları geliştirilmesine vurgu yapmış ve eğitim sisteminin engelli bireyleri dışlamayan bir yapıya kavuşturulacağını belirtmiştir. Parti, kaynaştırma eğitiminin yaygınlaştırılması, engelli bireylerin normal okullarda diğer öğrencilerle birlikte eğitim alabilmelerinin sağlanması ve bu süreçte karşılaşılan engellerin ortadan kaldırılması için özel destek programlarının geliştirileceğini taahhüt etmiştir. Bunun yanı sıra CHP, öğretmen eğitimi ve okul yönetimlerinin bilinçlendirilmesine yönelik projelerin hayata geçirileceğini, eğitim materyallerinin engelli bireylerin kullanımına uygun olarak yeniden tasarlanacağını ifade etmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), beyannamelerinde engelli bireylerin eğitimi konusunda genel ifadelerle yetinmiş ve somut uygulama önerileri sunma konusunda diğer partilere kıyasla daha sınırlı kalmıştır. MHP, engelli bireylerin eğitim hakkının anayasal bir zorunluluk olduğunu vurgulayarak, bu bireylerin temel eğitime erişimlerinin sağlanacağını belirtmiştir. Ancak bu alanda hayata geçirilecek spesifik projeler ya da stratejiler konusunda yeterli detay verilmemiştir. MHP'nin bu konudaki yaklaşımı, daha çok merkezi yönetim destekli genel politikalar üzerine odaklanmıştır. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Saadet Partisi (SP) tarafından sunulan beyannamelerde de engelli bireylerin eğitimine dair

genel prensipler benimsenmiş, ancak detaylı stratejilere yer verilmemiştir. DSP, engelli bireylerin eğitim imkanlarından tam anlamıyla faydalanabilmesi için devlet desteklerinin artırılacağını ifade etmiştir. SP ise daha çok ailelere yönelik destek programları geliştirileceğini vurgulamakla birlikte, bu desteklerin nasıl sağlanacağına dair somut adımları netleştirmemiştir. Her iki parti de mevcut eğitim altyapısının geliştirilerek engelli bireylerin daha rahat eğitim alabilecekleri bir ortam yaratılacağını belirtmiştir. Büyük Birlik Partisi (BBP) ise engelli bireylerin eğitimi konusuna beyannamelerinde en az yer veren partilerden biri olmuş, bu konuda genel temenniler dile getirmekle yetinmiştir. BBP'nin beyannamelerinde somut uygulama önerilerine rastlanmamış, sadece eğitim alanında engellilere yönelik olarak devlet desteklerinin çeşitlendirileceği belirtilmiştir.

2000 yılı sonrası genel ve yerel seçimlerde siyasi partilerin engelli bireylere yönelik politikalarını ortaya koyduğu beyannamelerde, rehabilitasyon başlığı önemli bir yer tutmuş ve farklı partiler bu konuda farklı düzeylerde öneri ve stratejiler sunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), rehabilitasyon hizmetlerinin iyileştirilmesi, kapsamının genişletilmesi ve engelli bireylerin topluma entegrasyonunu kolaylaştıracak rehabilitasyon merkezlerinin kurulması konularında detaylı taahhütlerde bulunmuştur. AKP, ayrıca rehabilitasyon hizmetlerinin sadece fiziksel tedaviyle sınırlı kalmayarak psikolojik destek, mesleki rehabilitasyon ve sosyal uyum programlarını da içerecek şekilde genişletileceğini ifade etmiştir. Beyannamelerde özellikle köy ve kasaba gibi hizmete erişimin zor olduğu alanlarda mobil rehabilitasyon birimlerinin kurulmasına vurgu yapılması dikkat çekmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), rehabilitasyon başlığında daha çok mevcut sistemin sorunlarına ve eksikliklerine odaklanmış, bu sorunları gidermeye yönelik çözümler önermeyi hedeflemiştir. CHP'nin beyannamelerinde, rehabilitasyon merkezlerinin modernize edileceği ve bu merkezlerde verilen hizmetlerin kalitesinin artırılacağı belirtilmiştir. Özellikle zihinsel engellilere yönelik rehabilitasyon programlarının geliştirilmesi, ailelere destek verilmesi ve engelli bireylerin yaşam boyu öğrenme sürecine dahil edilmesine yönelik projeler dikkat çekmektedir. CHP ayrıca rehabilitasyon hizmetlerinin sosyal devlet anlayışına uygun olarak herkese eşit şartlarda sunulacağını vurgulamış ve bu hizmetlerin yaygınlaştırılmasına önem vermiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), rehabilitasyon konusunda daha az detay

sunmuş ve genel olarak engelli bireylerin temel rehabilitasyon hizmetlerine erişimlerinin artırılacağını ifade etmiştir. MHP, rehabilitasyon hizmetlerinin merkezileştirilerek daha etkin hale getirileceğini belirtmekle birlikte, spesifik uygulama önerileri konusunda yeterli detay vermemiştir. Parti, ailelerin ve bireylerin rehabilitasyon sürecinde bilinçlendirilmesi gerekliliğini vurgulamış ancak bu konuda somut projeler sunmamıştır. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Saadet Partisi (SP) tarafından sunulan beyannamelerde rehabilitasyon başlığı altında daha genel ifadeler yer almış, somut strateji ve uygulama önerileri sunulmamıştır. DSP, engelli bireylerin eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine erişimlerinin artırılacağını belirtmiştir ancak bu hizmetlerin niteliği konusunda yeterince detay vermemiştir. SP ise rehabilitasyon merkezlerinin yaygınlaştırılacağını ve bu merkezlerde dini ve manevi destek programlarının da sunulacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte her iki parti de uygulamaya dönük kapsamlı projeler konusunda eksik kalmıştır. Büyük Birlik Partisi (BBP), rehabilitasyon konusuna beyannamelerinde en az yer veren partiler arasında olup, bu alanda sadece genel prensipleri dile getirmekle yetinmiştir. BBP, engelli bireylere yönelik hizmetlerin artırılacağını belirtmiş ancak spesifik politika önerileri sunmamıştır. Bu durum, BBP'nin rehabilitasyon alanında diğer partilere kıyasla daha az etkin bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir.

2000 yılı sonrasında gerçekleştirilen genel ve yerel seçimlerde, siyasi partilerin sosyal destek politikalarına yaklaşımlarının seçim beyannamelerinde farklı düzeylerde ele alındığı görülmüştür. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), sosyal destek başlığında en kapsamlı politika ve stratejileri sunan parti olarak dikkat çekmektedir. AKP, sosyal yardım mekanizmalarının kurumsallaştırılacağını ve yardımların daha adil ve etkin şekilde ulaştırılması için dijital altyapının geliştirileceğini taahhüt etmiştir. Beyannamelerde öne çıkan bir diğer konu ise, engelli bireyler, yaşlılar, çocuklar ve düşük gelir grubundaki aileler gibi dezavantajlı gruplara yönelik sosyal desteklerin artırılmasının hedeflenmesidir. AKP ayrıca sosyal yardım programlarının çeşitlendirilerek, sosyal destek hizmetlerinin kentsel ve kırsal alanlarda eşit şekilde sunulmasını sağlama sözü vermiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), sosyal destek alanında daha çok sosyal devlet anlayışına vurgu yapmış ve sosyal destek politikalarını daha kapsayıcı hale getirme taahhütlerinde bulunmuştur. CHP'nin beyannamelerinde, sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine daha etkin ulaştırılabilmesi için yerel

yönetimlerle ortak projelerin geliştirileceği ifade edilmiştir. Özellikle engelli bireylerin ve yaşlıların evde bakım hizmetlerinden yararlanabilmesi için sosyal destek birimlerinin kurulacağı ve bu hizmetlerin yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. CHP ayrıca sosyal yardım sisteminin daha şeffaf ve hesap verebilir hale getirilmesi için izleme ve değerlendirme mekanizmaları geliştirileceğini vurgulamıştır. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), sosyal destek başlığında diğer partilere kıyasla daha genel bir yaklaşım benimsemiş ve sosyal yardımların artırılması ile sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. MHP, beyannamelerinde ailelerin korunmasını ve sosyal yardım hizmetlerinin aile birliğini destekleyecek şekilde sunulmasını önemsemiştir. Ancak bu alanda sunulan spesifik projeler veya stratejiler konusunda yeterli detay verilmemiştir. MHP'nin sosyal destek politikalarında, merkezi yönetim destekli uygulamaların öne çıkarıldığı görülmektedir. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Saadet Partisi (SP), sosyal destek konusuna daha genel prensiplerle yaklaşmış ve yardım mekanizmalarının daha adil hale getirileceğini ifade etmiştir. DSP, sosyal yardım hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını ve bu hizmetlerin ihtiyaç sahiplerine ulaşmasında yerel yönetimlerin daha aktif rol alacağını belirtmiştir. SP ise dayanışma temelinde geliştirilecek yardım programlarının sosyal destek sisteminin ana unsuru olacağını vurgulamıştır. Bununla birlikte, her iki parti de uygulamaya dönük somut adımlar konusunda yetersiz kalmıştır. Büyük Birlik Partisi (BBP), sosyal destek alanına beyannamelerinde daha az yer veren partiler arasında bulunmuş, bu konuda genel temenniler dile getirmekle sınırlı kalmıştır. BBP'nin 2011'nin sosyal destek politikaları, daha çok ailelere yönelik yardım programlarını kapsamakta olup, bu yardımların niteliği ve sunumuna ilişkin somut stratejilere yer verilmemiştir.

2000 sonrasında gerçekleştirilen genel ve yerel seçimlerde siyasi partilerin istihdam ve kadın engelli istihdamı konularına yaklaşımlarının seçim beyannamelerine farklı düzeylerde yansıdığı görülmüştür. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), bu konuda en kapsamlı politikaları sunan parti olarak dikkat çekmektedir. AKP, engelli bireylerin iş hayatına daha aktif katılımını sağlamak için hem kamu sektöründe hem de özel sektörde istihdam imkanlarının artırılacağını taahhüt etmiştir. Beyannamelerde, engelli bireylere yönelik mesleki eğitim kurslarının yaygınlaştırılacağı ve bu bireylerin kendi işlerini kurabilmeleri için finansal destek mekanizmalarının geliştirileceği ifade edilmiştir. Kadın engelli bireylerin istihdamına yönelik olarak ise, evde çalışma ve

esnek çalışma modellerinin yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. AKP ayrıca işverenlere engelli bireylerin istihdamı konusunda teşvikler sunarak bu alandaki engellerin azaltılmasını hedeflemektedir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), istihdam ve kadın engelli istihdamı konularında kapsayıcı politikalar geliştirme taahhütlerinde bulunmuş, bu konuda sosyal devlet anlayışına vurgu yapmıştır. CHP'nin beyannamelerinde, engelli bireylerin istihdamını artırmak amacıyla kamu kurumlarında belirli kotanın uygulanacağı ve bu bireylerin iş hayatına adaptasyonu için sosyal destek birimlerinin kurulacağı belirtilmiştir. Kadın engelli bireylerin özel sektörde daha fazla istihdam edilmesini sağlamak için işverenlerle iş birliği yapılacağı ve bu bireylerin çalışma koşullarını iyileştirici düzenlemelerin hayata geçirileceği vurgulanmıştır. CHP ayrıca engelli bireylere yönelik mesleki eğitim ve yeniden eğitim programlarını yaygınlaştırarak istihdam oranını yükselteceğini ifade etmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), engelli bireylerin istihdamı konusunda daha sınırlı politika önerileri sunmuş, bu konuda genellikle mevcut yasal düzenlemelerin uygulanmasına vurgu yapmıştır. MHP, engelli bireylerin kamu ve özel sektörde istihdam oranının artırılacağını belirtmekle birlikte, bu hedefe ulaşmak için geliştirilecek somut projeler konusunda yeterince detay vermemiştir. Kadın engelli bireylerin iş hayatına dahil edilmesi konusunda ise genel ifadelerle yetinilmiş ve bu konuda sunulan öneriler yetersiz kalmıştır. MHP'nin beyannamelerinde, engelli bireylerin istihdam edilebilirliğini artırmak amacıyla mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin destekleneceği belirtilmiştir. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Saadet Partisi (SP), engelli bireylerin istihdamı konusunda daha genel prensiplerle yaklaşmış ve bu bireylerin istihdam oranını artırmak için devlet destekli programlar geliştirileceğini ifade etmiştir. DSP, engelli bireylere yönelik istihdam teşvikleri sunulacağını ve bu bireylerin iş hayatına kazandırılması için yerel yönetimlerle iş birliği yapılacağını belirtmiştir. SP ise kadın engelli bireylere yönelik özel destek programlarının hayata geçirileceğini vurgulamıştır. Ancak her iki parti de somut uygulama planları konusunda eksik kalmıştır. Büyük Birlik Partisi (BBP), istihdam ve kadın engelli istihdamı konularında en az detay sunan partilerden biri olmuş, bu konuda genel temennilerle yetinmiştir. BBP'nin 2011 beyannamelerinde, engelli bireylerin istihdamına yönelik belirli bir strateji veya uygulama planı sunulmamış, bu bireylerin ekonomik hayata katılımlarını desteklemek amacıyla genel prensiplerin uygulanacağı ifade edilmiştir.

2000 yılından itibaren gerçekleştirilen genel ve yerel seçimlerde siyasi partilerin engelli bireyler ve dezavantajlı gruplara yönelik yardımcı hizmetler, psikolojik ve ekonomik destek konularında sundukları vaatler farklılık göstermiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), bu başlıklar altında en fazla detay sunan parti olmuş, yardımcı hizmetlerin kapsamını genişletme ve engelli bireylerin sosyal yaşama entegrasyonunu kolaylaştıracak destek mekanizmaları oluşturma taahhütlerinde bulunmuştur. AKP, evde bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, mobil yardımcı ekiplerin kurulması ve bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak geliştirilen kişisel hizmetlerin sunulması konularında somut projeler sunmuştur. Psikolojik destek konusunda ailelere ve bireylere yönelik rehberlik hizmetlerinin arttırılacağı belirtilirken, ekonomik destek alanında sosyal yardım programlarının çeşitlendirileceği ve bu yardımların daha etkin ulaşması için dijital platformların geliştirileceği ifade edilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), yardımcı hizmetler ve psikolojik destek alanında daha kapsayıcı politikalar geliştirme taahhütlerinde bulunmuş ve bu hizmetlerin yerel yönetimlerle iş birliği içinde sunulması gerektiğini vurgulamıştır. CHP'nin 2011 beyannamelerinde, dezavantajlı bireylerin psikolojik iyi oluşunu desteklemek için rehabilitasyon ve destek merkezlerinin kurulacağı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra ekonomik destek konusunda sosyal yardım mekanizmalarının şeffaf hale getirileceği ve bu yardımların hak eden bireylere ulaşmasını sağlamak için denetim mekanizmalarının geliştirileceği ifade edilmiştir. CHP ayrıca bireylerin ekonomik bağımsızlığını sağlamak için mesleki eğitim programlarıyla destekleneceğini vurgulamıştır. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), yardımcı hizmetler ve destek mekanizmaları konusunda daha sınırlı politika önerileri sunmuş, genellikle mevcut hizmetlerin iyileştirilmesi gerekliliğini belirtmekle yetinmiştir. MHP, psikolojik destek alanında ailelerin bilinçlendirilmesi ve rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması g gerekliliğini ifade etmiştir. Ekonomik destek konusunda ise genel olarak sosyal yardımların artırılması ve bu yardımların daha adil dağıtılmasına vurgu yapılmıştır, ancak somut projeler sunulmamıştır. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Saadet Partisi (SP), yardımcı hizmetler ve psikolojik destek konusunda daha genel prensipler belirlemiş ve bu hizmetlerin yaygınlaştırılacağını ifade etmiştir. DSP, ekonomik destek konusunda sosyal yardım programlarının geliştirileceğini ve ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını kolaylaştıracak düzenlemeler yapılacağını belirtmiştir. SP ise yardımcı hizmetlerde manevi destek programlarının da hayata geçirileceğini

ifade etmiştir. Ancak her iki parti de uygulamaya dönük somut adımlar konusunda yetersiz kalmıştır. Büyük Birlik Partisi (BBP), yardımcı hizmetler ve destek mekanizmaları konusunda en az detay sunan partiler arasında yer almakta olup, bu başlıklar altında genel temennilerle yetinmiştir. BBP'nin 2011 beyannamelerinde, sosyal yardımların artırılacağı ve bu yardımların daha etkin bir şekilde ulaşmasının sağlanacağı belirtilmiştir, ancak somut projeler veya stratejiler sunulmamıştır.

Seçim beyannamelerinde önlenebilir engellilik başlığı altında siyasi partilerin sunduğu politika ve stratejiler farklılık göstermiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), bu konuda en kapsamlı stratejileri sunan partilerden biri olarak dikkat çekmektedir. AKP, önlenebilir engellilikle mücadelede erken tanı ve tedavi hizmetlerinin yaygınlaştırılacağını, anne ve çocuk sağlığı programlarının geliştirileceğini ve koruyucu sağlık hizmetlerinin etkin hale getirileceğini taahhüt etmiştir. Beyannamelerde özellikle yeni doğan tarama programları, gebelik döneminde annelere yönelik bilinçlendirme kampanyaları ve genetik hastalıkların erken teşhisine yönelik projeler dikkat çekmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), önlenebilir engellilikle ilgili politikalarında sağlık hizmetlerinin eşit erişilebilir hale getirilmesine özel vurgu yapmış ve bu konuda kapsayıcı bir yaklaşım sergilemiştir. CHP'nin 2011 beyannamelerinde, önlenebilir engelliliğin azaltılması amacıyla sosyal farkındalık kampanyalarının düzenleneceği, ailelere yönelik rehberlik hizmetlerinin arttırılacağı ve erken teşhis merkezlerinin yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. CHP ayrıca gebelik sürecinde yapılacak sağlık taramalarının zorunlu hale getirileceğini ve sağlık personelinin bu konuda eğitilerek bilinçlendirme faaliyetlerinin artırılacağını ifade etmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), önlenebilir engellilik başlığında daha genel ifadeler kullanarak bu konuda temel sağlık hizmetlerinin iyileştirileceğini belirtmiştir. MHP'nin 2011 beyannamelerinde, genetik taramaların yaygınlaştırılması ve halk sağlığı bilincinin artırılması için çalışmalar yapılacağı belirtilmekle birlikte, bu alanda somut projelere yeterince yer verilmemiştir. Parti, koruyucu sağlık hizmetlerinin yerel yönetimlerle iş birliği içinde geliştirileceğini vurgulamıştır. Demokratik Sol Parti (DSP) ve Saadet Partisi (SP), önlenebilir engellilikle ilgili beyannamelerinde daha genel prensiplere yer vermiş ve bu konuda sosyal dayanışmanın artırılması gerekliliğini ifade etmiştir. DSP, anne ve çocuk sağlığına yönelik desteklerin arttırılacağını belirtirken, SP ise manevi değerlere dayalı bilinçlendirme

kampanyalarının öncelikli olacağını ifade etmiştir. Ancak her iki parti de somut uygulama önerileri konusunda detay vermemiştir. Büyük Birlik Partisi (BBP), önlenebilir engellilik konusuna beyannamelerinde en az yer veren partilerden biri olmuş, bu konuda genel prensipleri dile getirmekle yetinmiştir. BBP'nin 2011 beyannamelerinde, sağlık hizmetlerinin geliştirileceği ve bu hizmetlere erişimi ve bu hizmetlere erişimin kolaylaştırılacağı belirtilmiştir ancak somut strateji ve projeler sunulmamıştır.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, R. ve Özil, H. (2023). Sakatlık sosyal modelinde sosyolojik perspektifler. *İçtimaiyat*, 7(1), 68-87.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Engelli ve yaşlı istatistik bülteni*. [Çevrim-içi:
https://www.aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf], Erişim Tarihi: 10.05.2024.
- Akıncı, A., ve Eriş, V. (2019). 21. yüzyıl demokrasilerinde siyasal katılım ve Türkiye. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 35-55.
- Aköğretmen, M. (2023). Batı’da engelli emeğinin kısa tarihi: Engellilik modelleri bağlamında bir değerlendirme, *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 12(32), 129-144.
- Aksaç, G. (2017). Yaşamın içindeyiz! (Beyond İstanbul: Mekânda adalet ve sakatlık). Mart Matbaacılık.
- Aktaş, C., Gergin, S., Kuz, T., Mutluoğlu, L., Uğurlu, B., ve Yılmaz, Z. (2004) Türkiye korumalı işyerleri araştırması. *Öz-Veri Dergisi*, 1 (2), 153-176.
- Aktel, M., ve Erten, Ş. (2017). Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin engellilik alanına yaklaşımı: Hükümet programları üzerinden bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 165-177.
- Albayrak, H. (2014). Tarihte kör, sağır, dilsiz ve engelli eğitimi. *Engelliler eğitiminin tarihsel gelişimi* içinde (s. 38-55). İstanbul MEB Yayınları.
- Altındağ, Ö. (2019). Yoksulluk üzerine bir değerlendirme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 19 (1), 81-114.
- Amundson, R. (2019). Disability, ideology, and quality of life: a bias in biomedical ethics. In *Quality of Life and Human Difference* içinde (ss. 101-124), Cambridge University Press.
- Anastasiou, D. & Kauffman, J. M. (2013). The social model of disability: dichotomy between impairment and disability, *Journal of Medicine and Philosophy*, 38(4), 441-459.
- Anık, C. (2000). *Siyasal ikna*. (1. Baskı). Vadi Yayınları.

- Antonak, R. F., & Livneh, H. (2000). Measurement Of Attitudes Towards Persons With Disabilities. *Disability And Rehabilitation*, 22(5), 211-224.
- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal model çerçevesinde özürlülüğe yaklaşım. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (1), 11-25.
- Aristoteles. (2017). *Politika*. (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Atagün, M.İ., Devrim Balaban, Ö., Atagün, Z., Elagöz, M., Yılmaz Özpolat, A. (2011). Kronik hastalıklarda bakım veren yükü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3), 513-552.
- Atayurt Fenge, Z. Z., ve Subaşıoğlu, F. (2020). Dünyada ve Türkiye'de zihinsel ve ruhsal engellilik: Zaman çizelgesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 60(1), 355-389.
- Avrupa Birliği (1997). Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Birliği Antlaşmasında değişiklik yapan Amsterdam Antlaşması, Avrupa topluluklarını kuran antlaşmalar ve ilgili kanunlar. [Çevrim-içi: <https://www.refworld.org/Docid/51c009ec4.Html>], Erişim Tarihi 02.06.2024.
- Aytac, S., Dursun, S., ve Aytaç, M. (2017). Work-Related Violence And Stress: The Case Of Taxi Drivers in Turkey. *International Journal of Recent Advances in Organizational Behaviour and Decision Sciences an Onlune International Research Journal*, 3 (1), 929-938.
- Aytemur Sağıroğlu, N. (2017). Sağlam bedenlilik ideolojisi üzerine eleştirel bir inceleme, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 148-168.
- Aziz, A. (2007). *Siyasal iletişim*. (3. Baskı). Nobel Yayıncılık.
- Bakacak, A.G. (2002). *Modern dönemde Becker ve Goffman'ın yaklaşımlarında etiketlenmiş suçlu anlayışı ve günümüzdeki yansımaları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Başbakanlık Özürklüler İdaresi Başkanlığı (2007). *Durum analizi. Stratejik plan (2008-2012)*. Kalemder Matbaacılık.
- Beaulaurier, R. L., & Taylor, S. H. (2001). Social work practice with people with disabilities in the era of disability rights. *Social Work In Health Care*, 32(4), 67-91.

- Berghs, M., Atkin, K., Hatton, C. ve Thomas, C. (2019). Do disabled people need a stronger social model: a social model of human rights?. *Disability ve Society*, 34(7-8), 1034-1039.
- Biasini, F., Grupe, L., Huffman, L., & Bray. (1999). *Mental Retardation: A Symptom And A Syndrome, Comprehensive Textbook of Child and Adolescent Disorders* (Ed.). Oxford University Press. (4), 6-23.
- Bilgin, Ö. (2019). Sosyal hizmetin bir aracı olarak sosyal ve ekonomik destek modeli: Vak'a sunumu. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1-32.
- Bingham, C., Clarke, L., Michielsens, E. & Van de Meer, M. (2013). Towards a social model approach?, *Personnel Review*, 42(5), 613-637.
- Boyacıoğlu E. Z., ve Çağlar S. (2014), Engellilerin turizm hizmetlerine erişilebilirlikleri. 15. *Ulusal Turizm Kongresi*, Ankara.
- Buğra, A., ve Keyder, C. (2013). *Sosyal politika yazıları*. İletişim Yayınları.
- Buluş, S. (2022). Engelli bireylere yönelik kamusal sosyal yardım ve sosyal hizmetler. *YBHD*, 7(2), 835-872.
- Bunbury, S. (2019). Unconscious bias and the medical model: how the social model may hold the key to transformative thinking about disability discrimination, *International Journal of Discrimination and the Law*, 19(1), 26-47.
- Burcu, E. (2007). *Türkiye’de özürlü birey olma: Temel sosyolojik özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Burcu, E. (2020). *Engellilik sosyolojisi* (2. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Büyüktosunoğlu, T. (2013). *Selçuk ve Dicle üniversitesi öğrencilerinin siyasal katılma davranışları üzerine uygulamalı bir çalışma*. [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- COM. (2000). Towards a Barrier Free Europe for People with Disabilities, 284, final, 8. [Çevrim-ici: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52000DC0284>], Erişim Tarihi 15.06.2024.
- Coşkun, Y., & Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 213-227.

- Çakır, H. (2021). Engelli kadın istihdamı: İşkur aktif istihdam politikaları üzerine bir analiz. *Akademik Hassasiyetler*, 8(16), 151-173.
- Çakıroğlu, N. (2011). 8 Martı kutlayamamak. [Çevrim-içi: [http://www.ari.org.tr/index.php?Option=com_content &task=view&id= 321&Itemid=30](http://www.ari.org.tr/index.php?Option=com_content&task=view&id=321&Itemid=30)], Erişim Tarihi: 09.09.2024.
- Çetin, B. I. (2016). Antik Çağ'dan Sanayi Devrimi'ne Batı Dünyasında Engellilik Tarihi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(36), 167-184.
- Çetin, B. I. (2017). Sanayi Devrimi'nden 21. Yüzyıla batı dünyasında engellilik. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7 (1), 91-122.
- Çılgin, C. (2023). Emotion analysis on youtube comments for 2023 Turkish presidential elections. *Yeni Medya*, (15), 18-34.
- Çilgin, T. (2021). Sosyal demokrat refah devletlerinin engellilere yönelik sosyal politikaları: İsveç örneği. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 129-152.
- Çolak, Ö. F., ve Kılıç, C. (2001). *Yeni sanayileşen bölgelerde kadın işgücü arzı: Şanlıurfa örneği*. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yay.
- Çolak, U. ve Herguner, B. (2016). Zihinsel engellilerin istihdamı ve korumalı işyeri projesinin işverenler açısından uygulanabilirliği: Trabzon Örneği, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2436-2436.
- Degener, T. (2016). Disability in a human rights context. *Laws*, 5(3), 35-58.
- Degener, T. (2017). *A new human rights model of disability*, The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Springer International Publishing, Cham.
- Demir, S. (2022). Türkiye'de yerel yönetimlerin sosyal belediyeçilik ilkesi doğrultusunda sosyal ve ekonomik destek uygulamaları; Çorum belediyesi gıda bankası ve sosyal destek kartı uygulaması. *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, 2(1), 193-215.
- Demirbilek, M. (2005). Zihinsel engelli bireylerde ebeveynlik becerileri. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 2, 35-48.
- Demirci, M. E. (2005). Homeros'tan Aşık Veysel'e tarihte ve toplum yaşamında körler: Bilgelik mi, çaresizlik mi? Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1982). *Türkiye’de insan gücü ve istihdam raporu*. Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2003). *Türkiye’de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı*. DPT Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2018). Engelli personel istatistikleri. Engelli memurların eğitim durumlarına göre dağılımları. Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı.
- Dewsbury, G., Clarke, K., Randall, D., Rouncefield, M. & Sommerville, I. (2004). The antisocial model of disability. *Disability & Society*, 19(2), 145-158.
- Dixon, H. (2021). Immersive performance and inclusion through a lens of the social model of disability. *Interactions*, 28(3), 70-72.
- Doğan, B., ve Pekasıl, A. (2021). COVID-19 pandemisi bağlamında evsizler, mevsimlik tarım işçileri, mülteci, şartlı mülteci ve geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin sorunları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32 (1), 275-292.
- Doğan, Ç. (2008). Engelliler: Postmodern kapitalizmin sakatları. *Birikim Dergisi* (229), 36-44.
- Dursunoğlu, İ. (2016). Sosyal Darwinizm. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 210-221.
- Duyan, G. Ç. (2010). Yoksulluğun kadınlaşması: Altındağ örneği. *Aile ve Toplum*, 6 (21), 19-29.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ). (2011). Dünya Engellilik Raporu. Yönetici Özeti. [Çevrim-ichi: http://siteresources.worldbank.org/Turkeyinturkishextn/Resources/45568_7-1328710754698/YoneticiOzeti.pdf], Erişim Tarihi: 25.09.2024.
- Eldem, D. (2014). *İstanbul ölçeğinde konaklama yapılarının engelliler için erişilebilirliği*. [Yüksek Lisans Tezi] Bahçeşehir Üniversitesi.
- Eraslan, E. ve Coşgun, M. (2021). Engellilerin toplumsal entegrasyonunda siyasal temsil üzerine bir deneme: Türkiye özürsü ile mutludur partisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 5764-5790.
- Erbay, E. ve T. Tuncay (2006). Sosyal hizmet bakışıyla kadın istihdamı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(2), 25-40.

- Erkan, G. (2004). Özürlülüğe ilişkin modeller ve sosyal hizmet uygulamaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 15(2), 31-38.
- Erkaya, B. (2021). *Erişilebilir turizm bağlamında konaklama işletmelerinde engelli bireylere sunulan hizmetlerin önem-performans analizi ile değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Eroğlu, H. T. (2006). Yönetime katılma biçimleri ve yerel yönetimlerde demokratik mekanizmalar. *Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 190-206.
- Eroğul, C. (1999). *Devlet yönetimine katılma hakkı*. (2. Baskı). İmge Yayınevi.
- Es, M., ve Menteşe, B. (2018). Yerel yönetimlerde dezavantajlı gruplara yönelik uygulanan sosyal politikalar: Şanlıurfa büyükşehir belediyesi örneği. *Emek ve Toplum*, 7(19), 525-551.
- Evans, E., Howlett, S., Kremser, T., Simpson, J., Kayess, R. & Trollor, J. (2012). Service development for intellectual disability mental health: a human rights approach, *Journal of Intellectual Disability Research*, 56(11), 1098-1109.
- Fine, M. & Asch, A. (1988). Disability beyond stigma: social interaction, discrimination, and Activism. *Journal of Social Issues*, 44(1), 3-21.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin tarihi*. (4. Baskı). (M. A. Kılıçbay, Çev.), İmge Kitabevi.
- Fyson, R. & Cromby, J. (2013). Human rights and intellectual disabilities in an era of choice, *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(12), 1164-1172.
- Galarneau, D., & Radulescu, M. (2009). Employment among the disabled. *Perspectives On Labour And Income*, 21(2), 31.
- Gedikli, B. (2022). İstihdamda engelli kadın: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 83-103.
- Genç, Y., ve Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içermeye ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-394.
- Gharebaghi, A., Mostafavi, M. A., Chavoshi, S., Edwards, G. & Fougeyrollas, P. (2018). The role of social factors in the accessibility of urban areas for people with motor disabilities. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 7(4), 131-147.

- Gibson, R. B. (2020). Elective impairment minus elective disability: the social model of disability and body integrity identity disorder. *Journal of Bioethical Inquiry*, 17(1), 145-155.
- Goering, S. (2015). Rethinking disability: the social model of disability and chronic disease. *Current Reviews in Musculoskeletal Medicine*, 8(2), 134-138.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde kadınların siyasal hayata katılım mücadelesi. *Yasama*, (10), 5-59.
- Güneş, M. (2012). Yoksullukla mücadelede sosyal yardımların bir kamu yönetimi politikası olarak sürdürülebilirliği. *Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 149-184.
- Güngör, F. ve Güneş, G. (2012). Dünya'daki gelişmeler paralelinde Türkiye'de değişen özrlülük politikaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 25-44.
- Haeghele, J. A. & Hodge, S. (2016). Disability discourse: overview and critiques of the medical and social models. *Quest*, 68(2), 193-206.
- Harpur, P. (2012). Embracing the new disability rights paradigm: the importance of the convention on the rights of persons with disabilities. *Disability ve Society*, 27(1), 1-14.
- Harris, J. (2000). Is there a coherent social conception of disability?, *Journal of Medical Ethics*, 26(2), 95-100.
- Hayhoe, S. (2019). *Cultural heritage, ageing, disability, and identity*. London: Routledge.
- Hernandez, B., Keys, C. & Balcazar, F. (2000) Employer Attitudes toward Workers with Disabilities and Their ADA Employment Rights: A Literature Review—Americans with Disabilities Act. *Journal of Rehabilitation*, 66, 4-16.
- Hogan, A. J. (2019). Social and medical models of disability and mental health: evolution and renewal. *Canadian Medical Association Journal*, 191(1), 16-18.
- Howell, C., Chalklen, S. & Alberts, T. (2006) A history of the disability rights movement in South Africa. In. Watermeyer, B., Swartz, L., Lorenzo, T., Schneider, M. & Priestley, M. (Eds). *Disability and social change: a South African agenda*. Cape Town: HSRC Press
- Hughes, B. & Paterson, K. (1997). The social model of disability and the disappearing body: towards a sociology of impairment. *Disability & Society*, 12(3), 325-340.

- Humpage, L. (2007). Models of disability, work and welfare in Australia. *Social Policy ve Administration*, 41(3), 215-231.
- Işık, O., Kandemir, A., Erişen, M. A., & Fidan, C. (2016). Evde sağlık hizmeti alan hastaların profili ve sunulan hizmetin değerlendirilmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(2), 171-186.
- İŞKUR (2018). *Karabük işgücü piyasası araştırma raporu*. [Çevrim-içi: <https://media.iskur.gov.tr/31633/karabuk.Pdf>], Erişim Tarihi: 15.03.2020.
- Jackson, M. (2018). Models of disability and human rights: informing the improvement of built environment accessibility for people with disability at neighborhood scale? *Laws*, 7(1), 10-30.
- Kahraman Güloğlu, F. ve Karasu, B. (2023). Türk sineması'nda engelli kadın temsiline sosyal hizmet bakış açısıyla incelenmesi, *Selçuk İletişim*, 16(1), 1-33.
- Kahraman Güloğlu, F. (2021). Tarihi süreçte Dünyada ve Türkiye'de engelliliğin değişimi ve gelişimi. T. Güloğlu, ve E. S. Kala (Ed.), *Değişen Dünyada Sosyal Politika* içinde (s. 187-212). Ekin Yayınevi.
- Kaldık, B. (2022). Engelli hakları hareketi: Bir aktivist hareket olarak gelişimi, talepleri ve toplumsal bağlamı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(2), 674-687.
- Karaaslan, L. (2020). Geçmişten günümüze engelli istihdamı: Engelliler için nitelikli istihdamda yeni yaklaşımlar. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Özel Sayı, 1, 46-58.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 315-322.
- Karataş, K. (1998). İnsan hakları açısından özürliülerin istihdamı. K. Karataş (Ed.), *Görme özürliülerin mesleki rehabilitasyonu ve istihdamı* içinde (s. 184-187). Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları.
- Karataş, K. ve Oran, B. (2007). Engelliler: siyasetin periferinde kalanlar. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, (2), 4-19.
- Kesgin, B. (2014). Engellilere yönelik yerel sosyal politikalar. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 23(4), 1-15.
- Kesgin, B. (2016a). Sosyal hizmet ve sosyal yardımda büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri arasında nasıl bir dağılım yapılabilir? *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (3), 447-462.

- Kesgin, B. (2016b). Sosyal hizmetin yerelleşmesi ve sosyal hizmette yerel yönetimlerin artan rolü. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 319-340.
- Kılınç, A. (2011). Bir insan hakkı olarak “Adli yardım”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 1-10.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- Kırhoğlu, M. (2015). *Sosyal ve ekonomik destek alan ailelerde yoksulluk, sağlık ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi: Konya örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Kızılaslan, A., Zorluoğlu, S. L., Yüce, A. ve Sözbilir, M. (2016). Yeti yitimi modellerinin tarihsel süreci. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 183-197.
- Kiewiet, D.R. & McCubbins, M.D. (1991). The logic of delegation: Congressional parties and the appropriations process. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Kocabaşoğlu N. ve Aliustaoğlu, S. (2003). Stigmatizasyon. *Yeni Symposium*, 41(4), 190-192.
- Lawson, A. & Beckett, A. E. (2020). The social and human rights models of disability: towards a complementarity thesis. *The International Journal of Human Rights*, 25(2), 348-379.
- Lieber, E., Li, L., Wu, Z., Rotherdam-Borus, M.J., Guan, J., & the National Institute of Mental Health (NIMH) Collaborative HIV Prevention Trial Group (2006). AIDS. *Behav*, 10(5), 463–471.
- Linton, S. (1998). *Claiming disability*. New York: New York University Press.
- LoBianco, A. F. & Sheppard-Jones, K. (2007). Perceptions of disability as related to medical and social factors. *Journal of Applied Social Psychology*, 37(1), 1-13.
- Lodge, A., & Lynch, K. (2004). *Equality and power in schools: Redistribution, recognition and representation*. Routledge.
- Marcus, R. (2011). *CHIP Policy Briefing 6: Promoting Disadvantaged Young People's Employment – What Can be Done?*. [Çevrim-ı: [http://www.childhoodpoverty.org/index.php/action=documentfeed/doctype=pdf/id=104/](http://www.childhoodpoverty.org/index.php?action=documentfeed/doctype=pdf/id=104/)], Erişim Tarihi: 13.09.2024.

- Marks, D. (1997). Models of disability. *Disability and Rehabilitation*, 19(3), 85-91.
- MEGEP (2013). *Evde bakım hizmetleri*. MEB Yayınları.
- Mengi, A. (2020). Engelli bireylerin gözüyle özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki eğitim durumlarının incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 19-33.
- Metin, B. (2017). Engellilere yönelik sosyal politikalarda yerel yönetimlerin rolü: Keçiören belediyesi örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 320-344.
- Metzler, I. (2006). *Disability In Medieval Europe*. (G. Ferzoco, Dü.) London: Routledge.
- Milbrath, L. W. (1965). *Political Participation*. Chicago: Rand McNail and Company.
- Miles, L. (Ed.). (1996). *The European union and the nordic countries*. (Vol. 310). London: Routledge
- Mitra, S. (2006). The capability approach and disability. *Journal of Disability Policy Studies*, 16(4), 236-247.
- Morris, J. (2001). Impairment and disability: constructing an ethics of care that promotes human rights. *Hypatia*, 16(4), 1-16.
- Nacak, O. (2007). *AB sürecinde Türkiye’de yerel yönetimlerin demokratikleşmesi ve idari denetimi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Nazlı, A. (2012). Öteki beden: Bir ötekilik biçimi olarak engelli beden ve engellilik. *Sosyoloji Dergisi*, 27, 15-32.
- Okur, N. ve Erdugan, F. E. (2010). Sosyal haklar ve özörlöler: Özörlölölölöl modelleri bağlamında tarihsel bir değörlöndörmö. *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II Bildiriler Kitabı*. M. Gülmöz, N. Durusoy-Öztepe, N. Mütevellioğlu, O. Karadeniz ve H. Kumaş (Ed.), Petrol-İş Yayını.
- Olkin, R. (2002). Could you hold the door for me? Including disability in diversity. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 8(2), 130-137.
- Orhan, S., ve Genç, K. G. (2017). Sosyal bir hak olarak engelli bireylerin eğitim hakkı: Engelli bireylerin eğitiminde yaşanan problemlerin beş ilçe bazında Sakarya ilinde incelenmesi. M. Ç. Özdemir (Ed.), *Sakarya Üniversitesi çalışma*

ekonomisi ve endüstri ilişkileri seçme yazılar içinde, (s. 153-190). Sakarya Yayıncılık.

Orkunoğlu Şahin, İ. (2020). Kadın yoksulluğu: Nedenleri ve mücadele yöntemleri. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 9 (1), 35-47.

Oruç, T. ve Bayrakçı, E. (2018). Yerel siyasette temsil ve katılım: kadın aktörler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 463-480.

Özaydın, M. M. ve Ölmezoğlu İri, N. (2020). İşgücü piyasasında engelli istihdamı üzerine emek arz yönlü bir araştırma: Gümüşhane örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 89-110.

Özbek, N. (2002). Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de sosyal devlet. *Toplum ve Bilim* (92), 7-33.

Özgökçeler, S., ve Alper, Y. (2010). Özürlülük Kanunu'nun sosyal model açısından değerlendirilmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-54.

Öztürk, M. (2011). *Türkiye'de engelli gerçeği. MÜSİAD Cep Kitapları: 30*. Ajansvısta Matbaacılık.

Pakkan, C. S. (2021). Sosyal model çerçevesinde engelli erişilebilirliğinin Türkiye'deki yasal ve somut durumu. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 21(1), 1-21.

Pehlivanoğlu, B. (2012). Konaklama yapılarının engellilere yönelik oda düzenlemelerinin irdelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(4), 27-35.

Pitkin, H. F. (2014). *Temsil kavramı*. (S. Erkoç, çev.), Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.

Reindal, S. M. (2009). Disability, capability, and special education: towards a capability-based Theory. *European Journal of Special Needs Education*, 24(2), 155-168.

Resmi Gazete (1982), *Anayasa*. Resmi Gazete, 9.11.1982, S. 17863. [Çevrim-içi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17863_1.pdf], Erişim Tarihi: 10.04.2024.

Resmi Gazete (2005). *Engelliler hakkında kanun*. Resmi Gazete S. 25868.

Resmi Gazete (2022), *Korumalı İşyeri Hakkında Yönetmelik*. Resmi Gazete, 27 Ocak 2022, S. 31732. [Çevrim-içi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/01/20220127-1.htm>], Erişim Tarihi: 10.04.2024.

- Russo, F., & Cotta, M. (2020). Political representation: Concepts, theories and practices in historical perspective. In F. Russo & M. Cotta (Eds.), *Research handbook on political representation* (pp. 3-15). Edward Elgar Publishing.
- Scharf, T. & Keating, N. (2012). *From exclusion to inclusion in old age*. UK: Bristol University Press.
- Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Seyyar, A. (2008). Sosyal siyaset ekseninde yerel özörlöler politikası. *Yerel Siyaset Dergisi*, (27), 80-85.
- Seyyar, A. (2011). Sosyal siyaset açısından yoksullukla mücadele. [Çevrim-içi: http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksulluga_karsi_mucadele.htm], Erişim Tarihi: 14.09.2024.
- Seyyar, A. (2015). *Dünya'da ve Türkiye'de engelli dostu sosyal politikalar*. Rağbet Yayınları.
- Seyyar, A., ve Genç Y. (2010). *Sosyal hizmet terimleri (Ansiklopedik "Sosyal pedagojik çalışma" sözlüğü)*. Sakarya Kitabevi.
- Shakespeare, T. & Watson, N. (2001). *The social model of disability: An outdated ideology? Exploring Theories and Expanding Methodologies: Where We Are and Where We Need to Go*. S. N. ve A. B. M. Barnartt (Ed.), Emerald Group Publishing Limited Bingley, 9-28.
- Silsüprü, Ö. (2021). Siyasal katılım, siyasal iletişim ve medya. *Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey*, 3 (6), 163-173.
- Silvers, A. (2009). An essay on modeling: the social model of disability. *Philosophy and Medicine*, 19-36.
- Ström, K. (2000). Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies. *European Journal of Political Research*, 37 (3), 261–89.
- Su, G. ve Burcu Sağlam, E. (2020). Köy yaşamında engelli birey olma deneyimi: Nitel bir araştırma örneğı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 96-115.
- Sullivan, M. (1991). From personal tragedy to social oppression: the medical model and social theory of disability. *New Zealand Journal of Industrial Relations*, 16(3), 255-272.

- Şen, M. (2018). Türkiye’de engellilere yönelik istihdam politikaları: sorunlar ve öneriler. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 129-152.
- Şenel, A. (1996). *Siyasal düşünceler tarihi: Tarihöncesinde, ilkçağda, orta çağda ve yeniçağda toplum ve siyasal düşünüş*. (Kısaltılmış 7. Basım). Bilim ve Sanat.
- Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme sürecinde sosyal politika*. Alfa Yayınları.
- Şenses, F. (2002). *Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk*. (2. Baskı). İletişim Yayınları.
- Tanyeri, Y. (2016). İzmir school for the deaf. *Turkish Archives Of Otorhinolaryngology*, 54(1), 1-4.
- TDK (2011). *Türkçe sözlük*. (11. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Thornton, P. & Lunt, N. (1995). *Employment for Disabled People: Social Obligation or Individual Responsibility?*. Social Policy Reports Number 2, York: Social Policy Research Unit, University of York.
- Tregaskis, C. (2002). Social model theory: the story so far. *Disability ve Society*, 17(4), 457-470.
- Tutal, O. (2021). Uluslararası engelliler günü, engellilik ve erişilebilirlik. *Modular Journal*, 4(2), 92-97.
- UNDP (2005). *Programing for Justice: Access for All*. Bangkok, United Nations Development Programme.
- UNGA (1975). Measures To Ensure the Human Rights and Dignity of All Migrant Workers. United Nations Digital Library. [Çevrim-içi: <https://digitallibrary.un.org/record/189610?ln=en#record-files-collapse-header>], Erişim Tarihi: 29.05.2024.
- Ünal, V. (2018). Engellilerin engelliliğe bakışı ve dine yaklaşımları. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(3), 1457-1482.
- Ünal, V. (2021). Türkiye’de engellilik yaklaşımlarının sosyal politika açısından değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45(2), 235-258.
- Ünlüer, K. (2021). Toplumsal rollerin ve sosyal yapının oluşturduğu ekonomik sorun: yoksulluk. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 4 (6), 47-61.

- Van Brakel, W.H. (2006). Measuring health-related stigma- A literature review. *Psychology. Health & Medicine*, 11(3), 307- 334.
- Verba S., & Nie N. H. (1972). *Participation in America: Political democracy and social equality*. Harper And Row, New York.
- Waddington, L. & Priestley, M. (2020). A human rights approach to disability assessment. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 37(1), 1-15.
- Ward, T. & Stewart, C. (2008). Putting human rights into practice with people with an intellectual disability. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 20(3), 297-311.
- Wells-Jensen, S. & Zuber, A. (2020). Models of disability as models of first contact. *Religions*, 11(12), 676-684.
- Yaman, A. (2021). Kamu Politikası Analizi Bağlamında Türkiye'nin Gençlik Politikası. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 45-71.
- Yanık, M. (2008). 1982 Anayasası'nın insan hakları anlayışının uluslararası belgeler ve anayasa mahkemesi kararları ışığında değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 1133 - 1161.
- Yapıcıoğlu, E. & Aktepe, E. (2022). Yerelde hizmet sunum sorunsalı: sosyal hizmetler. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 186-213.
- Yardımcı, S. (2015). Sakatlık ve siyaset. K. Çayır, M. Soran, ve M. Ergün (Ed.), *Engellilik ve ayrımcılık: Eğitimciler için temel metinler ve örnek dersler içinde* (s. 19-30). Karekök Yayıncılık.
- Yay, S. (2014). Tarihsel süreçte Türkiye'de sosyal devlet. *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(9), 147-161
- Yelçe, Z. (2020). Engellilik tarihi araştırmalarına genel bir bakış. R. Aydın, İ. Keskin ve Z. Yelce (Ed.), *engellilik tarihi yazıları içinde*. İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Yenişehirlioğlu, E. (2013). *Engelli turistlerin konaklama işletmelerinde kabul görme düzeyine yönelik algılama ve sorunlar: Karşılaştırmalı nitel bir araştırma*. [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Yıldırım, Y. Z. (2011). *Dezavantajlı bir grup olarak engellilere yönelik eğitim faaliyetleri: İSMEK örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Yıldız, G. (2017). Siyaset sosyolojisi boyutuyla Türkiye’de siyasal kayırmacılık. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 62, 429-439.

Zajadacz, A. (2015). Evolution of Models of Disability as a Basis for Further Policy Changes in Accessible Tourism. *Journal of Tourism Futures*, 1 (3), 189-202.

Zastrow, C. (2014). *Sosyal hizmete giriş*. Nika Yayınevi.

Zeren, Ş., ve Ergene, T. (2008). Okulda çalışan psikolojik danışmanlar HIV/AIDS hakkında ne tür önleyici çalışmalar yapabilir?. *İlköğretim Online*, 7 (1), 28-40.

